

Limba ROMÂNĂ

Nr. 11-12 (173-174) 2009

ANUL XIX · CHIȘINĂU

 INSTITUTUL
CULTURAL
ROMÂN

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Limba ROMÂNĂ

REVISTĂ
DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Nr. 11-12 (173-174) 2009
NOIEMBRIE-DECEMBRIE
CHIȘINĂU

*Publicație editată cu sprijinul
Institutului Cultural Român*

Limba ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Editor Echipa redacției

ISSN 0235-9111

Redactor-șef Alexandru BANTOȘ

**Redactor-șef
adjunct** Viorica-Ela CARAMAN

Redactor Tatiana FISTICANU

Lector Veronica ROTARU

**Procesare
computer** Oxana BEJAN

**Concepție
grafică** Mihai BACINSCHI

**Coperta
și interior** Dumitru BOLBOCEANU (I – *Ascensiune*; IV – *Planare II* [fragment])
I–XVI (pagini color)

**Colegiul
de redacție** Alexei ACSAN, Ana BANTOȘ, Vladimir BEȘLEAGĂ, Iulian BOLDEA (Târgu-Mureș), Mircea BORCILĂ (Cluj), Leo BUTNARU, Gheorghe CHIVU (București), Mihai CIMPOI, Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Theodor CODREANU (Huși), Anatol CODRU, Nicolae DABIJA, Stelian DUMISTRĂCEL (Iași), Andrei EȘANU, Nicolae FELECAN (Baia Mare), Iulian FILIP, Victor V. GRECU (Sibiu), Ion HADÂRCĂ, Dan MĂNUCĂ (Iași), Nicolae MĂTCAȘ, Ion MELNICIUC, Cristinel MUNTEANU (Brăila), Vlad POHILĂ, Adrian Dinu RACHIERU (Timișoara), Mina-Maria RUSU (București), Marius SALA (București), Dumitru TIUTIUCA (Galați), Ion UNGUREANU, Diana VRABIE (Bălți)

*Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al A.Ș.M.,
prin Hotărârea nr. 61 din 30 aprilie 2009, a recunoscut calitatea științifică
de profil a revistei „Limba Română”.*

**Orice articol publicat în revista „Limba Română” reflectă punctul
de vedere al autorului și nu coincide neapărat cu cel al redacției.**

Textele nepublicate nu se recenzează și nu se restituie.

Pentru corespondență:

Căsuța poștală nr. 83,

bd. Ștefan cel Mare nr. 134, Chișinău, 2012, Republica Moldova.

Tel.: 23 84 58, 23 87 03

e-mail: limbaromanachisinou@gmail.com

pagina web: www.limbaromana.md

SUMAR

AUTOGRAF

Leons BRIEDIS	DIN MARAMUREȘ A ÎNCEPUT, CU SECOLE ÎN URMĂ, UNIREA ROMÂNILOR	6
	PROFETUL	7

CONFLUENȚE

Leons BRIEDIS	CU GÂNDUL LA UN CONTINENT SPIRITUAL	8
Leons BRIEDIS	NU ȘTIE NIMENI; LOC DE TRAI; PROFETUL; SILOGISMUL SINGURĂȚĂȚII; CITATUL LUI DUMNEZEU; DEZILUZIE; SCLIPIRE; ÎNȚELEPCIUNE PRIMORDIALĂ; MARIA, TU EȘTI SLAVA ACESTUI PĂMÂNT; SUB SEMNUL UNUI CUVÂNT...; TACE RÂUL TACE VALUL TACE APA...; CUVINTELE	10
Vlad POHILĂ	OMUL NOSTRU DIN LETONIA	15

SIMPOZION

Iulian BOLDEA	CULTURĂ ȘI PERFORMANȚĂ	21
Iulian BOLDEA	IDENTITATE ȘI RUPTURĂ ÎN OPERA LUI EMIL CIORAN	23
Alexandru CISTELECAN	NATALIA, FEMEIA-DROG	31
Viorica-Ela CARAMAN	PERSONALIZARE VS DEPERSONALIZARE POETICĂ – UN PARADOX INERȚIAL AL INTEGRĂRII	42
Eugeniu NISTOR	COMUNICARE ȘI CUNOAȘTERE PLURIDISCIPLINARĂ	48
Teodor VIDAM	LIMBAJUL LITERAR COMPARATIV CU ALTE TIPURI DE LIMBAJ	58
Dumitru-Mircea BUDA	REABILITAREA PROZEI ÎN LITERATURA ROMÂNĂ A ULTIMILOR ANI. CÂTEVA STUDII DE CAZ	63
Silvia PITIRICIU	DESPRE SIGLELE EUROJARGONULUI ÎN LIMBA ROMÂNĂ	74
Luminița CHIOREAN	ADNOTĂRI LA GRAMATICA PREPOZIȚIEI	81
Doina BUTIURCA	FUNDAMENTELE GRECO-LATINE ALE TERMINOLOGIEI MEDICALE	95

4 **Limba ROMÂNĂ**

Maria Laura RUS	O PERSPECTIVĂ SEMANTICĂ ASUPRA BASMULUI POVESTEA LUI HARAP-ALB DE ION CREANGĂ	104
Bianca-Oana HAN	TRADUCERE ȘI CONTEXT	114
DIMENSIUNI ALE UNITĂȚII NOASTRE		
Ana BANTOȘ	ÎNTEMEIEREA PRIN CUVÂNTUL ARTISTIC	119
PRO DIDACTICA		
Mina-Maria RUSU	COMPETENȚA DE COMUNICARE – PERSPECTIVE DE ABORDARE	124
PROZĂ		
Maria RADA ALEXE	BASARABIA CA O RANĂ DESCHISĂ – MĂCEL ÎN GEORGIA DE DUMITRU CRUDU	138
Dumitru CRUDU	MĂCEL ÎN GEORGIA (fragment de roman)	141
POESIS		
Ioana GEIER	CENTURA TIMPULUI; GENUNCHI PE LUT ALBASTRU; ALBASTRUL DINTRE MĂSLINI; ROCHIE DE BOZ; NU ERMETIC; 7 IUNIE; ASCULT CUM INTRU ÎN MIEZ DE CEDRU; VÂNZĂTORUL DE ȘERPI; ERINNERUNG	149
Ioana GEIER (interviu de Adalbert GYURIS)	SUFLETUL TRECE ALTFEL PRIN DISCREPANȚELE UNEI ZILE...	153
LIMBAJ ȘI COMUNICARE		
Î.P.S. Bartolomeu Valeriu ANANIA	BIBLIA LUI ȘERBAN, MONUMENT DE LIMBĂ TEOLOGICĂ ȘI LITERARĂ ROMÂNEASCĂ	155
Vasile CUJBĂ	LIMBAJUL POLITIC: REALITĂȚI ȘI PROBLEME	165
DIALOGUL ARTELOR		
Mihai Ștefan POIATĂ	„NOROC”-UL ȘI ROCK-UL: SPRE LIVERPOOL PRIN... ROMA	168
Lilia FLOREA-DONICA	COSTUMUL MEDIEVAL ROMÂNESC	179

Natalia PROCOP	CONDIȚIILE APARIȚIEI BATIK-ULUI ÎN BASĂRABIA	183
Constantin SPĂNU	DUMITRU BOLBOCEANU – ÎNTRE REAL ȘI IMAGINAR	187
Dumitru BOLBOCEANU	LUMINA ȘI UMBRA CONFIGUREAZĂ RELIEFUL VIEȚII	190
	DUMITRU BOLBOCEANU ȘI METAFORA PERSONIFICATĂ (PAGINI <u>COLOR</u>)	I-XVI

LECȚIILE ISTORIEI

Dorin CIMPOEȘU	A DOUA COMUNIZARE A BASARABIEI, DUPĂ STALINIZAREA DIN 1944	193
----------------	---	------------

CĂRȚI ȘI ATITUDINI

Cristinel MUNTEANU	O PREMIERĂ ÎN LEXICOGRAFIA ROMÂNEASCĂ – UN DICȚIONAR ETIMOLOGIC DE ANTONIME NEOLOGICE	213
--------------------	--	------------

EVENIMENT

Cristinel MUNTEANU	ÎNTRUNIRE MEMORABILĂ PENTRU LINGVISTICA ROMÂNEASCĂ: COSECLUS 2009	216
Oliviu FELECAN	ONOMASTICA AFRICANĂ	221
Oliviu FELECAN	DE LA LATINA POPULARĂ LA INTERTEXTUALITATE ÎN DIALOG	225
Nicolae RUSU	TRADUCEREA CA O TRADIȚIE	229

IN MEMORIAM VASILE MELNIC

Eugenia MINCU, Argentina CHIRIAC	CARACTER ȘI COMPETENȚĂ PROFESIONALĂ	233
Vasile PAVEL	CERCETĂTOR ȘI PROMOTOR AL LIMBII ROMÂNE	235
Maria COSNICEANU	LUPTĂTOR PENTRU DEMNITATEA ȘI CONȘTIINȚA NAȚIONALĂ	237
	AUTORI	239

Leons BRIEDIS

DIN MARAMUREȘ A ÎNCEPUT, CU SECOLE ÎN URMĂ, UNIREA ROMÂNILOR

Nu am făcut niciodată – nu am putut face! – vreo diferență între moldoveni (basarabeni) și ceilalți români; între limba vorbită și scrisă în stânga Prutului și în dreapta acestui râu devenit frontieră. Mi-am dat seama de acest lucru încă din primul an de facultate la Chișinău: ca să învăț româna, vorbeam cu colegii de studii, cu profesorii mei, dar ascultam aceeași limbă la Radio Iași sau Radio București și astfel am învățat exprimarea, gramatica, mi-am îmbogățit vocabularul, am intrat în tainele limbii române. Nu știu ce dicționare existau pe atunci la Chișinău, dar țin minte că toți studenții, toți intelectualii basarabeni căutau dicționare editate la București și cine le găsea se considera un mare norocos, pentru că avea, astfel, cea mai sigură sursă de referință.

Pornind astfel pe lungul drum al cunoașterii minunatei limbi române, peste ani nu mă mai mira defel faptul că aud aceeași limbă și la intelectualii din Chișinău, și la țărani din satul natal al soției, din sudul Basarabiei, și în teatrele maiestuoase ori pe străzile agitate ale Bucureștiului, și în aulele universitare de la Cluj-Napoca sau la „Cimitirul Vesel” de la Săpânța. De altfel, de aici, din Maramureș, cred eu, a început, cu secole în urmă, unirea românilor.

*Așadar, limba, literatura, cultura, ca și istoria basarabenilor, ale moldovenilor în ansamblu, apoi ale muntenilor, oltenilor, transilvănenilor, bănățenilor etc. eu le văd ca pe un tot întreg, ca pe un fapt sau un fenomen indestructibil. Micile diferențe ce au existat (sau mai există, pe alocuri – am în vedere Republica Moldova, Nordul Bucovinei, Sudul Basarabiei ori Banatul Sârbesc) sunt totuși inerente, dar ele **nu pot schimba esența, accentuata unitate a spiritului românesc în toate regiunile istorice populate de reprezentanții acestei națiuni.** În plus, nici schimbările forțate, sub presiunea violentă a unor vecini sau străini agresivi și acaparatori nu pot anula spiritul românesc.*

În context, voi aminti de o poezie a lui Nichita Stănescu, autorul Necuvintelor, care, după cum mi-a povestit prietenul meu Vlad Pohilă, a recitat public, atunci când s-a aflat la Chișinău, chiar această poezie: Nimic nu este altceva.

Așa am intitulat și cartea cu scrieri nichitastănesciene, traduse și tipărite la Riga. Pentru că acest poem conține un mare și incontestabil adevăr: cotropirile, stăpânirile, regimurile străine până la urmă trec, dar Letonia rămâne mereu letonă; la fel și Basarabia, Nordul Bucovinei, Transilvania sunt în vecii vecilor românești. Numai naivii sau oamenii rău intenționați pot pune la îndoială dreptatea sugerată de titlul / versul citat, al poetului și gânditorului Nichita Stănescu.

Profetul

un măslin și-a întins
ramurile de-argint
peste scripirea unei mlaștini
din pustiu

Traducere de Maria Brăde-Macovei

praviētis

Sudraba olivorum
nolūcis pāri
atvaram
tuxnesi

Leons Brădiș

Leons **CU GÂNDUL** BRIEDIS **LA UN CONTINENT SPIRITUAL**

La curțile dorului – așa este titlul unui volum de versuri de Lucian Blaga. Poetul și filozoful român nici nu și-ar fi putut imagina cât de mare răsunet vor avea aceste cuvinte în sufletul unui poet leton. Un ecou vibrant al sorții mele, cu care de o jumătate de secol mă aflu la curțile dorului Moldovei / României, dar mai cu seamă la curțile dorului culturii tracilor, geto-dacilor, ale culturii cosmogonice și orfice a doinelor, baladelor, legendelor. Din acestea au crescut carnea și oasele, coloana cerebrală și orfică a sufletului meu poetic. Poate și de aceea că acest univers orfic, care, în opinia mea, caracterizează întreaga creație din Moldova / România, îmi permite nu numai să mă regăsesc în contextul spiritual al acestei lumi ce este „locul meu în cosmos” (Nichita Stănescu), dar care m-a lăsat să și ies din acest „punct rigid și precar, pe care toată lumea se sprijină”, cum ar spune Ana Blandiana.

Personal, evit subiectiv utilizarea termenului *Basarabia*, căci el îmi amintește prea viu de două regimuri: cel țarist și cel sovietic; primul a impus toponimul, iar al doilea – l-a interzis, chiar dacă ambele regimuri au avut aceeași esență. De aceea voi vorbi despre existența în lume a Moldovei / României, care pentru mine constituie o sursă de cultură și un model pentru poezia mea. În 1970, când regimul comunist mă expulzase din Letonia, îmi găsisem adăpost în Moldova. Am fost primit cu brațele deschise de colegii mei de breaslă, mai în vârstă, dar atât de buni cu mine. Iată doar câteva nume: Grigore Vieru, Emil Loteanu, Vitalie Tulnic, Anatol Ciocanu, Ion Vatamanu, Mihai Cimpoi, Liviu Damian, Gheorghe Vodă și atâția alții... Ei sunt cei care mi-au întins mâna frățește și mi-au deschis larg porțile spre orizonturile spirituale ale Moldovei / României.

Scrisul meu, rigid, a fost influențat direct de creația orfică, iar maieștri mi-au fost folclorul românesc, baladele și basmele populare, *Miorița* și *Meșterul Manole*, creația lui Eminescu și operele unui șir de autori: mai întâi Grigore Vieru, Liviu Damian, apoi Tudor Arghezi, Nichita

Stănescu, Lucian Blaga, Ana Blandiana, Ștefan Augustin Doinaș, Gelu Naum, Marin Sorescu, Mircea Dinescu și alții, pe care i-am tradus în limba mea.

Cartea mea de citire deosebit de dragă a devenit revista „Secolul XX” de la București, care m-a inspirat mult și m-a făcut ca împreună cu Maria Briede-Macovei să edităm în decurs de 18 ani revista de cultură „Kentauri XXI”.

Mama, fostă învățătoare, mi-a insuflat dragostea pentru limba letonă, pentru folclorul și literatura poporului nostru. Un timp ea a lucrat în preajma scriitorului și gânditorului leton Andrejs Upits (1877-1970), dactilografiindu-i, iar uneori și redactându-i scrierile pentru o ediție cu opere complete. Aveam 19 ani, iar A. Upits – 91 de ani când l-am cunoscut (ce coincidență inversată a cifrelor!) și am discutat cu el. A fost o convorbire pe care nu o pot uita peste ani: atunci m-am gândit la modul serios ce înseamnă să fii scriitor. Tatăl meu, fiind matematician de specialitate, mi-a influențat gândirea și eu, în paralel cu pasiunea și interesul față de literatură, poezie și filozofie, eram serios preocupat de matematica teoretică și fizică. Și sunt absolut de acord cu danezul Niels Bohr, care declarase că între limbajul fizicii nucleare și limbajul poeziei nu există nici o deosebire de esență. Din acest moment autorii mei preferați au devenit și Albert Einstein, Werner Heisenberg, Georg Cantor, Norbert Wiener și alți învățați din sfera științelor exacte.

Poate și de aceea am trecut la traducerea conceptelor teoretice ale compozitorului Anatol Vieru, a unor lucrări semnate de Grigore Moisil, Solomon Marcus sau Henri Wald, care sunt mai aproape de matematica teoretică decât de știința filologică. În momentul de față traduc din Ion Barbu și pot scrie la fel de inspirat, pe o tablă imaginară, ca T. Arghezi – că „Niciodată toamna nu fu mai frumoasă” sau pot scrie despre misterele Platlandei din *Teoria relativității* lui Einstein.

Astfel, eu reprezint nu numai urmașul Romei, al lui Ptolemaios și Pitagora, dar și urmașul lui Orfeu, urmașul Măicuței bătrâne coborând din *Miorița*. Pentru că sunt absolut convins că numai o ființă „cosmogonică”, cu o viziune, cu o gândire poetică și filozofică a putut crea asemenea „șirag de piatră rară pe moșie revărsată” (Alexei Mateevici). Iar adevăratul secret al măreției lui Eminescu, cred eu, rezidă în faptul că el este cel mai aproape de cosmogonia populară a creației orfice.

Probabil, cununa operei noastre este cartea la care lucrăm întreaga familie și prin care, pe baza celor două tradiții populare – letonă și cea din Moldova / România – „restaurăm”, refacem parțial istoria spirituală a civilizației europene. Prima carte, *Prezent, etern și infinit*, a apărut în 2008 la Editura Minerva din Riga. Lucrăm la cea de a doua carte, al cărei titlu de lucru este *Înțelepciunile vieții și puterea de a trăi*.

Lucrăm, scriem, medităm, creăm pentru că noi credem în existența unui continent spiritual și misterios în care toate lumile se întâlnesc și se înțeleg. „Pe un picior de plai, pe o gură de rai”, „Corola de minuni a lumii” sau „La curțile dorului”.

Riga, 15 octombrie 2009

Leons **NU ȘTIE NIMENI**
BRIEDIS

nu știe nimeni
ce se ascunde în spatele cuvântului
căci cuvintele tac
și nu-și divulgă tainele
bunăoară, cuvântul *Iubire*
ar părea să-ți spună
că ai întâlnit pentru o viață
Femeia
dar la cumpăna vieții
vezi cât de fragil este corpul lui
care curgând prin Dumnezeu
se preface în rândunică
pe cerul proaspăt din zori

LOC DE TRAI

De copil visam să locuiesc
pe inelul din Saturn
De tânăr vroiam să locuiesc
în metropole ca în centrul lumii
La maturitate visam să trăiesc
pe țărmul mării în cea mai mare solitudine

Și doar acum nu mai visez
ci trăiesc cu toate visele-n pace

PROFETUL

un măslin și-a întins
ramurile de-argint
peste sclipirea unei mlaștini
din pustiu

SILOGISMUL SINGURĂȚĂȚII

viața nicidecum nu-ți explică
viața nicidecum nimic nu-ți explică
nici chiar lucrurile cele mai simple
de parcă s-a născut din adâncuri de singurătate
pentru a-ți adânci singurătățile tale
de parcă singurătatea este
mai veche decât lumea și viața
de parcă s-ar fi născut
înaintea lor

CITATUL LUI DUMNEZEU

sunt, Doamne, citatul tău
care fie din haos
fie din greșeală
ai uitat de numele meu
lansându-mă în lume
cu capul în jos
sunt dezolat, mă revolt
iar tu îmi surâzi scuzându-te:
„așa suntem noi –
iresponsabili pe Om”

DEZILUZIE

Dumnezeu nu mai spune nimic
a renunțat la vorbe
de dragul faptelor noastre

(ah, ce progres ar fi fost
dacă am fi înaintat numai prin vorbele Lui!)

SCLIPIRE

când mă ating de cuvânt
o sclipire suspină
în mine – adânc

ÎNȚELEPCIUNE PRIMORDIALĂ

Sunt o filă ruptă
din veșnicie
pe acest tărâm
veșnic nearat, neșemănat,
necultivat de poezie

(patrie, moșie, împărăție de poezie
în care trăiesc tot mai adânc)

patrie, moșie, poezie
unde mă simt
în siguranță și statornicie
căci și eu, Doamne, sunt
o filă ruptă din veșnicie

MARIA, TU EȘTI SLAVA ACESTUI PĂMÂNT

Tu ești aerul pe care-l cânt și-l respir
înaltul cerului
pentru care toate-nfloresc

Tu ești această putere
ce nu-mi aparține
dar pe care peste tot o împărtășesc
cu miroznă de pâine proaspătă

Și gestul tău
lunecă pe glie
la fel de tulburător
și de neîmplinit –
Marie –
ca slava acestui pământ

Ca scorbură
unui arbore
viața-mi este
cariată

unde pot dăinui
luminile stelelor pierite
și ale îngerilor decăzuți
și ale tăcerilor mute

dar nici de lumină-n lumini
deșertul nu-mi vine mai plin

* * *

Sub semnul unui cuvânt:
singuratic –
stau pe mal
tăcut suferind
vechile răni
îmi ard sângerând
ca apa ce trece pe-alături
tăcut argintind

* * *

Tace râul tace valul tace apa
tac izvoarele infinit

14 Limba ROMÂNĂ

suntem prea plini unul de altul
și vai! ce mult ne-am pustiit

și-ascult cum în tăceri
pe zări rugina se așterne
ca-n teaca toamnei
lama unui paloș ruginind

și ca un cântec rupt
închizi cu pleoapa ta alene
mister de revărsări în suflet
curgând spre noi potop fluid

CUVINTELE

I

În cel mai singuratic punct
al singurătății mele ajuns-am
unde nici singurătatea
nu poate s-ajungă

II

taci
și vei spune totul:
căci toți putea-vor vorbi
prin tine cu tine însuși

III

Ce fericire e
să-l ascuți
pe cel carele
ești Tu!

Vlad **OMUL NOSTRU** POHILĂ **DIN LETONIA**

Cine se va grăbi să categorisească acest titlu ca pe unul comun, simplist, banal – ar face bine să nu tragă concluzii pripite. Desigur, am fi putut să ne intitulăm eseul și altfel, bunăoară, „**Ambasadorul extraordinar și plenipotențiar al culturii românești la Riga**” – mesajul și veridicitatea enunțului erau să rămână aceleași, atâta doar că doza de patetism nu ar fi corespuns adevăratei firi a protagonistului. În timp ce îmbinarea **Omul nostru din Letonia** induce și gândul unei călduri – sufletești, casnice, familiale și familiare. Iar Leons Briedis este **un om bun ca pâinea cea caldă**. Și apartamentul din Riga al familiei Leons și Maria Briedis a fost, este perceput de mulți români exact așa: ca o foarte ospitalieră casă românească, sau poate ca un han la care trași fiind convins că vei fi primit acolo după suprema lege a găzduirii. Leons Briedis este acolo un om cu adevărat al nostru, **un reprezentant extrem de vrednic al literaturii și culturii românești în această țară de vis de pe malurile Mării Baltice**. Care e valoarea autentică a unor „ambasadori spirituali” de talia lui Leons Briedis o știu, poate cel mai bine, specialiștii în studiul raporturilor literare și culturale dintre popoare. Simte însă impactul acestei valori infinit mai multă lume, în special beneficiarii traducerilor realizate, iar aceștia nu au un număr finit, căci tâlmăcirile se fac pentru câteva, poate pentru zeci de generații.

Este un mare avantaj să contactezi, într-un fel sau altul, cu asemenea „consuli onorifici” ai spiritualității noastre departe de hotarele patriei tale. Îl cunosc pe Leons Briedis de-a lungul a mai bine de trei decenii deja, și am putut să ne întâlnim în cele mai diferite ipostaze: la o cafea „amestecată” cu un păhărel de balsam leton sau la un pahar de vin moldovenesc ori algerian (Riga fiind un important oraș-port, aici ancorau, nu știu de ce, și multe vapoare ce transportau vinuri din Algeria); la o terasă de pe malul Balticii, discutând, pe o notă pesimistă, de obicei, despre viitorul letonilor și al moldovenilor, ca și al altor popoare încorporate cu „argumentul” tancurilor în U.R.S.S.; în vreo librărie, unde nu pregeta să-și elogieze colegii de breaslă – poeți, prozatori sau dramaturgi letoni din secolul trecut, făcând subtile filiații cu literații români de atunci; în fine – la el acasă, mai întâi în garsoniera din Riga Veche, apoi în apartamentul din Riga Nouă, ambele „năpădite” de mii de cărți, pe alocuri umbrite de tablouri și schițe grafice de pictori celebri, în Letonia cel puțin. **O rarismă sete de a cunoaște** – ar fi cel mai potrivit calificativ pentru Leons, urmată de **plăcerea de a comunica**, chiar dacă, fiind un leton get-beget, el nu poate avea, nici pe departe, verva specifică nouă. Ar fi de adăugat și **bucuria lui de a vedea o carte nouă**, o trăire extraordinară a lui Leons Briedis, „agravată” **la a nu știu câta putere atunci când i se dăruie o carte românească**. Nu s-ar contura acest portret al poetului

și traducătorului de la Riga fără a evoca **infinita lui dragoste de neam și țară**, cum spunem noi. „La ce aș mai trăi, dacă Letonia se zbate în agonia morții?!” mi s-a confesat odată, prin 1989, relatându-mi cu tristețe că noi și noi trupe sovietice sunt desfășurate, trimise în Letonia, al cărei popor se deștepta sub steagul dorului de libertate. Ciudat, sau poate că tocmai într-un mod absolut firesc, **această iubire pentru poporul său nu-i seacă sentimentele de dragoste pentru alții, pentru români – în special**, aș zice eu. Pe când mințile luminate ale Europei sau Americii încă nu vorbeau de **multiculturalitate**, Leons era un adept fervent al unei atare linii în existența popoarelor. Am impresia că și această abordare a lucrurilor, „**pluri-etno-spiritu-ală**”, ne-a apropiat. Inclusiv când am descoperit în Leons „**încă un Leons**”: **omul disciplinat și sobru, cu un acut simț al răspunderii, intelectualul unei asumări totale**. Era prin 1986, el tocmai pregătea pentru cititorii letoni o antologie de proză scurtă basarabeană, și îmi propusese să scriu aparatul biobibliografic: vreo 30 de mini-biografii despre tot atâția scriitori de la noi. Eram deja familiarizat cu rigorile de funcționare a sistemului editorial, și totuși lăsam „pentru mai încolo” trimiterea la Riga a textului solicitat. Atunci am primit de la Leons o scrisoare în care m-a întrebat dacă nu cumva vreau să știu cum e un leton când se supără... Nu voiam, și m-am apucat de lucru; că trebuie să-i prezint un text de calitate nu era cazul să-mi spună... Apoi, mi-l amintesc la începutul primăverii lui 1989: numai Leons și bunul Dumnezeu știe prin ce frământări a trecut el ca să ne ajute să tipărim în Letonia primul număr al revistei „Glasul”, exact așa cum ni-l doream noi.

...L-am cunoscut pe Leons pe când înfățișarea lui se asocia, în bună parte, cu cea a adolescentului miop, din romanul omonim al lui Mircea Eliade. Scriu acest articol aniversar când chipul său îmi amintește uimitor de mult de marele Eliade, ajuns la vârsta pârgului și a înțelepciunii.

Pe cât de plăcută, pe atât de complicată este misiunea de a scrie despre Leons Briedis. Dificilă este chiar și definiția pe care se cuvine să i-o faci atunci când vrei să elaborezi un eseu cu caracter documentar. Încerc totuși să o alcătuiesc în rândurile imediat următoare.

Poet, traducător, eseist, filozof al culturii, editor leton; membru de onoare al Academiei de Științe a Letoniei. Este unul dintre cei mai talentați și mai prolifici traducători și propagatori ai literaturii și culturii române în Letonia și în genere în Europa de Vest.

S-a născut Leons Briedis la 16 decembrie 1949, într-o familie de învățători dintr-un oraș situat în centrul Letoniei – Madona (a se pune accentul pe prima silabă, ca în toate cuvintele letone, de altfel). După absolvirea școlii medii de cultură generală din or. Sigulda, în 1968 dă admiterea la Facultatea de Litere a Universității Letone din Riga, însă peste doi ani este exmatriculat pentru „disidență studentească”, aceasta găsim expresie în scrieri și în discuții „naționaliste”, „antisovietice”, dar și în aderarea la mișcarea *hippy* din capitala letonă. Vom preciza, pentru cei mai tineri, că *hippy*-i erau, în anii '60-'70 ai sec. XX, părtașii unei mișcări „de opoziție” (în temei – de frondă) din Marea Britanie și din alte țări occidentale. Foarte curând ei au găsit adepți, cu deosebire printre studenți, și în țările numite pe atunci comuniste, unde însă aceștia, prin ieșirile lor extravagante, sfidau regimul totalitar. În U.R.S.S., în acei ani, mișcarea *hippy*-ilor se manifesta deschis doar în orașele mari din republicile baltice, și cu mult mai anemic – în centre urbane ca Leningrad (Petersburg), Lvov sau Moscova.

Încă fiind student la Riga, L. Briedis publică versuri în ziarul tineretului „Padomju Jaunatne” („Tineretul sovietic” – sic!) și în revista Uniunii Scriitorilor „Literatura un Maksla” („Literatură și artă”), devine cunoscut și apreciat în cercurile literare

pentru poezia și gândirea sa originală. Grație acestui fapt, în 1972, cu girul Uniunii Scriitorilor din Letonia intră la Universitatea din Chișinău, la Facultatea de limbi străine, secția de filologie spaniolă. Aici studiază cu multă pasiune, aprofundat, spaniola și româna, dar și alte limbi romanice, se familiarizează pe larg cu spiritualitatea românească, devine un apropiat al multor scriitori și intelectuali basarabeni de marcă. În „perioada basarabească” o cunoaște pe Maria Macovei, o tânără și foarte frumoasă licențiată a Facultății de Filologie a U.S.M., fiica unor gospodari din Leova, deportați în Siberia. Foarte curând are loc o nuntă letono-română, după care tânărul cuplu pleacă, pentru totdeauna, în patria lui Leons. La Riga, Maria Briede-Macovei se impune ca scriitoare de română și de letonă, precum și ca traducătoare din letonă în română și invers. În familia Leons și Maria Briedis se nasc doi copii: Cornel, acum scenarist și designer, și Adrian, poet, dramaturg, scenarist și traducător.

Cu Mircea Dinescu

Leons Briedis debutează editorial în 1974, cu placheta de versuri *Liepa skoks zalksna asiens* („Arborele de tei, sângele șarpelui”, titlu inspirat din folclorul leton), în același an fiind primit în Uniunea Scriitorilor din Letonia. Între 1977 și 1979 urmează Cursurile superioare ale Institutului de literatură „Maksim Gorki” din Moscova, la două specialități: teoria și practica traducerii și africanistică. După aceste studii este liber-profesionist, scriind poezii, eseuri, proză, cărți pentru copii, făcând numeroase traduceri. În total, până în prezent, a editat în letonă circa 40 de cărți de autor (câteva – în colaborare cu soția), mai fiind autorul altor 50 de cărți traduse în letonă din diferite limbi. La fel, a scris articole despre scriitori, artiști și oameni de știință români pentru *Enciclopedia Letonă* și alte surse de referință din patria sa. Traduce sau elaborează zece dramatizări pentru teatrele din Riga, precum și un libret de operă.

În anii 1986-1990 este șef al secției de poezie la săptămânalul „Literatura un Maksla”, apoi redactor-șef al revistei „Jaunas Gramatas” („Cărți noi”). În 1989 contribuie plenar la editarea în Letonia a primei noastre reviste cu litere latine – „Glasul”. Un timp (1990-1993) este redactor-șef fondator al revistei de culturologie „Gramata” („Cartea”); redactor-șef al noii reviste a Uniunii Scriitorilor din Letonia „Vards” („Cuvântul”). Este unul dintre fondatorii PEN-Clubului în

18 Limba ROMÂNĂ

Letonia (1987), în anii 1993-1997 fiind vicepreședinte al Filialei din Riga a acestei prestigioase asociații mondiale a scriitorilor, întemeiată de John Galsworthy, în 1921, la Londra. În 1992 fondează revista de culturologie și literatură universală „Kentaurs XXI” („Centaurul. Secolul XXI”, având ca model revista „Secolul XX” de la București), al cărei editor și redactor-șef este până în prezent, ajungând la al 50-lea volum al acestei publicații de excepție, cu numere tematice, în care, avem impresia, scriitorii români se bucură de o prezență privilegiată. Tot atunci fondează și editura privată Minerva, în care au văzut lumina tiparului peste 100 de cărți de autori letoni și străini, în traducere letonă.

Pe parcursul a mai bine de trei decenii, L. Briedis desfășoară o vastă activitate literară, culturală, culturologică și de traducător. S-a impus de-a binelea în poezia contemporană a țării sale ca autor de poeme meditative, filozofice, dar și intime, multe având ca punct de plecare folclorul leton, mai exact *dainele* (*dainas*). Printre oamenii de cultură de la noi persistă opinia că *daina* letonă (și lituaniană) ar fi aceeași cu *doina* românească. În realitate însă, aceste cuvinte, care reprezintă în cele trei literaturi o specie folclorică, au totuși o similitudine mai ales de ordin fonetic. *Dainele* letone sunt niște catrene conținând esențe ale viziunii estetice a letonilor asupra vieții, morții, naturii, iubirii, valorilor umane etc.

În 2007 la Tokyo

A scris și proze, cărți pentru copii. S-a manifestat și ca un textier de mare succes: peste 150 de poezii de Leons Briedis au fost puse pe note numai de maestrul Raimonds Pauls. Poeme de L. Briedis au fost traduse în volume aparte în română, rusă și ucraineană; în reviste și antologii au fost inserate tălmăciri în circa 20 de limbi: franceză, spaniolă, portugheză, engleză, germană, suedeză, polonă, cehă, maghiară, estonă, alte limbi europene, dar și în chineză, japoneză, ebraică etc. Este autorul a numeroase eseuri și studii consacrate unor scriitori, unor literaturi sau unor fenomene spirituale atât din patria sa, cât și din alte țări. Lucrează, împreună cu Maria Briede-Macovei, la un studiu monografic, în trei volume, despre codul genetic al letonilor, prin prisma comunității etno-psihologice a acestora cu dacii: *Prezent, etern și infinit: Știința totală sau arta de a trăi* (volumul 1 a văzut lumina tiparului, la Riga, în letonă, versiunea în română așteptându-și editorul...).

Leons Briedis este, neîndoios, unul dintre cei mai productivi traducători, și nu numai în Letonia, dar poate și în comunitatea literară din întreaga lume. Un capitol deosebit, în această ordine de idei, îl constituie **tălmăcirile sale din literatura română, fără a ține cont de fostele și actualele frontiere**, căci a realizat versiuni în letonă din scriitori din România, din diasporă și din exil, din Republica Moldova, Banatul Sârbesc (Ioan Flora), autori aromâni (Hristu Cândroveanu) etc. Grație eforturilor și pasiunii lui L. Briedis au apărut în letonă plachete cu versuri de Grigore Vieru și Liviu Damian, ample cicluri lirice de Alexandru Robot, Ion Vatamanu, Gheorghe Vodă, Dumitru Matcovschi, Nicolae Dabija, Leonida Lari, Ion Hadârcă, Arcadie Suceveanu ș.a. În 1986 a îngrijit și tradus o antologie a prozei scurte din Basarabia – *Akas tiecas dziljuma (Fântânile cresc în adânc*, circa 500 de pagini, peste 30 de autori); a tradus și editat două cărți pentru copii de Spiridon Vangheli. A tipărit volume aparte, în traducere letonă, din creația poetică a lui Tudor Arghezi, Nichita Stănescu, Lucian Blaga, Ion Barbu, Ștefan Aug. Doinaș, Marin Sorescu, Gelu Naum, Ana Blandiana, Ileana Mălăncioiu, Mircea Dinescu; proze de Zaharia Stancu, Petre Sălcudeanu, Anatol E. Bakonsky, Mircea Eliade; piese dramatice de Eugen Ionescu, Marin Sorescu și Dumitru Solomon, eseuri de Tudor Vianu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Henry Wald și alții. Viziunea *sui-generis* a omului de creație leton Leons Briedis i-a sugerat să facă versiuni din unii poeți români mai puțin editați sau mai puțin agreeți anterior (Emil Botta, Ilarie Voronca, Ion Pillat, Tristan Tzara, Cezar Baltag și câți alții, alături de Octavian Goga, George Bacovia, Ioan Alexandru...). Aceeași simțire aparte l-a determinat să editeze la Riga, în volum, o selecție de epitafuri tălmăcite la Cimitirul Vesel de la Săpânța, județul Maramureș.

A mai tradus în letonă din multe alte limbi: din latină (Juvenal, Seneca, Pliniu, *Confesiunile* Sf. Augustin etc.), din spaniolă (Federico García Lorca, Rafael Alberti, José Ramón Jiménez, José Luís Borges, Julio Cortázar, José Ortega y Gasét, Cezár Vallejo, Octavio Paz...), din italiană (Petrarca, Giacomo Leopardi, Eugenio Montale, Giuseppe Ungaretti, Salvatore Quasimodo, Federico Fellini...), din portugheză (Fernando Pessoa; din lirica angoleză, mozambicană, braziliană; recent a tipărit o antologie cu traduceri din 30 de poeți de pe insulele Azore), din franceză (Paul Valéry, Henri Bergson etc., din poezia africană de expresie fran-

ceză), din engleză (T. S. Eliot, W. B. Yeats, G. Greene...), din rusă (I. Tugheniev, A. Arbuzov...) ș.a. Este impresionantă lista limbilor, respectiv a literaturilor, „exotice”, de circulație relativ restrânsă, din care a tălmăcit L. Briedis: galiciană, sardă, friulană, reto-romană, catalană; albaneză; daneză, islandeză; ucraineană, bielorusă, cehă, macedoneană; swahili, afrikans, yoruba, ibo, malgașă și alte idiomuri din Africa. După cum mărturisește chiar Leons, dragostea pentru Maria i-a nutrit spiritul creator; în munca sa de traducător, ca și în alte preocupări literar-culturale, mereu a beneficiat de concursul generos al consoartei sale.

Activitatea literară, culturologică, de traducător și promotor al valorilor spirituale ale altor popoare în patria sa, o activitate cu totul neobișnuită, ieșită din comun – prin vastitate, impact, diversitate, eficiență etc. – este pe merit apreciată atât în Letonia, cât și în alte țări. Astfel, Leons Briedis deține: Premiul pentru poezie *Ojars Vacietis* al Uniunii Scriitorilor din Letonia (1988), Diploma *Cea mai bună traducere a anului – din română* a Comitetului leton pentru edituri și poligrafie (1989, pentru volumul *Piekdienas Zvaigzne – Steaua de vineri*, de Gr. Vieru); Premiul Uniunii Scriitorilor letoni și al Fundației Culturale Letone *Pentru cea mai bună traducere a anului – din poezia portugheză* (2004); același premiu pentru transpuneri din creația lui F. Pessoa și a lui E. Montale (2007), apoi și din poezia braziliană (2008) etc. I s-a conferit ordinul suprem al Letoniei – *Tris Zvaizgnju* (Trei Stele), clasa IV (1999); Ordinul *Pentru Merit* în grad de Comandor (*Ordem do Merito – Comendador* – Portugalia, 2003); Bursa de Excelență a Fundației Culturale Letone *Valts Kulturkapitala Fonds*; Premiul III la Festivalul Internațional de poezie din Druskininkai, Lituania (2007) ș.a. Este laureat al Festivalului internațional de poezie „Mihai Eminescu” (1989, Diploma de Onoare a Uniunii Scriitorilor din România), al Festivalului Internațional de poezie „Lucian Blaga” (1999, Cluj-Napoca, Premiul Special – *Pentru traducere din creația poezilor români*). În semn de recunoștință și admirație, mai mulți literați de la București, Cluj-Napoca, Baia Mare etc. i-au consacrat eseuri și poezii; i-au dedicat poezii și unii scriitori de la Chișinău (Ion Vatamanu, Grigore Vieru, Anatol Ciocanu ș.a.). Este membru de onoare al Academiei de Științe a Letoniei, membru de onoare al Universității de Filozofie și Sociologie din Riga (2007), membru titular al Asociației literare „Fernando Pessoa” (Portugalia), al Asociației Mondiale de haiku (Japonia).

*Scrierea de față e concepută ca un omagiu la aniversarea a 60-a a bunului nostru prieten Leons Briedis; ca un semn de grațitudine pentru tot ce a făcut și în Europa de Vest, pentru întinderea și consolidarea punților cosmice între letoni și români. Felicitărilor și urărilor noastre de **Mulți ani cu sănătate și noi împliniri** alăturăm un eseu pe care Leons l-a scris special pentru revista „Limba Română”, precum și un ciclu de poeme ale sale, în transpunerea Mariei Briede-Macovei. Ținem să menționăm că aceste traduceri constituie cadoul Mariei făcut soțului, la jubileu, dar și o consemnare a 35 de ani de la căsătoria lor. Gândurile noastre cele mai frumoase se îndreaptă în aceste zile spre familia Briedis din Riga, spre acea casă din Letonia în care spiritul românesc se simte nespus de bine!...*

Julian BOLDEA **CULTURĂ ȘI PERFORMANȚĂ**
CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ
INTEGRAREA EUROPEANĂ –
ÎNTRU TRADIȚIE ȘI MODERNITATE,
TÂRGU-MUREȘ, 22-23 OCTOMBRIE 2009

În metabolismul social, cultural și chiar economic al unei țări, educația și cercetarea științifică sunt elemente ale cunoașterii care coagulează în jurul lor energiile cele mai nobile ale națiunii, reprezentând garanția dezvoltării și progresului, într-o lume marcată tot mai mult de provocările științei și tehnicii contemporane. De aceea, organizarea unor reuniuni științifice, a unor conferințe naționale și internaționale ni se înfățișează ca forme de dialog și de comunicare în planul cunoașterii între cercetători și profesori, pe teme științifice de certă actualitate. Organizată de Facultatea de Științe și Litere, cu sprijinul generos al Consiliului județean Mureș și al Primăriei municipiului Târgu-Mureș, Conferința internațională *Integrarea europeană – între tradiție și modernitate*, ediția a treia, desfășurată în perioada 22-23 octombrie a.c. la Universitatea „Petru Maior”, se integrează, prin paleta largă de teme și subiecte abordate, în preocupările constante ale instituției de învățământ superior târgumureșene de a favoriza derularea unor manifestări care pun în discuție probleme de strictă actualitate ale epocii contemporane.

Conferința *Integrarea europeană – între tradiție și modernitate* este tocmai mărturia unei astfel de dimensiuni interdisciplinare, în măsura în care s-au desfășurat lucrări pe secțiuni precum Limba română, Literatura română, Limba și literatura engleză, Limba și literatura franceză, Studii de gen, Istorie, Matematică, Informatică sau Relații internaționale. Sunt create, astfel, premisele unei reuniuni care să favorizeze un schimb de informații științifice de largă utilitate și de reală importanță și, în același timp, să conducă la consolidarea unor relații umane și profesionale care, sunt convins, vor avea un efect favorabil în viața academică, economică și socială în general. În cadrul acestei conferințe s-au desfășurat și lucrările Simpozionului internațional *Understanding Intelligent and Complex Systems*.

22 Limba ROMÂNĂ

Ședința în plen a conferinței

La conferința internațională de anvergură deosebită au fost prezenți peste 150 de participanți, profesori și cercetători din zece țări.

În cea de-a doua zi a conferinței, s-au derulat lucrările pe secțiuni, în cadrul cărora au fost susținute comunicări științifice din domenii precum: limba și literatura română, limba și literatura engleză, limba și literatura franceză, istorie, relații internaționale, studii de gen, matematică și informatică. În cadrul fiecărei secțiuni au fost prezentate comunicări de un deosebit interes, susținute de personalități ale vieții academice și științifice naționale și internaționale. Prin amploarea dezbaterilor și prin anvergura personalităților participante, Conferința internațională *Integrarea europeană – între tradiție și modernitate*, ediția a treia, s-a constituit într-un moment de referință al cercetării științifice din spațiul transilvan, fiind încă o dovadă a prestigiului de care se bucură Universitatea „Petru Maior” din Târgu-Mureș în cadrul comunității academice naționale și internaționale. În paginile care urmează, puse la dispoziție cu amabilitate de domnul Alexandru Bantoș, redactorul-șef al revistei „Limba Română”, reproducem câteva texte care transcriu comunicări prezentate în secțiunile de Limba și literatura română ale acestei conferințe internaționale de prestigiu.

Iulian BOLDEA IDENTITATE ȘI RUPTURĂ ÎN OPERA LUI EMIL CIORAN

EXIL ȘI MELANCOLIE

Considerând că opera lui Cioran „prezintă o omogenitate surprinzătoare a temelor și atitudinilor”, Sorin Alexandrescu nu face altceva, într-un capitol din *Privind înapoi, modernitatea*, decât să enunțe trăsătura esențială a cugeătorului: constanța în reacțiile scripturale, asiduitatea mereu reînnoită în a desemna aceleași teme de meditație, relevanța unui stil care este egal cu sine, recurent, refuzând orice avatar, un stil monadic și, în aceeași măsură, deschis unei pluralități de lecturi. Se știe, apoi, că opera lui Cioran nu este decât o sumă de fragmente, eliberate de orice voință de construcție, fragmente „construite” deliberat în acest mod, din oroarea filozofului față de orice sistem, față de orice autoritate ontologică sau epistemologică, fie că aceasta se manifestă în lumea reală, fie că se concretizează într-un spațiu al ideilor. Libertatea asocierilor, gustul foarte subtil al paradoxului, ideția dezbărată de morgă imprimă frazei cioraniene tensiunea sa lăuntrică, dinamismul trăirii și al rostirii. Se poate spune, de asemenea, că între biografia și scriitura lui Cioran există numeroase punți, filiații, legături fie subtile, implicite, fie mai aparente. De aici, din acest paralelism biografie / scriitură, rezultă și dihotomia tematică ce l-a urmărit pe Cioran mereu; istoria și utopia sunt ambivalențele dihotomice care alimentează, cu o energie sporită, substanța filozofului. Mereu ruinată în fața unei istorii isterizate, utopia e, rând pe rând, aclamată și denigrată. Semnele ei sunt intervertite, după cum istoria este ignorată ori refuzată cu ostilitate. Textul este el însuși scena unei astfel de confruntări, nu lipsite de patetism, între istorie și utopie, fapt exprimat limpede de Sorin Alexandrescu: „Locurile de enunțare ale lui Cioran, *aici* și *acolo*, se intervertesc, dar nu-și schimbă valoarea: acum Cioran privește din Paris cu o anume melancolie Bucureștiul *de acolo*. Subiectul se găsește *aici* sau *acolo*, mereu în situație de inferioritate față de Celălalt: orice poziție de enunțare este probabil blestemată. Regimul vostru a dis-

trus Utopia, dar ea trăiește mereu pentru voi, pare să spună Cioran, pentru că voi, *acolo*, nutriți utopia unui *aici* mai bun; or, noi știm aici, în Vest, că utopia nu mai există nicăieri în lume. Istoria a urmat un alt curs decât cel visat de Cioran în tinerețe și a dus la crearea unei utopii negative, ceea ce a distrus ideea de Utopie însăși”. Între implicarea activă în istorie (sau mesianismul) din *Schimbarea la față a României* și ignorarea istoriei se circumscrie destinul gânditorului ce va fi pus în fața a două opțiuni decisive, ce îl vor marca definitiv. O primă opțiune e aceea a exilului, acest „non-loc”, cum îl denuște Sorin Alexandrescu. A doua alegere e fixarea în canoanele altei limbi; dezrădăcinării îi urmează o căutare îndârjită a unei noi identități. Sau poate avem de a face aici cu o manevră de camuflare, cu un soi de tehnică a pseudonimului strecurată subtil în strategiile lingvistice oferite de noul idiom? Sorin Alexandrescu crede că e vorba de o agresiune a gânditorului împotriva lui însuși: „Alegerea limbii ca și cea a locului de enunțare este un act de violență îndreptat de Cioran împotriva lui însuși. Scitul care era se împăca greu cu acest idiom rafinat, civilizatul care a devenit regretă prospețimea limbii pierdute. Discursul nu aderă la om, orice acomodare este o pierdere. «Subjugat» de noua limbă, scitul moare: odată cu limba, se afundă în trecut, devin amintiri peisajele copilăriei și butadele incendiare ale tinereții (...)”.

Exilul a reprezentat, fără îndoială, pentru Cioran, în egală măsură sfășiere lăuntrică și eliberare, refugiu și damnare, resemnare și clamare a unui destin dezrădăcinat. Lipsa de determinații naționale, care este condiția exilatului, pierderea identității pe care o resimte apatridul sunt compensate, într-un anume fel, de regăsirea acestuia într-un spațiu al universalității, al unei umanități generice, eliberată de strânsoarea reperelor naționale. Exilul lui Cioran devine, așadar, tot mai mult un exil cu conotații metafizice, astfel încât termenii de *aici* sau *altundeva* își pierd determinațiile strict geografice, căpătând contururi mai degrabă simbolice, cum observă și Sorin Alexandrescu: „*Inapartenența* ar putea încă să exprime o singurătate socială, dorința de un *altundeva* indefinibil ne face să presimțim un orizont nou, iar *exilul metafizic* deschide discuția asupra ontologicului. Calea care duce de la un fapt istoric concret la drama metafizică e lungă; textele românești arată că ea a fost riguros urmată de Cioran. Trăind *experiența concretă* a exilului și adâncind-o fără încetare, a descoperit în profunzimile ei sensul de *exil metafizic*”. Melancolia este, cum observă Sorin Alexandrescu, un topos recurent în fragmentele filozofice ale lui Cioran. Această stare sufletească de o ambiguitate neîndoielnică, cu contururi fluctuante e alcătuită din plictiseală, din absența ființei iubite ori a unui principiu spiritual cu caracter integrator, din nostalgie a ceva nedefinit și propensiune spre un absolut abia întrezărit, din *urât* și *dor*. Conștiința exilatului, conștiința unui marginal, în fond, este, astfel, dominată, marcată decisiv de impactul cu fluxul contradictoriu al melancoliei, stare ce instalează ființa într-un spațiu – deopotrivă ontologic și scriptural – de o incertitudine copleșitoare, fapt remarcat de Sorin Alexandrescu: „Operatorul «melancolie» joacă un rol important în gândirea lui Cioran. Am văzut că toți termenii pozitivi situați ca definitorii pentru această gândire se prăbușeau înainte de a putea stabili un univers coerent de semnificație. Melancolia, dimpotrivă, cuibărită în negativ, pare să poată distinge între mai multe *roluri* pe care lui Cioran îi place să le joace, situate

toate în *marginalitatea* socială și metafizică, marginalitatea profetului, a ratatului, a exilatului, a scepticului (*le douteur*), rol pe care Cioran și-l atribuie în *La chute dans le temps*”.

Oricâte resorturi psihanalitice ori psihanalizabile i s-ar putea atribui, cert este că *melancolia* este produsul unei agresiuni asupra conștiinței, traumă ce va stăruie în eul abisal al gânditorului și-i va marca scriitura, destinul, felul de a se raporta la lume ori la semeni. Metafora emblematică pentru această postulare a melancoliei ca element generator al ființei și scrisului lui Cioran i se pare lui Sorin Alexandrescu imaginea unui „om singur în spatele unei ferestre, inactiv, privind, nemișcat, lumea mișcătoare, alunecoasă, efemeră, de afară”. E metafora solitudinii absolute, a prezenței eului în fața unei alterități pe care caută să o abolească prin irealizare, prin uitare, prin exercițiul dizolvant, de această dată, al privirii. Condiția de marginal a lui Cioran, de ființă ce refuză cu vehemență orice instituționalizare, schițată de Sorin Alexandrescu în studiul *Cioran a doua zi după revoluție*, este, fără îndoială, una ce presupune și un refuz al modernității. Cioran e un gânditor aflat în răspărul veacului său, un veac al pluralismelor și simulacrelor. E limpede că Cioran are conștiința relativității propriului discurs, oscilând între marginalitate și universalitate. Din acest unghi, comparația între Cioran și Diogene cinicul nu este deloc lipsită de teme. Și Cioran, și Diogene sunt ființe ce-și refuză orice angajament social, ce stau în penumbra socialului, chiar dacă Diogene, spre deosebire de Cioran, are și gesturi spectaculare. Cioran este, s-ar zice, un antimodern prin definiție, care percepe lumea modernității ca pe o lume a semnelor devalorizate, a simulacrelor, a aparențelor fără conținut, în care discursurile, de o deconcertantă pluralitate și de un copleșitor polisemantism, nu mai pot fi auzite, percepute, înțelese. De-aici vocația nihilistă a lui Cioran, de-aici radicalismul său antimodern, care, însă, nu propune un program compensatoriu, o alternativă lămurită, cum bine precizează Sorin Alexandrescu: „La nivelul tuturor temelor reflecției sale și, deopotrivă, la nivelul scriiturii sale, Cioran nu opune unei modernități atât de disprețuite nici o valoare postmodernă, nici o alternativă afirmativă, fondată pe o altă dinamică socială, ci niște valori net antimoderne, inspirate de o eternitate fără transcendență și de o înțelepciune în care credința nu s-a manifestat niciodată”.

INTEGRARE / ÎNSTRĂINARE

Una dintre aporiile ce au devenit aproape locuri comune în receptarea operei lui Cioran este raportul dintre integrare și înstrăinare, dintre identitate și ruptură în opera gânditorului. Marele singuratic și marele sceptic de serviciu al epocii noastre, Cioran, a exprimat în aforismele sale neputința funciară de a se atașa unei identități naționale ferme, într-o proiecție afectivă deziluzionată, în care refuzul fixării se traduce într-o nevoie fundamentală de căutare a propriilor rădăcini, chiar dacă acestea se identifică adesea cu neantul ontologic: „Când te gândești la celelalte țări mici, care n-au făcut nimic și se complac în inconștiență sau într-un orgoliu vid, nejustificat, atunci nu-ți poți reține admirația pentru luciditățile Ro-

mâniei, căreia nu-i e rușine să-și bată joc de ea însăși, să-și scuture neantul în autodispreț sau să se compromită într-un scepticism dizolvant”. Foarte ilustrativ pentru această dialectică a identificării și distanțării de imaginea identitară a patriei sale este volumul *Mon pays* (Țara mea), apărut în ediție bilingvă la Editura Humanitas, în 1996. „Specialist al obsesiilor”, așa cum se și recunoaște, Cioran mărturisește, în *Mon pays*, obsesia identitară românească, pasiunea pe care o nutrea, în acea perioadă, pentru propria sa țară, cu destinul său marginal, cu geografia sa istorică deteriorată de vitregia unui hybris atemporal și metafizic: „Eram departe de-a fi împlinit treizeci de ani, când s-a întâmplat să fac o pasiune pentru țara mea; o pasiune disperată, agresivă, din care nu exista scăpare și care m-a hărțuit ani de-a rândul. Țara mea! Voiam cu orice preț să mă agăț de ea – și nu aveam de ce să mă agăț. Nu-i puteam găsi nicio realitate, nici prin prezentul și nici prin trecutul ei. Plin de furie, îi atribuiam un viitor, i-l născoceam, îl înfrumusețam, fără să cred o clipă în el. Am sfârșit prin a-l ataca, acest viitor, prin a-l urî: am scuipat pe utopia mea. Ura mea iubitoare și delirantă era așa-zicând lipsită de obiect; țara mea se transforma în pulbere întâlnindu-mi privirea”. Atașamentul față de propria sa țară este, pentru Cioran, din specia acelor sentimente paradoxale, contradictorii și oximoronice, în care iubirea și ura, atracția și respingerea se întrepătrund până la indistinție. Pasiunea sa adesea denigratoare nu are drept finalitate decât asumarea de către propria sa țară a unui destin care să iasă din conul de umbră al anonimatului istoriei. Forța, vitalitatea, grandoarea sunt mai degrabă proiecții ale unei voințe de legitimare istorică a propriei națiuni: „O voiam puternică, fără de măsură, nebună, asemeni unei forțe malefice, unei fatalități ce ar fi făcut să tremure lumea, și ea era mică, modestă, lipsită de attributele care alcătuiesc un destin. Când mă aplecam asupra trecutului ei, nu descopeream decât servitute, resemnare și umilință, iar când mă întorceam către prezent, mă întâmpinau aceleași defecte, unele deformate, altele rămase intacte. O cercetam fără cruțare și cu o asemenea frenezie de a descoperi în ea *altceva*, încât frenezia aceasta mă făcea nefericit, atât era de *clarvăzătoare*”.

Între orgoliul vizionar și transfigurator al tânărului filozof și destinul mediocru al țării din care face parte distanța este considerabilă. De fapt, Cioran nu face altceva decât să contureze, în cărțile sale de început, un chip ideal al României, mai degrabă o proiecție ideală, o geografie utopică, întreținută și susținută de elanul său vizionar: „Am ajuns atunci să înțeleg că țara mea nu rezistă în fața orgoliului meu, că oricum, confruntată cu exigențele mele, ea se dovedea neînsemnată. Oare nu atunci am ajuns să scriu că aș fi vrut să se întâlnească în ea «destinul Franței și populația Chinei»? (...) În loc să-mi îndrept gândurile spre o aparență mai consistentă, m-am atașat de țara mea, presimțind că ea urma să-mi ofere pretextul unor chinuri nesfârșite și că, atâta vreme cât aveam să visez la ea, voi avea la dispoziție un nesecat izvor de suferință. Găsisem și aveam la îndemână un infern inepuizabil, în care orgoliul meu putea să ajungă la exasperare *pe socoteala mea*”. Atașamentul pentru România este perceput ca o sancțiune gnoseologică, ca o formă de donquijotism și de profetism iluzoriu. Țară fără destin, România nu e mai puțin un produs ideologic al unor conștiințe ce își caută propria legitimare ontologică prin asumarea legăturii indisolubile cu țara lor („Iar iubirea aceasta

devenea o pedeapsă pe care o reclamam împotriva mea și un donchiotism feroce. Discutam la nesfârșit despre soarta unei țări fără de soartă: am devenit, în sensul propriu al cuvântului, un profet în pustiu”). Identitatea filozofului e legată până la exasperare de cea a spațiului matricial care îi legitimează fervorile și disperările. Referindu-se, în *Mon pays*, la *Schimbarea la față a României*, Cioran își radiografiază cu luciditate obsesiile și trăirile excesive pe care destinul propriei țări i le-a provocat. „Setea de inexorabil” din care au pornit pasiunile pătimașe ale gânditorului, torturile și vegherile sale, care seamănă tot mai mult, cum se precizează, „cu ale altcuiva”, din unghiul distanțării temporale și afective, îl transpun pe Cioran într-un spațiu al raționalității care discerne, în oglinzile trecutului, chipul tulburat al adolescentului însetat de absolut și dezgustat de certitudini: „Am scris în vremea aceea o carte despre țara mea: pesemne că nimeni nu și-a atacat țara cu o violență asemănătoare. A fost elucubrația unui smintit. Însă în negațiile mele era o asemenea flacăra, încât acum, după trecerea anilor, mi-e greu să cred că nu fusese o iubire răsturnată, o idolatrie pe dos. Era, cartea aceea, asemenea imnului unui asasin, era teoria țâșnită din rărunchi a unui patriot fără patrie. Pagini excesive, care au permis unei alte țări, dușmane alei mele, să le folosească într-o campanie de calomnie și, poate, de adevăr. Puțin îmi păsa! Mi-era sete de inexorabil. Și până la un anumit punct îi eram recunoscător țării mele pentru că îmi dădea un prilej de chin atât de formidabil. O iubeam pentru că nu putea răspunde așteptărilor mele. Era un ceas bun: credeam în prestigiul pasiunilor nefericite”.

Aporiile identitare care dau relief scrierilor lui Cioran au un conținut fluctuant, fiind născute din unduirile paradoxului și din alcătuirile baroce ale oximoronului. Iubirea presupune și revolta sau ura, după cum atașamentul are drept corolar necesar repulsia ori implicarea pasională resentimentară: „Îmi plăcea nespus să fiu pus la încercare: și încercarea supremă îmi părea tocmai faptul de a mă fi născut în țara mea. Însă adevărul este că în vremea aceea aveam o nevoie neostoită de nebulie, de nebulie îngemănată cu acțiunea. Simțeam nevoia să distrug. Îmi petreceam zilele prefirând în minte imagini ale nimicirii totale”. De la ura compensatorie față de destinul minor al țării din care s-a născut, Cioran trece la ura față de sine, ce transpare cu deliberare în mai toate aforismele sale. Identitatea sa spartă, ilegală, se legitimează tocmai prin această dualitate fortuită pasiune / detașare, ce conferă originalitate întregii opere a lui Cioran, după cum revelațiile urii și ale exasperării de a fi reprezintă liantul unei filozofii resentimentare și, în același timp, de o luciditate necruțătoare: „Așa s-a întâmplat și cu mine: am devenit centrul urii mele. Îmi urâsem țara, urâsem pe toată lumea și întreg universul: nu îmi mai rămâne decât să mă urâsc pe mine: ceea ce am și făcut pe calea ocolită a disperării”.

Nevoia de legitimare a unei identități se configurează, astfel, la autorul *Schimbării la față a României*, tocmai din conștiința unei rupturi, a unei frustrări identitare ferme; identitate și ruptură sunt termenii unei ecuații ontologice și gnoseologice indisolubil legate de paradoxurile unei gândiri ce se naște din negație mai degrabă decât din afirmație, din entuziasm nihilist mai curând decât dintr-un optimism metafizic.

CIORAN – MARELE BOLNAV. ÎNSTRĂINAREA DE SINE

O categorie destul de bine reprezentată în istoria filozofiei e cea a filozofilor esopici sau resentimentari. Filozofia esopică e „filozofia celor care au filozofat din resentiment, a bolnavilor și malformațiilor din istoria filozofiei”, scrie Gabriel Liiceanu în *Junalul de la Păltiniș*. A acelor filozofi a căror gândire a fost puternic influențată de boală, de meschinăriile și mizeriile trupului (Kierkegaard, Schopenhauer, Nietzsche, Sartre, Jaspers). Ca să nu mai vorbim de Socrate, care a avut și el parte de numeroase răzvrătiri ale corpului. Unul dintre acești mari bolnavi, ale cărui maladii, umori și metehne i-au indus un mod cu totul particular de a filozofa e Cioran. Cum se reflectă tribulațiile trupului în paginile aforistice ale lui Cioran, care e raportul dintre rană și literă, relația dintre ulceratie și gând? Ce proporție se stabilește între revelațiile gândirii și avatarurile trupului, între elevația meditației și prăbușirea în abisul corporalității? Boala, suferința, durerea constituie, în fond, pentru Cioran, revelatorul conștiinței, sunt elemente catalizatoare ale ideății filozofice. „Cariera de suferind” a lui Cioran, începută de timpuriu, se înscrie în datele unei personalități care își așază deliberat ideile și idealurile sub semnul psihosomaticului maladiv. Marta Petreu radiografiază corect cariera de pacient a lui Cioran: „Fără loc de muncă (nu uit excepția din 1936-1937, Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov), fără o meserie definitivă, fără venituri, fără proprietate, fără cetățenie și fără patrie, deci definibil mai ales prin negații, Cioran a avut în schimb o bogată recoltă de simptome maladive și de boli. O carieră de suferind, altfel spus, și o identitate de bolnav, prin care și-a scuzat nu o dată umilitoarea – în propriii săi ochi – inactivitate. La fel, nu o singură dată Cioran s-a declarat liber de orice influență livrescă și fasonat în întregime de bolile și de fiziologia sa dereglată”. Pentru Cioran boala nu este însă doar degringoladă a organelor sau degradare insidioasă a trupului. E, mai curând, semnul unei treziri a spiritului, revelație a lăuntrului esențial al ființei, ea, maladia, nefiind lipsită de o anume „fecunditate spirituală”, cum observă filozoful. Iar această accepțiune a bolii e prezentă chiar din prima carte, *Pe culmile disperării*, unde, subliniază Marta Petreu, „boala este prezentă de la început până la sfârșit, conținutul cărții fiind format din chiar descoperirile metafizice pe care tânărul autor le-a făcut datorită maladiei. Suferința a lucrat în el radical, trezindu-l din somnul organic, din beatifica inconștiență a vârstei și din aromitoarea naivitate a sănătății, pentru a-l transborda într-o stare care i-a flatat orgoliul: luciditatea”. Nu atât inventarul bolilor lui Cioran e demn de interes, cât, mai ales, modul în care aceste boli, simptome sau înclinații maladive se răsfrâng asupra ideății filozofice. Glisajul insinuant din domeniul dereglării organice înspre perimetrul conceptului *trăit*, asumat cu fervoare e cu totul revelator pentru destinul gânditorului român de expresie franceză.

Boala care l-a urmărit pe Cioran toată viața, ce și-a pus amprenta deopotrivă asupra ritmului vieții și al creației sale e însă insomnia, boală ce decurge dintr-un exces de luciditate și care, precum într-un cerc vicios, amplifică enorm această stare de luciditate, împingând-o la limita suportabilității. Somnul e echivalent cu speranța, în timp ce insomnia predispozează la disperare. Somnul reprezintă starea

indiviziunii funciare a ființelor, insomnia, ca și suferința în general, e un mod de separare, un „principiu de individuație”, astfel încât dacă un corp esențialmente sănătos îl integrează pe individ în mecanismul vieții și al naturii sale umane, boala reprezintă un element de excludere din teritoriul vitalului, o modalitate de separare a omului de propria sa viață, o individualizare drastică a sa. Filozofia autentică, vie, revelatoare decurge, o spune răspicat Cioran în *Pe culmile disperării*, din exercițiul agonal și tragic al bolii, din labirintul fremătător al trupului, după cum spiritul nu e decât expresia sublimată a unei dereglări, a unei disproporții sau insuficiențe organice („Tot ce e profund în lumea aceasta nu poate răsări decât din boală”). Din această asumare și ilustrare a beneficiilor spirituale ale bolii decurge și reacția filozofului la adresa sentimentalilor și a calofililor care își camuflează sentimentele autentice, trăirile intense și profunde sau le înlocuiesc cu sentimentalisme de paradă, cu estetisme fără fundament. Iată de ce, pentru Cioran, ceea ce contează cu adevărat e reflecția filozofică, „expresie organică și personală ce urmează fluctuațiile și variațiile dispoziției nervoase și organice”, cum se exprimă filozoful. E limpede așadar că avatarurile corporalității, tribulațiile trupului măcinat de boală reprezintă, pentru gânditorul român, o cale de acces – marcată de suferință, de durere, de luciditate – spre revelațiile metafizicului, fapt remarcat de Marta Petreu: „La Cioran, bolile și durerile au devenit instrument de revelație, și anume de revelație metafizică. Consemnând că urmările durerii sunt mai mari decât acelea ale plăcerilor, Cioran numește (dezordonat, dar sub dezordinea stilistică stă ascunsă o rigoare genuină, țâșnită direct din austeritatea inalterabilă a arhetipurilor) «consecințele durerii» și ale bolilor”. Mai mult, Cioran precizează că există grade și ierarhii ale bolilor, în funcție de capacitatea lor de trezire spirituală, de revelare a latențelor metafizice ale conștiinței umane. Pe de altă parte, extazul provocat de suferință (apropierile de extazul mistic sunt pe cât de evidente, pe atât de tulburătoare) nu doar că produce separarea, individuația ce îl smulge pe om din paradisul original al indiviziunii, dar conduce la regăsirea fondului ultim de trăiri, acela ce relevă esențialitatea ființei, originaritatea și primordialitatea ei. Beneficiile gnoseologice ale suferinței și ale bolii constau așadar în transgresarea limitelor raționale și asumarea unei condiții mistice, sau, cum scrie Marta Petreu: „Suferința i-a activat lui Cioran arhetipurile trăirii mistice, cu expresiile ei complete, cu metaforele ei cromatice, spațiale și cognitive”. Individuația și indiviziunea sunt, în fapt, termenii fundamentali ai ecuației metafizice pe care o ilustrează cazul lui Cioran, alături de alte câteva cuvinte cu rezonanță filozofică, precum: culmi, abisuri, înălțare, cădere, zbor, scufundare, gol, plin etc. Boala este, pentru Cioran, mai degrabă un instrument de declanșare a stării de grație, de autorevelare și desăvârșire interioară decât pură degradare a celulelor. E drept, e starea de grație a unei ființe religioase, dar „fără Dumnezeu”, a unui „mistic refuzat”. În acest fel, conștiința propriului corp și a bolilor ce îl pândesc l-a condus pe filozof pe căile desăvârșirii spirituale, ale unui extaz nu lipsit de valențe mistice. Pentru Cioran, abisurile corporalității au reprezentat dintotdeauna un corolar al reflecției autentice, dezinhibate, pusă în pagină cu rigoare și perfectă stăpânire stilistică a frazei. Boala, „vehicul mistic”, cum o caracterizează Marta Petreu, se poate reduce, în cele din urmă, la o treptată, imperceptibilă și ineluctabilă apropiere de moarte, „răul esențial” al condiției umane. Marta Pe-

treu observă că: „nostalgia ne-nașterii și «neajunsul» de-a se fi născut, precum și acuzația că lumea este produsul unui «demiurg rău» vin, în cazul său, din această boală fără leac: din muritudinea ființei umane, din insuportabilul «presentiment al muririi». E un «scandal», e scandalul însuși, ce-l face întruna pe Cioran să plângă”. Boala reprezintă, astfel, pentru Cioran, o modalitate de singularizare metafizică, o propensiune spre orizontul solitudinii și al nihilismului. Privit prin prisma maladiilor, a suferințelor ce i-au stimulat și configurat elanul metafizic, Cioran este exilatul metafizic prin excelență.

Integrare și înstrăinare, identitate și ruptură, apartenența la un model original și tendința continuă de a-l depăși, sunt câteva dintre particularitățile determinante ale ideății cioraniene, care se legitimează deopotrivă prin asumarea unei identități originare și prin dezrădăcinare premeditată, prin transgresarea limitelor etnice. Atracție și respingere a propriilor origini, acesta e modelul arhetipal care generează potențialitățile semantice ale textelor lui Cioran, în care paradoxul, ironia cu reflexe cinice și gravitatea existențială se împletesc.

BIBLIOGRAFIE CRITICĂ SELECTIVĂ

1. Sorin Alexandrescu, *Privind înapoi, modernitatea*, Editura Univers, București, 1999.
2. Doina Constantinescu, *Cioran și provinciile melancoliei*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2003.
3. Ion Deaconescu, *Cioran sau mântuirea prin negare*, Editura Europa, Craiova, 1998.
4. Mircea A. Diaconu, *Cui i-e frică de Emil Cioran?*, Editura Cartea Românească, București, 2008.
5. Ion Dur, *De la Eminescu la Cioran*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1996.
6. Gabriel Liiceanu, *Itinerariile unei vieți: E.M. Cioran; Apocalipsa după Cioran*, ed. a II-a, Editura Humanitas, București, 2001.
7. Simona Modreanu, *Cioran sau rugăciunea interzisă*, Editura Junimea, Iași, 2003.
8. Ioan Paler, *Introducere în opera lui Emil Cioran*, Editura Paralela 45, Pitești, 1997.
9. Marta Petreu, *Despre bolile filozofilor. Cioran*, Editura Polirom, Iași, 2008.
10. Valentin Protopopescu, *Cioran în oglindă. Încercare de psihanaliză*, Editura Trei, București, 2003.
11. Richard Reschika, *Introducere în opera lui Cioran*, Editura Saeculum I.O., București, 1998.
12. Fernando Savater, *Eseu despre Cioran*, Editura Humanitas, București, 1998.
13. Eugen Simion, *Cioran, Noica, Eliade, Mircea Vulcănescu*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000.
14. Emil Stan, *Cioran. Vitalitatea renunțării*, Editura Institutul European, Iași, 2005.
15. Nicolae Țurcan, *Cioran sau excesul ca filozofie*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2008.
16. Ion Vartic, *Cioran naiv și sentimental*, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 2000.

Alexandru **NATALIA,** **CISTELECAN FEMEIA-DROG**

Puține femei, poete ori ba (dar poete cu atât mai puțin), au avut onoarea unei apostrofe de felul celei primite de Natalia Negru de la „un glas ascuțit”: „Mizerabilo, care omori pe toți oamenii mari ai țării!”¹. Și încă s-o primească tocmai pe buza mormântului celui sinucis pentru ea! E drept, zice Călinescu, că apostrofa venea de la o „patrioată” și că nu era, prin urmare, caz de strictă invidie feminină, ci mai mult grijă pentru patrimoniul național; cu toate că, precum se vede din apostrofa rezolută, Natalia trecea de criminală, pentru el ea rezulta totuși ca „femeie fatală fără vină”². Ca toate femeile fatale, de altfel, mari producătoare de victime, dar și ele, la rândul lor, victime; și nu doar ale oprobriului public (pe care Natalia l-a îndurat multă vreme și-n forme destul de isterice), ci și ale propriei „înzestrări” (cel puțin așa s-ar putea deduce din literatura Nataliei, că altele, mult mai rezonabile și mai idilice, avea ea în sufletul său, nu tragedii cu pandalii de amor). Caz de frumusețe-blestem, desigur, cea a Nataliei.

Dar în ce melodramă de Hollywood joacă totuși Natalia! Melodramă cu de toate (idilă suavă, seducție cu strategie, iubire ca-n poezie, maternitate dedicată și apoi patimă cu răvășire funestă) și care o ia brutal spre tragedie. Și încă melodramă la vedere, melodramă cu mare public, jucată pe scenă (aproape că recompusă detaliat din corpus-ul de scrisori schimbate între cei trei eroi). Jucată însă nu atât de Natalia (care ar fi preferat, firește, discreție), cât de cei doi celebri îndrăgostiți simultan de ea, Șt. O. Iosif și D. Anghel, care nu ezitau niciunul să dea publicității suferințele și necazurile prin care treceau, cumulând – ambii – compătımirea publică și lăsându-i femeii blamul. Iosif umbla cu o față atât de mortificată de durerea părăsirii, încât era limpede pentru toată lumea că e prima victimă – și victima absolută, victima prin excelență (în imaginarul public el și moare de dragoste, în 1913, la trei ani după divorț, căzut într-un doliu ireversibil) a telenovelei de epocă; lui Anghel însă îi plăceau scenele patetice în public și le juca

cu mare artă dramatică, precum pe cea de la prima înfățișare de divorț, când o aștepta afară, pe treptele tribunalului și, zice Natalia, „s-a repezit la mine, a căzut în genunchi, mi-a îmbrățișat picioarele, hohotind în plâns. Un țăran care privea, a venit spre mine zicând: Cum vă-ndurați, conia?”³. Țăranul mișcat era, firește, în asentimentul întregului public literar al dramei. Și cum n-ar fi fost?! Sigur azi Anghel ar presta la „Trădați din dragoste” sau la alte emisiuni de tapaj sentimental și ar face națiunea să-i plângă de milă.

Ca-n orice nuvelă cu triumphi de patimi casnice, fiecare erou își va fi având partea lui de dreptate; dar societatea – de atunci, însă și de mai târziu – n-a vrut s-o recunoască pe a Nataliei, așa încât aceasta și-a reconstituit-o singură în *Helianta*. Reconstituirea a fost, normal, primită cu suspiciuni. Până și un om mai puțin sensibil la melodramă, cum era Șerban Cioculescu, era înclinat de partea victimelor masculine ale romanțului. În *Preludiile unui roman de dragoste* el împarte rolurile cam așa: „De o parte, un mare naiv, nu însă lipsit de sclipiri lucide, dar dezarmat înaintea unei agresiuni bine calculate, de alta, o tânără deșteaptă, îndrăzneată, mai mult actriță decât poetă, jucându-și cu desăvârșire rolul, ca să-și atingă două ținte: matrimoniul și mai ales notorietatea literară”⁴. Acestea sunt însă mai degrabă roluri bine determinate într-un scenariu tv decât roluri de viață, căci oricât de „mare naiv” ar fi fost Iosif la acea oră (și oricât ar fi fost „vremea dragostei la încetinitor, când bărbații se arătau timizi până în pragul vârstei de 30 de ani”)⁵, avea totuși 29 de ani (iar Natalia 22). Va fi fost, cu siguranță, și operă de seducție, dar și *coup de foudre* eminent inhibant pentru Iosif; inițiativa a aparținut în aceste condiții de blocaj Nataliei, căci altminteri Iosif se mulțumea s-o privească pe furiș în biblioteca universității (unde el era custode, iar ea studentă silitoare). Dar după ce s-au privit fără să-și vorbească „din toamnă până la mijlocul lui ianuarie”⁶, fata va fi fost excedată de atâta timiditate și a trecut la provocări în versuri cu țintă precis reglată: „E frumos, nu zic, prin codru; dar nu ți s-a mai urât? / N-ai dori și o fetiță ca să-ți ție de urât?”⁷. Improvizația de provocare intră și în sumarul volumului *O primăvară. Cântece*⁸, dar epurată de acest distih prea ofensiv. Nu știu cine ar fi rezistat și nici dacă vreo rezistență, cât de firavă, ar fi fost gest cavaleresc. Iosif, în orice caz, nu rezistă, dar această parte delicat de naivă și de pură a idilei n-ar trebui considerată neapărat lucrătură de păianjen malefic⁹. Ca poetă, Natalia e epigon de-al lui Iosif și-i de admis că-l va fi admirat până la confuzie (plus flatarea de a fi iubită de o glorie). În orice caz, idila ia repede de tot curs burghez și liniștit: se căsătoresc în 1904 și li se naște, în 1905, Corina, fetița care va înduioșa întreaga lume literară prin moartea ei (în timpul unui bombardament asupra Bucureștiului, în primul război) și care-i stârnește mamei un mic ciclu de duioșii. Numai că între cei doi va fi fost mare diferență de energie vitală, de vreme ce Natalia e silită a recunoaște că „față de dânsul, nu aveam niciodată impresia că sunt cu un bărbat; aveam paza ce trebuie s-o ai în fața naivității și fragilității unui suflet de copil”¹⁰. Nu-ncape vorbă că Iosif suplinea acest deficit prin cult declarat: „Tu, pentru mine, ești altar, Helianta! Aș sta în genunchi lângă tine și m-aș uita la tine cu evlavie, nemișcat, o eternitate”¹¹. Desigur că rolul de icoană strict (oricât de aprig) adorată nu e destul într-o căsnicie și tocmai adorația aceasta a lui Iosif, cam excesiv religioasă și deficitar senzuală, devine premisa favorabilă pentru suc-

cesul irumperii impetuoase a lui Anghel. Cât despre Natalia, ea se așază singură la o intersecție fatală și în mijlocul a două șantaje sentimentale patetice (vor fi fost): „Doi călători – veneau pe drumuri opuse – și m-au întâlnit în calea lor. Din două lumi deosebite veneau, și fiecare m-a îmbiat, m-a rugat, îngenunchind, plângând, amenințând că moare – dacă nu-l urmez”¹². Normal că Natalia, suflet bun, i-a urmat pe amândoi, crezând că face operă de caritate, nu de fatalitate. Pe primul l-a urmat din sentimente suave, dar preponderent compătimitoare: „Cel dintâi care a sosit era trist, melancolic, bolnav, și așa de blând și sfânt, încât mi-am zis, că nu-i un om... avea în glas și în privire – bunătatea lui Isus!”¹³ (îi și zice în romanul memorării „Steluță”). Celălalt (numit Fulga) e, firește, contrariul: dominator, imperativ, năvalnic, adevărat haiduc de iatac: „Te vreau, și te am... Te chem... și te supui! /.../ Fac ce vreau din tine. *Oricât nu vrei tu*. Și, tare-s mulțumit!... Da, oricât n-ai vrea tu, sunt un mag, și te alung, ori te rechem când vreau, aprind și sting luminile tale albastre, le gâtesc cu lacrimi, le usuc cu sărutări, și tu crezi că poți să fugi de mine?”¹⁴. Nu era chip, într-adevăr. Anghel s-a înșelat însă, crezând că poate juca în *macho*-ul absolut fără plată – și, mai ales, fără adversar. Natalia era și ea o Carmen.

Ce-a ieșit din împreunarea celor două temperamente (se căsătoresc în 1911, la un an după divorțul de Iosif) e un film de pandalii și istericale, de explozii senzuale și de nervi deopotrivă; un film pentru distracția cartierului. Patimă în cel mai violent, mai epic și mai clamoros stil, nebunie curată în doi, după însăși descripția Nataliei: „Ce sfâșieri, ce urlete desnădăjduite, când pe umărul unuia, când pe-al celuilalt, ce amestec de ură și adorare în viața mea cu Fulga, ce porniri furibunde și reveniri însvăpăiate, zbucium, înverșunare, lirism și delir, ce luptă, ce blestem”¹⁵. Romantism tensionat de dragoste-ură, bun, desigur, de literatură (Natalia ar merita un film, dacă am avea o actriță atât de fatală), dar nu prea potrivit la căsnicie – recunoaște singură: „E cea mai nenorocită căsnicie!... Suntem doi întemnițați, doi osândiți, doi dușmani, doi... *nenorociți!* Prin casa noastră, se abat vârtejuri, furtuni, uragane, taifunuri, și rămân dezastre morale, fizice și materiale! Rămânem bolnavi, deprimați, stupidificați, și tot ce e mai fragil în casă, se prefacă în cioburi”¹⁶. Literal. E drept că Anghel era cam turbat și nu știu zău cine ar fi scos-o la capăt cu el. Mai ales că era turbare progresivă, gradată, care nu ezita în fața niciunei violențe. Gelos clinic, făcea sechestrul de persoane cu Natalia: „La început, mă înclua în odaie, își lua cheia și se retrăgea la lucru. Nu lăsa pe nimeni să pătrundă până la mine”¹⁷. Viața zilnică trebuie să fi fost un iad (cu interesante reprize de compensare, desigur); cel puțin așa reiese de la Natalia: „Stătea încrunțat la masă, îmi vorbea cu brutalitate, îmi dădea ordine, nimic nu-l mulțumea, mă ironiza, și la ripostările mele, îmi răspundea: *haide, marș* sau mă înjura ca un surugiu”¹⁸. Unele scene sunt totuși de un naturalism excesiv, chiar și pentru un pasional ciclotimic; sclipește în ele nu doar perversiunea, ci și nebunia; căci iată ce rezultă după o ceartă la masă, când Natalia a fugit în dormitor, cu Anghel după ea, firește: „M-a tras, m-a întors, m-a sucit, m-a chinuit, ca să revin la masă... Eu n-am vrut. Atunci, m-a împins jos, cu saltea cu tot, și a turnat peste mine o cofă cu apă. Eu totuși nu m-am sculat. S-a dus furios, a luat cutia cu cremă neagră de ghete și m-a uns pe toată fața /.../ În aceste momente, găsea de cuviință

să mă întrebe *dacă-l iubesc!... /.../* Fără veste, mă treziam cu o palmă peste ochi, sau se repezea și mă strângea de gât, cu furie de nebun¹⁹. Ce-i drept, și Anghel era victimă a propriei patimi, una de nestăpănit și care era oricând dispusă să spargă ușile. Asta se întâmplă chiar așa, literal, nu doar ca figură de intensitate a sentimentului, ca-n versul lui Pablo Neruda („am intrat la tine dărâmand ușa”); Anghel o dărâmă de-adevăratelea, tot după o ceartă (se vede că aceste certuri serveau de catalizator senzual), firește, și tot după o retragere a Nataliei: „Strică ușa, i-am răspuns, închipuindu-mi că lucrul acesta e cu neputință. Fulga a stricat ușa, pătrunzând în odaia mea. A căzut în genunchi, mi-a îmbrățișat picioarele, și a plâns cu zbuciume²⁰. Plânsul cu „zbuciume” și scenele tari, de șantaj absolut, sunt specialitatea lui Anghel. Iată una, relatată de menajera lui Anghel, venită în disperare peste Natalia (e drept, după o ceartă mai gravă, căci Natalia îl surprinsese petrecând într-un restaurant cu o mai veche amică; e de prisos să mai spunem că la restaurantul respectiv a condus-o chiar Iosif, cu speranța că o va întoarce din hotărâre; și nu era departe): „De o săptămână întregă nu mănâncă, nu doarme și plânge cu hohote. Azi, din zori, de când se trudește cu un revolver, îl încarcă, îl descarcă, îl încearcă la inimă, la tâmplă²¹. Teatru mare, desigur, dar teatru de sinceritate, căci Anghel era efectiv drogat, nu doar obsedat, și făcea re-pede sevraj: „Un singur lucru îmi stă ca un *cuiu* în cap – și acela ești tu. Mă doare, și sufăr, și ador suferința asta, cum adoră un opioman răul de care moare²². Delicatul poet, consacrat florilor, avea reprize grobiene și vedea singur, dar degeaba, că-l apucă toate nevrivalele și patimile când se gândește la Natalia. Dar barem el se închipuie ca sinteză de contrarii și sfâșieri – și probabil că trăia oximoronic toată aventura: „Când îmi amintesc de tine, eu sunt ca un înger cu picioarele de faun, sunt o brută cu imaculate aripi de serafimi!²³. Cum se petreceau lucrurile în starea de serafim nu prea știm, dar în starea de brută era capabil de orice, inclusiv de canibalism erotic (traducere concretă a unei mari metafore de iubire, desigur): „Vedeți, cicatricea de la mâna stângă! De-aici a mușcat el o bucată de carne vie!²⁴, îi spune Helianta (alias Natalia, pacientă în spital după *sparatoria* lui Anghel) doctoriței R. În orice caz, amenințările cu moartea erau declarație frecventă – și ferventă nu mai puțin – de amor definitiv: „De atâtea ori îmi spusese, să nu mă gândesc vreodată că aș putea rămâne în libertate, fiindcă el era gata să vie după mine și să mă omoare!²⁵. Porniri siciliene Anghel avea din belșug; nu mai puțin rezolut spaniole, făcându-și faimă de provocator la duele (târgul ăsta i-l propune și lui Iosif, când acesta îi mărturisește că e îndrăgostit de nevastă-sa, urmând ca Natalia să rămână „celui care va supraviețui²⁶; iar în toiul bârfelor de după divorțul de Iosif, „a provocat la duel doi inși odată”, pentru o notiță malițioasă²⁷; noroc doar că provocații și-au cerut iertare). Nu se poate zice însă că Natalia nu dădea motiv de explozie și geloziei lui Anghel, nu doar patimilor senzuale incontrollabile și ieșirilor isterice tot așa de necontrolabile; căci după divorț făcuse dependență de Iosif, pe care trebuia să-l vadă zilnic: „Dacă nu vedeam o zi pe Steluța, mi se răceau extremitățile picioarelor și mâinilor, și simțeam că asta înseamnă *moartea*²⁸. Va fi fost Iosif rival suav și cam evanescent câtă vreme era soțul Nataliei, dar devine rival redutabil după despărțire și de-a dreptul imbatabil după moarte. Până la urmă, soluția trebuia să fie tot radicală: pistolul. O nuvelă iute despre incident și urmările lui dramatice face G. Călinescu în *Istorie*²⁹. Deși

veșnic provocator la duela, Anghel a fost nevoit să împrumute pentru asta pistolul lui Minulescu, cauzându-i apoi acestuia remușcări³⁰. Făcând regie romantică de dramă, Anghel trage mai întâi în Natalia, dar n-o nimerește decât în coapsă. Se vede că nu doar Anghel, ci și pistolul era psihanalizabil și avea aceeași obsesie. Ultimul gest e de galanterie impresionantă: „Ritul și felul – după care aș dori să-mi dorm ultimul somn – ar fi *cel al iubirii în brațele tale!*”³¹. Dacă moartea e, cum zice Graham Greene, „o dovadă de sinceritate”, Anghel a dat-o. Iar Natalia va rămâne „beneficiara” acestor drame, măcar că a treia ei căsătorie (cu Ioan Gh. Savin, profesor la Facultatea de Teologie din Chișinău)³² pare să fi fost una liniștită. Dar și viața ei a devenit una anonimă; un lung anonim, ca al multor poete ale vremii (născută în 1882, la Buciumeni, Galați, moare în 1962, la Tecuci); poate al ei și stigmatizat pe nedrept de dramele în care a fost protagonistă.

Iureșul acesta erotic, întins pe vreo zece ani buni, a condiționat, firește, definitiv și literatura Nataliei. Nu numai *Helianta*, carte de explicații anume dedicată, se trage din peripețiile celebrului triumghi, dar și *Legenda*³³ procesează – doar că alegoric – același material epic, ridicat acum la simbolic și lirico-feeric. Literatura Nataliei devine, după isprăvile amoroase, una explicativă, justificativă, încercând să exorcizeze o conștiință vinovată – sau pe care o țineau alții vinovată. Nu va fi fost ușor, cu toată bravada – și bravura – Nataliei: „Simt o plăcere diabolică să biruiesc prin disprețul privirilor mele – toată lașitatea omenească, – eu care duc pe umeri păcatele tuturor, eu care am fost prădată de tinerețea, de energia, de viața mea... ca să rămân în cel mai dezastruos faliment moral și material!”³⁴. E, desigur, și o tendință de victimizare aici, de înțeles, la urma urmei, dar e, mai ales, o conștiință vinovată care ezită în fața spovedaniei (de unde și bravada). Nu doar lunga tăcere dintre evenimente și carte arată o traumă de vinovăție, dar și ezitarea în fața confesiunii, chiar odată hotărârea luată. Jumătate cartea e umplută cu rememorări și consemnări de tot colaterale: o galerie de școală, cu eleve, profesoare, și apoi o galerie de țară, cu țărânci și țărani pictați concret, plus o mică excursie meditativă prin istoria și soarta lumii. Abia apoi, când nu mai era pe unde ocoli, vine la mărturisirile dureroase, la chestiune. Dar și atunci cu scrupule greu surmontabile: „Aș vrea să-ți spun povestea /... / Dar cum au să mă înțeleagă, / dacă eu nu pot spune tot? / Sunt amintiri așa de cumplite /, că-mi înjunghie inima, lacrimile / mă îneacă și suferința *geme* / – nu poate vorbi!”³⁵. Dar dacă reușește să scandeze scrupulele în versuri, înseamnă că, într-un fel, le-a împlânzit deja. Odată rana atinsă, se poate vorbi, într-adevăr, de „scenariul autentic al unei drame intime trăite alături de Iosif și Anghel” și de „adevărul confesiunii”, cum face Livia Grămadă³⁶.

Interesantă – mai mult psihologic – e prelucrarea aceluiași teme (faptele au dispărut în subtextul alegoric) în *Legenda*, venită la un an după *Helianta*. *Legenda* e o alegorie cu feerie, din categoria literaturii cu teză: creștinismul triumfă peste miturile și legendele păgâne. Dar dezbateră se duce, în principal, între Legendă, Mit, Cânt și Viață – toate precreștine. Adoratori ai Legendei, frumoasă precum Natalia, Cântul și Mitul nu sunt însă decât Iosif și Anghel mascați vag alegoric, după cum se vede din această discuție între *Legenda* și *Mitul gelos*: „iubirea *Cân-*

tului, mă adaugă pe mine însămi, îmi dă viață și voieșie... Iubirea ta îmi cere jertfe, mă pradă, mă turbură, mă doare³⁷. Identificarea e de tot transparentă, căci Mitul (Mitif, de!) vorbește direct cu citate din Anghel: „Nu-nțelegi tu că viața e făcută din bucăți, că ieri și azi nu se seamănă, că am uitat tot ce-a fost, că la focul dragostei de-acum amintirile toate au ars³⁸. E ceea ce propagă Anghel în *Helianta*, luând-o spre postmodernism: „El susținea că viața e făcută din bucăți³⁹. Obsesia istoriei de amor e atât de acută, încât nu există nicio ambiguitate (darmite confuzie!), căci Mitul practică același temperament impetuos ca și Anghel, declarând radical: „ori te voi învinge, ori voi muri...⁴⁰. Și proferând aceleași amenințări teribile: „Hm... dar te voi uide mai înainte... Crezi tu, că te voi lăsa o clipă pe lume? Ești legată de mine, fatalitatea și nu-mi vei scăpa⁴¹. Fantasmele Legendei, dacă nu și ale Heliantei (dacă nu și...), merg însă spre reveria unui triumghi amoros de maximă idilitate: „Între tine și între *Cânt* eu aș sta ca între doi prieteni, doi tovarăși, doi frați, căci nu-ți dai seama tu, câtă înrudire este între noi trei?⁴². Ba încă și mai vârtos, căci, rămânând „un loc liber” în inimă, Legenda se dăruie Fluturului, în mare beatitudine: „M-ai robit, m-ai absorbit! O, supremă beatitudine de-a putea spune în sfârșit cuvântul: iubesc...⁴³. Extazele senzuale sunt intens telegrafiate: „O nu... încă nu... Vreau să mai dureze clipa fermecată... Aș geme... Aș plânge cu hohot⁴⁴. Asta, desigur, în vreme ce Fluturul o iubește pe Cicoarea, care și ea îl iubește pe Cânt, care o iubește pe Legenda, care-i iubește și pe Mit, și pe Cânt, și pe Flutur, într-o reverie de concupiscentă maximală: „Ce frumos e simțimântul de înfrățire, de iubire fără prihană, fără umbre, fără gelozie, fără patimi... Ce spuneți voi, nu-i așa?⁴⁵. Firește, toată lumea e de acord cu această perspectivă juisantă a amorului liber și general; consimte chiar și Mitul furibund. Alegoria Nataliei e, de fapt, o reverie de amor liber, vis pur de beție senzuală, fără tulburări morale sau sentimentale. Nu-ncape vorbă că Natalia era o *hippie* cu anticipație.

Ar fi fost și de mirare ca fatala Natalie să nu dovedească surplus de calinitate și senzualitate debordantă (bine măcar că a fost așa; nici nu vreau să mă gândesc ce dezastre ar fi ieșit dacă ar fi fost frigidă). Structura ei de bombă cu hormoni, de rachetă senzuală, iese la iveală unde te aștepți mai puțin – și unde se așteaptă mai puțin și Natalia, desigur. Iese la iveală chiar și într-o carte de căință – sau de explicații, totuna – cum e *Helianta*; pledoaria de sine pornește chiar de la definiția senzuală a protagonistei: „Sunt pisica mlădioasă și zburdalnică, ori mânza elegantă și sprintenă” pentru care „dragostea e legea și înțelesul creațiunei⁴⁶. Scrisul fuge spontan spre reveria senzuală, indiferent de materia sau specia în care se exercită. Până și eseurile (căci altceva nu pot fi) din *Amazoana*⁴⁷ pledează cauza feministă prin reverii senzuale abrupte și intense, făcând din năvala amazoanelor o cavalcadă senzuală: „Veneau semețe și viteze, dând pinteni cailor năpraznici, cu tolba de săgeți pe spate, mânuind lancea și arcul, în chipul Diane și al Minervei – *walkirii* nesățioase de cuceriri și prăzi, invazie de strălucire, furtună ritmică de mișcări îndemânatece și grațioase, simfonie de chiuituri ațâțătoare de mâinii și patimi...⁴⁸. Veneau, în viziunea Nataliei, la luptă cu tãmbãlau erotic. Iar lupta dintre Ahile și Pentesillea devine, firește, luptă înfocată de alcov: „Cu ce foc se vor fi luptat!... Cu ce diversitate de simțiminte... Câte înțelesuri nu vor fi avut fulgerele ochilor, ce descântece nu vor fi însoțit zborul săgeților⁴⁹. Soarta femeilor e admirată numai

pentru Egiptul antic, unde viața lor era pură orgie senzuală și rafinament de salon. În rest, din rău în mai rău, până la *eternul feminin* contemporan cu Natalia și cultivat de moderni, dar care „înseamnă moliciunea mușchilor, lenea mișcărilor, adormirea voinței, banalizarea minții, și... cultul unui singur instinct”⁵⁰. În atari condiții de decădere a sosit, desigur, timpul răscoalei, după cum anunță Natalia: „Păpușa de lângă tine se trezește, nu mai primește rolul de fantoșă trasă de sforile tale, vrea viață adevărată, vrea să-și regăsească energiile pierdute”⁵¹, energii bune la ambele lupte. Chiar dacă amazoana modernă e „intelectuală”, feminismul Nataliei are mare încărcătură de senzualitate.

Cu atât mai spontan țâșnește senzualitatea Nataliei în literatura de dinaintea episoadelor cu vinovăție, care, oricât va fi fost de sedată, impune totuși o conduită oarecum moralistă – ori barem precauții morale. Când nu are astfel de complexe sau încurcături, Natalia frecventează direct scriitura orgasmică, trăind reveria pe malul Siretului cu gramatica și intensitatea unui orgasm veritabil: „Am stat culcată în iarbă, mi-am înfipt mâinile în rădăcinile ei, am simțit contactul lutului cu tot trupul meu plăpând, cum era pe-atunci, mi-am îngropat picioarele în țărână, părul mi se-mprăștiase și se-ncurcase printre buruieni, și după ce-am rămas un timp istovită parcă, obosită de-atâtea sunete și culori, am tresărit deodată”⁵². Scriitoarele de orgasme de azi n-au nici pe departe concizia și intensitatea Nataliei; ce să mai vorbim de capacitatea sugestivă a discreției! Firește, Nataliei nu i-a scăpat propriul temperament, chiar dacă pretinde că și-a luat impetuozitatea senzuală de la Siret și că e un fel de stihie slobozită în lume: „sângelui meu i-ai împrumutat clocotirea năvalnică a valurilor tale, și mi-ai ursit ca vijelia patimilor să rupă zăgazurile toate, cum tu le rupi – însă tot mai larg și mai liber să-mi cuceresc drumul”⁵³. Oricum, asemenea motivație de temperament e un bun temei pentru a practica etica naturii, cu libertățile garantate de ea: „Viața era prea abundentă în mine, și-și cerea drepturile ei”⁵⁴. Drepturi care, firește, i-au fost acordate. Deși cu neplăcute urmări. Asta pentru că etica naturală vine în conflict cu etica de societate și obligă la complicații și nesincerități pentru a putea fi totuși, cât de cât, profesată: „Viața? Ce stranie întrețăsare de robie, minciună și suferinți!... Minți ca să poți trăi, iubești ca să poți uita ce-ai iubit, și, iarăși, minți ca să poți iubi”⁵⁵. Altminteri, Natalia are privirea electrizată de senzualitate și exersează cu intensitate pe detalii: „Să mă crezi: are cele mai frumoase mâini pe cari le-am putut vedea vreodată. Degete ideale, parc-ar fi sculptate în marmoră. Nu-i de mirare că, în orice mișcare a lor, are atâta grație! E o plăcere să-l vezi apucând lingurița cu dulceață sau ridicând la gură ceșcuța cu cafea”⁵⁶. Natalia are întotdeauna privirea aprinsă, iradiată și iradiantă deopotrivă. E ceea ce se vede și din prozele de observație sau de caracterologie.

Cu poezia trebuie să fi fost însă o greșală de închipuire (de nu va fi fost pe jumătate vina lui Iosif, admirator a toate cele ce țineau de Natalia). E. Lovinescu are dreptate s-o înscrie „în competiția lipsei de originalitate a poeteselor sămănătoriste”⁵⁷, admițându-i doar că „a înghebat mici expansiuni sentimentale”⁵⁸ cu materialul sămănătorist tipic și deja uzat. Nimeni apoi nu-i mai spune o vorbă bună. Pentru Constantin Ciopraga, „cântecele și confesiunile din *O primăvară*”, „saturate de

idilism”, „se confundă cu producțiile analoage din epocă”⁵⁹; iar pentru Al. Piru e și mai rău, căci, zice el, „nimic nu se poate reține din cântecele acesteia din *O primăvară*”⁶⁰. (Din păcate, cam așa e.) Doar Victor Durnea ce-i mai acordă „o anume sensibilitate lirică, ingenuă” ce „se întrevește /.../ în recuperarea unor trăiri ale copilăriei și adolescenței”⁶¹, dar și asta mai mult pentru proză.

Poeziile sunt copilăroase (cu majoritatea Natalia ar fi pierdut și la competiția cu sămănătoristele), semn că vor fi fost din perioada liceului. Iată cum sună *Liceul* bacovian în varianta Nataliei, intitulată *În clas*: „Mă uit cu dor / Prin geam afară, / Urmând în zbor / Pe raza clară, / O rândunea. //...// Frumos, frumos... / Copaci în floare... / Și-un crâng umbros... / Glas de izvoare... / Ce vis!... ce chin!... // Tot minus, plus / Scade și-adună... / Dar iată! – sus / Un clopot sună!... / Ah! Ce divin!...”. Dacă ar fi reușit să chiulească, Natalia ar fi chiulit tot pentru sămănătorism. Dar măcar, cum poate, vine în întâmpinarea biografismului de mai târziu; căci asta versifică ea obișnuit, momente prin care trece, secvențe de viață. Cum e drumul cu trenul: „Aleargă trenul ca în sbor / Țipând izbește-n întuneric, / Răsar scânteii, răsar cu spor / Scânteii și fum – un nor feeric” (*Aleargă trenul...*). Firește că feeria e cu cenzură sămănătoristă în final, căci toată frenezia de abur și fier nu duce decât la înstrăinare. Mai concret biografistă e *Isprăvi*, poezie de mamă încântată: „Îmi semănasem flori, s-avem grădina / Cu maci, rozete și zorele. / Mă mir! E liniște-n casă! O fi-adormit? / Aș, da de unde!... / Priviți! La flori cu grămada culege tignit. / Și cum s-ascunde! / O prind cu buzunarul, mâna plină: / *Culeze Coca focicele*”. Tăticii așa de încântați vor veni abia mai târziu, odată cu Cărtărescu, și vor da buzna doar odată cu Dan Coman, Marius Ianuș, Robert Șerban ș.a. Până atunci, afectele astea de tandrețe și încântare erau strict pentru mămici. Dar nu-i alta topirea de drag la Natalia decât la Dan Coman, bunăoară. De regimul biografist țin și poemele cu grijă de Iosif (nu numai provocarea din *Unui poet*), Natalia făcând un fel de poezie curativă („utilitara” de azi a lui Adrian Urmanov): „Obosit pășești și capul trist ți-l legeni între umeri, / Parc-ai fi bătrân și anii tot ți-i depeni și ți-i numeri /...// Ce te lași bătut de gânduri?” etc. (*Cântărețului*). Tot terapie face și în *Nu mai fii trist*: „Nu mai fii trist, ci uită lumea-ntreagă. / Grăbit când tragi zăvorul ușii tale, / Un colț de raiu ți se deschide-n față, / Și-n urmă tot pământul se prăvale. // Și-n raiu... un înger cu ochi mari, albaștri – / Ce fericiți oglinda lor ne-arată – / Ce gungurit! Și cum dă din mânuțe: / Trăgând la tine-ar vrea să-ngâne: *tată!*”. Ca poetă, Natalia pare preocupată mereu de Iosif, dându-i tot felul de întăritoare. Așa se întâmplă și în prelucrarea după Alfred de Musset, *Noaptea de maiu*, când Muza vrea să-l trezească pe poetul veșnic depresiv. Și nu-l trezește doar cu inspirații, ci cu îndemnuri mult mai carnale: „Poete, ia-ți harfa și dă-mi o sărutare!”. N-a fost însă chip, căci deprimarea lui Iosif era structurală. Dar că Natalia și-a propus lirism de solitudine nu e îndoială.

Sigur că mai cântă și pentru /de inima ei. Florile erau ofertă sămănătoristă obligatorie, așa încât le cultivă și Natalia. Florile ei sunt însă strict alegorice, și nu trebuie suspectate de vreo contaminare cu grădina lui Anghel. Ca poetă, Natalia e numai eleva lui Iosif (fără lirică de haiduci însă): efuziuni de sentiment, creioane de stări, mici biografii alegorice. Cum sunt cele dedicate florilor, toate „simbol” al

frumuseții trecătoare: „De colbul drumului bătută, / Jelești, sărmană floriceică; / O rază nu te mai sărută, / Un strop de rouă nu-ți mai pică. // Podoaba darurilor tale / Trecută-i fără de mângâiere; / S-au stins culorile-n petale, / Mireazma sufletului pierе” (*Unei flori*). Angoase juste, desigur, la o femeie frumoasă. Iar cum viața frumuseții e scurtă, se impune numaidecât etica lui *carpe diem*: „Curând veni-va iarna! / Dar cât e primăvară, / Ia-mi mâna, hai să mergem / Mereu, mereu! / Să strângem / Din toate-un strop de miere” (*Chemare*). Simbolurile „cântării” și „cântărețului” au și ele parte de alegoriile lor; preferată e ciocârlia, invidiată de tot codrul (alegorează subită, desigur): „Adânc în codru, pe o cracă, / Își drege glasul-ncetișor, / Dar mii de paseri vor s-o-ntreacă / Și-și răd în ciripitul lor. //...// Nici nu le-ascultă, nici nu-i pasă, / Mereu cântând c-un dor nespun, / S-avântă-n sfere și le lasă, / Se-nalță tot mai sus, mai sus...” (*Cântăreața*). Crezul cântăreței e pe fond romantic, cu jertfe din sine, doar că transformat în concurență: „Să-mi rump bucăți din suflet, să cânt, să cânt, să cânt, / Să nu mă-ntreacă nimeni în cer și pe pământ” (*Visând*). Nu puteau, firește, lipsi reveriile de natură, traduse în suavități de o naivitate eclatantă: „Viorica e mireasă, / Toporașu-i este mire – / E pornită nuntă-aleasă / Printre verzi de iarbă fire” (*Nuntă*). Diafane mai toate (fie ele cum or fi), poeziile Nataliei sunt scrise cu alt temperament decât cel propriu, de vulcan senzual în erupție incontrollabilă; se vede că Natalia le-a scris cu temperamentul lui Iosif, nu cu al ei. Natalia e un Iosif feminin (și mai feminin adică), inaugurând seria poetelor care reproduc poezia soților (și-n care se vor înscrie apoi Claudia Millian, Agatha Grigorescu și alte neveste). Dar cât a mai rămas neconsumat în viață din acest temperament cu aprindere senzuală instantanee apare – ce-i drept, doar din loc în loc – în proză. Mare păcat că Natalia nu s-a folosit de el și în poezie. Dintre toate poetele noastre ar fi fost cel mai în drept să scrie o poezie de *mantis religiosa*.

O editură istețată îi poate transforma oricând viața într-un *brand* de succes, chiar dacă literatura ei e ca și inexistentă. Cu o banderolă adecvată, succesul Nataliei e sigur. În fond, câte succesiuri (dacă mă pot folosi de această inovație) nu s-au bazat pe mai puține merite și virtuți (inclusiv literare)?!

NOTE

¹ Natalia Negru, *Helianta. Două vieți stinse. Mărturisiri*, Editura Viața Românească, București, 1921, p. 215.

² G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, ediție și prefață de Al. Piru, Editura Minerva, București, 1982, p. 691.

³ Natalia Negru, *op. cit.*, p. 209. Când Anghel vine după ea, la Paris, unde fugise, după primul divorț, de bârfele care vuiiau în târg, îi reproșează direct acest comportament de actori indiscreți: „Și de ce nu aveți bărbăția de a vă stăpâni, de a nu vă da în spectacol și de a nu provoca lumea să se preocupe atât de voi, și mai ales... de mine!”, p. 198.

⁴ Șerban Cioculescu, *Itinerar critic* (I), Editura Eminescu, București, 1973, p. 156. Mult mai dur cu Natalia se face el în *Itinerar critic*, II, Editura Eminescu, București, 1976, cu prilejul publicării corespondenței dintre cei trei (și alții) de către Horia Oprescu. Aici nu ezită să se întrebe (p. 261) „cum de au putut cei doi poeți să presupună unei fetișcane drăguțe și apoi aceiași femei frumoase?”. Iosif îi rezultă în continuare naiv, Anghel prea predispus la

plăceri, dar Natalia devine o mondenă meschină absolut și o carieristă fără jenă: „Personal cred că nu demonia reală a lui Anghel a cucerit-o, ci înșelătoarele perspective de viață mai bună, de mondenitate și de afirmație literară, grație mai pozitivului poet al florilor, deloc fan-tezist în rostuirea vieții sale. Dovada? Elegantele ei toalete” plătite, presupune Cioculescu, de Anghel (p. 260). Fie și așa, deși nu cred.

⁵ *Itinerar*, I, *ibidem*.

⁶ *Idem*, p. 154.

⁷ *Idem*, p. 155.

⁸ Editura Minerva, București, 1909. E ediția din care vom cita.

⁹ „Păianjenul își ținea însă prada”, zice Cioculescu, *op. cit.*, p. 156.

¹⁰ Natalia Negru, *Helianta...*, p. 169.

¹¹ *Idem*, p. 126.

¹² *Idem*, p. 124.

¹³ *Idem*, *ibidem*.

¹⁴ *Idem*, p. 136.

¹⁵ *Idem*, p. 222.

¹⁶ *Idem*, p. 204-205.

¹⁷ *Idem*, p. 205.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Idem*, p. 206-207.

²⁰ *Idem*, p. 157.

²¹ *Idem*, p. 186.

²² *Idem*, p. 156.

²³ *Idem*, p. 158.

²⁴ *Idem*, p. 211.

²⁵ *Idem*, p. 193.

²⁶ *Idem*, p. 152.

²⁷ *Idem*, p. 210.

²⁸ *Idem*, p. 180.

²⁹ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 691.

³⁰ Claudia Millian, *Despre Ion Minulescu*, Editura pentru Literatură, București, 1968, p. 95.

³¹ Natalia Negru, *Helianta...*, p. 224.

³² Victor Durnea, *Dicționarul general al literaturii române, L-O*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005, p. 591.

³³ *Legenda*. Poem dramatic, Editura Casa Școalelor, București, 1922. (Ce tristă soartă au unele cărți. Paginile exemplarului citit de noi n-au fost tăiate, iată, aproape o sută de ani.)

³⁴ Natalia Negru, *Helianta...*, p. 44-45.

³⁵ *Idem*, p. 122.

³⁶ *Dicționarul scriitorilor români, M-Q*, Editura Albatros, București, 2001, p. 429.

³⁷ *Legenda*, *ed. cit.*, p. 20.

³⁸ *Idem*, p. 21.

³⁹ Natalia Negru, *Helianta...*, p. 171.

⁴⁰ Natalia Negru, *Legenda*, p. 22.

⁴¹ *Idem*, p. 41.

- ⁴² *Idem*, p. 21.
- ⁴³ *Idem*, p. 32.
- ⁴⁴ *Idem*, p. 61.
- ⁴⁵ *Idem*, p. 66.
- ⁴⁶ *Helianta...*, p. 13.
- ⁴⁷ *Amazoana. Femeia prin veacuri*, Editura Adevărul, București, /f.a. / (1925).
- ⁴⁸ Natalia Negru, *op. cit.*, p. 4.
- ⁴⁹ *Ibidem*.
- ⁵⁰ *Idem*, p. 12.
- ⁵¹ *Idem*, p. 14.
- ⁵² Povestirea *Siretului*, din vol. *Mărturisiri. Nuvele*, Editura Institutului „Flacăra”, București, /f.a. / (1913), p. 6. Carte norocoasă, căci, spre deosebire de *Legenda*, a mai avut un cititor, după cum scrie pe cop. III: *Citită de Ghidiu Iosif anul III A Școala Medie tehnică Metalurgică, Târgu-Mureș, 12-XII-1952*.
- ⁵³ *Idem*, p. 12.
- ⁵⁴ *Idem*, p. 10.
- ⁵⁵ *Idem*, p. 26.
- ⁵⁶ *Idem*, p. 16.
- ⁵⁷ E. Lovinescu, *Scrieri*, IV, *Istoria literaturii române contemporane*, ediție de Eugen Simion, Editura Minerva, București, 1973, p. 404.
- ⁵⁸ *Idem*, p. 405.
- ⁵⁹ *Literatura română între 1900 și 1918*, Editura Junimea, Iași, 1970, p. 214.
- ⁶⁰ Al. Piru, *Istoria literaturii române de la început până azi*, Editura Univers, București, 1981, p. 205.
- ⁶¹ *Dicționarul general...*, p. 591.

Viorica-Ela CARAMAN **PERSONALIZARE VS
DEPERSONALIZARE POETICĂ –
UN PARADOX INERȚIAL
AL INTEGRĂRII**

Din diversele discuții despre modernism și postmodernism, adunate până astăzi, – dincolo de identificarea deja a unor noi tendințe literare, după postmodernism, de exemplu *transmodernismul* lui Theodor Codreanu, pe care-l explică într-un studiu destul de impozant pentru un concept nou și încă puțin împărtășit, sau termenul de *postliteratură*, semnalat ca tendință actuală de Constantin Severin – putem desprinde o idee semnificativă care privește relaționarea primelor două concepte invocate (modernism și postmodernism). Este vorba, la o analiză mai atentă, despre un raport mai mult de apropiere decât de distanțare între acestea, pentru că diferențele se configurează în spațiul consolidat al unei concepții despre poezie, schimbându-se detalii de optică și atitudine ale eului liric, comparativ cu, de pildă, raportul între poezia modernă și cea anterioară, or, odată cu apariția modernismului se naște, în fond, poezia, având loc mutații paradigmatică în acest domeniu. În extensie de sens am putea fructifica tipologia metaforică blagiană, afirmând că poezia modernă capătă atributul revelatoriu, iar cea de dinainte rămâne în sfera convențional plasticizantă. Nici postmodernismul nu se abate de la revelații, chiar dacă se complace „în inima neantului”, după afirmațiile lui Mircea Cărtărescu: „Dacă omul modernist era prin excelență tragic, strivit, ca personajele existențialiste, de confruntarea cu neantul, vehiculând o mistică a suferinței și o paranoia intelectualistă centrată pe omni-prezența (sau omniabsența) sensului, postmodernul, în schimb, pare să-și fi găsit cel mai confortabil adăpost chiar în inima neantului” (Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, 1999, p. 65).

Pentru a exemplifica segmentul în care are loc distanțarea dintre poezia modernă și cea posmodernă cu unele conotații de păstrare a tradiției poetice, dar remarcând prezența unei procesualități estetice, evolutive, am ales spre discuție aspectul *personalizare vs depersonalizare* a poeziei. Per-

sonalizarea la poezii posmoderniști și postmoderni se face, dincolo de celelalte numeroase mijloace, și printr-un foarte atractiv și sugestiv procedeu: folosirea numelui propriu real în textele artistice (poezie sau proză), care ridică discuții privind până și statutul acestei creații, având loc o interferență neobișnuită, de cochetare lejeră, între două realități care se exclud.

Vorbim în acest sens despre instanța eului liric (eu tipic la Tudor Vianu, eu numenal la Liviu Rusu) ce îmbracă fără complexe, în postmodernism, hainele poetului autor (care l-a creat), pornind, de exemplu, la cumpărături în locul acestuia din urmă. Identitatea și numele poetului devin automat materie poetică și substanță a imaginarului liric. Acest fenomen, dacă nu cumva pune problema statutului poeziei / poeticității, pentru că se vorbește astăzi despre lipsa metafizicului și dispariția poeziei „adevărate”, că poezia zilelor noastre nu mai este poezie, deși mulți se declară poeți etc., cel puțin zdruncină noțiunile care stau la baza receptării poetice. Dacă ne gândim la precedentele literare cu referire la particularitățile liricii actuale, care însă nu țin de statistica unor motive, ci de paradigmă, de modul în care poezia somează realitatea, ne poate veni ideea distincției călinesciene dintre lirismul subiectiv și obiectiv, având la bază raportul dintre atitudinile și formele eului liric, discutat pe larg de Vianu la noi. Manolescu însă, fiind criticul reprezentant al unei etape de evoluție poetică ulterioară celei călinesciene, evită să abordeze în mod tranșant termenul de lirism obiectiv, din ce în ce mai contradictoriu pentru aplicațiile pe care le face din perspectiva actualității, iar pentru a distinge totuși acest tip de lirism, propriu lui Coșbuc sau Goga, folosește sintagma personaj subiectiv sau personaj dramatizat, afirmând că: „Lirismul în genere poate fi expresia directă a emoției ori disimularea ei printr-o mască sau printr-un personaj dramatizat: dar în toate trei cazurile avem de a face cu subiectivitatea poetului în căutarea limbajului potrivit” (N. Manolescu, *Teme 3*, Editura Cartea Românească, București, 1978, p. 154). În ce măsură poate rămâne pertinentă această distincție pornind de la ideea de personalizare în poezie, unde – în cadrul unui imaginar cu însemnele abitudinale – dă buzna un personaj care poartă numele autorului, care îi seamănă izbitor, care se declară și este recunoscut ca autor etc. și se aliniază unui eu liric „tradițional”, încălcând aparent limitele ficționalității? Rămâne o certitudine că subiectivitatea care generează un imaginar cu autonomie în interiorul artei se păstrează, aceasta este deci o achiziție de durată a poeziei, iar ideea de coborâre a poeziei în cotidian nu contrazice acest adevăr, pentru că se schimbă, de fapt, legile acestei subiectivități.

Începem abordarea aplicativă cu un poet care ar părea straniu pentru contextul invocat, dar care corespunde, prin natura acestuia, principiilor postmoderne – Gellu Naum. Deși creația lui literară este considerată ca aparținând suprarealismului, adus în România interbelică de acesta și consolidat aici, Gellu Naum credem că rămâne (prin anticipare!) un postmodern prin libertatea-i excesivă, sau, în orice caz, poezia acestuia depășește modernismul poetic românesc, în perioada respectivă încă nevorbindu-se de postmodernismul înțeles în sensul actual. De fapt, suprarealismul lui Gellu Naum poate fi privit foarte bine ca un

hiperrealism postmodernist, având atributele necesare și atitudinea eului ce sfidează metafizicul prin biografismul preponderent în poezia (și proza poetică) a acestuia. Folosirea numelui său real în romanul *Zenobia* – pe lângă personajul feminin central cu același nume, există aici și Naum, personajul principal masculin – poate că nu reprezintă ideea de personalizare în sensul în care ne interesează (cel care ar pune problema statutului literaturii), pentru că, deși poartă numele Naum, personajul este unul profund literar, deși este ironic, ironia lui este trăită ca o „adevărată” ficțiune dezvoltată într-un sistem romanesc coerent. Acesta scrie, de exemplu, un *homan* – pronunție ironică, dar deloc comică, care trezește mai mult gânduri transcendând fizicul decât pur și simplu desființând specia literară amintită și reducând-o la neant. Acest tip de personalizare este, de fapt, o depersonalizare trucată, care consolidează statutul literaturii ca realitate unică fără posibilitatea confundării cu cea referențială. Iar trucurile estetice din opera lui Gellu Naum mizează pe mediumnicul sugerat aici, care îmbracă ideea că totul e transcendent.

O altă semnificație o comportă apariția numelui său propriu într-un text poetic. În poezia *Pe un divan în fosta fierărie* optica referențialității se schimbă în mod radical. Concretul, biograficul este anume literatura. Nu este cumva vorba despre postmodernista literaturizare a realității? Realitatea, se pare, aici însă ia locul de altădată al literaturii – spațiul cuprinzând inefabilul; este „răsuflarea unei balene ireale îngropată în zăpadă la mare înălțime sub cerul sângieru”, și această revelație o avem abia când apare la sfârșitul textului ecoul numelui Naum – AUM, nume șoptit de această „balenă ireală” care este realitatea, pe când realitatea poemului este una de o referențialitate covârșitoare: „Stăteam întins pe spate pe un divan în fosta fierărie și ascultam cum cineva ascuns sau nevăzut șoptea ceva în limba lui necunoscută mie / (...) / venea dintr-o semantică nebună, murea la capătul dintâi și se năștea la capătul din urmă (...)”. Din citat bucata „stăteam întins pe spate pe un divan din fosta fierărie și ascultam” reprezintă o configurație a spațiului exclusiv al poeziei care îl înglobează pe eul liric (ceea ce nu poate fi contestat), iar tot ce urmează este realitatea din afara poemului, cea în care există numele Naum (de altfel, singurul și sigurul indiciu asupra acestei lumi), dar pe marginea căreia eul liric nu poate face decât „afirmații poetice”. Tocmai lumea de dincoace de poem, cunoscută de toți și arătată tuturor, cea în care există ca persoană Naum, deci cea reală, este prezentată ca nedefinită și enigmatică, ca produs al imaginației, de fapt, al intuiției sau al muzei artistice, și, dimpotrivă, conținutul poematic îl constituie anume lucrurile cele mai reale și palpabile.

Iată că trăirea dermică, concretă, cotidiană este cultivată într-un mod neașteptat la Gellu Naum, cu deosebire de postmoderniștii „autorizați” care și-au pus toate speranțele artistice într-o asemenea zisă inovație optzecistă și pe care au numit-o artă, atenuând limita dintre cele două realități până atunci exclusive. Genul de personalizare despre care putem vorbi în cazul lui Gellu Naum este unul care mai face această distincție între literatură / ficțiune și realitate, dar cu o flexibilitate permisivă, cu o deschidere care admite schimbul de măști al acestora. Găsim în opera poetului un prețios component (foarte estetizat) al ideilor de integrare,

de interrelaționare, de interconectivitate, de interșanjabilitate, de transsocializare etc., concepte pe care se sprijină lumea postmodernă. Exemplul lui Gellu Naum, fie și numai prin schimbarea de optică asupra palierelor literar și referențial, înglobarea acestuia din urmă în primul, pe linia personalizării poate fi considerat un liant intern al literaturii române în momentele ei de traversare a modernismului către postmodernism, în intențiile de integrare în literatura europeană / universală, prin a ne ajuta să *ne integrăm mai întâi în propria literatură*, justificându-ne gesturile de devansare.

Un poet foarte reprezentativ pentru aspectul pe care l-am abordat este supranumitul fracturist Dumitru Crudu (n. 1967, Ungheni, Republica Moldova), fiind și autorul manifestului fracturist (coautor – Marius Ianuș), lansat de aproape un deceniu la Brașov („Monitorul de Brașov”). Ca poet se remarcă, în afară de aparițiile sale în presa literară din Republica Moldova și România sau în antologii colective, prin volumele de autor *Falsul Dimitrie* (1994), *E închis va rugăm nu deranjați* (1994), *Șase cânturi pentru cei care vor să închirieze apartamente* (1996), *Falsul Dimitrie Crudu* (2003), *Pooooooooooooate* (2004). Deși doar două dintre titlurile enumerate conțin propriu-zis numele autorului, toate includ poezii „cu Dumitru Crudu”. Autorul intră ireversibil în jocul identităților lirice pentru a izgoni din paradisul convenționalizat al poemului orice instanță care ar oferi, din start, fără a „citi” poemul în singularitatea lui, o posibilă grilă de lectură. Dumitru Crudu refuză conștient (și conștiincios) împrumutul literar, chiar cu riscul de a produce noutăți hipotermice în febra inspirației inovatoare a liricului. Un exemplu personalizant: „ai deschis oare și tu vreodată ușa dimitrie și ea / de fapt să fie goală și înăuntrul ei să nu fie nimeni / și ușa și camera aia să fie de fapt ale tale / oare te-ai descălțat și tu de papuci vreodată dimitrie / iar ei de fapt să fie murdari / te-ai dezbrăcat oare și tu de haine / și ai văzut oare că ele se tăvălesc pe jos pe podea ca o / femeie beată ți-a fost și ție somn vreodată dimitrie / te-ai întins oare și tu în pat și alături de tine să simți că / nu este nimeni că te prăbușești într-un gol alb n-ai încercat / oare și tu atunci dimitrie să te apuci de niște sâni / moi ca de niște scări de piatră dar să simți că de fapt / și ele lipsesc n-ai căutat oare și tu atunci niște coapse / primitoare și pe care de fapt să nu le găsești n-ai încercat / să te ascunzi sub un păr de femeie care și el / lipsea te-ar fi strâns atunci niște brațe subțiri dar și ele / lipseau oare n-ai simțit și tu dimitrie / că nu sunt niște picioare umede care să ți se întindă / ca niște melci sub tine o dimitrie dimitrie / te mai gândeați atunci la crime la literatură la șah / oare n-ai ieșit și tu atunci în nopțe să te plimbi...” (Dumitru Crudu, *Falsul Dimitrie*, Editura Arhipelag, Târgu-Mureș, 1994).

Credem că acest procedeu (dar ar trebui analizat, de fapt, ca fenomen. Interesantă în acest sens este afirmația lui Bogdan Ghiu despre imaginea artistică: „Nu trebuie să *vedem* nimic în imagini. Nu trebuie să *vedem în* imagini, în imagini nu e nimic de văzut. În imagini suntem numai noi”) nu pune problema sugestivității: care dintre instanțe este mai plin de semnificație poetică, un eu liric impersonalizat care a autentificat și certificat mereu liricul, sau unul care se confundă lamentabil cu o persoană reală, trezindu-ne din literatură (nu avem șanse să ne

trezim din literatură, ficțiunea e veșnică! – *Falsul Dimitrie!*)? Or, numele real asta intenționează, autorul nu investește nimic mai mult pentru a reprezenta o altfel de persoană – personaj cu acest nume, în poezie îl caută anume pe acesta. Numele este invocat pentru a spune „totul” despre identitatea lui, el nu este fals și nu reprezintă falsitatea. Se pare că teoretizările făcute de Dumitru Crudu în privința necontrafăcutului din fracturism își găsesc justificarea sub acest aspect. Problema, în această ordine de idei, nu stă deci, după cum remarcam mai sus, în sugestivitate, ci în perspectivă, în optică, în zdruncinarea convențiilor artistice. Pentru că arta este o perspectivă asupra lucrurilor, iar intrarea în acest cadru este pregătită printr-o anumită tradiție, Dumitru Crudu încearcă prin personalizare să relanseze perspectiva artei. E ca și în cazul problemelor de logică, ca atunci când întrebarea se formulează automat pornind de la datele problemei, iar răspunsul trebuie căutat anume în altă parte și anume dincolo de datele acesteia. Dacă spun: pe masa din bucătărie se află 316 cireșe albe și 15 roșii, câte cireșe sunt în total, atunci nu trebuie să urmăm logica expunerii condițiilor adunând, ci să ne gândim serios dacă roșiile sunt cireșe pentru a da un răspuns logic și adevărat.

*

Coborârea artei în cotidian este un gest de degradare a statutului artei? Ea devine cumva nonartă? Credem că ceea ce se întâmplă, de fapt, e că arta este deposedată pur și simplu de statutul de obiect și redusă la atitudine. În arta actuală contează, de fapt, artistul care este „reprezentantul” direct și concret al atitudinii artistice. Obiectul artistic este cel mult un liant absolut convențional dintre atitudini (cea a artistului și cea a receptorului), un conductor dintr-un material neprețios care asigură cu eficiență maximă transferul de atitudine dinspre artist spre receptor. Personalizarea din poezie are tocmai această miză, de a indica alura propriu-zisă a poetului (creatorului) în ipostaza sa directă, abolind straturile textualizării. Acest detaliu legat de construcția poeziei și raportul ei cu realitatea pune în mod direct problema redefinirii artei, aflată la actuala etapă a evoluției.

În aceeași ordine de idei în care am invocat și analizat fenomenul personalizării concrete în poezie prin exemplele Naum și Dumitru Crudu, pentru că accentul cade pe individualitatea trăirii artistice, pentru că există în acest caz o dorință de autentificare atât de acută, arta în sine începe să fie evaluată ca un conductor de emoții, operele se întrec unele pe altele în a-și strivi receptorii prin emotivitate. Astfel, în imediata vecinătate a discuțiilor despre individualitate vorbim și despre o dispariție a individualității – o depersonalizare a artei, remarcând o realitate contradictorie a lucrurilor. Sugestiv în sensul acesta este titlul unui capitol, *Veniți să dați lumină (artei)!*, din recenta carte semnată de Bogdan Ghiu, *Eu (I) Artistul. Viața după supraviețuire*, o lucrare esențială, memorabilă, citabilă la tot pasul, despre principiile unei arte în afara vreunui stop-cadru, evolutive și paradoxale, și o operă predictivă (promite și admite chiar „codul de bare pentru viitorul monstruos al artei”). În legătură cu ficțiunea despre care ziceam că nu poate muri, ne putem gândi că totuși evoluează spre ceea ce a numit Bogdan Ghiu virtual:

„«Virtualul» este un mediu de protecție. «Virtualizarea» realității este o tehnică de protecție: de anihilare, de neutralizare, de «civilizare», de hiperumanizare a realității (...). Neutralizarea omului prin dublarea și simularea lui (virtualizantă), omul-semn, controlabil, manipulabil în câmp” (p. 210-211).

Rămâne să meditam dacă „ființa de hârtie” a lui Barthes și eul liric cu tendințe de metamorfozare nu pregătesc cumva apariția unui *eu virtualizat*, care se oferă prompt, nemediat, receptării – abolind timpul și spațiul, dar care nu poate fi receptat decât fals, care creează impresia că își redă identitatea reală, dar care refuză pentru totdeauna certitudinea reprezentării. Vom vedea dacă predicțiunile lui Bogdan Ghiu se vor adevăra în totalitate, deși unele țin deja de domeniul prezentului. Cert este că postmoderniștii, cu toate încercările lor de a „renova” paradigmatic, inclusiv la nivel de statut, poezia / literatura, prin a le pune față în față cu realitatea referențială, nu vor izbuti niciodată (în fond, nici nu intenționează) să reducă la neant epoca modernității care a „implantat” în cititor un organ special pentru artă. Așa încât orice referință inclusă în textul artistic cu scopul de a umbla serios la butoanele sensibilității poetice a lectorului va fi percepută totuși simbolic. Literatura nu se poate, în fond, lepăda (acum) de statutul său de „lume paralelă”, chiar dacă provoacă tentația redefinirii prin lumea imediată; pericolul ei este însă altul, așa cum avertizează Bogdan Ghiu, – riscă depersonalizarea tocmai prin fenomenul literaturizării realității.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Tudor Vianu, *Opere*, vol. IV, *Studii de stilistică*, Editura Minerva, București, 1975.
2. G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ed. a II-a revăzută și adăugită, Editura Minerva, București, 1982.
3. Nicolae Manolescu, *Teme 3*, Editura Cartea Românească, București, 1978.
4. Theodor Codreanu, *Transmodernismul*, Editura Junimea, Iași, 2005.
5. Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, București, 1999.
6. Constantin Severin, *De la studiile culturale comparative la studiile post-literare: Gilles Deleuze și gândirea central-europeană*, <http://agonia.ro/>
7. Gellu Naum, *Malul albastru* (1990) în *Sora fântână*, Editura Eminescu, București, 1995.
8. Dumitru Crudu, *Falsul Dimitrie*, Editura Arhipelag, Târgu-Mureș, 1994.
9. Bogdan Ghiu, *Eu (I) Artistul. Viața după supraviețuire*, Editura Cartea Românească, București, 2008.

Eugeniu NISTOR
COMUNICARE
ȘI CUNOAȘTERE
PLURIDISCIPLINARĂ

Deși *Omul* este dotat de la natură cu un potențial uriaș pentru memorare, selecție, corelare a cunoștințelor și adaptare a trăirilor sale la diferite tehnologii, totuși acest cuplaj continuu al sistemului său nervos și al structurilor sale senzoriale în *stări sintetizatoare*, în subtile procese de asimilare-dezasimilare poate fi nu doar stresant și angoasant, ci și distorsionant. Când facem însă aceste aprecieri trebuie să ținem cont de faptul că omul istoric, spre a ajunge *ceea ce este el astăzi*, a parcurs mai multe etape de continuu efort, de adaptare și pliere la mediul social-matcă (sau fluctuant) în care a sălășluit sau sălășluiește. Să amintim, în legătură cu această chestiune, pentru început, de primitivul care și-a focalizat întreaga gamă a simțurilor către *referința orală și auditivă*, atât în instituirea unui limbaj comun grupului social aparținător, cât și în tămăduirea sufletească prin ritualuri și incantații muzicale. Intrarea, apoi, a omenirii în stadiul *culturii vizuale* prin inventarea *alfabetului fonetic*, adică adaosul auditiv la simbolurile grafice ale scrierii, adesea hieratice (cuneiforme, hieroglifice, ideografice, pictografice etc.), a însemnat așezarea în același plan, ca importanță și semnificație, a două simțuri senzoriale – *auzul și văzul* – într-o manifestare simultană, activă, energetică.

A existat, așadar, cândva, într-o etapă pe care noi o numim acum „paradisiacă,” o condiție ideală a omului în lume, în care toate simțurile acestuia se aflau într-o armonie perfectă, atât între ele, cât și în acord cu mediul în care acesta viețuia. Îndepărtarea însă de natură, parcursul său istoric și relațiile sociale tot mai sofisticate i-au determinat atât pervertirea comportamentală, cât și cea senzorială, căci tehnologiile inventate de el pe acest traseu (printre care și mijloacele de comunicare) au funcționat întocmai ca niște pârgii de prelungire a simțurilor sale. Iar raporturile firești dintre simțurile omenești și lumea fizică au suferit modificări fundamentale, ca și raporturile dintre simțuri, tot mai disarmonice și mai instabile, chiar prin faptul că

tehnologiile de ultim răcnet au „premiat” mereu unul sau altul dintre ele, astfel încât informația pe care insul uman o exteriorizează mai frecvent prin organele sale de simț, racordate la noile invenții tehnologice, deplasează automat unghiul de interes al percepției (și chiar al gândirii) către o zonă senzorială privilegiată. Așa se explică și modul cum cunoașterea senzorială („exteriorizările”) a propulsat în zona intensivă a comunicării fie *vorbirea, desenul, sculptura, arhitectura, tipăriturile, telegraful, telefonul, radiofonia, televiziunea, internetul* etc., acordând întâietate organului de percepție favorizat, corespunzător mijlocului de comunicare adoptat de către om pe scara timpului. „Aportul său, care este considerabil – scrie filozoful canadian McLuhan –, a constat în a semnala ruptura dintre lumea magică a auzului și lumea indiferentă a văzului și în a arăta că ea a permis apariția omului detribalizat”¹. McLuhan are în vedere că omul alfabetizat a apărut mai întâi în Grecia antică, accentuând faptul că acesta „este un om dedublat, un schizofren, cum au fost, de la apariția alfabetului fonetic, toți oamenii alfabetizați. (...) Din lumea magică, sonoră, a relațiilor simultane, pe care o constituie spațiul oral și acustic, există o singură cale spre libertatea și independența omului detribalizat. Această cale trece prin alfabetul fonetic, care îi transportă pe oameni deodată pe diverse trepte ale dualismului schizofrenic”².

Aprecierile filozofului canadian referitoare la spiritul dihotomic al grecului alfabetizat sunt tranșante: acesta este departe de conținutul de adevăr al maximei lui Protagoras din Abdera (cum că omul ar fi „măsura tuturor lucrurilor”), el fiind excesiv în toate (poezie, filozofie, religie, păcat), însă cu manifestări specifice celor două tendințe – una îndreptată către viața de apoi (pătimașă, religioasă, mistică), cealaltă raționalistă, empirică, animată de elan și bucurie (mereu avidă de cunoaștere). Între cele două aspecte fundamentale ale culturii vechii Elade stăruie spiritul euristic al lui Socrate, „primul care a despărțit mintea de inimă”³. Acest faimos trăitor la hotarele dintre cultura orală și cea alfabetică a avut curajul de a nu lua nimic în seamă din enunțurile și preceptele sofștilor, în ciuda ingenuității lor, nici măcar din cele formulate de către celebrul Gorgias din Leontinoi, în maniera acestei exemplificări: „În lume nu există nimic; dacă ar exista ceva nu ar putea fi cunoscut; dacă ar putea fi cunoscut, nu ar putea fi comunicat!”⁴.

În general, cultura Greciei antice poate fi greu de înțeles pentru cineva care nu cunoaște tehnica alfabetică; ea este produsul fertil al unei societăți așezate temeinic („cetatea”), care trăiește cu intensitate întreaga empirie a spațiului închis; preaplinul ei se revarsă apoi, influențând întreaga artă și cronologie a Evului Mediu până la apariția tiparului (secolul al XV-lea), când vechile tehnici ale uniformității și repetabilității manuscriselor (prin copiere manuală) sunt înlocuite cu formele tehnologiei lui Gutenberg. Însă cum acest procedeu nu s-a introdus instantaneu și pretutindeni, trebuie să subliniem aici existența, vreme de secole, chiar și în Evul Mediu Mijlociu, a unor adversități și conflicte mocnite între structurile scripturale și structurile orale ale cunoașterii care se răsfrâng, desigur, și asupra vieții sociale, nu doar asupra celei cărturărești. Căci în mentalitatea omului oral (în expresia vorbită) se decanta conținutul tuturor nivelurilor de comunicare. Așa, chilia călugărului catharic era nișa ideală pentru cântat, iar învățătura sco-

lastică, legată de filozofia stoică din Roma târzie, era axată pe cultivarea tradiției și interesului pentru aforismele lui Seneca, pentru culegerile lui de maxime și sentințe. „După Gutenberg, noua intensitate dobândită de văz pretinde ca lumina să se reverse asupra tuturor lucrurilor. Concepția despre spațiu și timp s-a modificat, astfel încât ele ajung să fie considerate recipiente ce trebuie *umplute* cu obiecte sau activități”⁵.

Dinamica tiparului a impus o *accentuare a vizualului* și, aruncând o punte peste fluviul turbure al filozofiei scolastice, constituie, practic, comerțul medieval de cărți, fiind vorba de tipărituri cu un conținut foarte divers, variind de la pietatea liturgică, literatură și filozofie utopică până la știință și politică. Mercantilismul noii tehnologii a împins Occidentul în faza progresului și, în ciuda faptului că în Renaștere arta a contribuit la transpunerea auditivului în forme vizual-retiniene, „ruptura provocată de tipar între spirit și inimă este trauma de care suferă Europa de la Machiavelli până în ziua de azi”⁶. Consecințele – faste și nefaste – ale tiparului nu au întârziat să apară, înregistrând, între altele: divorțul declarat dintre muzică și poezie; instituirea crezului că presa tipografică este o mașină producătoare de nemurire (febră care i-a cuprins pe toți scriitorii medievali, cu excepția lui Shakespeare, dar sindromul este departe de a fi vindecabil și astăzi!); inventarea „aritmeticii politice” (regulile lui Machiavelli pentru afaceri, separate de cele pentru viața privată) și a „calculului hedonist” (de la Cervantes la Ibsen, în întreaga literatură modernă); purificarea latinei până la dispariția ei, transformând limbile naționale în sisteme închise, centralizatoare, fixând totodată fundamentul naționalismului modern. În plus, logica tipografică l-a creat pe omul alienat (intuitiv și irațional), dar a și descătușat energii spirituale nebănuite, structurând „*noul simț*” al omenescului – pictural, neconvențional și cinematografic – eliberându-l pe Om de arhetipurile conștiinței individuale și pregătindu-l, astfel, să accepte arhetipurile inconștientului colectiv.

Impunând, în plan social, „voci” care, poate, altfel ar fi fost sortite tăcerii, aparținând unor spirite revolute – precum Bruno, Copernic, Galilei, Newton, Descartes, Pascal, Darwin, Nietzsche, Freud, Einstein ș.a. –, tiparul este cea mai frumoasă și mai romantică călătorie într-o comunicare, cunoaștere, știință și învățătură din istoria omenirii. „Sistemul lui Copernic – scrie Werner Heisenberg –, legile lui Kepler și mecanica lui Newton s-au confirmat prin interpretarea experiențelor, a rezultatelor observațiilor și prin tehnică într-o asemenea măsură și cu o atât de extremă exactitate, încât corectitudinea lor, după *Principia* lui Newton, nu poate fi pusă la îndoială”⁷.

Trebuie să recunoaștem că, până dincoace de descoperirea spațiului curb (în 1905), prin imersiune în organicismul mediului electronic, tiparul a fost difuzorul cel mai fidel al conceptelor filozofice, între care, bineînțeles, și al ontologiei lui Martin Heidegger care, susținând folosirea totalității limbajului ca *dat filozofic*, susținea, de fapt (fără a proslăvi analfabetismul), că acesta ar conține (cel puțin în perioada analfabetă a insului) *raportul* cel mai limpede dintre toate simțurile umane. Însă, în privința gândirii speculative a gânditorului german, lui McLuhan i se pare că „Heidegger practică surfing-ul pe coamele valului electronic, la

fel de triumfal ca Descartes pe valul mecanic”⁸. Așadar, s-ar părea că tiparul, cu uniformitatea, repetabilitatea și posibilitățile lui nelimitate, ar putea da glorie și viață nouă oricui, câtă vreme ne îndepărtează de primitivism și de superstițiile inconștientului care alcătuiesc „Africa din noi”; dar există și altfel de convingeri și atitudini față de această „mașină” de comunicare și cunoaștere: *Dunciada* lui Pope – scrie McLuhan – se ridică împotriva *cărții*, considerate a fi „agentul unei reînvieri primitiviste și romantice”, acuzând-o fățiș că, „prin calitatea pur vizuală, evocă rezonanța magică a hoardei tribale”⁹. Filozoful canadian îl mai amintește aici, în cadrul acestei „galaxii reconsiderate”, și pe savantul român Mircea Eliade, cel care în *Sacrul și profanul* preamărește această „lume tribală, analfabetă”.

Dar, grație tiparului, și comunicarea artistică se reconfigurează atipic în epoca modernă, cel puțin față de modelele și specificul Renașterii. Avem aici în vedere apariția cărții *O estetică a urâtului* (publicată la Königsberg, în așezarea de obârșie a lui Kant, în 1853), a filozofului german Karl Rosenkranz, care a deschis una dintre perspectivele înnoitoare ale idealului artistic din a doua jumătate a veacului al XIX-lea, în cadrul căreia se prefigurează aspectele de care ar trebui să se țină cont în omologarea unei (unor) opere de artă: imperfecțiunea, urâtul natural și cel spiritual, disarmonia, asimetria, incorectitudinea, ordinarul, meschinul, slăbiciunea, josnicul, obișnuitul (mediocrul), întâmplătorul și arbitrarul, inevoluatul, dezgustătorul, grosolanul, hidosul, absurdul, scârbosul, răul, fărădelegea, fantasticul, diabolicul. Multe din aceste „aspecte” estetice vor fi considerate concepții privilegiate în paradigma postmodernismului. „Orice frumos – susține K. Rosenkranz –, întrucât trebuie să aibă formă, se bazează pe anumite proporții universale, pe unitate, simetrie și armonie. Urâtul începe tocmai de aceea, odată cu lipsa de formă, ce împiedică împlinirea unității sau o dizolvă în informal, determinând astfel o dezordine a compoziției și contradicției disarmonice”¹⁰.

Asistăm, prin urmare, la o confruntare din care ar rezulta că, într-un final, cheia de aur a acestui fenomen este, în chip paradoxal, chiar redescoperirea tranzacțiilor dintre Eu și Lume sau, mai simplificat, dintre subiectul comunicator (cunoscător) și obiectul comunicat (cunoscut). Căci alfabetizarea a transformat individul luminat „într-un sistem închis” și a creat o falie între aparență și realitate, între care stăruie doar „fluxul de conștiință”. Asupra acestei probleme vom stărui ceva mai mult, deoarece considerăm că, în ansamblul ei, *conștiința* constituie un factor esențial al despărțirii dintre curente filozofice și direcții în psihologie, între materialism și idealism, între reduccionism și holism, pozitivism și hermeneutică, fenomenologie și introspecționism, chiar între concepții privitoare la inteligența artificială (care consideră că se pot crea roboți cu emoții și conștiință) și cele care, făcând distincție între conștiință și conștientă, susțin teze că programele de calculator vor obține *conștientă* (cuprinzând: reacții specifice la stimuli, direcționarea atenției, controlul comportamentului, integrarea informațiilor). Evoluția concepțiilor despre conștiință începe cu Platon și Aristotel, continuând cu nuanțe specifice în filozofia lui Descartes, Malebranche, Wittgensten, Carnap, Goodman, Robert Cummis și Mark Rollins – ultimii fiind reprezentanți ai științelor cognitive, ai neuroștiinței și filozofiei mentalului. Principalele funcții ale

conștiinței ar putea fi rezumate la: „orientarea în spațiu și timp, sesizarea ordinii lucrurilor și separarea realului de fictiv, înțelegerea realității, asumarea și controlul activității, transpunerea informațiilor și impresiilor dintr-un cod psihic în altul pe bază de criterii și motivații morale sau de altă natură...”. Până aici avem aproape o transpunere a modelului kantian de comunicare și cunoaștere, din care rezultă că, indubitabil, conștiința reprezintă „un nivel superior de manifestare sincretică a fenomenelor psihice, limbaj, cunoștințe, simboluri, valori...”¹¹. Dar pentru a înțelege mai bine cum funcționează conștiința și cum se manifestă sindromul adaptării la mediu, a comunicării și cunoașterii, a celei mai evaluate ființe de pe Terra, e necesar să recurgem la domenii diferite și extrem de specializate, precum: psihologia, neurologia, teoria comunicațiilor și endocrinologia. Cercetările științifice au arătat că reacțiile corespunzătoare acestui proces se produc pe tot parcursul vieții unui individ și constituie un răspuns la schimbările din mediul fizic și social care îl înconjoară: „...supărarea, grija, conflictul, incertitudinea, ba chiar așteptarea unei bucurii, ilaritatea și veselia – toate pun în funcție uzina ACTH” (Sub această denumire este cunoscută de către specialiști substanța produsă de biofiză care intră în combinație cu glandele suprarenale)¹².

Americanul Alvin Toffler face un calcul extrem de interesant, care ilustrează modul cum și-a petrecut Omul viața în ultimii 50.000 de ani; dacă am împărți această cifră la 62 (durata medie de viață a unui individ), am obține 800 de perioade de viață, reprezentând succesiunea corespunzătoare a generațiilor umane pe Terra. Din aceste 800 de perioade, omul a petrecut circa 650 în peșteri, 150 în locuințe și „abia în ultimele 70 de perioade a reușit să comunice efectiv de la o perioadă la alta, și aceasta datorită scrisului. Abia în ultimele șase perioade de viață masele de oameni au ajuns să vadă cuvântul tipărit. Abia în ultimele patru perioade a devenit posibil să se măsoare timpul cu oarecare precizie. Abia în ultimele două a fost folosit pentru prima oară motorul electric. Iar majoritatea covârșitoare a tuturor bunurilor materiale pe care le folosim în viața noastră zilnică au fost produse în ultima perioadă – cea prezentă, a 800-a”¹³.

Societatea umană, în întregul ei, constituie astăzi – grație mijloacelor de informație și comunicație transmise la mari distanțe – un sat planetar. Sateliți superdotați gravitează în jurul globului terestru putând identifica, pe orice suprafață a lui, ființe și obiecte până și de dimensiunile unui pix. Există un război total al informațiilor între superputeri, care fac și desfac totul, influențează economia și tranzacțiile comerciale, controlând și filtrând până și cele mai banale amănunte ale vieții cotidiene, astfel încât din sunetele sexuale înregistrate prin hoteluri de lux rezultă, adesea, căi ferate ruginite și schelete metalice contorsionate, căci „ocasional, practicanții excesiv de zeloși fixează microfoane în camerele de hotel sau birourile unde rivalii negociază o tranzacție. Încă mai puțin agreabili sunt contractorii defensivi ai SUA, care au plătit *consultanți* ca să afle dinainte cât de mult licitau competitorii lor pentru un proiect al Pentagonului, permițându-și astfel să subliceze”¹⁴. Totul se reduce la informație și comunicare. În perspectivă istorică, Toffler distinge trei moduri diferite de comunicare, și anume: un mod rudimentar, în termeni supra-simplificați, *în primul val*, corespunzător societă-

ților agrare, când informația circula pe cale orală, difuzându-se în comunități extrem de restrânse; mai apoi, comunicațiile la distanță au dat naștere oficiului poștal, telegrafului și telefonului, în *cel de-al doilea val*, când ziarele, revistele, cinematograful, radioul și televiziunea prezentau, fiecare, capacitatea de a transmite, simultan, același mesaj la milioane de receptori; și, în sfârșit, reflectând nevoile economiei postindustriale, *cel de-al treilea val* își specializează produsele imagistice și transmite imagini tot mai sofisticate, idei, simboluri și mesaje subliminale extrem de diverse unor segmente precise de populație, piețe, profesii, grupări etnice, categorii de vârstă. În această ultimă fază supralicitarea informațională la nivel senzorial este extrem de puternică și îl determină pe insul uman să perceapă realitatea într-un mod mai denaturat, căci supralicitarea cognitivă se opune capacității lui de *a gândi*.

Dar, tot așa cum un individ poate opta conștient pentru *un stil de viață*, o societate poate opta pentru *un stil de civilizație*. „Aceasta – scrie Alvin Toffler – este un lucru nou în istorie. În trecut civilizațiile apăreau la întâmplare. Astăzi acest proces atinge pentru prima dată nivelul conștiinței. Prin aplicarea unei politici tehnice conștiente – paralel cu alte măsuri – putem contura civilizația de mâine”¹⁵. Economistul austriac Friedrich A. Hayek (devenit cetățean britanic în 1938), în eseurile sale de analiză economică și filozofie socială, publicate pe la jumătatea secolului trecut, scrie despre uluitoarea putere a propagandei, a informației comunicate dirijat, cu un anumit scop (de regulă, politic și economic), de către un regim politic sau grup de interese, succesul propagandistic fiind garantat prin modul subtil în care este instituit un nou cod de valori morale – acestea sunt coafate și făcute acceptabile sub numele celor vechi; totodată, se operează cu eficiență în domeniul vieții sociale, astfel încât niciun compartiment să nu scape „neîndrumat”. Desigur, Hayek este preocupat în a glosa despre libertate și adevăr în regimurile totalitare, dar cu atât mai de actualitate sunt judecățile sale în regimurile de tranziție unde, apreciază el, „oamenii sunt făcuți să-și transfere devoțiunea de la vechii zei la cei noi, sub pretextul că noii zei sunt în realitate, ceea ce le spusese dintotdeauna instinctul lor sănătos, dar nu putuseră întrezări mai-înainte decât în chip vag. Iar cea mai eficientă tehnică în acest scop este folosirea vechilor cuvinte, dar cu înțeles schimbat”¹⁶. Avem aici, în rezumat, procedeul modern al manipulării în masă. Citind astfel de aprecieri, e ușor să cădem în plasa unor *terori ale conspirației*, ingenios construite în ultimul timp în unele cărți, vizând, în primul rând, succesul de librărie, așa cum este cazul celei publicate de către jurnalista americană Cristina Martin, care, în urma unor investigații personale riscante, susține cu argumente existența Clubului Bilderberg (înființat, pare-se, în anul 1954, la hotelul Bilderberg din localitatea olandeză Oosterbeek) – alcătuit din politicieni, reprezentanți ai Caselor regale, magnați ai afacerilor, bancheri, jurnaliști și alte persoane influente din lume – care domină în întregime viața politică și economică a planetei prin reuniunile internaționale secrete, organizate, anual, de mai bine de o jumătate de secol. „Fără nicio îndoială, Clubul Bilderberg există – afirmă jurnalista americană. Însăși *Enciclopedia Britanică* îl definește astfel în paginile sale: „Întrunirile anuale de trei zile, la care participă o sută dintre cei mai influenți bancheri, economiști, oameni politici și funcționari de stat din

Europa și Statele Unite. Această conferință are loc în fiecare an în altă țară occidentală și în cel mai strict secret. Ea oferă un climat de intimitate neprotocolară în care cei ce influențează politicile internaționale se simt în largul lor¹⁷.

Dar dacă situația în plan social prezintă aceste sumbre caracteristici, care amenință să suprimă tot mai mult din rația noastră zilnică de libertate individuală, să vedem cum este cotate mișcarea de idei a secolului nostru, aflată sub umbrela postmodernismului. Într-o lucrare de sinteză extrem de bine elaborată, cercetătoarea Angela Botez (redactor-șef al „Revistei de Filozofie”) scrie că noul curent cultural „neagă existența unei naturi umane construite în timp și în diverse culturi, susținând imposibilitatea omului de a ajunge la esența realului. Pretenția științei de a fi deținătoare de adevăr despre natura esențială a lucrurilor și fenomenelor îi pare suspectă. (...) Postmodernismul privilegiază eterogenitatea și diferența ca forță eliberatoare în redefinirea discursului cultural. (...) Redescoperirea pragmatismului și hermeneuticii în filozofie (Rorty), schimbarea orientării cu privire la filozofia științei (Kuhn, Toulmin, Feyerabend), accentele asupra discontinuității și diferenței în istorie și asupra convenției poliforme în locul accentelor pe cauzalitatea simplă sau chiar pe cea complexă (Foucault), noile dezvoltări ale matematicii relevând indeterminismul (teoria catastrofelor și teoria haosului, geometria fractală, refuzul narativității și al interpretărilor metateoretice cu aplicare universală, resurecția în etică și în antropologie, a validității și demnității altuia – sunt toate indicii ale unei profunde schimbări, ca răspuns la criza conceptului modernității¹⁸. Trăim, așadar, în plin avânt al unui curent cultural ofensiv, care a aruncat în orizonturile conștiinței câteva teme de meditație marcate puternic de nihilism, precum: sfârșitul filozofiei, declinul epistemologiei, abrogarea umanismului și al istorismului progresist. Conceptele-cheie al noii mișcări de idei pot fi simbolizate cel mai sugestiv prin imaginea unei oglinzi sparte; ele sunt: fragmentarism, dezmembrare, deconstrucție, dislocare, discontinuitate, descentrare, diferență, diversitate, alteritate, antireprezentationalism, antiesențialism, particularism, pluralism, textualism, ironism, feminism, eclecticism, antiformalism, holism etc.

Protagoniștii postmodernismului sunt, în viziunea noastră, artizanii unei piese de teatru a absurdului, în care apar tot felul de actori, într-un joc scenic extrem de bizar, situat lângă cantonul unei linii de cale ferată: unii se străduiesc să ridice bariera, și alții, cu nonșalanță, o așază de fiecare dată înapoi. Așa sunt **teoreticienii francezi**: *Jacques Derrida* (1930-2004), susținător al logocentrismului și fonocentrismului, critic al umanismului și partizan al sfârșitului filozofiei; *Michael Foucault* (1926-1984), artizan al teoriei dezvoltării acțiunii, a gândirii și dorințelor prin juxtapunere și disjuncție, a preferinței pentru multiplu și diferențiat în locul aranjamentelor stabile; *Jean Francois Lyotard* (1924-1998), fost marxist, convertit la teoria atomizării socialului între seturi diferite de coduri precum: acasă, la lucru, la biserică etc.; *Jacques Lacan* (1901-1981), preocupat de poziția eului ideal în opoziție cu inconștientul, de simbol și simbolizat, de înlăturarea barierelor dintre unele discipline, ca psihanaliza, lingvistica, teoria literaturii, epistemologie și filozofia mentalului; *Emmanuel Levinas* (1905-1983), captat de eu și alteritate; *Gilles Deleuze* (1925-1995), susținător al ideii că filozoful

este prietenul conceptului și că, prin urmare, el are datoria să fabrice concepte. Dar extrem de ofensivi sunt și **reprezentanții postmodernismului american**: *Richard Mckay Rorty* (n.1931-?), susținător al criticii istorismului, al ideilor de etnocentrism, liberalism, antireprezentaționalism etc., el a arătat că mintea este o sursă de erori și a propus un program deconstrucționist al acestei teme; *Paul de Man* (1919-1983), de asemenea, un ardent deconstrucționist, cercetător al alterității sexuale și etnice; *Calvin Otto Schrag*, axat pe dezlegarea complexelor probleme ale dinamicii eului uman și persoanei, ale naturii omenești, ale sufletului, ale substanței care gândește în comparație cu modelele mentalului rezultate din evoluția cercetărilor cibernetice, ale științei cognitive și inteligenței artificiale; *John Sallis*, afirmat mai ales ca editor și istoric al reprezentanților unor curente ale gândirii din țara unchiului Sam, precum fenomenologia, hermeneutica, deconstrucționismul, transcendentalismul ș.a.; *Patrick Heelan*, care crede că știința, din punct de vedere fenomenologic și hermeneutic, are o valoare spirituală, tot el asociază mecanica cuantică cu spațiul pictorial al lui Van Gogh și este de părere că „Mintea divină” este prezentă în toate lucrurile și produce o legătură directă a filozofiei cu religia și știința; *Eric Ramsey* pune comunicarea în relație cu aspectele active și pasive ale posibilităților și aspirațiilor umane, configurând o ontologie a potențelor reale ale conștiinței; el propune o etică care să scoată în relief toate diferențele, bazată pe o teorie a comunicării care determină eliberarea dorințelor și a speranțelor de libertate. Trebuie obligatoriu amintit aici și **filozoful italian Gianni Vattimo** (n. 1936-?), care susține sfârșitul metafizicii ca viziune unitară și că teoriile acesteia au adus *gândirea slabă* în filozofie, dar și ideea că finalul modernității și al istoricității cu sens liniar, unic, nu este o epocă de regres, ci una de eliberare, în cadrul căreia multiplicarea interpretărilor religioase nu semnifică negarea religiei, ci desfășurarea unui evantai de posibilități mai largi supuse alegerii. Dintre **gânditorii britanici**: *Michael Polany* (1891-1976), originar din Budapesta, refugiat în Anglia în 1935, precursor al concepțiilor contextualist-relativiste postanalitice, preocupat de semnificația transnaturalului și supranaturalului, el arată că Dumnezeu nu poate fi cunoscut pe calea științei, deoarece se află dincolo de orice structuri teoretice, opera lui ne oferă posibilitatea de a face o analogie interesantă între teoria sa despre *cunoașterea tacită* – „știm mai mult decât putem exprima” – și noțiunile de *matrice stilistică*, *minus-cunoaștere și mister*, din filozofia lui Lucian Blaga; *Christopher Norris* (n.1947-?), pasionat de teoria cunoașterii, de percepție, experiment și simțul comun. Desigur, unele concepte ale postmodernismului pot fi identificate și la **filozofii români**: *Emil Cioran* (1911, Rășinari – 1995, Paris), la care ideile deconstrucției sunt înveșmântate în iarba verbelor *a descompune*, *a amăgi*, *a dispera*, *a schimba* etc.; *Lucian Blaga* (1895-1961), cel care a enunțat *mutația ontologică* survenită în lume prin apariția omului, ca „animal metaforizant”, și un posibil mare câștigător în varianta unei viitoare resurecții a metafizicii; *Mircea Eliade* (1907, București – 1986, Chicago), creator al unui nou umanism, cu extensie planetară, strălucit hermeneut al culturii simbolice și al acelei fenomenologice, novator în antropologia arhetipală și în abordarea istoriei religiilor; *Ștefan Lupășcu* (1900, București – 1988, Paris), considerat filozof al științei de sorginte postanalitică, prin cercetările sale despre logica dinamică a contradictoriului, despre microfizică și gândirea umană.

Efectele devastatoare, de pulverizare a vechilor scări și ierarhii axiologice, spre a impune altele (poate demult stabilite) – se răsfrâng și sunt tot mai vizibile nu doar în mișcarea contemporană de idei, ci și în spațiul religiosului și în cel al literaturii și, adesea, în ciudate interferențe, așa cum se întâmplă, bunăoară, cu codul de valori morale creștine al *Noului Testament*, supus unui necruțător atac în romanul lui Dan Brown – *Codul lui da Vinci*. Contra-atacul vine din tabăra teologilor (prin *Codul spart al lui da Vinci*), chestiunea fiind abordată din perspectiva anti-tezei, în care autorii replicii românești apără cu îndârjire o mulțime de aspecte ale doctrinei creștine, criticând cu decență descrierile lui Brown privitoare la ritualul păgân *Hieros gamos* care, în viziunea gnostică, ar deschide mintea către cunoașterea lui Dumnezeu: „Să fie, oare, adevărat că uniunea fizică dintre bărbat și femeie constituie unica modalitate de a *ajunge la gnosis – cunoașterea divinului?*”¹⁹. Însă va fi foarte greu de oprit această ofensivă ideologică costumată în veșminte literare, căci romanul lui Brown a fost deja tradus în zeci de limbi, a fost publicat și difuzat în milioane de exemplare, a fost transpus, nu de mult, chiar și pe peliculă cinematografică și a înregistrat un succes la public imens grație strategiilor pragmatice hollywoodiene. Replica este deci destul de palidă, în ciuda temeinicilor studii doctorale (în teologie) ale celor doi autori.

Puși în fața acestor evidente „binefaceri” ale științei viitorului, greu îi mai putem asocia savantului contemporan, care se „joacă” la pupitrul acceleratorului de particule, chipurile luminate de idei ale discipolilor peripatetici din Grecia antică, plimbându-se prin grădina lui Akademos, vegheați de umbrele marilor lor dascăli și maeștri – Platon și Aristotel...

Cu certitudine, astăzi putem vorbi despre o confruntare între *Omul modern* care, dând dovadă de prudență, doar a gustat puțin din roadele științifice ale unui veac romantic (al XIX-lea) și *Omul nou*, ivit în veacul următor (zis postmodern), care, lacom, a captat energiile marilor invenții tehnice și le-a aplicat (le aplică în continuare), „înfruptându-se” fără chibzuință din ele, în multe situații în defavoarea întregii Omeniri (cazuri clare: cele două conflagrații mondiale!).

Asistăm, așadar, la distorsiuni de comunicare, rezultate chiar din confruntările celor două mari doctrine ale umanității: *modernism* versus *postmodernism*, întrucât celelalte ingrediente spirituale și ideologice nu prea mai contează (deși unii vorbesc tot mai insistent despre un așa-zis *transmodernism!*...). Ca martori ai acestei ample confruntări, suntem și victime ale ei, urmare a neadaptării, mai cu seamă că malaxoarele ofensive ale postmodernismului au tendința de a fi mai mult decât ceea ce par: ele nu se rezumă la destructurarea și decimarea vinovatelor / nevinovatelor structuri ale culturalului, ci se impun tot mai energic în sferile înalte ale vieții sociale, economice și politice (dar, oare, nu de acolo și vin?), îndemnându-ne, determinându-ne și silindu-ne să gândim postmodern.

Propagate continuu, în ritm susținut, prin întregul arsenal cunoscut al mass-mediei, paradigmele postmodernismului depășesc limitele îngredite ale vieții culturale și se răsfrâng tot mai puternic în viața noastră individuală și colectivă.

În atari împrejurări, nu fără oarecare fior nostalgic, prognoza filozofului canadian al culturii – Marshal McLuhan – despre amurgul *Galaxiei Gutenberg* (care pierde tot mai mult teren în fața tehnologiei electronice de comunicare, eficientă, ieftină și rapidă), este cât se poate de credibilă, căci, astăzi, ni se pare că uriașul nostru glob terestru, cu multele și complexe populații care îl locuiesc, pare doar un biet cătun, străbătut de o știre, de la un capăt la altul, în doar câteva secunde.

Și, ca o curiozitate a acestei noi Epoci a Omului, unora nu le mai ajunge pământul de sub tălpi și se înghesuie să își cumpere parcele pe Lună! Verbul dominant al veacului XXI este *a posedea*, iar deviza contemporană la care te îndeamnă comunitatea trece dincolo de *cogito*-ul ontologic cartezian, manifestând tendința de a impune o exclamație care bate spre o filozofie pur pragmatică: *ești văzut și posezi – exiști!*

NOTE ȘI BIBLIOGRAFIE

1. Marshal McLuhan, *Galaxia Gutenberg*, colecția „Idei contemporane”, cuvânt-înainte de Victor Ernest Mașek, traducere de L. și P. Năvodaru, Editura Politică, București, 1975, p. 52.
2. *Ibidem*, p. 52-53.
3. *Ibidem*, p. 55.
4. Gheorghe Vlăduțescu, *Filozofia în Grecia veche*, Editura Albatros, București, 1984, p. 139.
5. Marshal McLuhan, *Galaxia Gutenberg*, ed. cit., p. 183.
6. *Ibidem*, p. 178.
7. Werner Heisenberg, *Pași peste granițe*, Colecția „Idei contemporane”, studiu introductiv și traducere de Ilie Pârvu, Editura Politică, București, 1977, p. 311.
8. Marshal McLuhan, *Galaxia Gutenberg*, ed. cit., p. 398.
9. *Ibidem*, p. 409.
10. Karl Rosenkranz, *O estetică a urâtului. Între frumos și comic*, traducere, studiu introductiv și note Victor Ernest Mașek, Editura Meridiane, București, 1984, p. 361-362.
11. Angela Botez, *Filozofia mentalului. Izvoare. Teorii. Autori*, Editura Floare albastră, București, 2006, p. 66.
12. Alvin Toffler, *Șocul viitorului*, colecția „Idei contemporane”, traducere de Leontina Moga și Gabriela Manta, Editura Politică, București, 1973, p. 325.
13. *Ibidem*, p. 26.
14. Alvin Toffler, *Puterea în mișcare*, traducere de Mihnea Columbeanu, Editura Antet, București, 1995, p. 160.
15. Alvin Toffler, *Șocul viitorului*, ed. cit., p. 421.
16. Friedrich A. Hayek, *Drumul spre servitute*, traducere de Eugen B. Marian, Editura Humanitas, București, 1996, p. 178.
17. Cristina Martin, *Clubul Bilderberg. Stăpânii lumii*, traducere de Ioana Ionescu, Editura Litera Internațional, București, 2007, p. 24.
18. Angela Botez, *Postmodernismul în filozofie*, Editura Floare albastră, București, 2005, p. 136-138.
19. James L. Garlow, Peter Jones, *Codul spart al lui da Vinci*, traducere de Anton Horvath și Dumitru Dorian, Editura Aqua Forte, ediția a V-a revizuită, Cluj-Napoca, 2005, p. 21.

Teodor VIDAM **LIMBAJUL LITERAR
COMPARATIV
CU ALTE TIPURI DE LIMBAJ**

La o primă aproximare limbajul desemnează orice sistem de semne simbolice folosite pentru intercomunicare socială, adică orice sistem de semne care servește pentru a exprima și comunica idei și sentimente sau conținuturi ale conștiinței. Limbajul uman se ocupă numai de semnele care au valoare simbolică. Semnul lingvistic (cuvântul) este simptom pentru a-l reprezenta pe cel care îl produce; este semnal în relație cu receptorul său și este simbol în raport cu semnificatul său „real”.

Limbajul albinelor este un pseudolimbaj, deoarece „semnele” sale nu posedă valoare simbolică și convențională pe care o au semnele limbajului uman. Acolo unde încetează indiferența începe adevărata lume umană. Cele subsistente sunt anterioare celor existente, le determină, le produc. Existența nemijlocită (caracterizată prin senzații, percepții) este lumea care ne înconjoară, lumea care se manifestă, lumea fenomenală. Perspectiva psihognoseologică a existenței nemijlocite este perspectiva cea mai potrivită pentru abordarea și înțelegerea problemelor limbajului literar comparativ cu celelalte tipuri de limbaj.

Existența nemijlocită e o categorie primară a filozofiei, independentă de presupuziții, ipoteze sau teorii. Existența nemijlocită ca obiect de cunoscut și subiectul cunoscător sunt realități manifeste, constituite, aflate în relații cronotopice în experiența pre-teoretică. Imaginile alcătuiesc humusul primar al experienței pre-teoretice, ele stau la baza constituirii deopotrivă a limbajului comun și literar. Imaginile împreună cu reprezentările fac posibil caracterul intuitiv al limbajului uman. Intuiția garantează caracterul activ, constructiv al gândirii, care nu mai este concepută ca simplu reflex pasiv la ceva dat ca atare.

Față de imagine și intuiție, reprezentarea nu mai ține de existența nemijlocită, ci face trecerea spre ființarea noastră mijlocită, îngăduie procesul maturizării noastre psiho-intelectuale, face trecerea spre obiectul gândibil (naeton). În

cazul limbajului verbal există identitate între intuiție și expresie, dar nu există identitate între expresie și comunicare, între expresie și receptare (*Non idem est si duo dicunt idem*).

Nu există identitate între expresia ca rezultat al perceperii și priceperii individului A și receptarea acestuia de către individul B. Rămâne întotdeauna un rest de subiectivitate proprie, care provoacă câteodată ambiguități și neînțelegeri între partenerii de dialog. Subiectivitatea se află la baza solilocviilor și monologurilor, dar prin dialog, adică prin elenul *dialogos*, se străpunge zidul, se înlătură opacitatea, mai precis, se ajunge la înțelegere prin eliberarea de subiectivism sau solipsism.

Limbajul uman ființează prin procesul comunicării a cărui finalitate are loc prin intercomunicare și intercomprehenșiune. La origini limbajul, la fel ca și omul, s-a considerat a fi o creație divină. Pe traseul trecerii de la sorginea divină a limbajului la cea umană avem de a face cu interpretări intermediare diferite. Limbile naturale sunt un vehicul pentru cunoaștere; ele folosesc un limbaj colocvial, familiar și informal; ele reprezintă stările așa cum sunt în mod nemijlocit. Poziția teologică vreme îndelungată a stopat înțelegerea limbajului ca și creație umană. La rândul său, poziția nativistă consideră ideile și stările psihice ale activităților umane ca fiind prezente de la naștere. Mai mult, în secolul al XIX-lea s-a ajuns la a considera limbile ca organisme vii, independente de indivizii vorbitori. După cum remarcă E. Coșeriu, s-a acreditat ideea că limbile, asemeni organismelor vii, se nasc, cresc și mor, că putem vorbi de „limbi-mame” și de „limbi-fiice” etc.

Wilhelm von Humboldt a deosebit pentru prima dată cele două aspecte esențiale ale limbajului: pe de o parte, limbajul ca *energeia*, adică creare continuă de acte lingvistice, ca ceva dinamic, ce nu este făcut odată pentru totdeauna și, pe de altă parte, limbajul ca *ergon*, ca „produs”, ca sistem realizat istoricește, ca „limbă”. Mult mai târziu, în secolul al XX-lea, Ferdinand de Saussure a evidențiat cele două aspecte esențiale ale limbajului, numindu-le, respectiv, *parole* (vorbire, act lingvistic) și *langue* (limbă). Acestea constituie un sistem lingvistic ce se realizează în vorbire și aparține societății. Parafrazându-l pe J. Loke, Ferdinand de Saussure susține: „nimic nu există în limbă care să nu fi fost înainte în vorbire”.

Orientarea pozitivismului logic, profesată de G. Frege și B. Russell, consideră limbile naturale drept o haină dorită de spectatori ca să ascundă „formele logice” ale propozițiilor. Ei s-au gândit la limbaj ca la o oglindă ce reproduce structura realității și adevărului. Ei au considerat că limbajul poate lucra pe căi eterne. Or, nu este aceasta o pretenție excesivă? L. Wittgenstein, spre deosebire de G. Frege și B. Russell, avansează o poziție antropocentrică – propozițiile și / sau enunțurile limbajului reprezintă stările de fapt, ele nu sunt decât simple versiuni ale unor jocuri intelectuale. Prin L. Wittgenstein se accede la modernitatea relativismului lingvistic și cultural.

Actul lingvistic al intercomunicării umane în a doua parte a secolului XX și în primul deceniu al secolului XXI s-a rafinat prin filtrul examinării logico-critice. Pe lângă dimensiunile locuționară (simplul fapt de a comunica ceva), ilocuționară (cerința de a comunica un mesaj ideatic) și perlocuționară (felul de a zice ceva care să-l

interpeleze pe interlocutor), aspecte și condiții esențiale, dar insuficiente, s-a adăugat, de către F. Jaques, interlocuția. Ea este piatra de încercare a actelor lingvistice ce alcătuiesc un limbaj, fie comun, fie literar, fie științific, fie conceptual, fie sistematic categorial. Interlocuția este acel spațiu logic al înțelegerii umane prin intermediul căruia se împărtășesc aceleași semnificații de către interlocutori.

Orice tip de limbaj uman, de exemplu literar sau științific, are ca elemente constitutive dimensiunea psihoafectivă și dimensiunea logică. Limbajul uman acoperă întreaga gamă a procesului comunicării, de la comunicativitate la comunicabilitate. Încărcătura afectivă a limbajului nu poate ocoli prezența și acțiunea fie în mod implicit, fie în mod explicit a operațiilor logice. Noțiunea singulară sau particulară este fructul minții, după cum conceptul – noțiune de maximă generalitate – se referă la ceea ce a fost, este și va să fie sau poate să fie sau nu. Existența determină ființa, fie în calitate de faptură sensibilă (esteton), fie în calitate de ființă mijlocită, obiect gândibil (naeton), adică determinatul se enunță despre determinant.

Dar care este locul și rolul limbajului literar în cuprinsul economiei de ansamblu a celorlalte limbaje? Limbajul literar diferă de limbajul comun, care este o creație colectivă spontană la fel ca și moralitatea. *Inter homines dicere* (A vorbi sau zice între oameni). Limbajul comun este rezultatul sedimentării unei experiențe milenare sub forma limbilor naturale, de la experiența pre-teoretică (magie, mitologie, folclor etc.) la experiența teoretică (științe exacte, logico-matematice, științe ale naturii, științe tehnice și economice, științe socioumane sau umanitare) din cuprinsul cărora face parte și literatura.

Limbajul literar nu reflectă realul sub forma unor propoziții enunțiative ce se rezumă la simple observații sau constatări. În acest sens, E. Coșeriu aserțază „legătura dintre semnificant și semnificat nu este deloc o relație cauzală necesară, ci este o creație umană”¹. În dubla sa calitate, *energeia* și *ergon*, după W. von Humboldt, și *parole* și *langue*, după Ferdinand de Saussure, limbajul uman este deopotrivă instituit în societate și creație individuală. În mod pertinent Otto Jespersen relevă că istoria limbilor nu este independentă de istoria social-culturală, că ele pleacă de la tradiții autonome, dar, în același timp, se află într-o complexă rețea de relații cu fapte și tradiții de natură extralingvistică.

Limbajul literar este intim legat de viața socială, de civilizație, de dezvoltarea gândirii, de artă etc. Necoincidența între expresie și înțelegere, între creație și modelul vizat scoate în evidență strădania perpetuă a eforturilor creatoare. Pentru a dezvălui mai precis pecetea inconfundabilă a limbajului literar se impune să facem următoarele precizări: limbajul literar nu se caracterizează numai prin dimensiunea psihoafectivă, inteligibilă și social-culturală. El se constituie prin intricația indisociabilă dintre ființarea nemijlocită (senzații, imagini) și ființarea mijlocită (reprezentări și expresii).

E. Benveniste consideră centrul sistemului de repere lingvistice coordonata eu – aici – acum. Această situație reală implică deopotrivă manifestarea *in actu* a percepției și priceperii. Perceperea se leagă de acuitatea organelor noastre de simț în producerea imaginilor, pricepera – în activarea intuiției și a operei vaste de

maturizare interioară și anume aceea a reprezentărilor. Una e așezarea cuvintelor în propoziții și fraze, adică topica lor, și altceva prezența și acțiunea tropilor în expresiile literare.

Pe lângă percepere și pricepere sau altfel zis cunoașterea senzorială-intuitivă și rațională, în cazul limbajului literar are loc transfigurarea realităților și a mozaicului divers al vieții în continuă mișcare prin intermediul figurilor de stil. Limbajul literar nu pune accentul pe cunoaștere prin percepere și pricepere, ci pe valorizare și asumare, indiferent de zona de unde provin imaginile, din zona extralingvistică sau lumea civilizației și culturii umane.

Și totuși care ar fi esența limbajului literar, de vreme ce literatura cuprinde genurile beletristice precum narativitatea, liricitatea, arta dialogului sau dramaturgia? Personal, considerăm că pecetea inconfundabilă a limbajului literar este specificul național. Cultura se desfășoară pe terenul lume – text – memorie și lume – text – lume. Fără unul din acești termeni creația culturală devine o imposibilitate. Ea solicită elementele imaginare ce aparțin fondului general uman și se realizează valorizări diferite de la cultură la cultură. Nu contează de unde vin imaginile, din ce domeniu al experienței, ci modul lor de structurare și valorizare.

Lumea extralingvistică, lumea înconjurătoare este situată dincolo de activitatea simbolică a omului, ea este o lume inefabilă, insolită pentru sensibilitatea și imaginația creatoare a unui autor. Poate că unele imagini provin din transfigurarea realului empiric, poate că unele sunt rezultatul inconștientului propriu și colectiv, poate că unele sunt rezultatul sublimării dorințelor negrăite ale sufletului. Inconștientul colectiv nu include elemente etnice ca pe niște submulțimi, el constituie un fel de rezervă de unde diversele culturi determinate se alimentează cu imagini.

Originalitatea unei viziuni imaginare nu rezidă în imaginile înseși: „Pe miriștea arsă și lată, / La dunga cerului spartă / De-o vizuină de soare, / Spre asfințit și răcoare / Se saltă un cap de șarpe / Printre năluci verzi de ape”², ci în îngemănarea dintre topos (loc) și tropi, adică în specificul național. „Șarpele cu cap de vultur, / Cu plete galbene-n jur, / La gât cu soarele roată, / Cu piept și sfârcuri de față / Cu coroană de regină / Cu aripile-n țărână / Stă cu pieptul dezgolit / Tremură în asfințit / Am cătat dropia-n soare / Că eram de-nsurătoare”³.

Peisajul simbolic, câmpia dobrogeană și dropia alcătuiesc sistemul referențial, iar limba ca organizare logico-gramaticală, ca semantică, ca mărturie imaginară a lui S. Bănulescu alcătuiesc sistemul autoreferențial. Dacă am admite că limba este depozitarul spiritualității unui popor, ce se întâmplă cu celelalte creații culturale ce nu recurg la limbajul verbal, creații cum sunt muzica, pictura, sculptura, arhitectura etc.? Limbajul imaginilor informează limbajul literar, în schimb, peisajul simbolic – câmpia dobrogeană, spațiul mioritic – alcătuiește după Umberto Eco un fenomen de hipercodificare.

Expresia cea mai profundă a acestei orientări o reprezintă L. Blaga, care caută întemeierea culturii dincolo de antropologie, în metafizică și teologie. Așa cum apare în romanul *Baltagul*, soarta unui popor este hotărâtă de providență, în mod

transcendent, din afara timpului și peste timp. Or, specificul național, pe lângă peisajul simbolic, tradiții autohtone (datini) și folclor este și o realitate etică ce se actualizează problematic pentru fiecare generație și pentru fiecare om. Poziția opusă consideră că soarta nu e scrisă nicăieri, ci istoria este aceea care modelează specificul național. Soluția nu este a te retrage și a ieși din istorie, ci a o face și a te integra mai adânc în istorie.

D. Drăghicescu, autorul cărții *Din psihologia poporului român*, apărută în 1906, consideră că fatalismul manifestat prin nepăsare, resemnare și tendința de a boicota istoria ne provin din Orient și aceste calificative nu ni se pot atribui. Ca atare, poporul român trebuie să renască din sincopile istorice, să nu mai trăiască sub vremi, ci în pas cu vremea. E. Lovinescu subscrie la această idee din ultima parte a cărții lui D. Drăghicescu, că specificul național e modelat de istorie, dar consideră fluxul istoriei precum stepa rusească, mereu egală, plată, fără nicio busolă care să ne orienteze spre liman. „Scepticul nemântuit”, după denumirea lui C. Petrescu, considera că până la urmă diferența dintre „operele valoroase” și cele „lipsite de valoare” se estompează.

Specificul național este desconsiderat de către E. Cioran în cartea sa *Schimbarea la față a României*, întrucât istoria românilor e lipsită de personalități providențiale și rămâne una mediocră, deoarece cursul ei nu este marcat de profeți. Filozoful din Lancrăm dă dovadă de mai multă cumpătare atunci când consideră că mizeria și măreția omului constau în aceea că, deși poate cunoaște și crea, el nu va cunoaște niciodată adecvat, ci numai în cuprinsul inadecvării cunoașterea poate fi înfăptuită. L. Blaga a avut intuiția fecundă că specificul național trebuie descifrat pornind de la realitatea cosmică a spiritului creator inconștient.

Matricea stilistică blagiană este deopotrivă născută și făcută, ea este și devine. Nu poți ieși din specificul național cum nu poți sări peste propria umbră sau să învingi legea gravitației. „Revolta fondului dacic nelatin”, de care vorbește L. Blaga, e continuată de M. Vulcănescu, O. Papadima și S. Mehedinți. În istoria culturii românești substratul dacic este fondul pe care se așază creștinismul. Însă gândul blagian e continuat de prepoziția noiciană *întru*, prepoziție ce poate fi atașată existenței noastre întru mister și revelare și care definește situarea într-un spațiu privilegiat, nu trimite la o epocă, ci la spiritualitatea totală, ne scoate din lumea neesențială a devenirii întru devenire și trecem în lumea devenirii întru ființă.

Pentru C. Noica limita e constrângătoare, ca o haină prea strâmtă, iar limitația se află în noi, ea exprimă fireștenia și normalitatea lucrurilor după sintagma lui M. Preda. E necesar un echilibru dinamic între particular și general, a devenirii particularului întru general, după cum considera C. Noica, deoarece limbajul literar exprimă un mozaic de atitudini și nu un bloc de semnificații invariabile.

NOTE

¹ E. Coșeriu, *Introducere în lingvistică*, Editura Echinoc, Cluj-Napoca, 1995.

² S. Bănulescu, *Dropie, Cântece de câmpie, Un regat imaginar*, Editura Alfa, 1997, p. 371.

³ *Ibidem*, p. 371.

**Dumitru-
Mircea BUDA** **REABILITAREA PROZEI
ÎN LITERATURA ROMÂNĂ
A ULTIMILOR ANI.
CÂTEVA STUDII DE CAZ**

„Ficțiunea se întoarce” acolo de unde a fost izgonită în mod abuziv, sugerează Ion Simuț, de o carență în sensibilitatea publicului. *Reabilitarea ficțiunii*, o carte publicată de criticul orădean în 2004, la Editura Institutului Cultural Român, își propune să facă un diagnostic la două capete ale acestei patologii socioculturale. Două capete paradoxale, pe care e imperativ să le poți vedea cu finețe, în nuanțări atente, pentru a le putea exploata potențialul revelator însumat. Iar atunci când capetele respective se-ntâmplă să delimiteze tocmai comunismul românesc, cotația unei cărți începe să dea semne imediate de creștere irezistibilă. Proletcultismul și post-decembrismul sunt, pentru Ion Simuț, perioadele în care s-a atentat în modul cel mai flagrant la drepturile ficțiunii și, mai grav, la însăși ființa sa fragilă, inefabilă.

Implicit, se înțelege că ficțiunea e o necesitate inexorabilă. Pentru Ion Simuț, ea e chiar mai mult decât atât: este un fel de condiție elementară a unui discurs cultural. În cazul de față, literatura și, evident, proza. Zic evident pentru că, dintre cele două capete așezate sub semnul crizei, criticul alege cele mai reprezentative romane, urcând cu ele până la aparițiile cele mai recente. Problema pe care barometrul ficțiunii o ridică de îndată, atunci când e pus să ordoneze o carte de asemenea anvergură, e chiar aceea a principiului lui funcțional, a calibrării lui. Cu ce concept de ficțiune se lucrează? Cât e acesta de permisiv, de permeabil, cât anume suportă el din agresiunea nonficționalului? Și, mai ales, de ce gândim în mod automat ficționalul și nonficționalul ca termeni opozitorii? Pentru Ion Simuț, opoziția e chiar o dialectică, un temei conflictual ce dinamizează literatura. E o opoziție pe care a creat-o, de la bun început, un fel de concurență provocată la rândul ei de diverse tipuri de saturație în rândul publicului. O astfel de saturație s-a materializat în devalorizarea narațiunii, de pildă, după cum criticul și scrie, în primele pagini ale cărții, întrebându-se

dacă există o criză a romanului: „Cel dintâi aspect care merită relevat ține de criza narațiunii. Ficțiunea a suferit o puternică uzură morală, datorită asimilării ei cu minciuna și datorită concurenței realității. Modul de viață în tranziție e un stimul mult mai neliniștitor decât orice ficțiune”. Nici nu-i de mirare că au câștigat teren speciile care se revendică dintr-un fel de izgonire a ficțiunii și din redarea autentică a realității, prezentând-o netrucat, ne-mediat în vreun fel. Dar vina e una de context și nu a unui context în sine, fiindcă literatura n-a făcut altceva decât să îl tolereze sau chiar să și-l provoace. Nu diferit gândea Cornel Moraru, publicând în 1981, 1984 și mai târziu, în 1996, trei cărți centrate pe raportul literaturii cu realitatea – *Semnele realului*, *Textul și realitatea* și, respectiv, *Obsesia credibilității*. Deși sunt cam la o generație distanță, cei doi critici resimt în același mod impac-tul tot mai pregnant al nevoii de real în literatură.

Pe tensiunea dintre biografic și ficțional se joacă miza ultimului roman al lui Cezar Paul-Bădescu, a cărui apariție, în 2006, n-a fost lipsită de controversă. De la bloggeri la cronicarii revistelor literare, *Luminița*, *mon amour* a trecut prin lecturi „mediatice” de tot felul, construindu-și, în paralel cu celebritatea literară, una, să spunem, mondenă, alimentată de aviditatea voyeuristică a unui public deprins până la dependență cu exhibiționismul de tabloid sau cu retorica intruzivă și deconspirativă a *reality-show*-urilor. E o consecință a efectului de real pe care Cezar Paul-Bădescu îl imprimă cărții prin asumarea explicită a datelor propriei biografii, asupra cărora pretinde că efectuează doar minime operații de camuflaj (cum ar fi atribuirea unor nume fictive persoanelor reale). În plus, o identitate manifestă e stabilită între autor și naratorul la persoana I, care trimite și semnează email-uri sau e apelat, în cuprinsul cărții, cu numele real, de pe copertă. Desigur că n-a lipsit mult până ce unii au pus, cu maximă convingere, semnul de egalitate între povestea din carte și viața reală, între personajul-narator și autorul propriu-zis, mergând până la a chestiona moralitatea unei asemenea confesiuni, care părea să aibă un scop vindicativ.

Iar asta pentru că experimentul autenticist al lui Cezar Paul-Bădescu e cu atât mai incitant, cu cât subiectul în sine e unul provocator – expunând, în termenii unei demitizări neconcesive, cronică unui eșec amoros. Un eșec cât se poate de traumatic, de alienant, nefiind vorba de o aventură adolescentină oarecare, ci chiar de o căsnicie din patologia căreia romanul își extrage tema majoră a suferinței, a ratării și golirii de sens a existenței. În loc să amplifice dramatismul stării-limită în care e scrisă cartea, ca un act de exorcizare a demonilor propriului trecut, ipoteza identității acestui eșec ficțional cu divorțul real, prin care Cezar Paul-Bădescu a trecut în viața cotidiană, are însă un efect diluant, reductiv, compromițând de îndată anvergura tragică a poveștii și orice posibilă propensiune a analizelor spre un anumit registru de generalitate. Aceasta ține de fatalitatea poeziei radicale a nonficționalului cu care operează Cezar Paul-Bădescu, excluzând, printre altele, potențialul reflexiv, extrapolant, al epicului și ținând confesiunea într-un grad zero absolut al scriiturii. Unica creativitate transfiguratoare a acestui tip de literatură e aceea a faptelor propriu-zise, prezentate cu directețe și spontaneitate. Un roman scris la prima mână, temperamental, hiperlucid, în care capitolele dau

senzația că există doar pentru a oferi câteva pauze de respirație, *Luminița, mon amour* se confruntă, în primul rând, cu riscul vulgarizării, prin asimilarea abuzivă a substanței lui cu facticitatea biografiei autorului.

Cititorul ideal al *Luminiței*... lui Cezar Paul-Bădescu e cel capabil să învingă această prejudecată de percepție sau, măcar, să o controleze suficient pentru a putea citi romanul ca o ficțiune, fie ea oricât de frustă, de neelaborată, de similireală. Cadrele poveștii sunt trase în culorile cenușii ale tranziției românești, dezvoltând memoria subiectivă a unei idile de studenție, care începe timid, are o ascensiune pasională spectaculoasă și înfruntă atrocitatea bolii psihice a Luminiței. Întregul periplu prin memorie e supus acțiunii demistificatoare a unei conștiințe ce relativizează și destructurează, metodic, impulsurile, gesturile, senzațiile de moment, caricaturizând până în grotesc figurile și golind acțiunile de semnificație. Idila stă de la bun început sub spectrul bolii, ea crește în iminența ei alienantă. Prima criză a Luminiței are loc sub privirile uimite ale lui Cezar, chiar la prima întâlnire, în camera lui de cămin. Boala intră așadar în structura relației lor, e o componentă a pasiunii, un factor coagulant. Cezar Paul-Bădescu spulberă potențialul de tandrețe ale primelor scene din camera de cămin, reconstituind imaginea Luminiței cu o curiozitate de clinician și persiflându-și cu cruzime propriile reacții și gesturi, aducându-le în preajma penibilului. O serie întreagă de clișee romanțioase sunt luate peste picior și ridiculizate cu ostentație, iar șarjele autoparodice se răsfrâng cu aciditate spre condiția în sine a genului. Cezar Paul-Bădescu polemizează, uneori pe față, alteori mai nuanțat, cu o paletă variată de reprezentări stereotipice, de la cele *hollywood*-iene sau de *best-seller* la proza carnală, încărcată la voltaj pornografic, a ultimilor ani. Descrierea aventurii pe litoral a celor doi devine, astfel, un fel de conspect al unor experimente de tip *myth-buster*. Sexul pe plajă, sexul în apă, nudismul – locuri comune ale eternei boeme hyppiote – cad, pe rând, victime sigure ale apetitului destructiv, ridiculizator, al povestirii. Experiențele își distorsionează, de fiecare dată, prospectul extrem, de adrenalină, de *live life to the max*, căzând în penibil (vezi cadrele cu nudiștii dizgrațioși, etalându-și grotesc podoabele). Cruzimea autoironiei nu cunoaște limite, erodând fiecare detaliu, sugrumând cu sadism orice nostalgie. Întreaga senzorialitate indică spre disconfort, dezagreabil și, de acolo, spre patologic. Boala își are codul genetic criptat încă din primele pagini în relația celor doi, semnele ei sunt pretutindeni în text. Chiar aventura de la mare se încheie sub semnul ei: Cezar și Luminița se întorc, pentru că au făcut insolăție, cu un tren supra-aglomerat, chinuiți de febră și halucinații.

Nu lipsește, din nomenclatorul de clișee, raportul tensionat al noului cuplu cu părinții. Ai Luminiței, trăind singuratici într-un apartament întunecat și rece dintr-o Moldovă de un provincialism înfiorător, sunt conservatori și isterici, măcinați de prejudecăți și crize de autoritate. Cezar Paul-Bădescu încropește rapid o copilărie neferită pentru Luminița, punând-o sub semnul abuzurilor paterne, adăugând un complex al tatălui vitreg și ivind, de îndată, originile fobiilor ei din prezent. Nu trece mult și cuplul pleacă, cu scandal (pentru că tatăl nu-i lasă să doarmă împreună și face o criză pe motiv că n-are bani să-și mărite fata), la pă-

rinții lui Cezar, unde lucrurile evoluează similar, dacă nu mai grav, având loc o încăierare între tată și fiu. În sfârșit singuri, cei doi intră de acum în drama generată de acutizarea simptomelor bolii psihice a Luminiței, urmând probabil cea mai substanțială secțiune a cărții. În orice caz, cea mai problematizantă. Pe măsură ce starea Luminiței devine antisocială, iar „fricile” ei o împiedică să mai meargă singură până și la baie, un microunivers casnic de o pregnanță tulburătoare se conturează în paginile lui Cezar Paul-Bădescu. Scenele acestei intimități care înfruntă natura ilogică a bolii, dialogurile ce luptă cu himerele, încăpățânarea de a învinge în doi, își risipesc în curând haloul eroic, pentru că luciditatea naratorului reține și le deconspiră, neconcesiv, inconștiența și futilitatea. Revelația pe care o are naratorul-personaj e, în fond, aceea a neputinței și singurătății absolute în fața bolii, degenerând inevitabil în autopersiflare, astfel încât descrierea tuturor alternativelor încercate (de la medici la terapii alternative și ascetism religios) se transformă într-un spectacol al falsității și inutilității tragice a oricărei soluții.

Alternativa religioasă e printre deziluziile cele mai dure (deși previzibile) ale cărții. Analizată în detaliu, ipoteza salvării prin credință redimensionează mizele romanului, metamorfozându-l, pentru câteva zeci bune de pagini, într-o interogație, nelipsită de un oarecare dramatism, asupra sensurilor credinței în lumea de azi. Fatalmente, ea este, la rândul ei, deconstruită, iar de-tabuizarea Bisericii prilejuiește un asalt virulent la adresa clișeelelor vetuste pe care aceasta își construiește discursul. Cezar Paul-Bădescu ia în răspăr canonul și nu se sfiește să arate cu degetul absurditatea și rigiditatea normelor prin care el e aplicat. Atacul e unul de substanță, și se răsfrânge asupra ortodoxiei în general, care încasează un rechizitoriu condus cu furia întemeiată a celui ale cărui așteptări sunt înșelate. Cu atât mai mult cu cât aceste așteptări sunt construite cu devoțiune, cu sârg și patos sacrificial. Alergând de la un duhovnic la altul, urmând calea dreaptă a căsătoriei, restabilind relațiile cu părinții, luptând de zor cu spectrul chinuitor al păcatului, personajul lui Cezar Paul-Bădescu sfârșește tot în revelația falsității și zădărniceii. Nu doar clerul, cu ipocrizia și fanatismul discursului practicat, ci dogma însăși nu e cruțată. Una din acuzele de subtilitate pe care personajul își argumentează deziluzia se referă la dragoste, mai precis la insuficiența ei ca criteriu etic în ochii intoleranți ai bisericii. Într-o șarjă protestatară memorabilă, Cezar Paul-Bădescu se întreabă de ce păcatul trupesc (cel în afara instituției căsătoriei) e atât de capital și greu de absolvit, fiindu-i prevăzute pedepse și interdicții usturătoare în canon, în vreme ce altele, mult mai inetice, sunt bagatelizate. Ineficiența soluției religioase e încă o metamorfoză a crizelor individului modern pe fondul cărora proza lui Cezar Paul-Bădescu își proiectează situațiile și din esența cărora își alimentează substanța.

Întreaga autoanaliză se desfășoară sub zodia implacabilă a deriziunii. Ea nu elucidează, de fapt, nimic din cauzele profunde, dacă ele există, ale eșecului, ale propriilor inabilități. Dizolvă însă orice tentative de impostură, subminează conformismul, amendează neiertător cabotinismele. În fond, purifică, performează o terapie necesară, imunizează. Sub suprafața parodică, demitizantă, sub parada de inteligență destructurantă a textului, e întreținut un spațiu de protec-

ție și regenerare a identității. Până la urmă, citim, printre rândurile unui roman despre dezamăgire, eșec și inutilitate, romanul unei crize și al înfruntării acesteia, o poveste post-traumatică, a propriului trecut, care e, dincolo de unele stridente meta-textuale (care, mie cel puțin, mi se par căderi de nivel în construcția cărții) scrisă absolut remarcabil. În codul lui deconstructiv, romanul lucrează cu majoritatea tabu-urilor lumii contemporane, verificându-le rezistența la critică și parodie, angrenându-le într-o comedie tragică a condiției individului modern. De la femeia-cosmo, emancipată și desensibilizată, în care se transformă, în finalul neașteptat al romanului, Luminița, abandonându-l pe eroul ce îi asistase suferința, la artistul-boem sau yoghinii ascetici, un caleidoscop de caractere se desfășoară pe cadrele scriiturii lui Cezar Paul-Bădescu, supuse unei poetici a autenticității duse la extrem. Nici nu există, de altfel, personaj, acțiune, deznodământ sau alte concepte învechite în economia acestui tip de literatură, care e, fatalmente, lumea unui unic personaj, starea de grație a inteligenței lui demitizante.

O carte cu adevărat seducătoare, ce continuă să uimească, la aproape doi ani de la prima ediție, e *Miruna, o poveste*, a lui Bogdan Suceavă. O țesătură rafinată de mitologii balcanice și o poetică subtilă a fantasticului conlucrează, în subtextul scenariului epic, pe schițele unei arheologii imaginare, într-un proiect ambițios de reconstituire a unei lumi dispărute. Timpul plin, circular, al micii comunități din satul Valea Rea, e repus în funcțiune, cu mecanismele povestirii în ramă, într-o schemă narativă aparent simplă, ce se servește de artificii etajării planurilor: povestea străbunicului, Constantin Berca, e povestită de bunicul Nicolae – Mirunei (cea din titlu) și lui Traian, care devine naratorul din prezent. Accesul la poveste înseamnă o coborâre pe treptele genealogiei personale și, dincolo de convenție, ritualul acestui exercițiu introspectiv codifică o temă a identității. Nu doar a identității naratorului, care contemplă acțiunea inițiativă pe care povestea o exercită asupra propriei ființe, ci a poveștii înseși, care își dezvăluie resorturile și determinările profunde.

Bogdan Suceavă scrie, la două mâini, o poveste și o meta-poveste, lucrând simultan la substanța poveștii și la descrierea anatomiei acesteia. Procedeele de glisare între identitățile povestitorilor – pornind de la naratorul matur, ce reactivează o vârstă magică a copilăriei doar pentru a plonja, de aici, prin identitatea bunicului, în timpul edenic al poveștilor, explicitează, de fapt, principiul creator al oralității, fiind unul din elementele de finețe ale cărții. În repetate rânduri, povestea va indica metodic asupra propriei condiții, asupra legilor ei structurante. Valea Rea e un spațiu în care poveștile și fantasticul din ele nu doar există, ci se și creează prin lucrarea unui imaginar colectiv de tip arhaic, obișnuit să coroboreze mitic datele existenței. Povestindu-ne istoria lui Constantin Berca, bunicul Nicolae ne face în același timp martori ai construcției acestei istorii, ai unui *story-in-progress*. Până la bunicul-povestitor, agenții acestei construcții sunt babele ghicitoare, vecinii, hangiul, părintele, oierii, care înfiripă, din zvonuri, speculații sau depoziții de tot soiul, arhitectura mitică a poveștii în care, în fond, trăiesc. Aproape tot ceea ce știe și povestește nepoților, Nicolae Berca confruntă cu sau deduce din opinia generală a acestei comunități tradiționale. Într-un episod memorabil, în care se

povestește cum străbunicul Constantin, plecat în peșt, izbutește să întoarcă sortii de partea lui, cucerind într-o clipă inima Domnicăi (dar la capătul unei istovitoare lupte între puteri invizibile), fata apucă să-i enumere acestuia setul de fapte pe care „gura lumii” i le atribuie. Rezultă un straniu portret-robot al unei ființe duale, trăind în două regimuri – uman și fabulos deopotrivă – un șaman în alcătuirea misterioasă a căruia intră inclusiv reflexe ale Zburătorului. Mai rezultă însă, în palimpsest, și un conspect al interacțiunii particulelor de realitate și imaginar din care se leagă substanța unei povești: „Și mai spun zvonurile că noaptea n-ai somn și umbli prin grădină ca să te schimbi în zburător sau în altceva, și de aceea porți o carabină veche, cu care împuști lupii și vulpile ca să nu-ți fure taina, din ceasul când vrei să te preschimbi, sau poate pentru că e parte din vrajă. [...] Și se mai spune că ești un fel de vrăjitor, ultimul vrăjitor din munții aceștia, cel care strânge toate puterile și care descoperă singur vrăjile una câte una, și care face lucruri nemaiauzite. Și se mai spune că te învață ielele ce să faci”.

Independent însă de această latură autoreferențială, micro-romanul lui Bogdan Suceavă e cuceritor prin naturalețea cu care își construiește un univers mitic, în care fantasticul e integrat în cotidian, vrăjile sunt la fel de uzuale ca tehnologia în lumea de azi, oamenii trăiesc peste 200 de ani, blestemele au o eficacitate înfricoșătoare, satul e așezat deasupra Țării Subpământurilor în care se poate coborî în vis ori aieva, iar ielele, stăpânitoarele acestui *underworld* românesc, apar de nicăieri în poieni pentru a suci mințile muritorilor. De această naturalețe răspunde în primul rând ambiguitatea pe care bunicul o întreține cu metodă, pentru că poveștile lui, spuse în comunism (într-o epocă a desacralizării dogmatice) nu provin dintr-o memorie ancestrală și nici nu sunt basme clasicizate. Dimpotrivă, ele fac parte din memoria imediată a trecutului, din propria memorie, sunt, așadar, povești trăite. Undeva la începutul cărții, naratorul chiar își amintește cum mama o avertizează pe Miruna că „bunicul e un uriaș”. Câteva zeci de pagini mai încolo, copiii sunt duși de bunic să-i cunoască pe Baba Fira și pe părintele Dimitrie, care au, acum, undeva la 250 de ani. Sunt, așadar, povești spuse, într-un anumit sens, chiar de către un personaj de poveste, unul dintre ultimii supraviețuitori ai unui tip revolut de umanitate.

Geografie feerice a copilăriei din Valea Rea îi este suprapusă geografia mitică a satului izolat de civilizația modernă, în care minunea lui Gutenberg ajunge târziu și, chiar și atunci, unicul ziar vine cu zile bune de întârziere. Bogdan Suceavă e atras de ipoteza unui microunivers ce funcționează, în mijlocul lumii moderne, după propriile ritmuri arhaice, îl fascinează, de fapt, posibilitatea coexistenței unor lumi guvernate de modele diferite de temporalitate. Ce spațiu mai propice poate fi imaginat pentru o ficțiune de genul celei din Miruna..., un fantasy balcanic, decât un sat din Munții Făgărașului pe care administrația îl scapă, pur și simplu, din planuri și hărți, iar unii dintre locuitorii lui se cred încă sub domnia lui Cuza sau a lui Știrbey Vodă, păstrând cu sfințenie acte de proprietate de pe vremea lui Matei Basarab?

Într-un anume cifru, *Miruna...* e povestea destructurării acestei lumi, a secularizării ei forțate, cardiografia unui cosmos care se stinge. Străbunicul, Constantin Berca,

aduce încă de la început în poveste semnul noului timp, diacronic, prin pendula pe care o cumpără, spre stupoarea satului, de îndată ce se întoarce din război. E primul ceas, care indică și impune, totodată, timpul orientat escatologic, în Valea Rea. „În ziua aceea, povestește bunicul, a cumpărat de la Câmpulung, dintr-o prăvălie săsească, ca pe-o minune ce era, pendula elvețiană cu sunet de cristal, cu cadran alb în licăriri de sidex, cu cifre romane și greutate aurii, pe care avea de gând s-o pună în casa cea nouă, pe care voia s-o construiască cu mâinile lui”. Povestea zidirii, care coincide, cum notează naratorul, cu începutul istoriei familiei Berca, inițiază așadar și un proces de slăbire a sacralității, a esenței tari, originare, a lumii arhaice. De-acum înainte, străbunicul se confruntă cu efectele unui dezechilibru cosmic: armonia sălbatică a Văii se rupe cu dramatism, iar omul trebuie să înfrunte și să domine animalele și natura. Ca într-un film de *box-office* din anii '90 ai secolului trecut, el pune mâna pe flintă și începe să vâneze lupii care îi asaltează noapte de noapte gospodăria. Vânătoarea e stranie, pentru că se transformă, treptat, într-o veritabilă exterminare, pe măsură ce lupii par inexplicabil atrași de gura puștii și vin, tot mai numeroși, în bătaia ei. Masacrul se încheie cu un episod scris excepțional, în care Bogdan Suceavă reușește să reactiveze ceva din resursele terifiante ale poveștilor despre strigoi cu înfățișare de lup.

Un lung repertoriu de motive și teme ale mitologiei românești și, implicit, balcanice e frecventat și reactivat în poveștile bunicului. Pe cât e de substanțial acest repertoriu, pe atât de ingenioasă e metoda epică prin care autorul le refuncționalizează, combinându-le. Un episod, de pildă, descrie călătoria lui Constantin Berca, pe o cale deschisă în ținutul subpământean, care comprimă distanțele, până la Atena: o experiență odiseică, reținând farmecul Levantului și descriind minunea transformării apei sărate în apă dulce pe puntea vasului ce îl aduce pe erou la Constanța. Codrii Vlăsiei, în altă parte a poveștii, sunt ascunzătoarea tâlharilor lui Oarță Arman, care terorizează negustorii ce duc lemn la București. Bogdan Suceavă folosește ipoteza narativă a acestui erou robinhoodian negativ doar pentru a crea, într-o primă fază, suspans, atunci când Constantin Berca trece prin pădurea primejdioasă într-o caravană de căruțe echipate ca de război țărănesc și abandonează pentru moment firul narativ, descriind identificarea cadavrelor în marginea drumului după ce tâlharii sunt luați cu asalt de armată și uciși, iar despre Oarță Arman se spune că și-ar fi descărcat pușca în față pentru a nu putea fi identificat. Povestea cu Oarță Arman va fi reluată când, după toate regulile poveștilor cu strigoi, înspăimântătorul personaj va fi reinventat chiar de Constantin Berca, care va folosi un suprinzător colaj de articole despre crime și jafuri, decupate din colecția lui de ziare, pentru a-l băga în sperieți pe colonelul german von Ziese, în timpul ocupației germane. Numai că în Valea Rea nu e de glumit cu strigoi, nici măcar cu cei inventați ca diversiune. Nu trece mult până ce Oarță Arman apare în carne și oase, bântuind satul ziua-n amiaza mare și semănând groază în comandamentul german, totul culminând cu destituirea unui colonel von Ziese, ajuns în pragul nebuniei, terorizat și copleșit de o lume pe care nu o înțelege. Mai importante sunt însă cuvintele atribuite de narator lui Oarță Arman: „Ei, ce vă speriați așa? Nu voi ați dat acatiste și v-ați rugat și m-ați chemat să vin să-i calc pe nemți? Acum de ce vă e cu supărare?”

Ocupația germană nu e singura intruziune violentă a lumii moderne în Valea Rea. În sat ajung și securiștii, veniți probabil să scoțoască ascunzătorile din munți ale rezistenței. E chiar ultima poveste pe care o spune bunicul Nicolae, o poveste neterminată, halucinantă. O spune, cum ar veni, cu o ultimă suflare, și finalul ei vorbește despre adevărata hartă a Măgurii, a pădurii labirintice care își încurcă potecile înghițind plutoanele de soldați, nelăsându-se cartografiată, pecetluindu-și tainele, farmecele, fapturnile fabuloase. Bunicul, își amintește naratorul, zâmbește și în somn o voce de femeie tânără, citind dintr-un hrisov, într-o limbă dispărută, îl petrece pe alt tărâm. E finalul poveștii pentru Traian. Nu și pentru Miruna, sora al cărei nume dă, pe jumătate, titlul cărții lui Bogdan Suceavă. Pentru ea, cea care, așa cum sugerează naratorul, a moștenit ochii bunicului și privirea lui, cea care trăiește efectiv lumea ca pe o poveste, Bogdan Suceavă mai scrie un prolog ce înfățișează o luptă între îngerul poveștii și îngera morții. Lupta se dă pentru lumea poveștilor din Valea Rea, pentru a o închide într-un chihlimbar și a o salva pentru totdeauna. Moartea bunicului nu trebuie să însemne sfârșitul unei lumi. Prologul opune, de fapt, în esența lui, două principii, echivalente vieții și morții. Povestea se opune tăcerii, disoluției, aneantizării. În aparența unei concluzii didactice, de basm, Bogdan Suceavă comunică un lucru esențial despre actul și semnificațiile povestirii: povestea e un principiu vital al existenței, drept urmare, nu poate fi lăsată să se încheie niciodată.

Trei sferturi din farmecul cărții provin, probabil, din extraordinara manipulare a temelor narrative, din dezinvoltura cu care în destinele sătenilor din Valea Rea se împletesc credințe străvechi, practici păgâne, elemente apocrife, ecouri din romanele populare. Arhitectura magică a poveștii n-ar putea exista, pe de altă parte, fără schelăria ei realistă, istorică. Bogdan Suceavă mărturisește, în postfața ediției a doua a *Mirunei...*, sursele biografice ale satului, geografia reală a acestuia, proveniența unor teme din presa veche, documentarea din monografii și registre. E o muncă de artizanat în care rigoarea matematicianului e egalată, poate, numai de pasiunea pentru istoriile locurilor și de orgoliul celui stabilit departe de țară de a-și elucida originile, de a alcătui un profil cât mai detaliat al propriei identități. Până la întreg, un sfert îi aparține stilului și, mai ales, limbajului, cel care dă, în fond, măsura unui prozator. *Miruna, o poveste* e o carte deosebită, pentru că e scrisă într-un limbaj ce încearcă să revitalizeze un tip de expresivitate orală pe care nu o mai credeam funcțională în literatura română. Limbajul din povestea lui Bogdan Suceavă are prospețime, savoare, are forța de a prinde substanța lumilor pe care le descrie.

Noul roman al lui Dan Lungu deghizează, în aparența unei aventuri minimaliste, prin conștiința și lumea unui protagonist pus să înfrunte consecințele despărțirii de iubită, o cartografie aproximativă a credinței și o tatonare a experienței religioase. Sau, mai exact, a posibilității existenței acestora (dacă a mai rămas ceva din ele) pentru individul contemporan. O temă care, chiar și în enunț, devine de îndată suficient de presantă pentru a necesita negocieri și precauții. Prima măsură pe care Dan Lungu o ia și este, de altfel, aceea de a o scufunda în subtext, supraveghindu-i cu metodă pulsațiile în tectonica epicului.

Ca multe dintre romanele ultimilor ani, *Cum să uiți o femeie* e o carte scrisă pe osatura unei inițieri, mizând pe improbabilitate și relativizare. Andi, jurnalistul rutinat și impasibil, jemanfișist și hâtru, pare, în primele cadre ale romanului, un conspect riguros al anti-eroului tipic mizerabilist, periferic și antisocial, cu o psihologie rudimentară dinamizată ici-colo de o patologie nostalgică și frustrată. Dar proximitatea acestui stereotip e strict polemică în cazul lui Dan Lungu, care pune, de fapt, la cale o metamorfoză subtilă, al cărei potențial energetic alimentează întregul roman.

Mai degrabă decât un exercițiu de exorcizare a memoriei unei relații sentimentale, romanul e cronică acceptării, a împăcării cu fatalitatea despărțirii și cu demnii propriei conștiințe. Iar undeva în planul destinal al acestor tribulații e inserat prospectul unei dimensiuni religioase. Titlul însuși e înșelător, pentru că pare didactic-comercial când, în fond, nu e decât retoric, sugerând imposibilitatea. Uitarea nu e opțiune, pentru că despărțirea în sine ține de absurd, orice explicație fiind inutilă, așa cum sugerează, pe finalul romanului, un personaj întâlnit de Andi la o terasă. Până una-alta însă, ea este o ruptură în ordinea lucrurilor, o anomalie ce creează discontinuitate și incoerență. Iar efectele sunt vizibile aproape instantaneu în existența protagonistului, pentru care un efect de domino e declanșat de faptul că e părăsit de Marga, cum o numește Dan Lungu pe eroina absentă (căreia romanul îi aparține în egală măsură).

De-aici încolo, eroul e trecut metodic printr-un elaborat ritual al conștientizării. Un umor de calitate și mare rafinament e amalgamat în proces, ivindu-se dintr-un limbaj relaxat și firesc (impregnat de un lirism suprinzător) și reușind să redea credibil freatica discursului interior. Forța prozei lui Dan Lungu se întrevede tocmai în această naturalețe a transcrierii, ca și în estomparea urmelor de inginerie textuală. De altfel, arhitectura epică se restrânge la succesiunea a două perspective desincronizate – o dialectică ce servește atât analizei, cât și planului inițiativ. Prima perspectivă e autoscopică și autospeculativă, scrisă la persoana I și savuroasă prin efectele unei locvacități debordante. Care o dinamizează, în mod egal, și pe a doua, diferențiată doar prin obiectivare și exterioritate (fiind scrisă la persoana a III-a) și prin defazajul temporal.

Orice ar face, Andi nu pierde prea mult timp în prezentul imediat, ci se lasă tentat de canalele pe care obiectele și detaliile cele mai insignifiante aparent le deschid spre trecut. Absența iubitei e plină de sens, mustește de potențial explorator și, desigur, autoexplorator. Madlenele stau și ele la îndemână, dispuse după o logică elaborată în preajmă. Pe măsură ce trece prin incertitudine, frisoane, disperare, sau furie oarbă, Andi descinde într-un trecut recent (timpul relației cu Marga sau acela imediat anterior, al relației disolutive, abject-involutive, cu Luana), recuperat într-un registru nostalgic ce se încarcă de voltajul unor revelații, iscând momente de o poeticitate suprinzătoare în numeroase pasaje ale romanului. Acesta e primul nivel al memoriei, dar el nu e decât o rampă, de unde se plonjează spre ținutul scufundat al trecutului personal al ambilor protagoniști, o experiență ritmată de pauze de respirație și ieșiri la suprafață. Un timp revolut, o lume dispărută de mai-ieri, învăluită într-o lumină palidă, caldă și ademenitoare, sunt evocate

într-un mecanism epic reconstituitiv, ce exprimă continuitatea și identitatea de profunzime a prozei de acum a lui Dan Lungu cu aceea din *Raiul găinilor* sau *Sunt o babă comunistă*.

Spuneam că, în procesul acesta de renegociere a propriei identități, se împletește ipoteza religiosului, trădând tot mai evident tema camuflată a romanului. Apropierea lui Andi de ipoteza divină e în sine ironică și grefată într-un umor neconcesiv. Nu atât de o religie, cât de o comunitate, și nu atât de Dumnezeu, cât de un registru existențial se simte atras, chiar dacă inconștient la început, protagonistul lui Dan Lungu. Convențional, el ar fi ultimul individ care ar putea să pice, nu-i așa, în plasa logoreei creștinoide a sectanților neoprotestanți în grupul cărora se infiltrează, cu gândul de a scrie un reportaj pentru infamul ziar la care lucrează. Fapt e însă că infiltrarea se face chiar atunci când, fără bani și rămas pe drumuri, va trebui probabil să doarmă în redacție. Iar singurul ce-i răspunde la telefon e Ștefan, un fost coleg de cămin, întâlnit la o procesiune a sectei, unde nimerise tot cumva providențial, aciuindu-se de ploaie. De-aici și până a ajunge în casa lui Set, un presbiter dedicat și pătruns de har, nu mai e decât o formalitate administrativă...

Relația cu Set, generând unele din cele mai reușite pasaje din roman, prin dialogurile ce opun discursului vizionar și ascetic al presbiterului tachinările și nervozitățile malițioase ale lui Andi, e nucleul inițierii personajului, a metamorfozei lui. Un inchizitoriu dostoevskian în caricatură face deliciul cititorului, demonstrând calități serioase de ironist în scrisul lui Dan Lungu. Nu doar pocăiții sunt cei pe care umorul acid al lui Andi nu-i iartă, dezvăluindu-le falsitățile și conformismele absurde, ci Andi însuși e forțat să-și descopere fragilitățile și insuficiențele psihologice. O terapie veselă se desfășoară într-o tonalitate vioaie, tonică, dând primele semne ale posibilității de a depăși criza pentru protagonist. Dan Lungu mai are și abilitatea de a recicla locuri comune, desemantizate, ale gargarei despre salvarea sufletului și renaștere spirituală, tocmai prin operabilitatea unora din ele în existența și dilemele protagonistului. Până și o mică teorie a inițierii și a redefinirii de sine se leagă din câteva indicii ale presbiterului. Nu neapărat pentru că el face asta voit, dar, în fond, Andi e cel care descoperă semnele, face operațiunile de decupare, decontextualizare și refolosire. Pe scurt (nici nu se poate în alt fel) teoria zice că e nevoie, pentru a te redescoperi într-o credință, să renunți la „Eu” cu majusculă, în favoarea unui „eu” modest, dezbărat de emfaze și orgolii. Trecerea, se mai spune, se face prin „el” – adică, metatextual sau nu, exact așa cum procedează romanul însuși, redând succesiunile viziunii subiective și ale celorlalte, exterioare, ale lui Andi asupra propriului sine.

În plus, romanul lucrează, de la un moment dat, în iminența unui anumit tip de sacralitate. Nemărturisită, desigur, persiflată. În cu totul alte condiții avea loc, nu demult, o epifanie în *Simion Liftnicul* lui Petru Cimpoeșu. Și aceea însă era una surprinzătoare și cu atât mai autentică. Cu Andi lucrurile (sau *Lucrearea*) sunt mult mai puțin explicite. Fapt e că există și un episod în care simte, efectiv, că Dumnezeu e pe urmele lui, că nu mai are scăpare, și disperarea opoziției pe care o joacă acolo personajul nu e câtuși de puțin inocentă, pentru că seamănă, fie că

vrea sau nu Dan Lungu, fie că e sau nu la o scală radical diferită, cu împotrivrile inițiale ale Profetilor biblici, atunci când află de planul pe care Dumnezeu îl are cu ei. Acceptarea, cât poate fi conștientă, nu-i cătuși de puțin o bagatelă, iar metamorfoza propriului sine, în punctul final al unei inițieri în care s-au întâlnit atâtea vase comunicante, e o trudă, un act sacrificial. Până la urmă, hașura gravă a subtextului irumpe la suprafață, pe măsură ce epicul își transparentizează undele.

Cum să uiți o femeie candidează inevitabil la categoria, destul de consistentă în literatura română, de carte pseudo. Paradoxul e că ajungi la concluzia respectivă după ce, fără nicio bănuială serioasă, ai parcurs un roman de o naturalețe și o dezinvoltură captivantă, care izbuteste să fie exact ceea ce pretinde că e: o incursiune într-un psihic masculin dispus la concesiile confesiunilor interminabile, descoperind lumi interioare de o strălucire nebănuită; cronică febrilă a dispariției unei iubite despre care nu există certitudini decât în măsura în care același eu-narator îi împrumută, fascinat, propria voce pentru a vorbi în numele ei (sugerând din timp în timp că e ceva de-a dreptul nepământesc în alcătuirea ei); reportajul plin de prejudecăți, dar și de curiozitate, despre microuniversul social al unei secțe aproape neverosimile prin comparație cu lumea cea mare, a cotidianului profan. Iar senzația, la capătul cărții, e că, în fond, rămâne ceva nespus, ceva de mare subtilitate, în apropierea seducătoare a căruia te-ai aflat în tot timpul lecturii.

REPERE BIBLIOGRAFICE

1. Ion Simuț, *Reabilitarea ficțiunii*, Institutul Cultural Român, București, 2004.
2. Cezar Paul-Bădescu, *Luminița, mon amour*, Editura Polirom, București, 2006.
3. Bogdan Suceavă, *Miruna, o poveste*, Editura Curtea Veche, București, 2008.
4. Dan Lungu, *Cum să uiți o femeie*, Editura Polirom, București, 2009.

Silvia **DESPRE SIGLELE**
PITIRICIU **EUROJARGONULUI**
ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Integrarea României în Uniunea Europeană este un eveniment sociopolitic cu mare impact asupra lexicului limbii române. Numeroase sigle propriu-zise și acronime, calcuri din franceză și engleză, care circulă în limba română actuală, au intrat atât în limbajele profesionale, cât și în limba comună. Ele fac parte din *eurojargon*¹. Conceptul relativ nou reunește termenii care exprimă politica lingvistică a Uniunii. Unele elemente de eurojargon creează dificultăți de traducere și, în consecință, de utilizare. Din această categorie fac parte siglele. Ca nume proprii sau comune, siglele se utilizează în texte care stau la baza legislației. În limba română, majoritatea siglelor sunt provenite din franceză și din engleză. Decodarea și folosirea lor depind de gradul de cunoaștere a celor două limbi de către utilizatori.

În demersul nostru, am avut în vedere cunoașterea câtorva sigle pe baza a două criterii de analiză: a) categoriile onomasiologice desemnate; b) semantica și proveniența siglelor. Pentru fiecare clasă de abrevieri am menționat un exemplu sau două în contexte din limba presei românești a ultimelor două decenii.

a) În mare parte, siglele propriu-zise și acronimele aparțin terminologiei sistemului instituțional² al UE:

instituții de decizie – consilii: **CE** = *Consiliul Europei*, cf. fr. *Conseil de l'Europe*(CE), engl. *European Council* (EC); **CAE** = *Consiliul Arhitecților din Europa*, cf. fr. *Conseil des Architectes d'Europe* (CAE), engl. *Architects Council in Europe* (ACE); **CAEM** = *Consiliul de Asistență Economică Mutuală*, cf. fr. *Conseil d'Assistance Economique Mutuelle* (CAEM), engl. *Council for Mutual Economic Aid* (COMCON); **CEFIC** = *Consiliul European al Federațiilor din Industria Chimică*, cf. fr. *Conseil Européen des Fédérations de l'Industrie Chimique* (CEFIC), engl. *European Council of Chemical Manufacturers' Federations* (ECCMF); **comisii:** **CE** = *Comisia Europeană*, cf. fr. *Commission Européenne* (CE), engl. *European Commission* (EC); **CEA** = *Comisia Europeană de Agricultură*, cf. fr. *Commission Européenne d'Agriculture* (CEA), engl. *European Commission on Agri-*

culture (ECA); **CCE** = *Comisia Comunităților Europene*, cf. fr. *Commission des Communautés Européennes* (CCE), engl. *Commission of the European Communities* (CEC); **CET** = *Comisia Europeană a Turismului*, cf. fr. *Commission Européenne du Tourisme* (CET), engl. *European Travel Commission* (ETC); **parlament**: **PE** = *Parlamentul European*, cf. fr. *Parlement Européen* (PE), engl. *European Parliament* (EP).

De exemplu: „În legătură cu apariția pe scena istorică a CAEM-ului, în societatea românească s-a păstrat la început o tăcere controlată politic”. (www. jurnalul.ro, 19.02.2008, *România a avut ideea CAER!*); „Acest vot negativ este, de regulă, un mijloc de presiune pentru ca erorile identificate de Curte să fie corectate, însă duce la întârzieri în adoptarea noului buget și creează un climat de neîncredere față de CE”. („Graiul Dobrogei”, 20.08.2009, *Comisia Europeană acordă un nou răgaz României pentru a evita clauza pe agricultură*).

autorități de control legislativ și administrativ – Curtea de Justiție: CEDO = *Curtea Europeană a Drepturilor Omului*, cf. fr. *Cour Européenne des Droits de l'Homme* (CEDH), engl. *European Court of Human Rights* (ECHR); **CJCE** = *Curtea de Justiție a Comunităților Europene*, cf. fr. *Cour des Justice des Communautés Européennes* (CJCE), engl. *European Court of Justice* (ECJ); **tribunal: TPICE** = *Tribunalul Primei Instanțe a Comunităților Europene*, cf. fr. *Tribunal de Première Instance des Communautés Européennes* (TPICE), engl. *Court of First Instance* (CFI).

De exemplu: „Dosarul singurului român aflat în viață pe numele căruia încă mai figurează o condamnare la moarte a ajuns la CEDO”. (www. jurnalul.ro, 29.08.2009, *Dosarul lui Constantin Răuță a ajuns la CEDO*); „De la conflicte pe drepturi de autor, la cele de marcă sau cele de concurență, orice firmă care se consideră victimă a unui abuz din partea altei companii se poate adresa direct TPICE, în loc să mai apeleze la justiția autohtonă”. („Renașterea Bănățeană”, 22.05.2009, *O alternativă europeană la justiția română*).

organisme și instrumente financiare – bănci: BCE = *Banca Centrală Europeană*, cf. fr. *Banque Centrale Européenne* (BCE), engl. *European Central Bank* (ECB); **BEI** = *Banca Europeană de Investiții*, cf. fr. *Banque Européenne d'Investissement* (BEI), engl. *European Investment Bank* (EIB); **BERD** = *Banca Europeană de Reconstrucție și Dezvoltare*, cf. fr. *Banque Européenne pour la Reconstruction et le Développement* (BERD), engl. *European Bank for Reconstruction and Development* (EBRD); **BM** = *Banca Mondială*, cf. fr. *Banque Mondiale* (BM), engl. *World Bank* (WB); **fonduri: FED** = *Fondul European de Dezvoltare*, cf. fr. *Fond Européen de Développement* (FED), engl. *European Development Fund* (EDF); **FEDR** = *Fondul European pentru Dezvoltare Regională*, cf. fr. *Fond Européen de Développement Régional* (FEDER), engl. *European Regional Development Fund* (ERDF); **FSE** = *Fondul Social European*, cf. fr. *Fond Social Européen* (FSE), engl. *European Social Fund* (ESF).

De exemplu: „Finanțarea BERD va include un împrumut de șapte milioane de euro și o investiție de 15 milioane de euro în capitalul companiei”. („Financiarul”, 8.06.2009, *BERD analizează o finanțare pentru Asseco*); «„La toate procedurile de atribuire a lucrărilor finanțate din fonduri FEDR (n.r. Fondul European de Dezvoltare Rurală), la care am participat în județul Botoșani, toți ofertanții au

fost eliminați cu oferte declarate inacceptabile, iar câștigător a fost desemnat un singur ofertant care a avut oferta financiară cu valoarea cea mai mare”, se preciza în contestație». („Ziarul de Iași”, 28.05.2009, *Firma abonată la banii veniți de la UE*).

organisme consultative – comitete: **CECS** = *Comitetul European pentru Cercetări Spațiale*, cf. fr. *Comité Européen de Recherches Spatiales* (CERS), engl. *European Space Research Organisation* (ESRO); **CEPC** = *Comitetul European pentru Probleme Criminale*, cf. fr. *Comité Européen pour les Problèmes Criminels* (CEPC), engl. *European Committee on Crime Problems* (ECCP); **CET** = *Comitetul European al Transporturilor*, cf. fr. *Comité Européen des Transports* (CET), engl. *European Transport Committee* (ETC); **CSEE** = *Comitetul Sindical European al Educației*, cf. fr. *Comité Syndical Européen de l'Education* (CSEE), engl. *European Trade Union for Education* (ETUE).

De exemplu: „În acest sens, la începutul acestei luni, Comitetul Sindical European pentru Educație (CSEE) a organizat la Madrid un seminar pentru prevenirea și combaterea violenței în școli”. („Gardianul”, 14.04.2008, *Specialiștii europeni: stresul elevilor naște violența în școli*).

organisme interinstituționale – oficii: **OCVV** = *Oficiul Comunitar al Varietăților Vegetale*, cf. fr. *Office Communautaire des Variétés Végétales* (OCVV), engl. *Community Plant Variety Office* (CPVO); **OEB** = *Oficiul European al Brevetelor*, cf. fr. *Office Européen des Brevets* (OEB), engl. *European Patent Office* (EPO); **birouri:** **BEM** = *Biroul European pentru Mediu*, cf. fr. *Bureau Européen pour l'Environnement* (BEE), engl. *European Environmental Bureau* (EEB); **BEUC** = *Biroul European al Uniunii Consumatorilor*, cf. fr. *Bureau Européen des Unions de Consommateurs* (BEUC), engl. *European Bureau of Consumers' Unions* (EBCU).

De exemplu: „România a devenit, de anul trecut, membru cu drepturi depline al Oficiului European al Brevetului (OEB)”. (www.jurnalul.ro, 4.02.2004, *Acești români neliniștiți și invențiile lor ciudate*); „Astfel, membrii BEM cer statelor membre UE să ajungă imediat la un acord privind reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră cu 30 la sută până în 2020”. (www.adevarul.ro, 3.07.2008, *Zece teste ecologice pentru Nicolas Sarkozy*).

alte instituții – agenții: **AEEN** = *Agenția Europeană pentru Energie Nucleară*, cf. fr. *Agence Européenne pour l'Energie Nucléaire* (AEEN), engl. *European Nuclear Energy Agency* (ENEA); **AEM** = *Agenția Europeană de Mediu*, cf. fr. *Agence Européenne de l'Environnement* (AEE), engl. *European Environment Agency* (EEA); **AEP** = *Agenția Europeană de Productivitate*, cf. fr. *Agence Européenne de Productivité* (AEP), engl. *European Productivity Agency* (EPA); **ASE** = *Agenția Spațială Europeană*, cf. fr. *Agence Spatiale Européenne* (ASE), engl. *European Space Agency* (ESA); **centre:** **CDE** = *Centrul de Documentare Europeană*, cf. fr. *Centre de Documentation Européenne* (CDE), engl. *European Documentation Centre* (EDC); **CEDI** = *Centrul European de Documentare și Informare*, cf. fr. *Centre Européen de Documentation et d'Information* (CEDI), engl. *European Documentation and Information Centre* (EDIC); **CEOS** = *Centrul European de Operațiuni Spațiale*, cf. fr. *Centre Européen d'Opérations Spatiales* (CEOS), engl. *European Space Operations Centre* (ESOC); **asociații:** **AEC** = *Asociația Europeană pentru Cooperare*,

cf. fr. *Association Européenne pour la Coopération* (AEC), engl. *European Agency for Cooperation* (EAC); **AEDA** = *Asociația Europeană pentru Drept și Alimentație*, cf. fr. *Association Européenne pour le Droit et l'Alimentation* (AEDA), engl. *European Food Law Association* (EFLA); **AELS** = *Asociația Europeană a Liberului Schimb*, cf. fr. *Association Européenne de Libre-Change* (AELE), engl. *European Free Trade Association* (EFTA); **ARFE** = *Asociația Regiunilor Frontaliere Europene*, cf. fr. *Association des Région Frontalières Européennes* (ARFE), engl. *Association of European Border Regions* (AEBR); **fundatii**: **FEACVM** = *Fundația Europeană pentru Ameliorarea Condițiilor de Viață a Muncitorilor*, cf. fr. *Fondation Européenne pour l'Amélioration des Conditions de Vie des Travailleurs* (FEACVT), engl. *European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions* (EFILWC); **FES** = *Fundația Europeană a Științei*, cf. fr. *Fondation Européenne de la Science* (FES), engl. *European Science Foundation* (ESF); **comunități**: **CCFE** = *Comunitatea Căilor Ferate Europene*, cf. fr. *Communauté des Chemins de Fer Européens* (CCFE), engl. *Community of European Railways* (CER); **CE** = *Comunitatea Europeană*, cf. fr. *Communauté Européenne* (CE), engl. *European Community* (EC); **CEEA** = *Comunitatea Europeană pentru Energie Atomică*, cf. fr. *Communauté Européenne pour l'Energie Atomique* (CEEA sau EURATOM), engl. *European Atomic Energy Community* (EAEC); **CPE** = *Comunitatea Politică Europeană*, cf. fr. *Communauté Politique Européenne* (CPE), engl. *European Political Community* (EPC); **organizații**: **OEBM** = *Organizația Europeană de Biologie Moleculară*, cf. fr. *Organisation Européenne de Biologie Moléculaire* (OEBM), engl. *European Molecular Biology Laboratory* (EMBO); **OECE** = *Organizația Europeană de Cooperare Economică*, cf. fr. *Organisation Européenne de Coopération Économique* (OECE), engl. *Organisation for European Economic Cooperation* (OEEC); **OSCE** = *Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa*, cf. fr. *Organisation pour la Sécurité et la Coopération en Europe* (OSCE), engl. *Organisation for Security and Cooperation in Europe* (OSCE).

De exemplu: „După separare, controlul sateliților este preluat de așa-numita Mission Control Team (Echipa de Control a Misiunii) de la Centrul European de Operațiuni Spațiale (CEOS) din Darmstadt, Germania”. („Cronica Română”, 2.06.2009, *Știința de frontieră*); „Pentru dividendele plătite societăților din state SEE/AELS, impozitul reținut la sursă este de 5%, indiferent de mărimea pachetului de acțiuni pe care îl dețin”. („Finanțiarul”, 6.05.2008, *CE avertizează România privind avantajarea rezidenților la plata impozitelor pe dividende*).

Pe lângă sistemul instituțional, există și alte categorii onomasiologice:

grupări parlamentare³ – **uniuni**: **UE** = *Uniunea Europeană*, cf. fr. *Union Européenne* (UE), engl. *European Union* (EU); **UEO** = *Uniunea Europei Occidentale*, cf. fr. *Union de l'Europe Occidentale* (UEO), engl. *Western European Union* (WEU); **federații**: **FBE** = *Federația Bancară Europeană*, cf. fr. *Fédération Bancaire Européenne* (FBE), engl. *European Banking Federation* (EBF); **FEE** = *Federația Editorilor Europeni*, cf. fr. *Fédération des Éditeurs Européens* (FEE), engl. *Federation of European Publishers* (FEP); **FEPI** = *Federația Europeană a Proprietății Imobiliare*, cf. fr. *Fédération Européenne de la Propriété Immobilière* (FEPI), engl. *European Property Federation* (EPF); **confederații**: **CEA** = *Confederația Europeană de Agricultură*, cf. fr. *Confédération Européenne de l'Agriculture* (CEA), engl.

European Confederation of Agriculture (ECA); **CES** = Confederația Europeană a Sindicatelor, cf. fr. *Confédération Européenne des Syndicats* (CES), engl. *European Trade Union Confederation* (ETUC).

De exemplu: „Jafurile se împart în două mari grupe, menționează FBE”. (www.conso.ro, 16.02.2009, *Jafurile bancare – un pericol ce nu trebuie subestimată*); „Apelul CES este exact înaintea Consiliului European de primăvară, din 19 și 20 martie și a reuniunii G20”. („Ultima oră”, 18.03.2009, *Confederația Europeană a Sindicatelor cheamă la luptă împotriva crizei și a consecințelor ei sociale*).

acte: **AUE** = Actul Unic European, cf. fr. *Acte unique Européen* (AUE), engl. *Single European Act* (SEA); **tratate:** **TICE** = *Tratatul de Interdicție Completă a Experimentelor Nucleare*, cf. fr. *Traité d'Interdiction Complète des Essais nucléaires* (TICE), engl. *Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty* (CTBT); **TUE** = *Tratatul asupra Uniunii Europene*, cf. fr. *Traité sur l'UE* (TUE), engl. *Treaty on EU* (TEU); **acorduri:** **AME** = *Acordul Monetar European*, cf. fr. *Accord Monétaire Européen* (AME), engl. *European Monetary Agreement* (EMA); **AMI** = *Acordul Multilateral pentru Investiții*, cf. fr. *Acoord Multilatéral pour les Investissements* (AMI), engl. *Multilateral Agreement on Investment* (MAI).

De exemplu: „Actul Unic European (AUE) constituie prima mare reformă adusă Tratatelor originare ale Comunităților Europene, prin care au fost extinse competențele CE...” (www.eurospeak.ro/viki/index.php/Actul_Unic_European).

programe: **PC** = *Programul Comunitar*, cf. fr. *Programme Communautaire* (PC), engl. *Community Programme* (CP); **PNIC** = *Programul Național de Interes Comunitar*, cf. fr. *Programme Natrional d'Intérêt Communautaire* (PNIC), engl. *National Programme of Community Interest* (NPCI); **SAPARD** = *Programul Special de Aderare pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală*, cf. engl. *Special Accession Programme for agriculture and Rural Development* (SAPARD), fr. *Programme spécial d'Adhésion pour l'Agriculture et le Développement* (SAPARD); **nomenclatoare:** **NCCV** = *Nomenclatorul Consiliului de Cooperare Vamală*, cf. fr. *Nomenclature du Conseil de Coopération Douanière* (NCCD), engl. *Nomenclature of the Customs Cooperation* (NCCC).

De exemplu: „În urma misiunii de audit a experților comunitari din iunie 2008, când s-au identificat o serie de deficiențe în aplicarea SAPARD, Comisia a decis blocarea transferurilor de fonduri către România”. (www.capital.ro, 13.07.2009, *Comisia Europeană a deblocat fondurile SAPARD pentru România*).

politici: **PCC** = *Politica Comercială Comună*, cf. fr. *Politique Commerciale Commune* (PCC), engl. *Common Commercial Policy* (CCP); **PESA** = *Politica Europeană de Securitate și Apărare*, cf. fr. *Politique Européenne de Sécurité et de Défense* (PESD), engl. *European Security and Defence Policy* (ESDP); **PESC** = *Politica Străină de Securitate Comună*, cf. fr. *Politique Etrangère et de Sécurité Commune* (PESC), engl. *Common Foreign and Security Policy* (CFSP).

De exemplu: „Ca stat membru UE, România sprijină o Uniune mai capabilă, mai activă și mai coerentă, inclusiv în domeniul Politicii Europene de Securitate și Apărare (PESA), în conformitate cu liniile directoare din Strategia Europeană de Securitate”. (www.mapn.ro/diepa/politicaaparare/pesa.htm).

conferințe: **CEAC** = Conferința Europeană a Aviației Civile, cf. fr. *Conférence Européenne de l'Aviation Civile* (CEAC), engl. *European Civil Aviation Conference* (ECAC); **CEMT** = Conferința Europeană a Miniștrilor Transportului, cf. fr. *Conférence Européenne des Ministres de Transports* (CEMT), engl. *European Conference of Ministers of Transport* (ECMT); **CSCE** = Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, cf. fr. *Conférence sur la Sécurité et la Coopération en Europe* (CSCE), engl. *Conference on security and Cooperation in Europe* (CSCE).

De exemplu: „Procesul destinderii și rolul CSCE au fost puse sub semnul întrebării la începutul anilor '80 când, odată cu escaladarea războiului din Afganistan și pe fondul sclerозării tot mai accentuate a sistemului sovietic, s-a produs un nou îngheț în relațiile Est-Vest”. („Ziua”, 16.11.1999, *Redescoperirea OSCE I*).

Prezentarea câtorva dintre siglele eurojargonului ne permite să facem unele observații:

Siglele propriu-zise și acronimele de origine străină sunt în mare parte *internaționalisme* care desemnează elemente ale sistemului instituțional al UE. Ele au o utilizare mare în cadrul instituțiilor UE, intrând în lexicul juridic, și o circulație mai restrânsă în limba comună, unde sunt promovate prin media. Onomasiologia lor arată că fac obiectul unei legislații, a unor înțelegeri internaționale.

Ca proveniență, siglele eurojargonului utilizate în limba română sunt calcuri lexico-semantică. Modelul îl oferă franceza și engleza. La nivelul expresiei, unele sigle coincid cu cele din franceză ori din engleză. Altele au, prin calchieră, o formă apropiată de cea originală. Situația privește mai ales calcurile din franceză, cu topică identică cu cea din română și mai puțin calcurile din engleză, unde topică este diferită de cea din română. Româna merge după modelul oferit de franceză în cazul celor mai multe sigle. Indiferent de proveniență, siglele sunt ușor integrabile în sistemul lingvistic românesc.

În română există, ca și în alte limbi ale UE, unele acronime internaționale după model englez. De exemplu: **Benelux** (*Uniunea Economică a Belgiei, Olandei și Luxemburgului*, cf. engl. *Economic Union of Belgium, the Netherlands and Luxembourg*, fr. *Union Économique de la Belgique, des Pays-Bas et du Luxembourg*), **Comett** (*Programul comunitar de educare și formare în domeniul tehnologiilor*, cf. engl. *Community programme in education and training for technology*, fr. *Programme Communautaire d'éducation et de formation dans le domaine des technologies*), **TAIEX** (*Oficiul de asistență tehnică și de schimb de informații*, cf. engl. *Technical Assistance Information Exchange Office*, fr. *Bureau d'assistance technique et d'échange d'informations*). Alte acronime internaționale au la bază modelul francez: **Cenelec** (*Comitetul european pentru standardizare electrotehnică*, cf. fr. *Comité européen de normalisation électrotechnique*, engl. *European Committee for Electrotechnical Standardisation*), **NACE** (*Nomenclatorul statistic al activităților economice din Comunitatea Europeană*, cf. fr. *Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté européenne*, engl. *Statistical classification of economic activities in the European Community*), **Taric** (*Tariful vamal integrat al Comunităților Europene*, cf. fr. *Tarif intégré communautaire*, engl. *Integrated customs tariff of the European Communities*).

Româna dispune de sigle proprii care aparțin eurojargonului. Ele sunt adaptări după modelul străin: **CEJ** = *Curtea Europeană de Justiție*, cf. fr. *Cour de justice européenne* (CJE), engl. *European Court of Justice* (ECJ), **IMM** = *Întreprinderi mici și mijlocii*, cf. fr. *Petites et moyennes entreprises* (PME), engl. *Small and medium-sized enterprises* (SME), **SEE** = *Spațiul Economic European*, cf. fr. *Espace économique européen* (EEE), engl. *European Economic Area* (EEA), **TECE** = *Țările din Europa Centrală și de Est*, cf. fr. *Pays de l'Europe centrale et orientale* (PECO), engl. *Central and Eastern European Countries* (CEEC). Numărul lor este în creștere.

Siglaarea a devenit un procedeu extrem de productiv în limba română, impus prin fluxul considerabil de informații și prin mediatizarea mondială (televiziune, internet, presa scrisă, radio). În toate limbile Uniunii Europene îmbogățirea lexicului cu ajutorul siglelor este un fapt apreciabil, întrucât acestea reflectă, mai repede decât alte categorii de cuvinte, schimbările sociopolitice, economice și culturale din fiecare țară.

NOTE

¹ Cf. *eurolect*, termen folosit de Hubert Paesmans la *Conferința de la Lisabona* din 18 septembrie 1998.

² *Enciclopedia Uniunii Europene* (coord. Luciana-Alexandra Ghica), București, Editura Meronia, 2007, p. 52.

³ *Enciclopedia Uniunii Europene* (coord. Luciana-Alexandra Ghica), București, Editura Meronia, 2007, p. 67.

BIBLIOGRAFIE

1. *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM), București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.
2. Domenico Rossetti Di Valdalbero, *Les acronymes de Bruxelles /Brussels' acronyms*, Bruxelles, éditeur Lucien de Meyer, 2001.
3. *Enciclopedia Uniunii europene* (coord. Luciana-Alexandra Ghica), București, Editura Meronia, 2007.
4. Mihaela Marinescu, Marius Popa, *Mic dicționar de termeni internaționali intrați în uzul limbii române*, București, Editura Vreamea, 2007.
5. Hubert Paesmans, *Multilingvisme, terminologie et monde maritime*, Conferința de la Lisabona, 18 septembrie 1998.
6. Silvia Pitiriciu, Dragoș Vlad Topală, *Dicționar de abrevieri și simboluri*, București, Editura ALL, 1998.
7. Marius Sala, Ioana Vintilă-Rădulescu, *Limbile Europei*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
8. Adriana Stoichițoiu Ichim, *Creativitate lexicală în româna actuală*, București, Editura Universității din București, 2006.
9. Cecilia Voiculescu, *Dicționar juridic englez-român, român-englez*, București, Editura Niculescu, 2008.

Luminița **ADNOTĂRI** **CHIOREAN LA GRAMATICA PREPOZIȚIEI**

0. DE CE GRAMATICA JONCTIVELOR ȘI CONSTRUCȚIILE CU PREPOZIȚIE?

Lucrarea constă în receptarea și interpretarea funcțională a construcțiilor cu prepoziție, reale provocări în sintaxa discursului. Spre a facilita analiza gramaticală a construcțiilor cu jonctiv, propunem o schiță a prepoziției ca relatem, având drept obiectiv sintagmatic joncțională, parte distinctă de studiul părților de discurs. Prin exemplificarea discursivă la care vom recurge, natura dihotomică a prepoziției va fi o evidență, ca de pildă: flectiv sau morfem intracazual (Ac₁morfem intraacuzativ) vs. morfem extracazual (Ac₃extraacuzativ); morfem cazual vs. modalizator vs conectiv; relatem sintagmatic intra- vs interpropozițional. Construcțiile comparative constituie un paragraf aparte prin înregistrarea prioritară a relației semantico-funcționale, definită stilistic prin comparație, respectiv prin semul contextual [+comparativ]. Articolul oferă atât informații lingvistice relevante pentru structura morfosintactică a limbii române actuale, cât și soluții în analiza gramaticală a construcțiilor cu prepoziție.

1. ALGORITMI DE LUCRU; INVENTAR

1.1. Descriptori

Vom opera cu termenii actualizați în GALR 2005 (lingvistica bucureșteană¹) și, simultan, cu terminologia folosită în bibliografia lingvistică a școlii clujene² și ieșene³. Din accepțiunile date termenului „sintaxă”⁴, optăm pentru ansamblul regulilor privitoare la îmbinarea cuvintelor și relațiile dintre ele, în propoziții și fraze⁵. Din definirea tipurilor de relații sintactice⁶, date de literatura lingvistică, suntem de acord cu existența nivelului sintagmic, al treilea după cele fonetic și lexical. Iar sintagma (relația împreună cu cei doi termeni ai ei) constituie „unitatea relațională,

minimală și maximală a *nivelului sintagmic*” – D. D. Drașoveanu [1997, 39], opinie la care subscriu și alți reprezentanți ai Școlii lingvistice clujene: G. Gruiță [1981], G. G. Neamțu [1989; 1999], Carmen Vlad [1994], Șt. Hazy [1997].

Notă. Pledăm pentru considerarea sintagmei ca *unitatea semantico-sintactică formată din doi termeni (morfeme, cuvinte, construcții gramaticale, propoziții) și relația dintre ei. Or, prin natura semantică, sintagma va fi judecată prin natura ei dihotomică: va avea un plan al expresiei (forma), respectiv altul al conținutului (sensurile: denotativ + / – conotații).*

Sintagmica⁷, termen derivat de la sintagmă, categorie superioară propoziției, în sensul generos al acoperirii comunicării raportate atât la construcția enunțului, frază / propoziție, cât și la sintagma propriu-zisă⁸, probează, validează și numește rostul relatemelor în mesaj.

Ca orice termen lingvistic, sintagma reține printr-o natură dihotomică, exprimată în conținut și expresie, ipostaze inerente funcționării mesajului, activării sensului textual, manifestare a sensului nerelațional, activ în conținut (sens noțional vs sens-notă⁹) și a sensului relațional, prezent în sintagmă [Chiorean, „Studia”, 2004, 46-62]. În demersul nostru, de interes sunt sensurile relaționale, reprezentate prin conective și morfeme, numite *relatem* sau *gramatem*¹⁰. Relatemul relaționează sintaxa cuvântului și a enunțului, iar gramatemul relaționează morfologia cuvântului prin particularizare categorială la nivelul paradigmei cuvântului ce aparține nominalului sau verbalului.

1.2. Sintagmica joncțională¹¹. Generalități

Indiferent de structură, că e construcție simplă ori complexă, discursul devine funcțional datorită relației sintagmatice interlexematice, care constă în solidaritatea dintre un sens relațional și un relatem¹². Relația interlexematică este cea care oferă lectura mesajului la nivelul construcției sintactice. În funcție de eficiența acesteia, se prezintă structura de apel, care exprimă echilibrul dintre expresie și conținut, instituind astfel nivelul sintagmic ca entitate activă alături de celelalte niveluri ale limbii (fonetic și lexical).

Din clasa lexico-gramaticală a adverbului selectăm categoria de adverbe cu valoare emfatică sau adverbe de modalizare emfatică, numite *modalizatori* (modalizează sau evidențiază prin sensul relațional o construcție circumstanțială), deseori asociați cu calificativul „emfatici”¹³. Acest segment al modalizatorilor se caracterizează printr-un conținut(sens) abstract, deseori desemantizați (sens scalar), semantismul lor putându-se sublinia doar în funcție de structură, de sintagmele care-i înglobează. Modalizatorii emfatici¹⁴ cunosc o distribuție vastă atât la nivelul clasei adverbiale, cât și al relatemelor (chiar și prepoziția). Putem argumenta varietatea combinatorie cu: substantiv (*doar lucrarea*); adjectiv (*cam zgâtie / numai zgâtie*); pronume (*și noi*); numeral (*în jur de treizeci*); verb (*tot mai vine*); adverb (*tot aici*) etc., model adoptat, după cum vom vedea, de prepoziție în grupul nominal (GN) mai cu seamă.

Prin sensul lor relațional, modalizatorii interesează la nivelul construcțiilor circumstanțiale, deoarece le impun semantica circumstanțialului [Chiorean, „Stu-

dia”, 3, 2004, 46-62]. E bine să ținem cont de clasificarea relatemelor în jonctiv, modalizator și conectiv, respectiv cea a gramatemelor în morfeme ale determinării și flective (cum ar fi: „pe” morfem intraacuzativ, desinențe de număr, caz, gen și persoană, sufixe gramaticale de mod și timp).

Sintagmica joncțională este generoasă ca sferă a elementelor de relație, inventarul oferind o pletoră relațională variată: jonctiv, modalizator, conectiv.

2. PREPOZIȚIA – RELATEM¹⁵ VS GRAMATEM

Prepoziția și conjuncția reprezintă clasa relatemelor, în sensul că, alături de alte elemente lingvistice (relative pronominale, adjectivale și adverbiale), „[...] asigură desfășurarea relațiilor sintactice – condiție fundamentală a unității structurale a enunțului sintactic” [Irimia, 1997, 312]. Prin abstractizarea funcției relaționale, prepoziția se definește prin „invariabilitate morfologică și prin apartenență exclusiv la sistemul gramatical al limbii” [Irimia, 1997, 312].

2.1. Descrierea formală și semantică a jonctivului

Din perspectivă morfematică, prepozițiile se prezintă, majoritatea, ca unități monomorfemate: structuri fixe¹⁶ – „unități cu o realizare unică în limbă” [GALR, 2005, I. 608]. Formele redete prin grafism arhaic (de tipul: *dă, di* pentru *din* etc.) și cele condiționate fonetic (de tipul: *întru, printru, dintru* etc.) nu constituie decât variante neliterare. Variantele monomorfemate sunt de origine latină (*a, asupra, ca, către, cu, de, după, fără, în, între, întru, la, lângă, până, pe, pentru, peste, spre, sub*) sau neologice (*grație, per, pro, supra, versus, via*) sau provenite din participii (*datorită, mulțumită*) [GALR, 2005, I. 608]. Neanalizabile sunt prepozițiile simple (structură monomorfematică); prepozițiile compuse sunt analizabile.

Poziția (rolul) prepoziției în morfosintaxa limbii se confirmă prin instituirea unei recțiuni proprii și prin raportul semantic realizat cu nominalul cu care realizează o anume funcție sintactică. Recțiunea prepozițională orientează înscrierea nominalului dependent în opoziții specifice pentru categorizatorul cazual, impunând cazul³.

Combinând morfematica cu analiza semantică, în descrierea prepoziției obținem următoarele tipuri structurale:

- simplă vs compusă (inventar generos semnificativ pentru caz₃ – Ac₃, G₃, D₃), având drept structuri:
  - Ac₃: *de, pe, spre, de pe lângă ...* (+ MINE) → prep. + prep / prep compusă ;
  - G₃: *împotriva, contra, asupra, deasupra, dedesubtul ...* (+ MEA/MEU) → adv + MDH sau prep +adv + MDH;
  - D₃: *grație, mulțumită, aidoma, conform ...* (+ MIE) → prep neol. / participiu / adv. → prep.

Cu structură deosebită sunt de asemenea inventariați compuşii de tipul:

- restrictiv adverbial + prep, cum ar fi: *până la* din corelativele: *de la ... până la, din... până la*;
- sau compușii neanalizabili în gramaticile actuale: prep. + prep – foștii compuși sudați: *din, dintre, printre* etc. [GALR, 2005, I. 609].

O altă categorie de jonctiv o constituie locuțiunile prepoziționale, structuri cu unitate relațională și semantică de tipul:

- Ac₃: +/- prep + subst. / verb / adjective / adverb + prep: *de, la, cu* (+MINE);
- G₃: prep. + subst. / adv. + MDH: *-a, -ul, -le*¹⁷ (+MEU/MEA).

Cu o realizare omonimă locuțiunilor adverbiale sunt locuțiunile prepoziționale construite cu clitic de dativ pronominal (dativ posesiv), construcții de tipul: *în față-mi, în urmă-ne* etc. sau cele de tip relativ: *cât privește și în ceea ce privește* (corectă: forma verbală la singular prin acord cu subiectul / relativul „ce”).

În limba română actuală, multe structuri de tipul: *în contextul, în cadrul în / pe baza* etc. sunt clișee lingvistice prepoziționale folosite abuziv în exprimare.

Din descrierea semantică a prepoziției, reținem adevărul relevant la nivelul structurilor, și anume: prepozițiile și locuțiunile prepoziționale sunt evident funcționale la nivelul categorizatorului cazual: caz₃ – aceasta este natura de flectiv cazual a prepoziției.

Prepoziția are un aspect morfologic: flectiv sau morfem al Ac₁ personal.

Exemple:

Cd: *L-am văzut **pe** Ion. L-am apărât **pe** copil.*

Atribut acuzativ: *Gelozia **pe** prieten o schimba în rău.*

Np acuzativ: *Gelozia-i era **pe** prieten.*

Eps acuzativ: *Gelozia, i-o bănuiam **pe** potențialul intelectual al prietenului, nu **pe** situația financiară.*

Observație. Calitatea de flectiv intraacuzativ (Ac₁) „personal”, „animat” a prepoziției se verifică prin algoritmul pasivizării în care flectivul dispare: *Copilul a fost apărât* față de construcțiile ce conțin complement indirect, sintactic, și „pe” flectiv extraacuzativ (Ac₃): *Mizez pe copil → Se mizează pe copil* (reflexiv-pasiv), construcții în care „pe” rămâne prezent pentru exprimarea unui extraacuzativ, „nonpersonal”, „nonanimat” corespunzător funcției sintactice de complement indirect.

Observație. Prepoziția cu rol de morfem (flectiv) este specific limbilor analitice. Prin urmare, un studiu comparatist al structurii limbii române contemporane se pretează doar prin referire la o altă limbă analitică.

Jonctivul este relatemul care exprimă relația sintactică la nivelul unei sintagme minimale [D. D. Drașoveanu]. Coroborând acest adevăr lingvistic cu rolul te-

matic definatoriu în exprimarea dihotomiei: necircumstanțial vs. circumstanțial [GALR, 2005], putem conchide că prepoziția ca **jonctiv** poate influența semantica necircumstanțială a termenului cu care formează GN în caz relațional¹⁸. Exemple: *Ne bazăm pe Ion / Ne bazăm pe contribuția lui Ion*¹⁹ (Cprep) – sintagme cu „pe” relatem (Ac₃) față de: *Îl apreciem pe Ion / Apreciam contribuția lui Ion* (Cd) – sintagme cu „pe” flectiv (Ac₁).

Mai adăugăm că jonctivul presupune o dominanță semantică a structurii, având semul [+circumstanțial]. Astfel, în sintagme în care avem un relatem causal₃ sau un relatem al semanticii nominale, antepus verbului sau adverbului, va fi inițiată, chiar „gestionată” de jonctiv o semantică nominală: construcția sintactică cu prepoziție-jonctiv definește realul obiectiv (conținut la nivelul construcției respective). Din sintaxa transformațional-generativă²⁰ abordată în GALR, 2005, reținem opțiunea în delimitarea rolului tematic al elementului semantic.

Dăm ca semnificații ale rolului tematic al jonctivului următoarele construcții:

[+ locativ]: *Merg la bibliotecă / la tine.*

[+ instrument]: *Cântă din fluiet / Scriu cu stiloul.*

[+ sociativ]: *Merg cu prietenul.*

[+cumulativ]: *Pe lângă el, au venit alții. / Lângă ceapă, iau și roșii.*

[+ relație]: *De chimie, nu-mi pasă.*

[+ parcurs]: *Am mers de la Iași la Mureș.*

[+sursă]: *Apa vine pe țeavă.*

[+ concesie]: *Cu regret, nu particip la aniversarea lui.*

[+ consecuție]: *Ne-nțelegem de minune.*

[+condiție]: *Cu muncă, doar așa ar ajunge cineva.*

[+ cauzalitate]: *A obosit de atâta învățătură.*

[+ finalitate]: *Se retrage în vederea redactării comunicării / spre a termina comunicarea / spre (=în scopul) terminarea comunicării.*

[+ temporalitate]: *De mâine, îl va uita. // A mers (de) săptămâni (jonctiv negativ sau zero).*

În această zi, va fi altul.

Observăm că, semantic, prin jonctiv, se completează circumstanța nominalului cu care intră în sintagmă (un nominal în caz relațional: caz₃). Primele concluzii asupra structurii morfologice și semantice a prepoziției le rezumăm astfel: în limbă, la nivelul discursului (intrapropozițional), prepoziția se prezintă ca flectiv (gramatem) sau ca jonctiv (relatem).

2.2. Descrierea funcțională a construcțiilor cu prepoziție

2.2.1. GN în caz relațional

GN în caz relațional (nominal precedat de prepoziție) are predispoziție funcțională, ocupând o varietate de poziții sintactice. Exemplificăm cazul Ac₃:

86 Limba ROMÂNĂ

- Np: *Cartea e de poezii.*
- Eps (sau Avcon): *L-am apreciat drept un răsfățat al vieții.*
- A. prep. acuzativ: *Cartea de citire / despre ei ...*

Observație. Rar, poate lipsi regentul A prep. acuzativ: *De astea, am auzit!*

- A. prep. genitival: *Lupta contra ei / bolii ...*
- A prep. datival: *Reușita conform planului ...*
- Cd: *L-am avertizat pe Dan.* („pe” flectiv, morfem → sens „personal” → Ac₁)
- Ci. *M-am supărat pe Dan.* („pe” jonctiv → prepoziție de Ac₃)
- Circumstanțial de diferite tipuri:

– Cct: *Nu a venit de săptămâni. // La anul, va veni la noi. // Vin pe la ora cinci.* (pe = modalizator²¹)

– Ccl: *Hai în codru.*

– Cc cond: *Doar cu forța lucra.*

– Cccz: *Plânge de foame.*

– Ccs: *Merg la pescuitul în ape dulci.*

– Cccv: *Cu regret, și tot veni la el.*

– Cccons: *Cânta de minune!*

În cazul circumstanțialului de mod, există trei aspecte ale modalității:

- propriu-zis: *Învață cu toată seriozitatea.*
- al progresiei: *Învață cât toți.* („cât” = adv. cu rol de relatem: „ca”)
- comparativ: *Învață ca celălalt. // Învață mai (puțin) bine decât celălalt.*

Dar și construcții de tipul:

d. comparativ ce înglobează o funcție sintactică distinctă (V. 3), ca de pildă: Cd: *Îl învață ca pe propriul fiu.* // Ccl: *Fură ca-n codru.* // Eps: *Stă ca pe ace.* etc. e cazul construcțiilor circumstanțiale cu GN în caz relațional, care ridică dificultate în analiza sintactică: una sau două funcții?

2.2.2. GV precedat de prep. → semantica unui GN:

- A verbal: *Dorința de a reuși ...* (semantic: „reușita” → substantivitate → un nominal) // *Merg la pescuit.*
- Cccns: *Cântă de neimaginat !*

2.2.3. G Adv. → semantica unui GN:

- A adverbial: *Mersul pe jos...* (semantic: „plimbarea”, „mersul josului ca loc”).

2.2.4. G Adj. precedat de prep. → semantica unui GN:

- Cct / subst., Ac₃: *De mic, citeam romane.* // *De mici, citeau romane* (de = conectiv temporal; echivalent semantic: „mic” = „copil”)
- Eps comparativ / adj., Ac₂: *Mașina merge ca nouă.*
- Eps / subst., Ac₃: *Veneau cu mic, cu mare!*

Notă. Există și construcții dificile de analizat gramatical, ca în exemplul:

- *Ne știm de mici.* Pentru care avem
  - Eps (în construcție temporală) / Adj., Ac₂”
  - Cct / subst., Ac₃ (de = conectiv temporal)

Prepoziția este obligatoriu un flectiv al cazului relațional pentru nominal (substantiv, pronume sau alt lexem devenit prin conversiune substantiv). Prepoziția este un relatem în relația de subordonare²². Mai mult: acest adevăr e valabil mai ales că participă la „substantivitate” prin „definirea” realității exprimate de verbul finit (infinitiv scurt sau lung, supin), respectiv de adverb (de mod, loc, timp, în general).

Dumitru Irimia observă că, în ciuda reducerii structurii prepoziției la semnificant, arhitectura enunțului (discursului) reflectă o relativă dependență de semnificantul jonctiv: mai exact, „între caracteristicile morfologice ale prepoziției și structurarea enunțului” [Irimia, *op. cit.*: 313].

Astfel, acceptăm că prepoziția are un sens „activ”, semnificantul fiind obligatoriu validat prin [+ circumstanțial]. Am observat acest fapt prin descrierea funcțională a sintagmei cu prepoziție (flectiv și jonctiv) la nivelul grupului sintactic numit prin GN în caz relațional de sine stătător. Generalizăm aceeași trăsătură la nivelul aceluiași GN în caz relațional, conținut în structura de suprafață a construcției circumstanțiale de tip comparativ, opozițional sau antitetice; exceptiv (restrictiv sau limitativ); relativ; modal, temporal etc.

3. ADNOTĂRI LA ANALIZA ȘI PRACTICA GRAMATICALĂ A CONSTRUCȚIILOR DE TIP CIRCUMSTANȚIAL CU PREPOZIȚIE

- Reluăm exemplul de mai sus: *Ne știm de mici.*

Posibile soluții: (a) Eps (în construcție temporală) / Adj., Ac₂”

(b) Cct / subst., Ac₃ (de = conectiv temporal).

Soluția optimă de analiză gramaticală se va afla în urma raționamentelor descriptive ale construcției circumstanțiale de acest tip. De asemenea, reamintim opțiunea noastră pentru definirea sintagmei ca *unitatea semantico-sintactică formată din doi termeni și relația interlexematică. Din punct de vedere semantic, sintagma va fi judecată prin natura ei duală: expresie vs. conținut.*

Pentru exemplul de mai sus, propunem următoarele structuri de relevanță morfologică (echivalente ale expresiei):

- a) pronume reflexiv, Ac₁ + verb, ind., prezent + **de** + adjectiv;
 b) pronume reflexiv, Ac₁ + verb, ind., prezent + **de** + substantiv.

Comentariu

Descriere morfosintactică. Soluția de la punctul (a) probează clasemul adjectival pentru lexemul „mici” și, respectiv, relatemul „de”, un jonctiv, ca „urmă” a structurii de adâncime: o subordonată temporală. În raport cu „de” temporal, avem analiza gramaticală: *de mici = adjectiv, Ac₂ / Eps în construcție temporală*. Ar mai putea fi și varianta de *Np în construcție temporală*. Prin urmare, ne confruntăm cu o semantică echivocă. Plauzibil ni se pare raționamentul ca prepoziția „de” să fie flectiv casuală (Ac₃), iar adjectivul să accepte un caz₃, ceea ce contravine statutului morfologic al clasemului adjectival: adjectivul se acordă în gen, număr și caz cu nominalul determinat. Prin urmare, adjectivul va fi permanent în caz₂. Este o eroare să se considere adjectivul în caz₃.

Descriere semantică și morfosintactică. În opinia noastră, punctul (b) oferă soluția optimă: *de mici = Cct / subst., Ac₃ în care avem un „de” conectiv temporal*. Acceptăm că, la nivelul structurii de suprafață din exemplul: *Ne știm de mici*, are loc o conversiune la nivelul relatemelor: prepoziția preia atribuțiile conectivului, impunând semantica temporală și sintaxa circumstanțialului de timp. În acest caz, lexemul *mici* suferă, de asemenea, o conversiune a clasemului: adjectivul devine substantiv, iar semul nu mai este [+ însușire], ci [+ vârstă → copilărie]. Lexemul devine echivalentul semantic pentru: *copii*. Adăugăm observația că semantica prepoziției complinește „câmpurile semantice descrise în plan sintactic de un circumstanțial: *spațialitate, temporalitate, cauzalitate, finalitate* etc.” [Irimia, 1997, 317]. Putem vorbi de statutul morfologic de conectiv al prepoziției (asemenea rolului sintactic al conjuncției), aspect prin care „se condiționează compatibilitatea (sau continuitatea) regent – prepoziție – termen dependent”.

Semantica circumstanței (*comparație, excepție, relație, temporalitate, modalitate* etc.) este dublată de o semantică încrucișată, activată de structura „prepoziție = conectiv + nominal” inserată în construcția circumstanțială.

Din descrierea formală a construcțiilor circumstanțiale ce conțin GN în caz relațional, reținem structuri reprezentative în planul expresiei:

A₁) Structuri ce includ modalizatorul comparativ **ca** (+/- modalizator **decât**):

- vb. pred. tranz. + **ca** + prep. + subst. / pron.
- vb. cop. fm. neg. + **decât ca** + prep. + pron.
- vb. pred. + **ca** + prep. + subst. / adj.

A₂) Structuri diagnostice ce includ corelativele modalizatoare de comparație: **nu ... decât**:

- vb. tranz. + adj. (grd. comp. de sup. / inf.) + **decât** + subst. / pron.

- adj. (comp. de sup.) + vb. pred. tranz. / intrans. + subst. + *decât* + subst. / pron.
- adj. (comp. de sup.) + vb. cop. + subst. / adj. (Np) + *decât* + subst. / pron. / adj.

Observație: Np = subst., *decât* va selecta tot un subst.:

- vb. cop. (fm. neg.) + *decât* + subst. / pron. / adj.
- vb. pred. (fm. neg.) +/- pron. pers. (Ci/Cd) + *decât* + subst. / pron. / adj.
- pron. (Ci/Cd) + vb. pred. + subst. + *decât* + subst.

A₃) Structuri diagnostice ce includ conectivul consecutiv **de**:

- vb. pred. + *de* + adj. / subst.

B₁) Structuri diagnostice ce includ modalizatorul exceptiv sau restrictiv **decât**:

- vb. pred. (in)tranz. + *decât* + nominal.

B₂) Structuri diagnostice ce includ modalizatorii condițional-exceptivi **doar / numai**:

- *doar* + prep. + subst. / adj. participial + vb.

C) Structuri diagnostice ce includ conectivul temporal **de**:

- vb. pred. + *de* + adj. / subst.
- *de* + adj. + Pn / Pv

În descrierea funcțională a construcțiilor circumstanțiale cu nominal în caz relațional (caz₃), se va ține cont de modalitatea receptării semanticii contextuale: semantica circumstanței *complinită* cu semantica structurii conținute la nivelul construcției, o *semantică încrucișată*. Astfel argumentăm dublarea descrierii funcționale de cea semantică. Din fenomenalizarea prezentă la nivelul construcției circumstanțiale cu GN în caz relațional, primează sensul și funcția sintagmei din structura de adâncime, care generează, de altfel, matricea noii structuri dominante.

Sintagma nu este o construcție fixă. Termenii pot schimba, mai ales în planul expresiei, sintagma de bază. Variabilitatea este însușirea unui termen participant la constituirea sintagmei de a accesa una (variabilitate unilaterală) sau mai multe (variabilitate bilaterală) din formele sale paradigmatic, fără să schimbe valoarea sintagmei, natura raportului pe care aceasta îl exprimă. În sintagmica particularizată prin construcția circumstanțială, variabilitatea este manifestă la nivelul conectivelor: există o variabilă semantică dublantă (corespunzătoare variabilității bilaterale), de care trebuie să ținem seama în analiza gramaticală a construcției hibride cu un cumul semantic. Propunem ca aspectul variabilității din planul sintagmic prezent la nivelul construcțiilor gramaticale complexe sau hibride semantic activate de relatem-conectiv să se numească *variabilitate relațională concomitentă*.

Când raportarea logică a celui de-al doilea termen se face la un prim termen cu orice funcție sintactică în afară de subiect, repetându-l funcțional, inclusiv mo-

dul de construcție, această de-a doua funcție sintactică este *în construcție comparativă*.

În exemplul: *Ți s-a-ntâmplat s-ascuți mai repede de sentiment decât de rațiune?* – segmentul subliniat comportă funcția sintactică de complement obiect indirect în construcție comparativă. Felul funcției în construcție comparativă se recunoaște după funcția primului termen (*de sentiment*), cel care se compară, iar cel de-al doilea termen (*de rațiune*) îl repetă funcțional. Trăsătura *în construcție comparativă* este dată de prezența relatemelor de comparație – conectivele: *ca, decât, cât*.

(A) La nivelul sintagmicii comparative, după termenul regent, deosebim următoarele funcții sintactice comparative:

a. C.c. mod comparativ (regent = un verb, adjectiv sau adverb): *Recită ca un artist. E bună ca pâinea caldă; Se descurcă mai bine decât tine.*

b. Np comparativ (regent = un substantiv sau substitut, cu funcție de subiect, subordonare realizată în prezența unui auxiliar predicativ): *Ea este ca o artistă. Dragostea lui pare aidoma unui vis.* Numele predicativ comparativ, prin suprimarea auxiliarului predicativ, devine un *atribut substantival (pronominal) prepozițional* în Ac₃: *o fată ca o artistă, dragostea [lui] aidoma unui vis* etc. Sau construcții după modelul: *Eram mai mult morți decât vii.* (N₂) *Casa era mai mult palat decât arhitectură.* (N₁)

c. Atribut comparativ: *Doctorița era o femeie mai degrabă tânără decât frumoasă* (N₂).

d. adjunct verbal conotativ comparativ [Eps comparativ]: *Preferă cafeaua mai mult dulce decât amară.* (Ac₂) *Te credeam mai mult student decât profesor.* (Ac₁) *Mai bine i-ai fi zis profesor decât actor.* (N₁ prodatival)

e. Cd comparativ: *Mai bine bea apă decât vin.* L-a tratat *ca pe un oaspete* de seamă. Te iubește *ca pe copilul lui.* L-au catalogat *ca pe un ratat.* (toate: Ac₁)

f. Ci comparativ: *Mi-a dat și mie cât ție.* (D₁) *Se ferește de tine ca de dracul.* Accidental, funcția comparată poate lipsi: *Se teme ca de bombe.* (ultimele două: Ac₃)

g. C agent comparativ: *Cartea e solicitată mai mult de profesori decât de elevi. A fost bătut ca de poliție.* (Ac₃)

h. C.c. timp comparativ: *Lucrează mai bine noaptea decât ziua.* (ziua, prin conversiune = adverb de timp)

i. C.c. loc comparativ: *Îi place mai mult la țară decât la oraș.* (Ac₃) *Se simte mai bine aici decât acolo.* (Ac₃)

j. C.c. cauză comparativ: *Mai repede se moare de sete decât de foame. A venit din obligație decât din plăcere.* (Ac₃)

k. C.c. scop comparativ: *M-aș duce mai degrabă după pâine decât după băutură.* (Ac₃)

l. C.c. condițional comparativ: *Te anunț mai degrabă în caz de reușită decât în caz de eșec.* (Ac₃)

m. C.c. sociativ comparativ: *Se plimbă mai mult cu câinele decât cu copiii.* (Ac₃)

n. C.c. instrumental comparativ: *Călătorește mai mult cu trenul decât cu avionul.* (Ac₃)

o. Complement circumstanțial consecutiv (+/- modalitate) în defavoarea complementului circumstanțial de mod consecutiv, o semantică inadecvată: *modalitatea* nu are niciun punct comun cu *consecuția*. În exemplul: *Învăța (ca) de minune* (subst., Ac₃) vs. *(ca) de neîntrecut* (morfem + supin) există dihotomia: cantitativ vs. calitativ, la care se raportează termenii: *minune*, respectiv, *de neîntrecut*, activitate semantică dublată de urmarea acestui fapt: *...încât te minunezi / încât nu-l întrece nimeni*, adică de un sens consecutiv.

(B) Sintagmica exceptivă (sau restrictivă) conține doar o semantică „exceptivă” exprimată la nivelul corelației modalizatoare de restricție: „nu... decât”. Excepția se exprimă la nivelul sensului acestei sintagme corelative... de fapt, este o sintagmă limitativă, restrictivă sau exceptivă. Iar construcția cu prepoziție – modalizator are o singură funcție sintactică.

a. Subiect: *Nu-i place decât apa. Nu vin decât eu.* (N₁) *În străfundul fiecărui lucru nu există / până la urmă decât un cuvânt [...]* (Nichita Stănescu) (N₁)

b. Np: *Nu-i decât un biet artist.* (N₁) *Nu-i decât frumoasă.* (N₂)

Nu-i decât al ei. (pron. semiind., N₁) *Nu-i decât al nostru.* (pron. semiind., N₁)

c. Cd: *Nu-l amenință decât pe el.* (Ac₁) *Nu-și amenința decât fiica.* (Ac₁) *Iubito, tu, / viața mea despre care / nu pot striga / decât lucruri ale trecutului [...]* (Nichita Stănescu)

e. Ci: *Nu-i da decât lui.* (D₁) *Nu se gândește decât la ai lui.* (Ac₃) *Nu se gândi decât la al nostru.* (Ac₃) *Nu se gândește decât la el.* (Ac₃)

f. Adjunct verbal conotativ (Eps): *Nu le ziceam decât gaițe.* (Ac₁prodativ) *Nu-l știe decât profesor.* (Ac₁prodativ) *Nu-l vroia decât atent.* (Ac₂) *Nu a venit decât singur.* (N₂)

g. adjunct verbal conotativ (Eps): *Nu a venit decât ca prieten.* (Ac₃)

h. C.c. loc: *Cuvintele / nu au loc decât în centrul lucrurilor.* (G₃) (Nichita Stănescu)

i. C.c. sociativ: *Nu merge decât cu el.* (Ac₃)

j. C.c. de relație: *Nu dădea alte informații decât despre gazetă.* (Ac₃)

• sintagmică frazală → SB în construcție exceptivă: *Ce poate fi mai minunat decât să fi iubit?*

(C) Sintagmică temporală

a. C.c.c. timp: *Se știa de copii. Se știa de mici. Se văd de sărbători.* (toate: subst., Ac₃)

Notă. Sintagmica relativă. Construcțiile aflate în acest plan sintagmic sunt tautologii de tipul: *De frumoasă, e frumoasă* (N₂) / *artistă* (N₁), în care secvența evidențiată activează sensul + relație, deci referitor la *calități, virtuți* (frumusețe, respectiv actorie), sintactic, corespunzându-i funcția de Np relaționat.

4. CONCLUZII

- Inventar relateme (unitate între sens și expresie): relateme propriu-zise și gramateme
- Sintagmica joncțională – structură: prepoziția → jonctiv, modalizator, conectiv; flectiv
- Analiza morfosintactică a construcțiilor cu prepoziție → o funcție sintactică;
- Sintagma: unitate semantico-sintactică și, respectiv, morfologică între doi termeni și relația dintre ei (relație care exprimă atât sensul textual, cât și structura morfematică, adică expresia sintagmei)
- Prepoziția în calitate de jonctiv ce precedă GN (prep. + GV / G Adj. / G Adv. → descriptiv nominal: sens noțional) GN relațional + semantică a circumstanței
- Rediscutarea GN în caz relațional situat în construcții circumstanțiale →
  - o funcție sintactică în construcție temporală și circumstanțial-exceptivă;
  - o funcție sintactică în context semantic comparativ.

NOTE

¹ Gabriela Pană-Dindelegan, Valeria Guțu Romalo, Mihaela Gheorghe ș.a.

² D. D. Drașoveanu, G. G. Neamțu, G. Gruia ș.a.

³ Ecaterina Teodorescu, C. Dimitriu, D. Irimia, P. Zugun ș.a.

⁴ „Sintaxa este partea structurii gramaticale care cuprinde regulile privitoare la îmbinarea cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în fraze. Unitățile sintaxei – care pot constitui comunicări de sine stătătoare – sunt propoziția și fraza. Uneori se folosește termenul enunț ca termen supraordonat și nedistinct pentru propoziție și pentru frază” (GA, 7). **Sintaxa** este ramura gramaticii care studiază enunțurile din punctul de vedere al raporturilor ce se stabilesc între cuvinte și propoziții; este știința raporturilor dintre cuvinte și propoziții – de aceea se vorbește de **sintaxa propoziției** și de **sintaxa frazei**. Prin enunț se înțelege comunicarea lingvistică de sine stătătoare care, pentru a putea fi înțeleasă, nu are nevoie de completări. „Unitatea de bază a sintaxei este propoziția, cea mai mică unitate a sintaxei care poate apărea de sine stătătoare și care comunică o judecată logică sau o idee cu caracter afectiv sau volițional” [GA, 1966, 7].

⁵ Pentru evitarea unei posibile erori terminologice, conceptul *cuvânt* primește următoarele unități fundamentale: *morfemul* (unitate minimală dotată cu sens, de obicei obiect al morfologiei) și *sintagma* (orice combinație de morfeme), obiect al sintagmaticii sau al sintaxei [Guțu Romalo, 1973, 5].

⁶ → Clasificarea lui L. Bloomfield, generată de criteriul distribuțional, prezintă relații de tip: *coordonativ*, *subordonativ* și *exocentric*, argumentând prin distribuția relațională: similară vs. diferită;

→ *tipurile de dependență* existente între termenii oricărei relații sintactice, impuse de L. Hjelmslev [1967]: *determinare* (dependență unilaterală obligatorie), *interdependență* (dependență bilaterală obligatorie), respectiv, *constelație* (dependență facultativă);

→ distincția riguroasă între „sintagmă” și „îmbinare de cuvinte” făcută de unii lingviști sovietici: sintagma este, în opinia lor, o *noțiune* mai mult *semantică* (și mai puțin sintactică);

→ opțiunea lingvisticii americane descriptive pentru interpretarea relațiilor sintactice din interiorul propoziției ca *îmbinări de constituenți*.

→ *Gramatica Academiei* propune definiția: „Cea mai mică unitate sintactică în interiorul căreia se poate stabili un raport sintactic este *îmbinarea de cuvinte*, constituită din cel puțin două cuvinte cu sens lexical deplin. Nu poate apărea de sine stătătoare, este lipsită de predicție și nu poate constitui o unitate de comunicare decât prin încadrarea ei într-o propoziție” Mioara Avram [2001, 403] reia parțial definiția dată de *Gramatica Academiei* [1966, 7], și anume: *îmbinarea (grupul) de cuvinte*, deci sintagma, este un constituent al propoziției alcătuit din cel puțin două cuvinte cu sens lexical deplin și reprezentând cea mai mică unitate sintactică în interiorul căreia se poate stabili un raport sintactic.

Definiția dată sintagmei cunoaște variantele:

- sintagma impune situațiile de *silabă* (cea mai mică sintagmă) și *cuvânt* (sintagmă minimală în care termenii sintagmei sunt morfemele);
- în limbă, totul se reduce la *sintagme* și *termeni de sintagmă*.

→ Subordonând sintaxa *sintagmaticii*, Ferdinand de Saussure [1998] caracterizează sintagma ca o *reuniune de două sau mai multe unități lingvistice consecutive*. Așadar, noțiunea de sintagmă este aplicată nu numai cuvintelor, ci și grupurilor de cuvinte.

→ Din opiniile lingviștilor români, pentru definirea sintagmei reținem aspectele:

- grup de două părți de propoziție în raport de subordonare [Stati, 1972];
- două sau mai multe cuvinte, cu sens unitar, aflate într-un raport de subordonare [Bulgăr, 1995];
- grup de două cuvinte sintactice dintr-o propoziție, legate între ele semantic și gramatical, în cadrul unui raport de subordonare [Constantinescu-Dobridor, 1997] care dau aceeași imagine, adică un grup subordonativ constituit pe „fundament semantic”.

⁷ Descrierea relațiilor la nivelul sintagmicii urmează îndeaproape studiul *Sens relațional – categoria centrală a sintagmicii*, de D. D. Drașoveanu [1997, 21-35].

⁸ Sintagma cuprinde în sfera ei grupuri de cuvinte, frecvent două, relaționate jonctiv, expresii și locuțiuni, termeni frazeologici sau conectiv prin conjuncții (relația de coordonare și cea de subordonare).

⁹ În morfologie, sensul noțional aparține substantivului, singura clasă lexico-gramaticală care definește, iar prin celălalt sens nerelațional, sens-notă, se caracterizează următoarele clase lexico-gramaticale: adjectivul prin sens „calificativ” sau „caracterizant”; verbul prin sens „procesual”; adverbul prin sens „circumstanțial” [apud Drașoveanu, 1997, 25].

¹⁰ Studiul semnat de D. D. Drașoveanu, citat mai-sus, argumentează eficient accepția termenului de morfem la nivelul structurii morfologice a limbii române [1997, 23-34].

¹¹ Luminița Chiorean, *Sintagmica joncțională. Adnotări la propoziție*, comunicare prezentată în cadrul Conferințe Internaționale IETM2, Târgu-Mureș, 2007.

¹² Termenul a fost impus de D. D. Drașoveanu, prin derivare de la *relație* > *relatem*, căruia, în planul expresiei, îi corespunde *gramatem*, termen propus de Paula Diaconescu [SCL, 1962, 530], care cuprinde doar morfemele (nu și conectivele).

¹³ Se mai numesc și *adverbe particule, semiadverbe, auxiliare semantice, adverbe-satelit* etc.

¹⁴ Luminița Chiorean, „Studia”, 3, 2004, 46-62: inventar al modalizatorilor adverbiali.

¹⁵ D. Irimia [1997, 312] folosește termenii „elemente de relație” sau „instrumente gramaticale” alături de articol (morfemul determinării).

¹⁶ Nu acceptăm structura „cu tot” ca fiind echivalentul morfologic al locuțiunii prepoziționale variabile [cf. Irimia, *op. cit.*: 314], ci e o sintagmă de tipul: prep. cu regim cazual₃ + adj. nehotărât (ex.: *Cu tot efortul / toate eforturile ...* = un Ccv / subst., Ac₃ + A adj. / Ac₂).

¹⁷ Forma de feminin / masculin al morfemului enclitic depinde de genul nominalului din construcție; de ex.: *cu excepția (-a)*; *în spatele (-le)* etc. Ca semnificant, morfemul enclitic din sintagma prepozițională respectă acordul în gen cu nominalul prezent.

¹⁸ Nu există Gprep. (GALR, II, 2005). Conform „înțelesului categorial” (cf. Coșeriu, 2000), nu există decât patru tipare structurante: substantivitate, verbalitate, adjectivitate și adverbialitate. Prin urmare, cuvintele relaționează doar la nivelul acestor tipare morfologice corespunzătoare grupurilor sintactice: GN, GV, GAdj., GAdv.

¹⁹ D. D. Drașoveanu [104].

²⁰ În cadrul sintaxei moderne, se disting două direcții: una analitică și alta generativă.

²¹ Irimia, *op. cit.*, 314-316.

²² Tipuri de relații:

(a) *Coordonarea vs subordonarea.*

(b) Prin *recțiune*, regentul cere de la subordonat respectarea unor anumite categorii gramaticale pe care el însuși nu le are. De exemplu: prepoziția cere substantivului sau pronumelui să stea în cazurile acuzativ, genitiv sau dativ (*despre colege, contra dușmanilor, grație părinților*).

Prin *acord*, regentul cere de la subordonat respectarea unor anumite categorii gramaticale pe care el însuși le are. De exemplu: substantivul cere adjectivului – atribut să aibă același gen, număr și caz ca el (*omul bun, fetelor frumoase*).

(c) Prin *aderență*, termenul regent cere numai apropierea subordonatului, fără respectarea vreunei categorii gramaticale. De exemplu: substantivul, adjectivul și verbul cer adverbelor sau interjecțiilor, cu funcție de atribute sau de complemente, numai alăturarea lor, nu și categorii gramaticale (*mersul înainte, superior numericeste, cântă bine, halal prietenie!*).

BIBLIOGRAFIE

1. Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, ediția a III-a, Editura Humanitas, București, 2001.
2. Gheorghe Bulgăr, *Limba română. Fonetică, lexic, morfologie, sintaxă, stilistică*, Editura Vox, București, 1995.
3. Luminița Chiorean, *Descriere textuală a pronumelui semiindependent. Secvența al (a, ai, ale)*, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica*, nr. 3, p. 23-31, 2002, Alba Iulia.
4. Luminița Chiorean, *Analiza gramaticală a construcțiilor circumstanțiale*, în *Studia Universitatis „Petru Maior” Philologia*, nr. 3, p. 46-62, 2004, Târgu-Mureș.
5. Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Garamond, București, 1994.
6. D. D. Drașoveanu, *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1997.
7. G. Gruică, *Acordul în limba română*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.
8. Valeria Guțu Romalo, *Gramatica limbii române*, EDP, București, 1973.
9. Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 1997.
10. G. G. Neamțu, *Teoria și practica analizei gramaticale. Distincții și... distincții*, Editura Excelsior, Cluj, 1999.
11. Gabriela Pană-Dindelegan, *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974.
12. Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvistică generală*, Editura Polirom, Iași, 1998.
13. Sorin Stati, *Elemente de analiză sintactică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972.
14. *** *Sinteze de limba română*, ediția a III-a, coordonator Theodor Hristea, Albatros, București, 1984.
15. *** *Gramatica limbii române. Cuvântul; Enunțul* [GALR], Editura Academiei, București, 2005.

Doina BUTIURCA **FUNDAMENTELE GRECO-LATINE ALE TERMINOLOGIEI MEDICALE**

Etape. Știința a remediilor și anatomiei, medicina este un model gnoseologic ce a supraviețuit prin tehnici obiective, universale și eterne de îngrijire a ființei umane. Istoria sa este legată de apariția vechilor civilizații (egipteană, chineză, mesopotamiană), de la care știința modernă a moștenit primele „obiecte de cult” – empirice, din domeniul medical. Cel mai vechi text datează de aproximativ 5000 de ani și a fost descoperit în Orientul Mijlociu, la Nippur, în Mesopotamia, sub forma unor tăblițe de lut cu scriere cuneiformă. Terminologia face referire la cele mai importante remedii utilizate, dar nu menționează bolile. În scrierile egiptene, identitatea medicului se suprapunea sacerdotului, scribului, fapt consemnat în termeni de tipul: „sacerdot-medic”, „scrib-medic”, patronul divin fiind zeul Thot, al cărui epitet era *ph-ar-maki* (în traducere – „cel care conferă siguranță”). Epitetul pare a fi supraviețuit semantic în gr. v. *pharmakon* (vb. *phero* „a purta, a da, a duce”, subst. *pharma* și *pharmacon*), rădăcină cvsasiuniversală, în terminologia actuală. În perioada cuprinsă între anii 1000 î.H. și 900 d.H., medicina este dominată de personalitatea medicilor greci și mai apoi romani, care impun o mare parte a limbajului de origine greacă și latină. Fascinat de principiul contrariilor, în terapia medicamentoasă (*contraria contrariis curantur*) și de cel al efectelor bolii (*similia similibus curantur*) – adică, alopatia și homeopatia, în știința actuală – Hipocrate a rămas părintele primului corpus coerent de termeni medicali, organizat într-un sistem autentic științific și filozofic. Detașându-se de magie și de vrăjitorie, medicina instituită de greci a realizat trecerea de la practicile empirice la metodele științifice și prin sistemul de organizare: gr. *iatros* desemna medicul farmacist a cărui activitate se desfășura la locuința acestuia, *iatreion* („oficina medicală”); stocul de medicamente era depozitat într-un spațiu special, numit *apothiki* („cămară, depozit”). Rădăcina *iatro-* a dezvoltat ideea axiomatică de medic, devenind paradigmă conceptuală pentru numeroși termeni generali: *pediatru*, *pediatrie*, *cosmiatrie*, *iatrochimie* etc.

După moartea lui Alexandru cel Mare, în 323 î.H., centrul științelor se va deplasa din Grecia la Alexandria și apoi la Roma. Viața cotidiană a grecilor și a romanilor din vremea lui Hipocrate și a lui Celsus a lăsat o puternică amprentă asupra limbajului medical. *Ab initio*, romanii au latinizat unii dintre termenii împrumutați, prin modificarea terminației grecești masculine *-os*, în terminația latină *-us*, ca în gr. v. *brankhos* > *branchus*, sau a celei feminine *-e* în *-a*, ca în gr. v. *theke* > lat. *theka*. Numele neutre vor substitui terminația grecească *-on* cu lat. *-um*: gr. v. *craniom* > lat. *cranium*. Doar neutrele terminate în *-a* se vor menține neschimbate (gr. *coma* > lat. *coma*).

Tipare. 1. Analogia. Statutul translexical al terminologiei medicale nu este creația absolută a terminologiei secolului XX. Nenumărați termeni (inventariați de Valeriu Rusu), mai cu seamă în anatomie, s-au format prin metaforizare – în greacă și în latina clasică – având ca spațiu de referință realitatea cotidiană: lat. *vestibulum* cu pl. *vestibula* (spațiul dintre stradă și ușa casei, intrarea), *atrium* cu pl. *atria* [antecamera cu pereții „afumați” (lat. *ater* – negru) datorită focului care ardea la mijlocul încăperii], *thalamos* (dormitorul, camera din interiorul casei) erau spații ale unei case romane. Aici regasim fundamentele lingvistice ale conceptelor medicale: *vestibul bucal*, *vestibul membranos*, *vestibul osos*, *vestibular* (adj.), *atrium cordis*. Pentru a desemna structurile interne ale creierului, Galenus utilizează termenul *thalamos* (dormitorul casei romane). În Grecia antică peretele despărțitor al camerelor se numea *phragma*, iar la Roma *septum*. Limbajul medical utilizează termenul *diaphragm*, însă etimonul grecesc a dus – la nivel paradigmatic – la apariția unei întregi serii sinonimice, în vocabularul comun (dispozitiv de reglare a unui fascicul luminos). Grinzile acoperișului se numeau *trabes* (bârna mare) și *trabeculum*, iar terminologia medicală desemnează prin derivatele *trabecul*, *trebacular* concepte privind „structura anatomică de origine fibroasă sau musculară, având forma de bandă sau fascicul”, respectiv „care este format din trabecule”. Locurile de trecere ale casei romane erau denumite *fauces*, o arcadă – *fornix*.

Cu toate că utilizează unități lexicale preexistente, termenii medicali dobândesc noi atribute, de natura onomasiologica, actualizând un statut interlingual. Iată, comparativ, o listă de termeni ce actualizează fluxul neîntrerupt dintre terminologia lingvistică și terminologia normativă (în vocabularul panlatin și englez) cu excepțiile inerente:

lat. *atrium*, *ii* / *n.* (încăpere principală într-o casă romană; sală, portic) -*atriu* (NA), fr. *oreillette*; med.: *atriu cardiac*, *atriu auricular*, *atriu pulmonar*;

lat. *areola*, *ae* / *f.* (curte mică) – *areolă* (NA), fr. *aréole*;

lat *auricilla*, *ae* / *f.* (diminutiv al lui *auricula*: urechiușă) – *auricul* (NA); med.: *auricular* (cf. fr. *auriculaire*), *auriculo-osteodisplazie* (cf. fr. *auriculo-osteodysplasie*; engl. *Beals' syndrome*), *auriculoterapie* (cf. fr. *auriculothérapie*; engl. *auriculotherapy*), *auriculotomie* (cf. fr. *auriculotomie*; engl. *auriculotomy*);

gr. *brankhos* – *bronhie* (NA); med.: *bronhie de drenaj* (cf. fr. *bronche de drainage*; engl. *draining bronchus*), *bronhiolă* (cf. fr. *bronchiole*), *bronhioliză* (cf. fr. *bronchiolyse*; engl. *bronchiolysis*) etc. (creează aproximativ 42 de termeni);

lat. *cellula*, *ae* / *f.* (dimin. e la lat. *cella*, *ae* – cămară mică) – celulă (termen interdisciplinar); creează 111 termeni medicali în vocabularul panlatin și în limba engleză;

lat. *decoctum*, *i* / *n.* (decoct; fierbere) – med.: *decoct* / *decoctum*;

gr. (*dia*) *phragma*, *atos* (barieră) – *diafragma* (termen interdisciplinar); med.: diaphragm (NA); *diaphragmatic* (cf. fr. *diaphragmatique*; engl. *diaphragmatic*), *diaphragmatocel* (cf. fr. *diaphragmatocèle*; engl. *diaphragmatocele*), *diafragma*;

lat. *ductus*, *us* / *m.* (tragere, ducere; canal, traseu; mod de organizare) – *duct* (NA); med.: *ductopenie* (cf. fr. *ductopénie*; engl. *ductopenia*), *ductulus*, *ductus*, *ductus arteriosus*;

gr. *enkephalos* (gr. *en* (în) + *kephale* -cap) – encefal (NA); med.: *encefalită* (cf. fr. *encéphalite*; engl. *encephalitis*) etc. (creează aproximativ 20 de termeni);

lat. *phalanx*, *angis* / *f.* (formațiune de luptă în rânduri strânse la greci, macedoneni, gali și germani; trupă; mulțime) – med.: *falange*; *falangectomie* (cf. fr. *phalangectomie*; engl. *phalangectomy*); *falangetă* (cf. fr. *phalangette*; engl. *third phalanx*) etc.;

lat. *fons*, *tis* / *m* – fontanelă (cf. fr. veche *fontanelle*, dimin. de la *fontaine*), NA; med.: *fontanelă anterioară* (cf. fr. *fontanelle antérieure*; engl. *anterior fontanelle*); *fontanelă posterioară* (cf. fr. *fontanelle postérieure*; engl. *posterior fontanelle*); *fontanelă posterolaterală* (cf. fr. *fontanelle postérolatérale*; engl. *posterolateral fontanelle*);

lat. *glans*, *ndis* / *f.* (ghindă și orice alt fruct care seamănă cu ghinda: castană, curmală, nucă; fig. proiectil sferic de pământ ars sau de plumb) – glandă (cf. fr. *glande*) etc. (creează aproximativ 35 de termeni specializați, majoritatea NA) etc.;

gr. *pyloros*; lat. *pylorus* (*portar*, *paznic*) – pilor (NA); med.: *pilorectomie* (cf. fr. *pylorectomie*; engl. *pylorectomy*) etc. (creează aproximativ 10 termeni);

gr. *pneuma*, *atos* (aer, respirație) – *pneumatic* (cf. fr. *pneumatique*; termen interdisciplinar). În cognitivistica medicală fundamentează aproximativ 60 de termeni.

gr. *Thorax*, *akos* / lat. *thorax*, *acis* (platoșa luptătorilor greci) – *torace* (NA) etc.; fundamentează conceptual aproximativ 20 de termeni intradisciplinari.

În procesul de metaforizare, fundamentele greco-latine nu sunt numai o problemă de lingvistică formală, ci și una de lingvistică cognitivă, o modalitate conceptuală de evaluare a omului raportat la realitate. Medicii greci și romani gândeau metaforic, reflectând o realitate neobișnuită prin formele de cunoaștere și în termenii unei experiențe obișnuite. Metaforizarea în limbajul medical este, într-o primă etapă, un proces de selectare a cuvântului din limba comună, în virtutea câtorva criterii translingvistice: 1. contextul empiric / funcția comună a două obiecte eterogene: rolul lui *pylorus* (la greci, *pyloros*) era acela de a păzi intrarea în casa grecească / romană – în context medical, *pilorul* „păzește”, controlează intrarea în intestin; 2. identitatea / coreferința: *thorax* desemna platoșa luptătorilor greci – med. *torace* definește „cavitatea... situată la partea superioară a trunchiului”; 3. trăsături distinctive: de la animata piață a grecilor, numită *agora*, s-a format termenul *agora* (*fob*). Trăsătura distinctivă a piețelor grecești era aceea de spațiu deschis, public. Este *caracteristica semantică* ce a determinat selectarea cuvântului uzual din limba comună și conceptualizarea lui. Cu toate că modelul

de cunoaștere a noțiunii rămâne cuvântul uzual, odată cu fixarea unității cognitive se produce separarea celor două planuri semantice: termenul dobândește o valoare nominativă autonomă, semnificația metaforică reflectând – așa cum a demonstrat J. Serle – altceva decât semnificația directă a cuvântului. În context psihiatric, *agora(fob)* și-a pierdut semnificația primară, a devenit un concept și, în consecință, revendică o definiție exactă, nu o explicație lexicală („teamă irațională de spațiile deschise”). Matricea metaforică a termenilor medicali din domeniul NA cuprinde câteva tipare de cultură și civilizație greco-latină. Casa și împrejurimile este primul tipar, după criteriul frecvenței. Urmează apoi uneltele agricole, formațiunile de luptă, podoabele, instrumentele muzicale etc. Sunt elemente ce reprezentau microuniversul stabil, labirintic, profund accesibil cunoașterii individuale și, în consecință, propice analogiilor în reflectarea ființei.

2. Perifrazarea cu aglutinare (în lingvistica tradițională, compunerea savantă / compunerea tematică). Diacronic și structural, formarea terminologiei medicale și farmaceutice panlatine din secolele al XIX-lea și al XX-lea utilizează, aproximativ, aceleași tipare lingvistice.

Excerptând datele oferite de sursele lexicografice (în limbile română, franceză, italiană și spaniolă), observăm că sferile lexico-semantice sunt (cu excepțiile cuvenite) o reflectare a cvasiuniversalității terminologiei europene de sursă francofonă. La baza piramidei există un ansamblu de rădăcini și de morfeme canonice (prefixe, sufixe, prefixoide și sufixoide) latine și grecești, de procedee (derivarea, perifrazare cu aglutinarea cuvintelor din structura / perifrazarea neaglutinată / calcul lingvistic) precis delimitate și cu utilizare internațională. Perifrazarea cu aglutinarea cuvintelor din structură ocupă un loc privilegiat. Din perspectiva unei abordări funcționale a terminologiei lexicale, Maria T. Cabré avansa ipoteza că afixoidele sunt tridimensionale: sunt unități cognitive, lingvistice (aparțin limbilor naturale, au conținut lingvistic) și comunicative, utilizate în ultimii 200 de ani, în calitatea de creații conștiente ale savanților. Judecate după criteriul lingvistico-semasiologic, rădăcinile, afixele și afixoidele pot fi organizate în clase semantice pe baza semnelor comune.

Afixoidele cunosc două metamorfoze: statutul primar (etimologic), de temă, caracterizat printr-un înalt grad de lexicalizare, și statutul secundar, derivat, în sincronie. Nucleul acestora concentra semnificația cuvântului, în limbile latină și greacă. În formele sincronice diversificate, perifrazele cu aglutinare au două tipuri de componente semantice: una de ordin nominativ (afixoidul) și alta de ordin lingvistic (rădăcina). Din punct de vedere semantico-noțional, afixoidul denumește substanța, concentrează semnificația termenului, clasifică; radicalul nominalizează referentul (realitatea extralingvistică). Iată o listă de prefixoide unipoziționale, de sub A, având valențe onomasiologice variabile, în funcție de domeniu: intradisciplinar (în medicină): *abdomino-* (cf. lat. *abdomen*), *abero-* (cf. lat. *aberrare* „aberație”), *acefal(o)-* (cf. gr. *akephalos* „absența capului”), *acrom-* (cf. gr. *acrom* „lipsit de culoare”), *adip(o)-* (cf. lat. *adipis* „grăsime”), *alaso-* (cf. gr. *allasein* „schimbare”), *albumino-* (cf. lat. *albumen* „albuș de ou”), *alvelo-* / *alvel(o)-* (lat. *alveolus* „alveole”), *anatomy-* (cf. gr. *anatomye* „disecție, anatomie”), *anchilo-* (cf. gr. *ankylos* „înțepenire”), *angi(o)-* (cf. gr. *angeon* „vas

anatomic”), *anhidro-* (cf. gr. *angydros* „lipsa apei”), *anozo-* (cf. gr. *anosos* „nerecunoaștere a bolii”), *antro-* (cf. gr. *antron* „cavitate”), *aorto-* (cf. gr. *aorte* „aorta”), *apic(o)-* (cf. gr. *apex*, *apicis* „extremitate”), *arteri(o)-* (cf. gr. *arteria* „arteră”), *atax(o)-* (cf. gr. *ataxia* „dezordine”), *atelo-* (cf. gr. *ateles* „ruine, darâmături”), *atret(o)-* (cf. gr. *artretos* „neperformant”), *atrio-* (lat. *atrium*), *auricul-* (cf. lat. *auriculo* „ureche”), *axo-* (cf. gr. *axon* „tulpină”), *axono-* (cf. gr. *axon* „axă”). Termeni interdisciplinari: *acanto-* (gr. *akathna* „spin”) – în medicină / botanică / domeniul militar; *acari-* / *acaro-* (cf. gr. *akari* „căpușă”) – biologie / medicină; *aceti-* / *acet(o)-* (cf. lat. *acetum*) – în industria alimentară / farmacie; *acetona-* (cf. lat. *acetum* „oțet”); *achiro-* (cf. gr. *akhyron* „pleavă”) – în botanică / medicină; *acidi-* / *acid(o)-* (cf. lat. *acidus* „acru”) – în medicina / farmacie / biochimie; *acrid(o)-* (cf. gr. *akris* / *idos* „lacustă”) – biologie / medicină; *acro-* (cf. gr. *akros* „ascuțit”) – în istorie / botanică / sculptură / psihologie / medicină; *actin(o)-* (cf. gr. *aktin* „rază”) – în medicină / botanică / zoologie; *aculei-* (cf. lat. *aculei* „spin”) – în medicină / botanică; *acva-* / *acvi-* (cf. lat. *aqua* „apă”) – în artele vizuale / medicină / industrie; *aeri-* / *aero-* (cf. gr. *aer*, *aeros* „aer liber”) – medicină / biologie / biofizică / geografie etc.; *agrio-* (cf. gr. *agrios* „sălbatic”) – în medicină / agricultură / turism; *agrost-* (cf. gr. *agrostes* „iarbă”) – botanică / medicină; *alelo-* (cf. gr. *alelon* „alternativă”) – botanică / biologie / medicină; *alo-* (cf. gr. *allos* „altul”) – biogenetică / botanică / medicină; *alotrio-* (cf. gr. *alotrio* „divers”) – stomatologie / geologie / medicină; *amato-* (cf. gr. *amathos* „nisip”) – în botanică / medicină / psihologie; *amaxo-* (cf. gr. *amaxa* „car”) – în psihomedicină; *ambli(o)-* (cf. gr. *amblyos* „slab”) – în psihomedicină / biomedicină; *amnio-* (cf. gr. *amnion*) – biomedicină; *ampelo-* (cf. gr. *ampellos* „vița-de-vie”) – medicină / viticultură; *anemo-* (cf. gr. *anemos* „vânt”) – geografie / medicină / botanică; *aniz(o)-* (cf. gr. *anisos* „inegal”) – medicină / biologie / mecanică / anatomie; *anom(o)-* (cf. gr. *ananos* „anormal”) – medicină / botanică; *antrac(o)-* (cf. gr. *antferax* „cărbune”) – medicină / chimie / botanică; *anul(o)-* (cf. *anulus* „inel”) – medicină / anatomie / biomedicină; *api-* (cf. lat. *apis* „albină”) – biomedicină; *arahn(o)-* (cf. gr. *arakhne* „păianjen”) – biomedicină; *are(o)-* (cf. lat. *area* „loc neted”) – medicină / lingvistică / arhitectură, geografie; *arist(o)-* (cf. gr. *aristos* „nobil”) – istorie / medicină / botanică; *artr(o)-* (cf. gr. *arthron* „articulație”) – chirurgie / biologie; *asco-* (cf. gr. *askos* „burduf”) – biomedicină / botanică / medicină; *aster(o)-* (cf. gr. *asteron* „astru”) – biomedicină / cosmologie / medicină / astrologie; *atax(o)-* (cf. gr. *ataxia* „dezordine”) – medicină / psihologie; *altero-* (cf. gr. *athere* „terci de faină”) – biomedicină; *audio-* (cf. lat. *audio* „auz / a auzi”) – medicină / fizică / industrie; *aulo-* (cf. gr. *aulos* „tub, cavitate”) – medicină / botanică; *auro-* / *auri-* (cf. lat. *aurum* „aur”) – geologie / arhitectură / medicină / industrie / psihologie / cosmologie; *auto-* (cf. gr. *autos* „prin sine însuși, pe cont propriu”) – politologie / medicină / industrie / chimie / geografie / informatică etc.; *auxa-* / *auxo-* (cf. gr. *auxanien*, *auxein* „creștere, dezvoltare”) – medicină / geografie; *axo-* (cf. gr. *axon* „tulpină”) – botanică / medicină / biologie / geometrie; *axono-* (cf. gr. *axon* „axă”) – medicină / geometrie; *azigo-* (cf. gr. *zygos* „impar”) – medicină / biologie.

Termenii formați cu afixoide sunt structuri aglutinate cu o foarte mare frecvență în limbajul medical. Sunt omniprezenți în cele mai variate ramuri ale științei. Predilecția

pentru prefixoidele care indică poziția sau direcția demonstrează utilizarea acestora în combinații diferite și cu valori semantice și noționale diferite: *a-* / *ab-* / *abs-* (cf. lat. *ab*, *abs*, prepoz. „departe de, în afara de”): abducție; *ad-* (cf. lat. *ad* „lângă, la, către, spre, până la, pentru”, prepoz.): adrenalina; *anis(o)-* / *aniz(o)-* (cf. gr. *anisos* „inegal”): anizocorie; *cis-* (cf. lat. *cis* „dincoace”, prepoz.): poziția *cis*; *circum-* (cf. lat. *circum* „în jurul, împrejurul”): circumvoluțiune; *dextro-* / *dextru-* (cf. lat. *dextro-*, *dexter*, *-tra*, *-trum* „drept, care e la dreapta”): dextroză; *dia-* (cf. gr. *dia-* / *dia* „peste, prin, de-a lungul, separare, poziție de mijloc”, prepoz.): dializă; *ek-* (cf. gr. *ek-*, *ek* „afară / în afară”, adv. / prep.); *ex-* / *e-* (cf. lat. *ex* „din, de pe, de la; din, dintre”, prepoz.): exoterm, extruzie; *ecto-* (cf. gr. *ektos* „afară / în afară”, prepoz.): ectoparaziți; *ex(o)-* (cf. gr. *ex-*, *exo* „în afară, exterior, spre”, adv. / prepoz.); *extra-* / *extro-* (cf. lat. *extra* „în afară / afară de, fără de”, adv. / prepoz.): extrasistolă; *en-* / *em-* (cf. gr. *en* „în interior / în, de, de la, între”, adv. / prepoz.); *end(o)-* / *ent(o)-* (cf. gr. *endon* „înăuntru, în interior”, adv.): endocardită; *intra-* / *intro-* (cf. lat. *inter* „în mijlocul, între”, prepoz.): intravenos; *epi-* (cf. gr. *epi* „pe, deasupra, lângă”, prepoz.): epiglota; *infra-* („sub, dincolo de”, prepoz.): infraliminal; *inter-* (cf. lat. *inter* „între, printre”, prepoz.): intervertebral; *izo-* / *iso-* (cf. gr. *iso-*, *isos* „egal”, adv.): izocrom; *levo-* (cf. lat. *laevus*, *-a*, *-um* „stânga”, adj.): levocardie; *mez(o)-*, *mezo-* (cf. gr. *meso-*, *mesos* „de mijloc, mijlociu”, adj.): mezomorf, mezencefal; *meta-* (cf. gr. *meta* „în mijloc, împreună / în mijlocul, cu”, adv. / prepoz.): metamer; *orto-* (cf. gr. *ortho-*, *orthos* „drept / solid, prosper”, adj.): ortogenie; *para-* (cf. gr. *para-* „aproape / lângă, legat de, de-a lungul, de partea”, adv. / prepoz.): paraclinic; *retro-* (cf. lat. *retro* „în urma, înapoi”): retrohipofiză; *trans-* / *tranz-* (cf. lat. *trans* „dincolo, peste”, prepoz.): transdermic.

La nivel discursiv, se manifesta o tot mai pronunțată tendință de terminologizare a prefixoidelor: *poli*, *dermato* etc. Prin contiguitatea elementelor se realizează un transfer semantic, rădăcina dispăre, iar prefixoidul concentrează sensul onomasiologic, fiind purtătorul integral al informației conceptuale. Afixoidele din compusele trunchiate de acest tip preiau semnificația rădăcinii etimologice (*poli-clinică*; *dermato-logie*) din structura compusă, comportându-se funcțional – în sincronie – asemenea unui substantiv simplu, cu accepțiunea de „instituție medicală de consultații și de tratament ambulatoriu”, respectiv „știință a bolilor pielii / studiu al pielii”. Spre deosebire de lexicul comun, unde unitățile lexicale actualizează valori diferite – în funcție de contextul lingvistic –, bucurându-se de disponibilități semantice variate, afixoidul terminologizat nu depășește caracterul monoreferențial impus conceptual – în denumirile generice. Avantajul prefixoidelor de a exprima concis conceptul nu rămâne fără implicații asupra analizei terminologice lexicale: dăunează, în primul rând, nivelului de științificitate, ducând la adâncirea fenomenului de stratificare calitativă a limbajului, la vulgarizarea acestuia, în titluri de reviste / articole de cercetare (revista „Dermato”), în discursul publicitar. În structuri de acest tip se produce decontextualizarea termenului medical, prin utilizarea lui în contexte particularizate. De exemplu, unitatea „dermato-venerică” utilizată într-un curs de medicină este, indiscutabil, un termen medical, având definiția cunoscută și general acceptată. Dacă *dermato* apare în structura S.C. *Dermato S.R.L.*, nivelul de științificitate este anulat, iar posibilitatea de a fi termen medical este minimă. Utilizarea interdisciplinară a termenilor medicali

are, în al doilea rând, consecințe morfosemantice. Prefixoidele interdisciplinare pot ilustra un concept prin fixare în sintagmatic: *clinica dermatologică* / *cabinet dermatologic* / *dermatologic blog* / *dermatologic-estetic* / *cremă dermatologic-reparatorie* etc. – libertatea contextuală fiind creatoare de noi sensuri și paradigme. Permanentă concurență între construcțiile echivalente, în care prefixoidul funcționează ca adjectiv invariabil, este o dovadă a productivității lui interdisciplinare.

Judecând statutul prefixoidelor după criteriul structural, în asociere cu mărcile formale, există în limbajul medical cinci paradigme, conservate ireversibil, în funcție de statutul interfixului și de alternanța prefix / prefixoid:

(1) Termeni panlatini formați din prefixoid + interfix *i* + termen-bază: *calci-calciu*, *calcar* (<fr. *calci-*, cf. lat. *calx*, *calcis*): rom. *calcibindină* (<fr. *calcibindine*; engl. *calbindin*), *calcipexie* (<fr. *calcipexie*; engl. *calcipexy*, cf. lat. *calx*, *calcis*; gr. *pexis* „fixare”); rom. *tahicardie* (<fr. *tachycardie*; engl. *tachycardia*, cf. gr. *ταχυ-*, *ταχύς-* „rapid”; *καρδι-*; *καρδιά* „inimă”). Regula era generală în limba latină: dacă termenul al doilea începea cu o consoană, temele în *-a* și cele în *-o* aveau vocala finală închisă la *-i*, iar temele în *-u*, prin analogie, schimbau pe *-u* în *-i* (*stillicidium*). Ca vocală de legătură unică, specifică compunerii, *-i* era folosit analogic, chiar și înainte de vocală (lat. *funiambul*).

(2) Termeni panlatini formați din prefixoid + interfix *o* + termen-bază: rom. *enter(o)virus* (<fr. *entérovirus*; engl. *enterovirus*, sp. *enterovirus*, it. *enterovirus*, germ. *Enterovirus*: cf. gr. *έντερο-*, *έντερον-* „intestin”); rom. *sacrolombar* (<fr. *sacro-lombaire*: cf. lat. *sacrum-* „osul sacru”; *lumbus* „șale”); *saprofit* (<fr. *saprophyte*: cf. gr. *σάπρο-*, *σάπρός-* „putred”). Vocala tematică *-o*, în compuse, era atribuită influenței grecești (*sacrosanctus*, *mulomedicus*). Acest interfix a supraviețuit în terminologia panlatină în formațiunile care conțin elemente de origine greacă: *rinofima* (<fr. *rhinophyme*, engl. *rhinophyma*: cf. gr. *ρίνο*, *ρίς* „nas”); *eo-* „de început, primitiv, preistoric” (<fr. *éo-*: cf. gr. *ήώς-* „auroră, zori”).

(3) Termeni panlatini formați din prefixoid și conjugarea interfixelor grecești și latinești + termenul-bază: rom. *card(io)megalie* (<fr. *cardiomégalie*; engl. *cardiomegaly*: cf. lat. *cardiomegalia*, gr. *καρδι-*; *καρδιά* „inimă” + *μεγα-*, *μεγαλο-*, *μέγας* „mare”). Fenomenul este explicabil prin latinizarea prefixoidelor grecești, care în structurile complexe revendică juxtapunerea interfixului latin *-i-* și a vocalei grecești *-o*.

(4) Termeni panromanici bi- (triconceptuali), formați din două / trei afixoide + termenul-bază: rom. *cardioesofagial* (< fr. *cardioesophage*; engl. *cardioesophageal*); rom. *histerosalpingografie* (< fr. *hystérosalpingographie*; engl. *histerosalpingography*: cf. gr. *hystera-* „uter”, lat. *solpīnx*, *-īngis*, gr. *salpīnx*, *-īngos* „trompă”, gr. *graphein-* „a scrie”).

(5) Unități neologice panromanice, alcătuite din afixoide precedate de prefix + termenul-bază (de tipul compuselor însoțite de prefixele grecești: *a(an)-* „fără”, *hiper-* „mai mult”, *hipo-* „sub”, *para-* „dincolo de, înafară de”, *peri-* „în jurul”): *afibrinogenemie* (< fr. *afibrinogénémie*; engl. *afibrinogenemia*); *hiperbilirubinemie* (<fr. *hyperbilirubinémie*; engl. *hyperbili*); *hiposteatoză* (<fr. *hypostéatolyse*; engl. *hypos-*

teatolysis); *paraosteoartropatie* (<fr. *paraostéo-arthropathie*; engl. *paraosteoarthropathy*); *pericardiocenteză* (<fr. *péricardiocentèse*; engl. *pericardiocentesis*).

Din punct de vedere diacronic, până în secolul al XX-lea, afixoidele apăreau în structuri bimembre. Cu cât ne apropiem de sistemul medical actual, afixoidele apar în structurile polimembre, amalgamate ale ultimelor două paradigme pe care le-am luat în considerare. Observăm că elaborarea sistemului terminologic medical este un proces diacronic progresiv. Modificările s-au produs sub formă de sistem. Terminologia nu apare în ipostaza unui obiect imuabil, ca sumă de forme fără trecut, de nomenclaturi cu reguli stricte. Fiecare paradigmă se află într-o evoluție coerentă, liniară, asigurată de caracterul mobil, variabil și universal al sistemului afixelor și afixoidelor: unii termeni sunt resemantizați, alții dezvoltă noi unități conceptuale, perfect adaptate sferei referențiale. Aceste mecanisme sinergetice de organizare a structurilor funcționează atâta timp, cât urmează direcția firească de evoluție în „dreapta potrivire a numelor” (Platon) cu matricea originară greco-latină. „Diacronia sistemică” propusă de Martinet transgresează filozofia structuralistă de tip saussurian, modificând relația binară diacronie – sincronie în „triadă dinamică”: corpusul de compuse savante este o structură sistemică a terminologiei medicale atât în sincronie cât și în diacronie, iar analiza sistemului diacronic al rădăcinilor actualizează corelațiile dintre structurile consecutive, în toate etapele dezvoltării limbajului.

Analizate după criteriul frecvenței, sufixoidele nu sunt atât de puternic marcate de diversitate. Formanți ca: *-dinie* (durere), *-id* (asemănare), *-ree* (curgere), *-ragie* (a se desprinde brusc, a izbucni), *-rafie* (sătură) sunt purtători de seme aparținând ramurii diagnosticului, semiologiei medicale sau chirurgiei. Sunt considerate reprezentante-tip ale simptomatologiei sufixoidele (al căror statut este, în unele situații, bipozițional): *-algie* (cf. gr. *algos* „durere”, bipozițional): mialgie; *-dinie* (cf. gr. *odyne* „durere”): mastodinie; *-geneza* (cf. gr. *genesis* „nastere”): glucogeneză; *-id* (cf. gr. *eidōs* „dispoziție, asemănare”): pelagroid, steroid; *-megalie* (cf. gr. *megalo-* „mărire exagerată”, bipozițional): acromegalie; *-penie* (cf. gr. *penia* „deficitar, sărac”): leucopenie; *-ree* (cf. gr. *reein* „eliminare, curgere”): logoree, steatoree; *-spasm* (cf. gr. *spasmos* „contractie involuntară, spasm”, bipozițional): cardiospasm. Există apoi, sufixoide reprezentante-tip pentru definirea unor diagnostice: *-ază* (cf. gr. *iasis* „stare, situație, condiție”): helmintiază, streptochinază; *-cel* (cf. gr. *chele* „gheară, tumoare, strângere”): hematocel, cefalhidrocet; *-ectazie* (cf. gr. *ektasso* „dilatație, extensie”): bronșiectazie; *-emie* (cf. gr. *hemo* „sânge / în sânge”): hiperlipidemie; *-fil / -filie* (cf. gr. *philo-* / *philein* „atracție pentru / a iubi”, bipozițional): hidrofil; *-ita* (cf. gr. *(i)tis*, sufix nominal „inflamație”): heliodermita; *-malacie* (cf. gr. *malako-*, *malakos* „moale, dulce, suav, blând”): osteomalacie; *-oză* (cf. gr. *ozo-* „miros, cu înțeles patologic”): acantoză, fibroză; *-ptoza* (cf. gr. *ptosis* „cădere, dizgrație, deviere”): gastroptoza; *-ragie* (cf. gr. *rage* „fisură, curgere, a se desprinde brusc”): hemoragie; *-urie* (cf. gr. *ouron* „acid uric, urină”): hematurie.

3. Perifrazele neaglutinate. Mult mai numeroase în limbajul farmaceutic și medical sunt perifrazele realizate prin alăturarea unităților terminologice în structuri neaglutinate. Se apreciază ca procentul unităților perifrastice de acest tip ar fi de 70% din numărul total al denumirilor folosite în diverse ramuri ale științei. În limbajul

medical și farmaceutic, ponderea unităților perifrastice este considerabilă și se află în tradiția terminologiei latine: 1. la nivelul sferei NA: *ansa cervicalis*, *auricularis superior*, *axis sagitalis*, *membrum inferius*, *membrum superius*, *saccus lacrimalis* (sac lacrimal) etc.; 2. în denumirile utilizate în limbajul farmaceutic și în botanică: *papaver somniferum* (mac), *asparagus officinalis* (sparanghel), *lilium candidum* (crin alb), *natrium sulfuricum* (sulfat de natriu). Nomenclaturile anatomice utilizează limba latină drept bază. Prima recunoaștere oficială a nomenclaturii anatomice latine s-a produs grație anomiștilor germani la Congresul Uniunii Anomiștilor, Basle, 1895 (prima standardizare *Basiliensia Nomina Anatomica*). Sistemul terminologic s-a dovedit însă a fi incomplet, faptul determinând o a doua standardizare, în 1935, la Jena, *Jenainsia Nomina Anatomica*. Comitetul Internațional de Nomenclatură Anatomică realizează cea de-a treia standardizare, în 1950, cunoscută sub denumirea *Parisiensis Nomina Anatomica*.

Dintre subdomeniile cognitive ale medicinei actuale, au un număr restrâns de perifrastice sintagmatice cu element predominant greco-latin – semnele și sindroamele, a căror sursă se află în patronime (de origine romanică, anglo-americană sau arabă).

Fundamentele greco-latine ale limbajului medical și farmaceutic actual au cel puțin două valențe universale: pe de o parte, continuitatea terminologică, din punct de vedere al spațiului (este o terminologie universală, nelimitată de bariere naționale), pe de altă parte, din punct de vedere istoric, termenii au fost utilizați într-o formă constantă de 2000 de ani, fapt ce le conferă capacitatea de a putea fi traduse cu exactitate.

SURSE

1. Anatole Bailly, *Dictionnaire grec-français, rédigé avec le concours de M. E. Egger*, onzième édition, Paris, Librairie Hachette, '79, Boulevard Saint-Germain, Paris.
2. Valeriu Rusu, *Dicționar medical*, ediția a III-a, Editura Medicală, București, 2000.

BIBLIOGRAFIE

1. Angela Bidu-Vrânceanu; Narcisa Forăscu, *Limba română contemporană*, Lexicul, Editura Humanitas, București, 2005.
2. M. T. Cabré, *Terminologies et linguistique: la théorie des portes*, Terminologie nouvelle – June, 2000.
3. Fulvia Ciobanu, Finuța Hasan, *Formarea cuvintelor în limba română*, Editura Academiei, București, 1970.
4. E. Coșeriu, *Lingvistica integrală*, interviu realizat de Nicolae Saramandu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996.
5. Alina Gioroceanu, *Terminologia greco-latină în româna actuală*, Editura Aius Print, Craiova, 2008.
6. I. Oprea, *Lingvistică și filozofie*, Editura Institutului European, Iași, 1992.
7. Iuliana Popovici, Lăcrimioara Ochiuz, Dumitru Lupuleasa, *Terminologie medicală și farmaceutică*, Editura Polirom, Iași, 2007.
8. A. Rey, *La terminologie: noms et notions*, Editura Le Robert, Paris, 1979.
9. Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvistică generală*, Editura Polirom, Iași, 1998.

Maria Laura **O PERSPECTIVĂ SEMANTICĂ**
RUS ASUPRA BASMULUI POVESTEA
LUI HARAP-ALB DE ION CREANGĂ

Schema narativă a lui A. J. Greimas, alături de modelul actanțial, constituie cele două „teorii” de bază ale gândirii semioticianului francez, teorii care pot fi aplicate unor structuri narative precum basmul.

Pornind de la modelul sintagmatic al lui Vladimir Propp, Greimas va rescrie forma canonică a povestirii atât ca relație între personaje (așa-numitul „model actanțial”), cât și ca succesiune de acțiuni (așa-numita „schemă narativă”).

Greimas pornește în analiza sa de la relațiile între personaje, pe care el le numește „actanți”, pentru a genera combinatorica acțiunii (căutări, încercări, lupte, contracte, probe etc.), spre deosebire de Propp care acordă prioritate funcției, în sensul de acțiune a personajului. Schema narativă a lui Greimas va fi reprezentată printr-o secvențializare în termeni de proiecție paradigmatică sau cuplare la distanță a funcțiilor polare. Astfel, el vorbește despre: plecare vs întoarcere; formularea interdicției vs transgresarea interdicției.

În schema lui Greimas intră trei tipuri de probe care alcătuiesc o poveste figurativă completă: proba de calificare, proba decisivă, proba de glorificare. Prima vizează înzestrarea eroului cu diverse instrumente magice („adjuvanți”), cu calități pe care nu le posedă anterior sau pe care le descoperă acum: ubicuitate, invizibilitate ș.a. A doua presupune îndeplinirea acțiunilor cu care a fost mandatat. Aici intră uciderea forțelor răului, eliberarea victimelor acestora etc. Ultima probă impune glorificarea eroului: el este recunoscut pentru ce este și ce a făcut.

În cadrul schemei narrative, esențială este și validitatea realizării contractului, competența și sancțiunea. Jean-Marie Floch¹ elaborează următorul tabel care definește schema narativă a lui Greimas, reunind aici cele trei probe despre care vorbește acesta:

CONTRACT	COMPETENȚĂ	PERFORMANȚĂ	SANȚIUNE
În cadrul unui sistem de valori, propunere a Destinatorului și acceptare de către subiect a programului ce urmează să fie executat	Achiziție a aptitudinii ce va permite realizarea programului sau „proba de calificare”	Realizarea programului sau „proba decisivă”	Compararea programului realizat cu contractul – „proba de gloriificare” (în ceea ce îl privește pe subiect) și recunoașterea (din partea Destinatorului)

Sistemul de valori al comunității care apare în basm este reprezentat de așa-numitul Destinator. Acesta are un rol bine definit, acela de a-l persuadea pe erou să accepte contractul care fie a fost refuzat de către ceilalți actanți, fie nu a putut fi dus la îndeplinire, pentru că acești actanți au eșuat.

Performanța apare drept „unitatea cea mai caracteristică a sintaxei narative”² prin faptul că alcătuiește schema operatorie a transformării conținuturilor. Ea are forma unei serii de enunțuri narative constituite după formula canonică: enunțul narativ este o relație între actanți. Această relație, numită funcție, este susceptibilă de a primi anumite semnificații semantice care, datorită izotopiei enunțului, sunt transmise actanților și pot chiar hotărî numărul acestora. Unitățile narative reprezentate prin performanță sunt serii sintagmatice de enunțuri narative. Performanța ca actualizare a programului, ca *faire*, presupune competența. Aceasta din urmă este modalizată de verbele „a trebui”, „a vrea”, „a ști”, „a putea să faci”.

Sanțiunea apare drept componenta care îi acordă cititorului propriul său rol la finalul povestirii: „înainte de a se termina, povestirea trasează o linie, pe care cititorul o reia la rândul său. Sanțiunea prefigurează judecata la care este invitat lectorul”³. Morala pe care o va extrage cititorul va depinde de structura sa. În majoritatea cazurilor, el va evalua nu structura compozițională a intrigii, ci valorile sale, lecția morală indusă sau dedusă.

Greimas consideră ca invariante actanții, predicatul și circumstanțele, atunci când examinează structura elementară a semnificației narative. Greimas propune un model universal al povestirii pe baza căruia pot fi construite o infinitate de parcursuri narative⁴. Modelul actanțial include:

Destinator → Obiect → Destinatar

Adjuvant → Subiect ← Opozant

Categoria „subiect / obiect” este una sintactică, dar acesteia i se dă o investiție semantică în cuplul „agent / pacient”, ceea ce le apropie sau, mai bine spus, le unește este conceptul de dorință și modalitatea volitivă. Categoria în cauză produce o polarizare actanțială legată de căutare, o căutare a obiectului dorinței. În căutarea unui obiect concret sau abstract eroul este sprijinit de un „adjuvant”, dar și împiedicat în același timp de un „opozant”. Forța care dinamizează căutarea eroului este fie comunitatea pe care o reprezintă, cu normele și valorile sale, fie divinitatea, într-un cuvânt „destinatorul”, iar rezultatul căutării va fi oferit „destinatarului”.

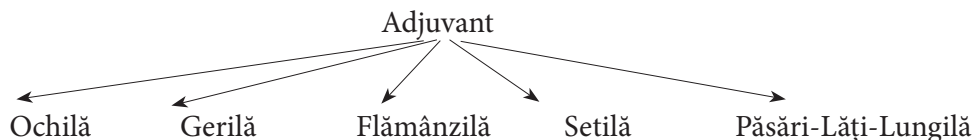
Axa „destinator / destinatar” este cea a controlului valorilor și a repartiției acestora între personaje; ea este, cu alte cuvinte, axa cunoașterii și a puterii („savoir” și „pouvoir”).

Axa „adjuvant / opozant” fie facilitează, fie împiedică acțiunea și comunicarea. Ea produce circumstanțele și modalitățile acțiunii. Greimas vorbește despre această axă ca fiind reprezentată de personaje, dar că există și situații în care este vorba despre proiecții ale voinței de acțiune și rezistența imaginară a subiectului.

Cele trei axe menționate sau „cupluri actanțiale”, cum le numește Greimas – „subiect / obiect”, „destinator / destinatar”, „adjuvant / opozant” –, constituie modelul actanțial mitic bazat pe obiectul dorinței și vizat de subiect. El este situat ca obiect de comunicare între destinator și destinatar, iar obținerea lui este facilitată de acțiunea adjuvanților sau, după caz, împiedicată de acțiunea opozanților.

Modelul actanțial al lui Greimas propune o nouă viziune asupra personajului, întrucât acesta nu mai este asimilat unei ființe psihologice sau metafizice; el aparține sistemului global al acțiunii prin forma „actant” (a structurii narative profunde) și „actor” (a structurii superficiale discursive). Actanții sunt clase de actori care nu pot fi stabiliți decât pornind de la un corpus de texte: „o articulare de actori constituie un basm particular, o structură de actanți, un gen. Actanții posedă deci un statut metalingvistic în raport cu actorii, ei presupun de altfel analiza funcțională sau constituirea sferelor de acțiune”⁵.

Un actant poate fi reprezentat de mai mulți actori. Vom observa acest fapt în aplicația la basmul lui Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*:

Un singur actor, la rândul lui, poate sincretiza mai mulți actanți. De pildă, eroul poate fi atât destinatarul programului narativ, în cazul în care își propune singur misiunea, cât și destinatorul acestui program, atunci când căutarea este în folosul său.

Conținutul semantic minimal al actorului se definește, în opinia lui Greimas, prin prezența următoarelor seme:

- a) entitate figurativă (antropomorfă, zoomorfă sau altfel);
- b) însuflețit;
- c) susceptibil de individuație (concretizarea se face prin atribuirea unui nume propriu).

Echivalarea modelului actanțial / structură narativă se realizează prin intermediul noțiunii acesteia de actant, care constituie o noțiune-cheie a semioticii narative.

Ca orice specie narativă, basmul este o unitate discursivă. Din punct de vedere semantic, aceasta trebuie să fie socotită ca un algoritm, adică „o succesiune de enunțuri ale căror funcții predicat simulează lingvistic un ansamblu de compor-

tări orientate către un scop”⁶. Fiind vorba despre o succesiune, basmul va avea în mod obligatoriu o dimensiune temporală. Conform caracteristicilor acesteia, comportamentele expuse întrețin între ele atât relații de anterioritate, cât și de posterioritate. De aici afirmațiile lui A. J. Greimas conform cărora basmul, ca povestire dramatizată, este definit prin această dimensiune temporală, care este o proprietate structurală dicotomizată între „un înainte” vs „un după”.

O altă particularitate a basmului constă în prezența unei secvențe inițiale și a unei secvențe finale, ambele situate pe planuri de realitate diferite de acela al conținutului povestirii în sine.

Exploatarea informațiilor puse la dispoziție de contextul narativ interesează, în principal, elementele narative care se manifestă în discurs sub formă de lexeme⁷. Caracteristicile formale pe care le comportă aceste elemente sunt importante de adus în discuție, întrucât ele numesc fie proprietăți gramaticale, care transformă lexemele în actanți sau în predicate, fie proprietăți narative, pe care aceste elemente narative le obțin din definiția funcțională a rolului pe care și-l asumă atât în cadrul sintagmei narative, cât și în basmul socotit în ansamblul său. Astfel, actanții pot fi Subiecte – eroi sau Obiecte – valori, Remitenți sau Destinatari, Opozanți – trădători sau Adjuvanți – forțe binefăcătoare.

Pentru o descriere cât mai eficientă a basmului din punct de vedere semantic, vom proceda la descompunerea lui în unități (secvențe) narative sau, după cum le numește Greimas, „sintagme narative”, „definibile atât prin elementele lor constitutive, cât și prin înlănțuirea lor necesară”. Greimas numește trei tipuri de astfel de sintagme:

- performanțiale (încercări),
- contractuale (stabiliri și ruperi ale contractelor) și
- disjuncționale (plecări și întoarceri).

Vom aplica acest model narativ descris de Greimas la basmul lui Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*.

Secvențele sau sintagmele narative sunt alese în așa fel, încât să li se asocieze mărci semantice de un caracter foarte general, legate de tipologia situațiilor care se succed în cadrul basmului. În succesiunea acestor secvențe se detectează anumite recurențe, care definesc tendința textului către o anumită regularitate. De altfel, aceasta definește una dintre caracteristicile de bază ale basmului ca specie narativă. Avem în vedere atât recurența segmentelor ca atare, cât și recurența mărcilor semantice care li se asociază.

Ne încadrăm, într-o primă fază, în următoarea secvență narativă:

Secvența inițială,

Încercare,

Îndemn (craiul),

Lipsa curajului + deplasare deceptivă (cei doi fii mai mari).

Secvența inițială poartă însemnele unor seme contextuale care par a configura un punct de pornire ratat, dar semnificația aceasta este doar aparentă. Tocmai aici își află bazele secvențele narrative în care eroul își va desfășura abilitățile. Este o secvență de tip performanțial, dar încercarea celor doi actori (fiul cel mare și fiul mijlociu) se soldează cu o nereușită.

Rolul eroului constă în faptul de a-și asuma o misiune, cu scopul de a pune capăt alienării societății în care trăiește și de a restabili ordinea socială perturbată⁸. Am spune, modificând ușor ideea lui Greimas, că nesupunerea generației tinere devine în basmul lui Ion Creangă neîndeplinirea sarcinii asumate și, drept urmare, perturbarea la nivel individual sau, mai bine spus, decepția remitentului.

Eroul este individul care se desprinde de societate pentru a-și duce la bun sfârșit misiunea asumată. În calitate de destinatar al misiunii, investit de către remitent, care este în cazul de față craiul, eroul intră într-o primă relație contractuală, în urma căreia va fi răsplătit printr-o recompensă. De aici, forma generală a schimbului pe care o ia povestirea. Ajungem în felul acesta la secvențele narrative propriu-zise ale basmului:

Contract,

Îndemn (împăratul) vs acceptare (fiul cel mic),

(sau chiar provocare vs acceptare),

Încercare calificantă,

Încercare hipotaxică (baba, fiul cel mic) (sfat),

Consecința: primirea adjuvanților.

Secvența a cărei încercare este calificantă comportă trei actanți: baba, feciorul cel mic, craiul. Vorbim în această secvență de trei adjuvanți: calul, armele și hainele tatălui, care au fost propuse de babă, la rândul ei adjuvant. Aceștia vor fi adjuvanții care îl vor însoți pe erou pe parcursul întregii acțiuni. Ne aflăm astfel la un prim nivel narativ. Rolul acestor adjuvanți este, în cadrul basmelor, același: însoțirea eroului pentru a duce la îndeplinire contractul.

Disjuncție:

Plecare (eroul) + deplasare ascensională rapidă (erou + cal),

Încercare principală,

Piedică (tatăl / remitentul),

Luptă + victorie (eroul) + sfat (tatăl),

Consecința: încrederea (în forțele eroului),

Consecința generală: calificarea eroului.

Această încercare principală va aduce după sine o succesiune episodică ce materializează intriga cu temă și idei, ducând la constituirea unor structuri organice, la închegarea subiectului însuși.

În această a doua secvență narativă se întâlnesc o serie de caracteristici structurale, bine cunoscute, ale narațiunii. Se remarcă, îndeosebi, caracterul adesea implicit al încercării calificante care nu este manifestată decât prin consecință. Semnificația secvenței și finalitatea acesteia ține, în principal, de adjuvanții prezenți la acest nivel (cu precădere calul năzdrăvan). În economia generală, secvența transcrisă trebuie să corespundă calificării eroului, fără de care nu este posibilă narațiunea. Odată calificat, eroul va fi socotit capabil să ducă la bun sfârșit și alte îndatoriri.

O secvență aparte este constituită de mărcile semantice următoare:

Încercare eșuată,

Ispitirea (Spânul) + refuz (erou).

Falsul adjuvant (Spânul) întreprinde două tentative finalizate prin eșec, întrucât eroul nu dă crezare spuselor sale, respectând sfatul tatălui. Dar a treia încercare a Spânului are sorti de izbândă:

Încercare reușită,

Ademenire (Spânul) + acceptare (erou),

Consecința imediată: primejdie (erou).

Disjuncție:

Plecarea (eroul, Spânul) + deplasare descensională⁹ (erou),

Consecința: inversarea rolurilor,

Consecința generală: atribuirea numelui (Harap-Alb).

Transcrierea semantică a secvențelor de mai sus poartă germenele încercărilor la care va fi supus Harap-Alb de către falsul adjuvant, care are intenția mărturisită de a-și asuma acum rolul eroului. Secvențele care vor urma se constituie într-o construcție ce se desfășoară pe mai multe niveluri, aceleași scheme narative. Secvențele discutate anterior corespund, în economia generală a povestirii, încercării principale a falsului adjuvant. Contractul inițial (craiu – fiul cel mic) este substituit acum de un altul, stabilit între falsul adjuvant și erou. Remitentul va fi de acum înainte Spânul. Consecința acestei secvențe vizează calificativul atribuit eroului, numele pe care va fi nevoit, vrând-nevrând, să îl poarte pe tot parcursul aventurii sale inițiatice.

Suspendarea contractului inițial,

Pedeapsa nerespectării sfatului (erou),

Inițierea unui al doilea contract (Spân, Harap-Alb) + plecare orizontală (Spân, Harap-Alb).

Suspendarea contractului devine în secvența narativă de față o încercare calificantă (a doua), obligatorie în schema narativă. Importanța ei este una capitală pentru întreaga povestire, întrucât ea va genera acțiunea propriu-zisă și va puncta o serie de alte încercări din categoria celor calificante. Spânul, în noua sa calitate de pretins erou, îl va deposeda pe Harap-Alb de adjuvanții săi, dar va comite prima greșeală: palma dată lui Harap-Alb pentru a-i purta de frică.

Sosirea incognito obligatorie (eroul),
Răutate (Spânul),
Consecința: bănuiala (fetele împăratului Verde),
Primele două probe:
Deplasare + primirea adjuvanților,
Reușitele (eroul).

A doua categorie de adjuvanți o are ca reprezentantă pe Sfânta Duminică (aceeași cu baba de la începutul secvențelor narrative). Izbânzile lui Harap-Alb (aducerea salatelor din Grădina Ursului și a pietrelor prețioase din Pădurea Cerbului) infirmă calitatea de simplu actant (sluga Spânului), de unde și bănuiala fiicelor împăratului Verde.

A treia probă:

Deplasare + primirea adjuvanților,
Succesul.

Adjuvanții din a treia categorie sunt cei care intervin în acest punct al schemei narrative: furnicile, albinele și binecunoscuții Gerilă, Flămânzilă, Setilă, Ochilă și Păsări-Lăți-Lungilă, care vor face posibilă izbânda eroului¹⁰.

Aceste ultime două secvențe corespund, în economia generală a povestirii, tot unei încercări principale, aceasta întrucât, considerate în sine, ele realizează singure schema narativă în care algoritmul „inițierea unui alt contract” intervine ca încercare calificantă. Cele trei probe sunt distribuite în două secvențe diferite, întrucât ultima dintre ele implică o desfășurare narativă mai amplă, având atât actanți diferiți, cât și adjuvanți diferiți.

Contractul secund, la rândul lui, apare în urma transcrierii, ca o povestire autonomă ce comportă încercări calificante și încercări principale. De aici rezultă manifestarea schemei narrative la două niveluri ierarhice deosebite: prin urmare, o sintagmă narativă este susceptibilă să capete succesiv mai multe interpretări, potrivit nivelului unde este situată lectura sa. Suntem în fața unei reprezentări narrative de forma unor cercuri concentrice, fiecare cu încercările sale, cu adjuvanții și cu reușitele. Constantele sunt reprezentate prin erou și prin succesele sale consecutive. Astfel, în cadrul secvenței anterioare se disting alte secvențe, având, la rândul lor, un remitent comun – împăratul Roșu (înnoptarea în casa de aramă cea „înlocată”, „ospățul” cu mâncare și băutură peste măsură, alegerea macului de firele de nisip, străjuirea și prinderea fiicei de împărat transformată în păsărică, recunoașterea acesteia).

Una dintre caracteristicile basmului de față, după cum s-a constatat și anterior, este inversarea rolurilor actanților. În secvența următoare, obiectul contractului stabilit între Spân și Harap-Alb – fata împăratului Roșu – devine actant-remitent, aceasta întrucât ea va impune condiția finală. Odată depășită de erou, proba îi va reda acestui din urmă remitent calitatea de obiect al contractului amintit.

Încercare decisivă:

Întrecerea adjuvanților (calul + turturica),
Consecința: reușita (calul).

Reușita adjuvantului menționat este echivalentă, de fapt, cu reușita adevăratului erou, care își finalizează, astfel, contractul cu falsul erou. Însă penultima secvență conține din nou răsturnări de situație:

Întoarcerea eroului,

Recunoașterea eroului + revelarea trădătorului,

Consecință: uciderea eroului.

Ultima secvență narativă va conține un aspect inedit. Lupta, având consecințe dramatice pentru trădător, îl va avea ca protagonist nu pe erou, ci pe adjuvantul de la nivelul întâi. Acestuia îi este atribuită o funcție anume: aceea de a-l pedepsi pe Spânul trădător. „Obiectul” contractului, devenit la rândul său actant, își va asuma funcția esențială a „reintegrării”¹¹ eroului în schema narativă:

Secvența finală,

Lupta (cal, Spân),

Redobândirea calității de erou,

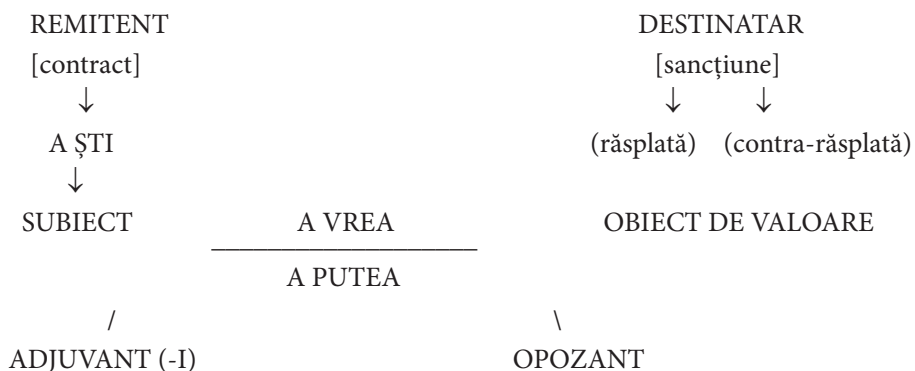
Consecința: pedepsirea trădătorului,

Finalitatea: nunta (Harap-Alb, fata împăratului Roșu).

Punctul de plecare l-a constituit, așadar, reprezentarea basmului ca o succesiune de evenimente în care sunt implicați un număr de actanți. Aceste evenimente sunt unitățile sintagmatice primitive ale basmului și punerea lor în evidență a constituit prima etapă a demersului, etapă care s-a desfășurat la nivelul percepției imediate a basmului. Unitățile puse în evidență sunt segmente narrative asociate unor evenimente simple, cu caracter esențial predicativ. Etapa următoare a presupus interpretarea acestor segmente, angajând în final și cititorul.

Secvențializarea la care am apelat a permis o mai bună înțelegere a înlănțuirii funcțiilor constitutive a sintagmelor narrative. S-a relevat în analiza noastră și așa-numitul joc al adevărului și al decepției (Greimas), joc ce se sprijină pe o categorie gramaticală fundamentală, categoria „existență” vs „aparență”¹². Acesta a determinat, de fapt, constituirea straturilor narrative.

Rezumăm desfășurarea intrigii văzută prin prisma rolurilor actanțiale și a modalităților:

Remitentul este craiul, destinatarul este împăratul Verde, subiectul – Harap-Alb, obiectul de valoare – fata împăratului Roșu, adjuvanții sunt toate ființele menționate pe parcursul aplicației de mai sus, iar opozantul este Spânul. Unitatea narativă particulară, care este numită „contract”, instituie subiectul dorinței prin distribuirea modalității lui „a voi”, actualizare probabilă a unui „a face să vrea”, emis de remitentul originar. Harap-Alb, în calitatea sa de erou, devine apt să îndeplinească prima sa performanță, marcată prin atribuirea valorii modale a lui „a ști” sau „a putea” datorită unui „a voi” care îi este propriu. O primă ierarhie a valorilor modale poate fi, astfel, indicată. Ea orientează itinerariul sintactic după cum urmează: a voi → a ști → a putea => a face și servește ca bază organizării seriei sintagmatice a performanțelor.

Pentru construirea performanței au fost prevăzute două subiecte: S_1 și S_2 . Locul de transfer al valorilor modale este constituit de axa schimbului între aceste două subiecte. Subiectul S_2 , denumit axiologic trădător (Spânul), dobândește valorile modale în dauna subiectului S_1 (Harap-Alb).

Reluând, de asemenea sub aspect schematic, întreaga analiză semantică și ținând cont de dimensiunea cronologică a povestirii, observăm înlănțuirea a cinci tipuri majore de secvențe narrative sau macro-propoziții¹³:

ORIENTARE – COMPLICARE – ACȚIUNE – REZOLVARE – MORALĂ

Orientarea vizează partea introductivă; complicarea este evenimentul în sine sau acțiunea neașteptată; rezolvarea implică un nou element modifier; morala este starea finală. Principiul compoziției textului narativ explică, astfel, parțial cum cititorul operează reșezări ale propozițiilor în macro-propoziții și ale secvențelor în texte. Activitatea de lectură-interpretare este cea care reorganizează macropropozițiile pentru a forma o secvență narativă.

Basmul Povestea lui Harap-Alb implică trecerea de la o stare inițială prin intermediul unui *faire* transformator (proba singulară, apoi triada probelor actantului-erou) la o nouă stare de echilibru, în final.

Structura canonică a basmului se bazează în întregime pe o soluție morală a cărei utilitate psihică ne-a fost demonstrată de psihanaliză: cei buni sunt întotdeauna recompensați (Harap-Alb se căsătorește cu prințesa de care se îndrăgostise), iar cei răi sunt pedepsiți fără greș (Spânul e ucis).

O analiză semantică a unui discurs fantastic demonstrează organicitatea structurilor acestuia, o desfășurare tensionată a acțiunii, o evoluție în virtutea unor reguli interne, a unor determinări constituite într-un sistem narativ relațional. Ea ilustrează și faptul că povestitorul nu inventează, ci mai degrabă combină. Combină o serie de unități narrative pentru a scoate la iveală o structură unitară. Modul de funcționare a tuturor mecanismelor constituente este bine reglementat. Acolo unde structura subiectului a cerut anumite secvențe narrative sau actanți cu o anumită funcție, povestitorul a apelat la scheme precise ce răspund acestor rosturi. Iar analiza semantică a intervenit tocmai ca să evidențieze aceste scheme și să le sublinieze funcționalitatea în cadrul unității basmului.

NOTE

- ¹ J.-M. Floch, apud D. Roventța-Frumușani, *Semiotică, societate, cultură*, p. 124.
- ² A. J. Greimas, *Despre sens*, p. 187.
- ³ Kibedi Varga, apud D. Roventța-Frumușani, *op. cit.*, p. 125.
- ⁴ De la reclamă la romane polițiste sau *soap opera*.
- ⁵ Claude Bremond, *Logica povestirii*, p. 175.
- ⁶ A. J. Greimas, *op. cit.*, p. 199.
- ⁷ Vorbim de „lexeme” în calitate de unitate de bază a lexicului, care ține de sistemul abstract al limbii, în timp ce vocabularul este legat de activitatea de vorbire.
- ⁸ Cf. A. J. Greimas, care vorbește despre existența în basme a unei ordini sociale manifestate prin deosebirea de vârstă, întemeiată pe recunoașterea autorității bătrânilor și de perturbarea acesteia datorită nesupunerii reprezentanților generației tinere și de aici alienarea societății (după modelul lui Vladimir Propp).
- ⁹ Cf. A. J. Greimas.
- ¹⁰ i.e. aducerea fetei împăratului Roșu la curtea împăratului Verde.
- ¹¹ Fata împăratului Roșu îi redă viața lui Harap-Alb, folosind cele trei smicele de măr dulce, apă vie și apă moartă.
- ¹² Conform semanticianului francez al cărui model narativ îl aplicăm. Greimas ne amintește în lucrarea menționată (*Despre sens*) că această categorie constituie prima articulare semantică a propozițiilor atributive.
- ¹³ Cf. Daniela Roventța-Frumușani, *op. cit.*, p. 110.

BIBLIOGRAFIE

1. Jean Michel Adam, Françoise Revaz, *Analiza povestirii*, Institutul European, Iași, 1999.
2. Mieke Bal, *Naratologia. Introducere în teoria narațiunii*, Institutul European, Iași, 2008.
3. Claude Bremond, *Logica povestirii*, Editura Univers, București, 1981.
4. Maria Carpov, *Introducere la semiologia literaturii*, Editura Univers, București, 1978.
5. A. J. Greimas, *Despre sens. Eseuri semiotice*, Editura Univers, București, 1975.
6. Daniela Roventța-Frumușani, *Semiotică, societate, cultură*, Institutul European, Iași, 1999.
7. Tzvetan Todorov, *Poetica. Gramatica Decameronului*, Editura Univers, București, 1975.
8. *Semantică și semiotică*, sub redacția acad. I. Coteanu și prof. dr. Lucia Wald, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.
9. *Semiotica folclorului*, red. Solomon Marcus, Editura Academiei R.S.R., București, 1975.
10. Boris Tomașevski, *Teoria literaturii*, Editura Univers, București, 1973.
11. Gheorghe Vrabie, *Structura poetică a basmului*, Editura Academiei R.S.R., București, 1975.

Bianca-Oana **TRADUCERE
HAN ȘI CONTEXT**

În lumea complexă și complicată, în care am ajuns să trăim, să ne manifestăm, să interacționăm ca indivizi sau comunitate, factorul 'context' capătă valențe importante. Deseori, o percepere eronată a contextului în comunicare poate genera un lanț întreg de neînțelegeri care, asemeni unui cerc vicios, pot cauza situații cel puțin nedorite. Astfel, fenomenul de care ne ocupăm, cel al traducerii literare, este afectat de realitatea invocată.

Această evidență este subliniată de multe teorii care vin în sprijinul problematicii traducerii; așadar, așa cum arată și Susan Bassnett, care îi citează pe Edward Sapir¹ susținut de Benjamin Lee Whorf² și mai târziu de Juri Lotman³ (pentru a enumera numai câțiva): „Nicio limbă nu poate exista dacă nu este cimentată în contextul cultural; cum nicio cultură nu poate exista dacă nu are în centru structura unei limbi naturale. Limba este, așadar, inima ce bate în cultură și numai din interacțiunea celor două poate lua naștere energia vieții. La fel cum un chirurg ce operează pe cord deschis nu poate face abstracție de corp, la fel niciun traducător nu poate trata un text în afara culturii din care provine”⁴. M. Snell-Hornby⁵ analizează cultura din punct de vedere antropologic drept „totalitatea aspectelor vieții umane social condiționate” după modelul preluat de la expertul german în comunicare inter-culturală, H. Gohring⁶: cultura este, așadar, percepută ca fiind „totalitatea cunoștințelor, experiențelor și percepțiilor aflate în imediată legătură cu acțiuni care au la bază norme condiționate fie lingvistic, fie social-comportamentale”.

Comunicarea inter-lingvistică, ce este asigurată prin girul traducerii, nu poate ieși de sub incidența contextului cultural. Mai mult, teoreticienii „skopos”-ului (înțeles drept cultura celuilalt coroborată cu intenționlitatea traducerii) subliniază că și cultura este, la rândul ei, închegată, sprijinită prin traducere. Aceștia consideră traducerea nu numai influențată (și influentă) vis-a-vis de context (*context sensitive*), ci și de cultură (*culture sensitive*)⁷. Astfel, tradu-

cătorul capătă două sarcini sociale: pe de-o parte, să înlesnească comunicarea între doi parteneri și, pe de altă parte, să îmbogățească cultura țintă (receptoare) prin introducerea în societatea acestei culturi și în tradiția literară a acesteia a noi aspecte de formă, conținut sau sens, așadar, noi aspecte ale lumii.

Așa cum am arătat, actul de traducere stabilește o relație între doi parteneri. Paul Ricoeur⁸ îi identifică drept „*Străinul* – termen care acoperă opera, autorul, limba acestuia și *Cititorul* – destinatar al lucrării traduse”. Înțelegem că poziția de mediator este cea ocupată de traducător, care are complicata și complexa misiune de a transmite și înlesni trecerea mesajului dintr-un cod lingvistic în altul. Ni se subliniază, dacă mai era nevoie, cât de inconfortabilă poate fi această instanță de mediator, sau arbitru, sau judecător de bun gust, sau susținător al unor termeni care își caută intrarea în limbă, sau liant între limbi și culturile din spațiile acestora.

Indiferent care ar fi poziția luată, ni se pare foarte potrivită aici metafora folosită de Franz Rosenzweig⁹ și preluată mai apoi de foarte mulți teoreticieni și practicieni în ale traducerii: „a traduce înseamnă să fii slugă la doi stăpâni: îl slujești pe străin în opera sa, dar și pe cititor în dorința lui de a și-o apropria. Autor străin, cititor ce locuiește în aceeași limbă cu traducătorul. Paradoxul ține astfel de o problemă excepțională, sancționată de două ori, atât de un legământ de fidelitate, cât și de suspiciunea unei trădări. (...) Schleiermacher¹⁰ descompunea paradoxul în două propoziții: să-l călăuzești pe cititor către autor și să-l călăuzești pe autor către cititor”.

Este evident că, din moment ce această ecuație este atât de complexă, pot apărea o serie de probleme ridicate de rezistența unei părți sau a alteia; vorbim despre o rezistență dinspre limba / cultura străinului în procesul traducerii, precum și despre o rezistență venind dinspre cititor.

În prima instanță traducătorul se poate afla în situația de a percepe limba străinului ca pe un zid inert de rezistență, în fața căruia să se simtă neputincios, chiar inhibat, pornind de la premisa că un original nu poate fi dublat de o valoare egală, nici din punct de vedere lingvistic (vezi termenii intraductibili, specifici unei anumite limbi), nici din punct de vedere cultural. Astfel, traducătorul pare a fi în ipostaza de a-și asuma condiția de pseudoartist, făuritor al unei opere de pseudoartă. Mai mult, să nu uităm nici de problema memoriei colective a unei culturi, care încearcă parcă să păstreze intact tezaurul cultural care i-a asigurat, până la urmă, individualitate între celelalte culturi. Nimic de obiectat, decât poate de comentat că, odată cu pătrunderea acestor valori în circuitul universal, ele nu sunt puse în pericol, ci, dimpotrivă, recunoscute la o scară mai largă, putând fi accesate și deci valorificate de un public mai larg.

Pe de altă parte, nici rezistența din partea cititorului nu trebuie subestimată, căci este expresia unui sentiment, a unei pretenții de autosuficiență. Această formă de *etnocentrism lingvistic* poate deveni periculoasă într-un proces de globalizare cultural-lingvistică, dacă cititorul nu este educat spre o înțelegere corectă a fenomenului în discuție, spre acceptarea adevărului conform căruia prin traducere se presupune o permanentă îmbogățire a limbilor, în special a celor țintă. „(Traducerile) prilejuiesc un act de căutare a unor concepte, de veșnică explorare de

nuanțe cerute de redarea cât mai fidelă a textului prim. Mereu atent să nu trădeze sensurile fundamentale, talmăcitorul creează forme noi, impune un limbaj specific unui mare poet, prozator sau filozof¹¹.

Antoine Berman¹² consideră traducerea o „încercare a străinului”, o experiență fundamentală în care se definește raportul nostru cu celălalt, cu străinul. Reacția naturală la străin poate fi deci, așa cum am menționat, rezistența, refuzul, etnocentrismul. Orice cultură – și, prin extrapolare, orice limbă – își este suficientă sîeși și tinde să aservească, să anexeze alte culturi și alte limbi. Traducerea anexantă este deci efectul acestei tendințe etnocentrice, a complexului de superioritate față de străin, de limba străină, de textul original. Berman propune o traducere bazată nu pe o relație de subordonare a limbii străine de către limba receptoare, ci pe o relație de egalitate, pe „un raport dialogic între limba străină și limba proprie”¹³.

Așa cum am anticipat deja, pericolul care încă mai planează asupra activității traducătorului constă și în problema intraductibilității sau a nonechivalenței de termeni, cauzată de existența în cadrul sistemelor lingvistice a unor termeni specifici pe care mizează în mod special un anumit context.

„Există o primă treaptă a intraductibilului, intraductibilul de plecare, care constă în pluralitatea limbilor și pe care ar fi mai bine să-l numim de la bun început, așa cum a făcut și von Humboldt, diversitatea, diferența limbilor, sugerând ideea unei eterogenități radicale, în virtutea căreia traducerea ar trebui să fie a priori imposibilă”¹⁴.

Problema intraductibilității unui text, a nonechivalenței nu se oprește aici și vom sublinia cum aceasta ia anumite forme la nivelul cuvântului ca exponent lingvistic și cultural. Astfel, distingem două tipuri de intraductibilitate, așa cum consideră și Catford¹⁵: la nivel lingvistic fenomenul este cauzat de lipsa din limba țintă (receptoare) a unui substitut lexical sau sintactic pentru un item ce aparține limbii sursă (emițătoare). Pe de altă parte, ni se atrage atenția că al doilea tip de intraductibilitate este mai problematic: dacă intraductibilitatea lingvistică este rezultatul inerentelor diferențe ce apar între limba sursă și limba țintă, intraductibilitatea culturală se datorează absenței din limba țintă a unor „modele situaționale relevante” pentru textul din limba sursă.

Faptul că limba și contextul cultural în care aceasta funcționează sunt supuse schimbărilor generate de evoluția și dinamica vieții, duc la nevoia de re-traducere, de re-spunere a mesajului în noi termeni adaptați și aliniați la realitate. Observăm cum nu de puține ori un text literar original trădează epoca și timpul în care a fost produs. Limba și contextul sociocultural aveau anumite coordonate la acel moment; dificultatea traducerii constă și în a surprinde aceste date, pentru a „sluji” limbii sursă, dar și de a le adapta limbajului și contextului în care funcționează receptorul. De aici senzația că traducerea este o tentativă de a lega două lumi paralele, precum și nevoia de re-traducere.

Indiferent din ce parte am alege să privim lucrurile, devine în cele din urmă evident că totul se rezumă la *context*. Contextului îi revine rolul hotărâtor în

impunerea anumitor termeni pentru o traducere. Lărgind discuția în acest sens, vorbim despre context lingvistic, în care cuprindem elementele lingvistice și semantice constituind textul (de) tradus și de un context cultural, care se constituie într-un cadru general și generos de cuprindere a problemei, care are menirea de a seta directivele coordonatoare în stabilirea formei și sensului mesajului într-o comunicare de orice tip.

Care sunt, așadar, elementele caracteristice contextului în vederea asigurării unei bune comunicări interumane? Și în concepția lui Ricoeur¹⁶, cele de ordin lingvistic se împart în trei unități: „cuvintele, adică semnele pe care le găsim în lexic, frazele, pentru care nu există un lexic (nimeni nu poate spune câte fraze au fost sau vor fi rostite într-o limbă) și, în fine, textele, adică secvențe de fraze.” O interesantă observație completează această clasificare simplă. „Mânuierea acestor trei feluri de unități, una semnalată de Saussure, cealaltă de Benveniste și Jakobson, iar cea de-a treia de Harald Weinrich, Jauss și teoreticienii receptării textelor, constituie un izvor de divergență vis-a-vis de o presupusă limbă perfectă și un izvor de neînțelegere în uzajul cotidian și, ca atare, o ocazie pentru interpretări multiple și concurente”¹⁷.

În fața posibilelor neînțelegeri și interpretări multiple și concurente pe care cele trei unități lingvistice discutate le pot genera prin împletirea lor în ceea ce se vrea limba unei comunități lingvistice, traducătorul are sarcina de a lua decizii pertinente pentru a reduce la minimum pericolul care amenință comprehensiunea din cadrul unei comunicări. Așa cum am încercat să arătăm, comunicarea este constituită și condiționată de numeroase etape care, la rândul lor, sunt determinate de alte aspecte legate de limbă, context, cultură, situație, realitate, timp, pentru a enumera numai câteva dintr-o serie interminabilă. Toate acestea pentru a facilita interrelaționarea umană, singura, pare-se, în măsură să șteargă disparitățile existente în realitatea în care trăim.

Putem considera, așadar, traducerea drept una dintre cele mai importante preocupări lingvistice, dar și cele mai pline de responsabilitate și de paradox, în același timp. Traducerea este un act de mare răspundere, ne asigură, dacă mai era nevoie, Radu Enescu¹⁸, pentru că poate altera ceea ce numim „universul spiritual al unei unități lingvistice”. Cu atât mai mult, cu cât ea este supusă unor rigori mai severe decât textul sursă, ea nefiind „creație ci re-creație, nu e invenție ci re-producere și comunicare”.

NOTE

¹ Edward Sapir, *Culture, Language and Personality*, Berkley, Los Angeles: University of California Press, 1956, p. 69, citat de Susan Bassnett.

² Benjamin Lee Worf, *Language, Thought and Reality* (Selected Writings), ed. J. B. Carroll (Cambridge, Mass. The Mit Press, 1965), p. 213, citat de Susan Bassnett.

³ Juri Lotman și B.A. Uspensky, *On the Semiotic Mechanism of Culture*, New Literary History, IX (2) 1978, p. 211-32, citat de Susan Bassnett.

⁴ Traducere liberă – B.-O. H.

- ⁵ Mary Snell-Hornby, *Translation Studies: An Integrated Approach*, Amsterdam/ Philadelphia, 1988, p. 39, citată de Rodica Dumitriu în *Theories and Practice of Translation*, Colecția Cursus, Institutul European, Iași, 2002, p. 71.
- ⁶ Citat de Rodica Dumitriu.
- ⁷ Hans Vermeer, *Translation Today: old and new problems*, 1992, în Mary Snell-Hornby, *Translation Studies: An Interdiscipline*, Philadelphia, New York, p. 3-16, citat de Rodica Dumitriu, p. 72.
- ⁸ Paul Ricoeur, p. 66-68.
- ⁹ Parafrazat de Paul Ricoeur.
- ¹⁰ *Idem*.
- ¹¹ Romul Munteanu, *Permanenta Îmbogățire a Cunoașterii*, „Contemporanul”, nr. 39 (1976) / 1984, p. 12.
- ¹² Citat de Paul Ricoeur, p. 66.
- ¹³ *Idem*.
- ¹⁴ Paul Ricoeur, p. 115.
- ¹⁵ J. C. Catford, *A Linguistic Theory of Translation*, Oxford University Press, London, 1965, citat de Susan Bassnett, p. 32-35.
- ¹⁶ Paul Ricoeur, p. 94-97.
- ¹⁷ *Idem*.
- ¹⁸ R. Enescu, *Traducerea – mijloc de cunoaștere*, „Familia”, nr. 8, 1979, p. 7.

BIBLIOGRAFIE

1. R. Baconsky, D. Gouadec, Ghe. Lascu, *Teritorii actuale ale traducerii*, Editura Echinox, Cluj-Napoca, 2002.
2. M. Baker, *In Other Words*, Routledge Publishing House, London and NY, 2002.
3. A. Bantaș, E. Croitoru, *Didactica traducerii*, Editura Teora, București, 1999.
4. S. Bassnett, *Translation Studies*, Routledge Publishing House, London and NY, 1996.
5. R. Bell, *Teoria și practica traducerii*, Editura Polirom, Iași, 2002.
6. E. Croitoru (coordonator), *English Through Translations, Interpretation And Translation Oriented Text Analysis*, Editura Fundației Universitare „Dunărea de Jos”, Galați, 2004.
7. R. Dumitru, *Translation Theories and Practice*, Editura Institutului European, Iași, 2002.
8. U. Eco, *În căutarea limbii perfecte*, Editura Polirom, Iași, 2002.
9. R. Enescu, *Traducerea – mijloc de cunoaștere*, „Familia”, nr. 8, 1979.
10. D. Fejes, *Fiecare traducere e o provocare*, „România Literară”, 16/2006.
11. T. Ionescu, *Știința și / sau arta traducerii*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2003.
12. L. Levițchi, *Manualul traducătorului de limba engleză*, Editura Teora, București, 2001.
13. I. Mavrodin, *Despre traducere, literal și în toate sensurile*, Editura Scrisul Românesc, Fundația Editura Craiova, 2006.
14. G. Steiner, *După Babel. Aspecte ale limbii și traducerii*, tradusă de Valentin Negoită și Ștefan Avădanei, Editura Univers, București, 1983.
15. M. Vazaca, *Prețul dorinței de a traduce*, „România Literară”, 8/2008.

Ana **ÎNTEMEIEREA** BANTOȘ **PRIN CUVÂNTUL ARTISTIC**

Se știe că modernizarea literaturii, după ce a fost anunțată de simbolism, intervine în forță în primele decenii ale secolului al XX-lea, mai exact, în anii Primului Război Mondial, și că, în peisajul literar românesc, a fost întreruptă brutal după cel de-al Doilea Război Mondial. Cred că nu greșim dacă afirmăm că bulversarea pe plan mondial, care s-a manifestat plener și pe tărâmul artelor, a durat până la căderea zidului Berlinului și nu a luat încă sfârșit. Iată de ce pentru a explicita situația literaturii în ansamblu, sau luată pe autori separat, este necesar să abordăm lucrurile dintr-o perspectivă temporală amplă. Cu atât mai mult că nu dispunem încă de o istorie a ideii de modernism în spațiul românesc, iar modelul propus de Hugo Friedrich, în *Structura liricii moderne*, ține în special de „modernismul înalt”, fără ca autorul să ia în considerație atitudinea antimodernă care apare, adesea, chiar în scrierile autorilor eminentemente moderniști. În peisajul literar românesc, istoricii literari au constatat că cele mai contradictorii opțiuni coexistă, în raporturile „generației '27” (C. Noica, E. Cioran, N. Ionescu, P. Comarnescu) cu modernismul. Iar în anii '50, când are loc revenirea la suprafață a modernismelor, constrânse un timp la o existență subterană, caracterul distinctiv al modernismului reactualizat este oarecum diferit față de modernismul interbelic.

Interpretat și reinterpretat din perspectiva diverselor fenomene ce s-au „așezat” între timp în literatură, modernismul astăzi continuă să se afle în obiectivul unor disocieri. Studiilor lui Adrian Marino, Matei Călinescu, Nicolae Manolescu, Mircea Cărtărescu, Th. Codreanu, I.B. Lefter, Gh. Crăciun, Al. Mușina li se adaugă multiple interpretări, de multe ori doar tangențiale, în presa periodică. O antologie în două volume *Modernismul literar românesc în date (1880-2000) și texte (1880-1949)* (Editura Institutului Cultural Român, București, 2008) de G. Omăt este în măsură să creeze noi facilități de interpretare, astfel încât vor apărea în continuare și alte

investigații ale literaturii românești din Țară și din Republica Moldova, prin prisma modernismului.

De precizat că, restabilită de către neomoderniști, relația literaturii române cu modernismul a funcționat, în peisajul din România, diferit de felul cum s-au derulat lucrurile în dreapta Prutului, unde orice mișcare de apropiere față de fenomenele modernismului occidental, până la 1989, era des calificată, considerându-se drept aderare la concepțiile burgheze despre artă și literatură, drept trădare a ideologiei comuniste și a intereselor luptei de clasă. Toate distorsionările ce s-au produs în interpretarea fenomenelor literare românești contemporane pe ambele maluri ale Prutului urmează deci să fie analizate pe îndelete, abia de aici încolo. Între acestea se află și dubla reacție față de poezia lui Grigore Vieru: de o parte, exaltarea metaforizantă, de cealaltă, iritarea, care vizează în mod special genul poeziei patriotice, poezia inspirată de suferințele istorice, reacții care au și ele legătură directă cu felul cum a fost și mai este percepută corelația tradiționalism – modernism pe segmentul nostru literar, mai exact spus, cu o percepție, de multe ori superficială, a fenomenelor. Ținând cont de „glisajele și bizareriile de receptare din interiorul scenei noastre literare”, Daniel Cristea-Enache, spre exemplu, susține necesitatea discuțiilor asupra etichetei de „sămănătorist” (variante „pășunist”), aplicată lui Grigore Vieru și mai tuturor poeților universului rural: „Sămănătorismul este convențional, decorativ, exterior, aproape automatic în decupajul unui paradis al satului. Imaginile sunt fixate printr-un simbolism diminuat, univoc, iar nuanțele de culoare creativă lipsesc. Textele pășuniste sunt niște pagini de album, scrise de versificatori neaoși pentru ipostazele românești ale nobilelor costumate, din plictiseală, în păstorițe din Arcadia. Și verosimilitatea, și autenticitatea lipsesc din producțiile sămănătoriste, în timp ce artificialitatea domină, de la un capăt la celălalt, procesul constituirii «literare»” [1, p. 89].

Cred că abordarea cea mai justificată a creației lui Grigore Vieru este anume din perspectiva verosimilității și a autenticității poeziei. Perspectiva aceasta implică, fără îndoială, câteva momente-cheie, precum „abandonarea” viziunii proletcultiste asupra literaturii, reînvierea modelului poetic autohton prin redescoperirea tradiției, redeschiderea orizontului universal, redescoperirea lirismului, „re-promovarea” eului poetic, într-un cuvânt, reafirmarea conștiinței poetice. Toate acestea se subordonează asimilării din mers a modernismului, care în context basarabean este chiar mai complex și mai complicat, ținându-se cont nu doar de izolarea de matricea firească a literaturii românești, dar și de faptul că limba română aici s-a aflat timp de două secole „sub cnutul deznaționalizării” (Th. Codreanu). Predilecția pentru sensul estetic, cultul formei, rafinamentul limbajului și al construcției, caracteristicile mai importante ale poeziei moderne constituie, evident, miza celor mai mulți poeți basarabeni șazeciști, însă *limba ca mărturie a ceea ce este poetul* prevalează. Ea are conotațiile sale aparte, pe care poezia lui Vieru le reflectă în mod exhaustiv, fără a neglija diferențele de vârstă ale cititorilor: de la versuri dedicate copiilor, gen *Pe ramul verde tace*, până la memorabila *În limba ta*. Vieru, potrivit opiniei lui Th. Codreanu, promovează în arta sa simțul limbii ca logos, iar nu ca beție: „Ceea ce Grigore Vieru a făcut pentru renașterea

limbii române în Basarabia este echivalentul modelului eminescian de limbă română semnalat de Titu Maiorescu” [2].

„Limba este un bun într-un sens mai original. Ea dă garanție, adică oferă certitudinea că omul poate *să fie* ca ființă ce aparține Istoriei. Limba nu este o unealtă disponibilă, ci acea proprietate (Ereignis) care dispune de cea mai înaltă posibilitate a ființei omului. Trebuie să ne asigurăm mai întâi de această esență a limbii, pentru a înțelege cu adevărat domeniul în care operează poezia și, în felul acesta, poezia însăși”, scrie Martin Heidegger, punând accentul pe funcția esențială a limbii în definirea esenței poeziei sau în ctitorirea ei. Amintim că în eseul său *Hölderlin și esența poeziei* Heidegger, căutând răspuns la întrebarea „Cum survine în Istorie (*geschieht*) limba?”, pornește de la plasarea, de către Hölderlin, a oamenilor în dialog („De când suntem un dialog, scrie el”), precizând că „aceasta însă nu este doar o modalitate de împlinire a limbii, ci abia prin dialog limba devine esențială. Ceea ce numim îndeobște limbă, adică un set de cuvinte și reguli de înlănțuire a cuvintelor, este doar o suprafață a limbii”. Mai departe Heidegger își urmează demonstrația arătând că în procesul dialogului vorbirea mediază o ajungere la ființa celuilalt [3, p. 228]. Vom menționa că în același mod putem explica și pledoaria lui Vieru pentru aproapele său, *ajungerea la ființa celuilalt* prin intermediul valorilor estetice, dovedindu-se a fi un proces anevoios în contextul literaturii din Basarabia, proces care aici ține de adevărul ființei. Starea de *apropiere*, *aproapele* în cazul lui Grigore Vieru, își are sorginea în dorința de a depăși „rinocerizarea” și a reface comuniunea spirituală a existenței umane după alte criterii decât cele promovate de ideologia comunistă. Cred că anume în acest sens trebuie înțeleasă una dintre cărțile sale de poezie intitulată *Aproape* (1974). În paranteze, drept argument aș aminti primul său autograf pe această carte adresat familiei mele: „Cu sufletul aproape de sufletul dumnealor”.

Sentimentul, în acord cu opinia lui Heidegger, are menirea de a-l face pe om să se găsească pe sine, mai mult decât să afle ceva din afara sa. Când Grigore Vieru le spunea studenților de la Facultatea de Litere a Universității de Stat că, orice s-ar întâmpla, să nu uite că sufletul există, el îi orienta nu spre a deveni niște sentimentali romantici (între altele, Vieru era categoric împotriva romantismului, și din motivul că în contextul literaturii ex-sovietice acesta se asocia funcției proletcultiste de proslăvire a „socialismului înalt dezvoltat”), ci spre ceea ce în perspectivă heideggeriană înseamnă *situarea afectivă într-un loc din lume ocupat de propria lor ființă*.

„Cine este omul?, se întreabă Heidegger, analizând poezia lui Hölderlin, și răspunde: Cel care depune mărturie de ceea ce este el”, menționând că „a depune mărturie înseamnă, pe de o parte, a aduce la cunoștință, dar în același timp înseamnă a-și asuma răspunderea, în actul aducerii la cunoștință, pentru ceea ce a fost adus la cunoștință”. „Cel care sînt”, din perspectivă viereană, ca și „Sînt verb”, în optica lui Liviu Damian, colegul său de generație, sunt două titluri de volume de versuri care deschid o altă perspectivă în poezia basarabeană. Damian, în una din poeziile sale, va face trimitere directă la Hölderlin și dezlegarea târzie a acestei trimiteri este relevantă în același context explicat și de Heidegger. Ultimul,

întrebându-se în continuare, în esul mai sus menționat, „Dar ce trebuie omul să mărturisească?”, răspunde astfel: „Aparența sa la pământ. Această apartenență constă în aceea că omul este moștenitor al lucrurilor toate și cel care învață de la toate. Însă lucrurile se află în conflict. Ceea ce le desparte, prin aceasta unindu-le totodată, este numit de Hölderlin «intimă fervoare» (Innigkeit). Mărturisirea apartenenței la această intimă fervoare survine prin crearea unei lumi și înălțarea ei, precum și prin distrugerea acelei lumi și pieirea ei”. Mărturisirea survine din libertatea deciziei, consideră Heidegger, libertate care „se înstăpânește asupra necesarului și se supune coeziunii pe care o instituie o exigență superioară”. Că anume așa stau lucrurile în ceea ce privește instituirea unei exigențe superioare în creația poezilor basarabeni amintiiți am demonstrat-o într-un studiu *Doi poeți mărturisitori*, în care am analizat creația lui Vieru în paralel cu cea a lui Mateevici (vezi revista „Limba Română”, nr. 10-12, 2007, p. 12-21) și unde am disociat tranziția de la memorie la istorie. Drept dovadă că punctul de vedere expus atunci este justificat, iată ce susține și Heidegger în același sens: „Calitatea de mărturisitor al apartenenței la ființare în totalitatea ei survine ca Istorie. Însă, precizează el, ca Istoria să fie posibilă, omului i-a fost dată limba. Ea este un bun al omului” [3, p. 225]. Limba pentru poezii basarabeni face parte din valorile spirituale care trebuiau recuperate, în dimensiunea lor adevărată, altele fiind scriitorii clasici, folclorul, credința. Să nu trecem cu vederea faptul că modernității adevărați au pledat pentru însușirea valorilor trecutului. Aici se cuvine să amintim și opiniile unor inovatori ai poeziei moderne, precum T. S. Eliot, bunăoară, care scria: „Cineva a spus: «Scriitorii trecutului sânt departe de noi pentru că noi știm cu mult mai mult decât ei». Tocmai: îi știm pe ei” [4, p. 208]. În același sens se exprima și Apollinaire, dar și A. Compagnon în cartea sa *Antimodernii. De la Joseph de Maistre la Roland Barthes* (Editura Art, București, 2008). Se impune precizarea că însușirea valorilor trecutului într-un spațiu în care acestea din urmă au fost ținute la index timp de o jumătate de secol este un caz aparte și necesită a fi investigat cu un instrumentar netraditional. Înseamnă, de fapt, că scriitorii găseau căile ocolitoare sau recurgeau la metode subversive. Este relevant, în acest sens, felul în care Vieru reface corelația cu poezia clasică prin Eminescu. Când poetul contemporan cu noi i se adresează iubitei: *Dragă, o tee!*, el împletește modul de percepție estetică eminesciană de o așa manieră, încât orice s-ar întâmpla, pe plan politico-social, Eminescu rămâne prin poezia lui Vieru. Aici intertextualitatea nu e un simplu joc postmodernist. Ea vizează o realitate dramatică: Vieru repera exasperat la întâlnirile cu cititorii săi că a cunoscut poezia lui Eminescu abia fiind student, căci până la mijlocul anilor '50 Eminescu era interzis în Basarabia. Sub semnul lui Eminescu poezia basarabească va reface și drumul spre alte valori ale trecutului, spre folclor. Menționăm că Vieru își însușește creația populară la modul eminescian și blagian.

De reținut că, înainte ca poezia viereană să sensibilizeze în mod esențial problema identității românești a basarabeanului, Vieru a contribuit nu mai puțin la ctitorirea ființei prin cuvântul poetic în sensul în care vorbea Martin Heidegger despre Hölderlin: „Ctitoria ființei este legată de semnele zeilor. Iar cuvântul poetic nu este totodată decât interpretarea «vocii poporului». Acesta este numele pe care

Hölderlin îl dă legendelor prin care un popor își amintește de apartenența sa la ființare în totalitatea ei. Dar această voce se scufundă adesea în tăcere și ostenește în sine însăși. Ea nici nu are de fapt putința să spună, prin ea însăși doar, ceea ce este autentic, ci are nevoie de cel care o interpretează” [3, p. 235-236]. În fond, poetul Grigore Vieru exprimă vocea interioară a poporului său, voce care pe un segment de timp, în anii postbelici, a avut un diapazon redus. Iată de ce Grigore Vieru e tentat să creeze un univers primar, având la bază sufletul popular, prin intermediul căruia va releva conștiința de sine, precum și un anumit sentiment al solidarității umane, axat pe valorile simple ale vieții. „Asemenea lui Goga interpretat excepțional de G. Călinescu, Grigore Vieru ilustrează o categorie estetică paradoxală”, scrie Daniel Cristea-Enache. „Un nou poet al pătimirii naționale, o funcție poetică și identitară bine precizată a comunității în pericol de mankurtizare ajunge să practice un lirism de o factură specială. Un lirism care se centrează pe elemente anistorice, general-umane, și pe situații chinuitor desprinse de contextul lor, pentru a redeveni fundamentale” [1, p. 89].

Optimismul său dătător de libertate interioară face posibilă armonia originară spre care tinde autorul, nutrind nostalgia limbajului primordial. De acolo, din sfera profundă a trăirii simple, aproape arhaice, din exilul interior, poetul va înfrunta limbajul de lemn, înlocuindu-l cu limbajul simțurilor, al fervorii intime, poezia făcând posibilă limba și fiind „temeiul purtător al Istoriei” (Heidegger). Astfel Grigore Vieru înlesnește redescoperirea drumului pierdut către poezia autentică.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Daniel Cristea-Enache, *Funcția Vieru*, în revista „Convorbiri literare”, nr. 10 (166), 2009.
2. Theodor Codreanu, *Zece argumente pentru intrarea în canonul literar a lui Grigore Vieru*, „Literatura și Artă”, nr. 44.
3. Martin Heidegger, *Originea operei de artă*, Editura Humanitas, București, 1995.
4. T. S. Eliot, *Tradiția și talentul personal*, în vol. Romulus Bucur, Alexandru Mușina, *Antologie de poezie modernă. Poeți moderni despre poezie*, Editura Leca Brâncuși, București, 1997.

Mina-Maria **COMPETENȚA**
RUSU **DE COMUNICARE –**
PERSPECTIVE DE ABORDARE

Comunicarea în limba maternă este abilitatea de a exprima și de a interpreta concepte, gânduri, sentimente, fapte și opinii, atât în formă scrisă, cât și orală (ascultare, vorbire, citire și scriere), și de a interacționa lingvistic adecvat și creativ, în diverse contexte sociale și culturale: în educație și formare, la muncă, acasă și în timpul liber.

Competențe-cheie pentru învățământul pe tot parcursul vieții –
Cadrul european de referință,
Anexa la Recomandarea Parlamentului
și a Consiliului European, 2006

De la 1 ianuarie 2007, limba română și-a schimbat statutul în raport cu celelalte limbi ale țărilor din componența Uniunii Europene, valorificând astfel și concluziile studiilor lingvistului suedez Alf Lombard, privind româna și limbile europene. Cercetătorul a constatat că limba noastră este una dintre marile limbi europene, atât din punctul de vedere al numărului de vorbitori, cât și datorită importanței sale în planul comunicării culturale, vorbitorii acesteia fiind împrăștiați pe mai multe continente, dar având majoritatea în România. În acest context, responsabilitatea școlii în activitatea de învățare a limbii române se amplifică, succesele, ca și eșecurile în acest domeniu, având implicații majore în definirea imaginii României în lume.

În consecință, se impune o reevaluare a importanței competenței de comunicare în limba română, atât a vorbitorilor nativi, cât și a celor pentru care româna este fie o a doua limbă de comunicare, fie o limbă străină.

În studiile de specialitate, comunicarea este definită prin apelul la diferite orientări din planul lingvisticii, evocându-se componente care vizează competența și performanța. Prima componentă conține abilitatea de a aplica reguli gramaticale, de a formula expresii corecte din punct de vedere gramatical și de a le folosi corect în context adecvat. Competența poate fi percepută atât din punct de vedere pedagogic, cât și lingvistic. Componenta pedagogică stă la baza unei întregi teorii a educației și a învățării limbajului

precum și a comunicării, prin asigurarea unui caracter funcțional al acestuia. Componenta lingvistică vizează cunoașterea abstractă a unei limbi și nu poate ignora o facultate înnăscută, de natură lingvistică, a ființei umane. Coroborând cele două componente care definesc competența de comunicare lingvistică, rezultă contextul sociocultural, care permite dezvoltarea personalității umane, pe fundamentul comunicării, ca expresie a interrelaționării. Se pot deduce astfel regulile sociale și funcționale ale limbajului, competența de comunicare fiind definită drept *capacitatea care permite producerea și interpretarea mesajelor, precum și negocierea sensului în contexte specifice, asimilate situației de comunicare.*

COMPETENȚA ȘI PERFORMANȚA ÎN COMUNICARE

Începând din anii '60, cercetările încearcă definirea celor doi termeni corelativi în spațiul comunicării: *competența* și *performanța*, ambele văzute nu doar din perspectivă strict lingvistică, ci și ca indicator de integrare socială, care include vorbitorul într-un context situațional dat, determinându-i reacții, opinii, emoții, cu alte cuvinte, activându-i toate resorturile care pot asigura inserția socială a acestuia.

Competența lingvistică se definește prin achizițiile despre formele limbii, despre evoluția acestora, corelând *semnificatul* cu *semnificantul*, în contextul *semnificării*, adică al *producerii de sens*. Competența de comunicare vizează aplicarea de către o persoană a competenței lingvistice proprii în actul comunicării personale și interactive. Prin urmare, relația dintre cele două dimensiuni ale termenului de competență, *dimensiunea lingvistică* și *dimensiunea comunicativă* vizează aspectul complementar al lingvisticii cu interacțiunea socială.

Pe de altă parte, termenul de *performanță* dezvoltă aceleași componente, denumite *performanță lingvistică* și *performanță de comunicare interpersonală*, ambele vizând atât *aspectul cognitiv*, cât și pe cel *social*. Aspectul lingvistic al performanței vizează atingerea standardelor academice, în vreme ce *aspectul comunicativ* se manifestă în *capacitatea de manipulare contextuală a limbii*.

Nu trebuie omis amănuntul că limba este unul dintre sistemele de semne care asigură comunicarea interpersonală, folosit în mod curent de omenire, pentru relaționare. În planul educației, comunicarea presupune transmiterea unui mesaj modelator cu ajutorul unui cod de semne, în cazul de față fiind vorba despre codul lingvistic. Prin urmare, competența lingvistică asigură suportul pentru comunicarea personală, nefiind un scop în sine al educației în spiritul comunicării, ci doar instrumentul acesteia. Din păcate, o bună perioadă de timp, programele școlare de limba română au pus accent pe aspectul lingvistic al competenței, asimilând performanța cu nivelul cât mai ridicat, academic, al cunoștințelor de limbă. Această abordare a îndepărtat limba română de caracterul pragmatic al comunicării, generând o percepție eronată a finalităților învățării acestei discipline în școală.

ABORDAREA DIDACTICĂ A COMPETENȚEI DE COMUNICARE

Cercetările recente de didactică a limbii române propun o redefinire a disciplinei, fapt care implică o reevaluare a conținutului didacticii domeniului, ca soluție de aplicare a curriculumului, în vederea eficienței actului didactic. Percepută ca o „disciplină de frontieră (așezată în zona de intersecție a științelor limbii și literaturii cu științele educației și psihologia educațională), disciplină orientată deopotrivă teoretic și practic” (Alina Pamfil), Limba și literatura română produce efecte colaterale evidente care pot fi controlate și evaluate din perspectiva construirii la elevi a competenței de comunicare și a performanței lor comunicative la toate celelalte discipline din planurile de învățământ. În acest context, este evident statutul limbii române ca limbă de școlarizare. Realitatea confirmă faptul că în școală competența de comunicare a elevilor la toate celelalte discipline și, implicit, comprehensiunea cunoștințelor de specialitate se realizează parțial în cadrul orelor de limba română, prin segmentul de vocabular, dar și prin însușirea logicii discursului, în diferite stiluri funcționale. Este evident rolul instrumental pe care limba română îl are în dobândirea de către elev a competenței de comunicare capabilă să-i permită abordarea tuturor registrelor limbii, în dimensiunile specifice comunicării, vizând *înțelegerea și producerea de text*.

În acest specific se regăsește valoarea instrumentală a limbii române pentru toate celelalte discipline de studiu, fapt care încarcă de responsabilitate actul predării – învățării la disciplina în discuție, tocmai prin efectele sale colaterale. Din această perspectivă, evaluarea competențelor de comunicare nu trebuie să se limiteze doar la domeniul strict al disciplinei, ci se impune extinderea acesteia, prin raportarea la deprinderile și atitudinile conținute de cele opt competențe-cheie, luând în calcul concomitent atât palierul specific, cât și extinderea acestuia în sfera celorlalte discipline de studiu, precum și efectul în asigurarea competenței sociale integratoare.

COMUNICAREA DIN PERSPECTIVĂ LINGVISTICĂ ȘI PRAGMATICĂ

În planul disciplinei, noua perspectivă pedagogică, prin aplicarea modelului comunicativ-funcțional în predare ce presupune studiul integrat al limbii, al comunicării și al textului literar, a deplasat accentul de pe acumularea de cunoștințe pe dobândirea de competențe. În acest context, competența de comunicare nu este doar „reproducerea itemilor memorati, ci se definește ca sistem de strategii creative ce permit înțelegerea valorii elementelor lingvistice în context, dezvoltând abilitatea de a aplica cunoștințele despre rolul și funcționarea limbajului”. Așadar, trebuie înțeles faptul că prin competență de comunicare nu se înțelege volumul de cunoștințe despre limbaj deținute de un vorbitor, ci valoarea lor funcțională, generatoarea unei activități de interrelaționare. Totodată, comunicarea nu poate fi abordată în afara socialului și, în consecință, trebuie avută în vedere și dimensiunea integratoare a procesului.

Științele educației au definit competența de comunicare în primul rând prin capacitatea de a activa cunoștințe, de a manifesta atitudini, de a le contextualiza în

sfera interrelaționării. Complexitatea procesului trebuie văzută și din perspectiva implicațiilor formative pe care le au cele două acțiuni fundamentale: înțelegere de text și producere de text, atât în componenta scrisă, cât și în componenta orală. Tabelul de mai jos sintetizează schema competenței de comunicare:

	COMPREHENSIUNE DE TEXT	PRODUCERE DE TEXT
ORAL	A asculta	A vorbi
SCRIS	A citi	A scrie

În procesul de predare – învățare – evaluare a limbii române, verbele enunțate în tabel generează roluri specifice, pe care elevul trebuie să le joace alternativ, pentru a dobândi competența de comunicare adecvată. Aceste roluri sunt: auditor, lector, locutor și scriptor, conducând către un statut de participant activ al elevului la procesul comunicării, de implicare a acestuia, în sensul activării tuturor componentelor care concură la o comunicare izbutită. În concepția lui C. Simard, citat și de documentele UE privind politicile lingvistice, componentele competenței de comunicare sunt în număr de șase și converg pentru definirea modelului curricular al disciplinei, după cum urmează:

- *componenta verbală* care integrează toate componentele limbii (*dimensiunea lingvistică*, o *dimensiune textuală* și o *dimensiune discursivă*);
- *componenta cognitivă* al cărei rol este de identificare a operațiilor intelectuale implicate în producerea și înțelegerea limbajului;
- *componenta enciclopedică* ce impune cunoașterea aspectelor lingvistice, textuale, discursive specifice unor anumite domenii de activitate umană: istorie, tehnică etc.;
- *componenta ideologică* al cărei rol este de a dezvolta capacitatea de a ne situa și de a reacționa la diverse idei, valori, atitudini, principii vehiculate prin discurs;
- *componenta literară* operează trimiteri literare și pune în valoare capacitățile de valorificare a creativității verbale individuale;
- *componenta socioafectivă* dezvoltă sentimentele și atitudinile care pot influența comportamentul verbal al fiecăruia.

Vechile programe valorificau, din păcate parțial, dimensiunile anunțate de Simard, cu accent deosebit pe componenta verbală și dezvoltând dimensiunea lingvistică, dimensiunea textuală și dimensiunea discursivă. Aplicarea dimensiunilor enunțate presupunea cunoașterea unor noțiuni care vizau elemente de ordin fonetic, lexical, morfologic și sintactic, dar și punerea în mișcare a logicii textului, prin identificarea structurii narrative, descriptive, argumentative, explicative sau dialogate și, deopotrivă, prin valorificarea registrelor limbii și aplicarea lor contextuală, precum și a normelor de interacțiune verbală. Pentru adaptarea la reevaluarea rolului comunicării lingvistice, se impunea stringent afirmarea opțiunii pentru una dintre cele două direcții generale în didactica disciplinei Limba și literatura română: „abordarea limbii ca obiect de studiu în sine și / sau abordarea limbii ca instrument de comunicare” (Alina Pamfil).

Prin racordarea la orientările moderne în materie de curriculum, noile programe abordează complementar problematica limbajului și a comunicării, deplasând accentul pe latura pragmatică a învățării limbii române. Modelul curricular al disciplinei s-a modificat, fiind compatibilizat cu modelul pedagogic al educației pentru pregătirea elevilor în sensul învățării pe toată durata vieții și pentru integrarea activă a acestora într-o societate bazată pe cunoaștere. Acesta vizează dubla calitate a limbii române, ca disciplină de studiu și ca limbă de școlarizare, responsabilă, din această ultimă perspectivă, de succesul școlar al elevilor la celelalte discipline de studiu.

În noul model curricular al disciplinei se precizează că scopul acesteia este „construirea unei culturi comunicaționale și literare de bază, elevul devenind capabil să înțeleagă lumea, să comunice și să interacționeze cu semenii, să-și utilizeze în mod eficient și creativ capacitățile proprii pentru rezolvarea unor probleme concrete din viața cotidiană, să poată continua în orice fază a existenței sale procesul de învățare, să fie sensibil la frumosul din natură și la cel creat de om”.

Programele actuale propun abordarea limbii ca instrument de comunicare și sunt construite prin aplicarea „modelului comunicativ-funcțional”. Acesta se înscrie în „pedagogia comunicării”, care se caracterizează printr-un pronunțat caracter funcțional și prin „dezvoltarea integrată a capacităților de receptare și de exprimare orală, respectiv de receptare a mesajului scris și de exprimare scrisă”. Noua abordare integratoare a limbii și literaturii române se face din perspectivă interdisciplinară, fapt susținut și de regăsirea tuturor competențelor-cheie europene în conținutul acesteia. Totodată, parcurgerea noii programe evidențiază caracterul pragmatic al abordării și consonanța acesteia cu documentele emise de UE în domeniul politicilor lingvistice.

Prin urmare, disciplina Limba și literatura română este un domeniu cu mare deschidere formativă și informativă, cu încărcătură culturală și cu efect major asupra comunicării, ca activitate specific umană. Paradigma comunicativ-funcțională a disciplinei se reflectă în componenta pragmatică a domeniului de referință, aducând în prim-plan competența de comunicare văzută ca factor ce poate facilita substanțial integrarea în spațiul sociocultural. Această abordare pragmatică, pe care o aplică noile programe, argumentează faptul că un enunț nu exprimă doar o stare de lucruri, ci și gândurile, sentimentele pe care ideile enunțate le provoacă atât auditoriului, cât și enunțiatorului. Prin urmare, devine primordial aspectul integrator al comunicării în relația individului cu mediul sociocultural. În acest mod, este activată și valorificată dimensiunea socială a comunicării, aceasta fiind văzută și ca un catalizator al formării și manifestării personalității individuale în raport cu personalitatea colectivității din care vorbitorul face parte.

SITUAȚIA DE COMUNICARE

În lucrarea *Semiostilistica*, Ileana Oancea conchide că „pragmatica organizează paradigma actuală a științelor despre om”, făcând astfel trimiteri către mo-

dalitatea de utilizare a limbii, relația dintre semnele lingvistice și vorbitori, contextul situațional și activitatea intersubiectivă ca practică socială. Sensul pragmatic depinde deopotrivă de situația în care se efectuează enunțarea ca și de modul particular în care aceasta are loc, construindu-și câmpul de acțiune în zona comună cu sensul semantic. Domeniul definit astfel actualizează relația dintre semnul-tip și semnul-ocurență, conturând ceea ce numim *situația de comunicare*. În consecință, programele de limba română au preluat această sintagmă ca element-cheie pentru procesul lingvistic ce construiește mesajul, cu toate semnificațiile acestuia și implicațiile asupra vorbitorilor. Important este ca, în procesul de predare – învățare – evaluare, *situația de comunicare* să fie înțeleasă ca loc de convergență a componentelor cadrului comunicativ, care îmbină *coordonata personală* cu cea *temporală, spațială, socială* și cea *discursivă* (GLRA, II, p. 635). Situației de comunicare îi sunt indispensabile *rolurile comunicative*, atât cel deținut de *emițător*, cât și cel al *receptorului*, în calitate de *destinatar*. Definirea acestor roluri reprezintă un moment decisiv în activitatea de înțelegere de către elevi a relației pe care fiecare rol o are cu acțiunile care îi sunt atribuite firesc, în virtutea derulării într-o situație reală de comunicare:

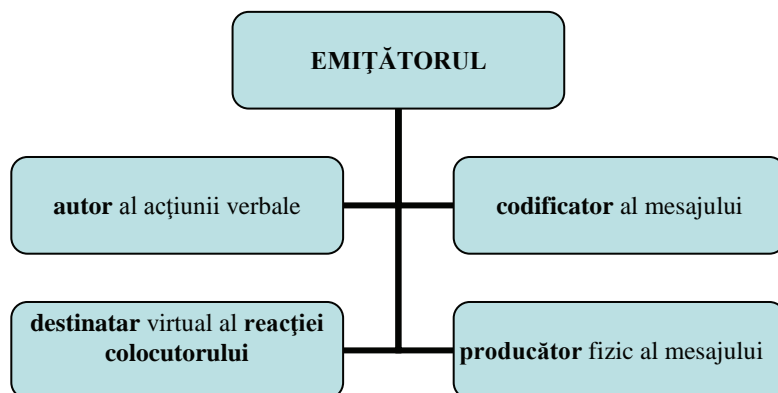

Fig. 1

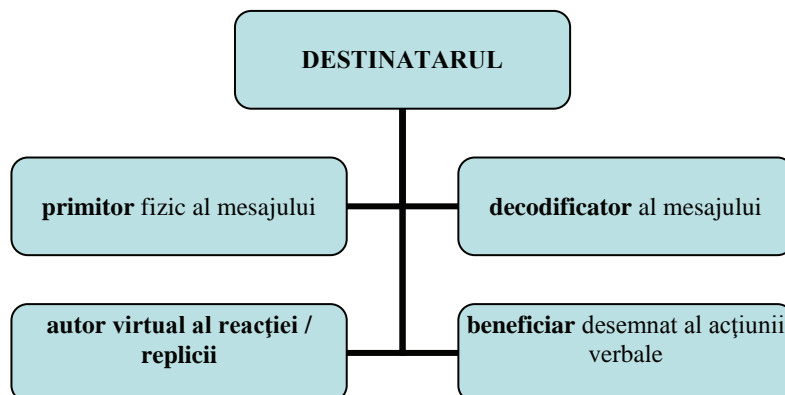

Fig. 2

Schemele propuse conduc demersul către argumentarea caracterului pragmatic implicit al disciplinei Limba și literatura română. Emițătorul este definit, din perspectivă pragmatică, drept *autor al acțiunii verbale*, fapt care îi atribuie un rol dinamic în comunicare. Acțiunea în sine este enunțată de acesta, dar se dorește realizată de către destinatar. Prin urmare, analizând schema realizării unei comunicări, identificăm dialogul, care este o formă de manifestare a interacțiunii verbale. Astfel, se relevă împletirea *codului lingvistic* cu un *cod social*, în procesul de comunicare, de fapt în definirea *situației de comunicare*. Acest aspect denotă implicarea majoră a disciplinei Limba și literatura română în construirea la elevi a *competenței sociale și civice*, prin înțelegerea codurilor de comportament și de bune maniere general acceptate în diferite societăți și medii și prin conștientizarea interacțiunii dintre identitatea culturală națională și cea europeană.

COMPETENȚA DE COMUNICARE – COMPETENȚĂ-CHEIE

Din perspectiva Cadrului Comun European, competențele generale individuale ale elevului sau utilizatorului se bazează îndeosebi pe *cunoștințele (savoirs; knowledge)*, *deprinderile (savoir-faire; skills)* și *competența existențială (savoir-être; existential competence)* pe care acesta le posedă, precum și pe capacitatea sa de a *învăța (savoir-apprendre; ability to learn)*. În acest context, *competența de comunicare lingvistică* trebuie percepută ca atare, iar construirea acesteia se poate realiza printr-un curriculum deschis și flexibil, în spiritul *longlife learning*.

În Cadrul Comun European, competența de comunicare lingvistică se definește prin relația a trei componente specifice: *componenta lingvistică*, *componenta sociolingvistică* și *componenta pragmatică*, prezentate în elementele lor fundamentale ca o sinteză între *cunoștințe, aptitudini și deprinderi*. Componenta lingvistică vizează formarea *deprinderilor lexicale, fonetice, sintactice*, în vreme ce componenta sociolingvistică valorifică *parametrii socioculturali ai utilizatorului limbii*, iar componenta pragmatică se concretizează în *utilizarea funcțională a resurselor lingvistice* (realizarea funcțiilor comunicative, a actelor de vorbire), bazându-se pe schemele sau descriptorii *schimburilor interacționale*.

Competența de comunicare lingvistică a utilizatorului se observă în realizarea activităților comunicative variate, care implică:

- receptarea,
- producerea,
- interacțiunea,

realizate fie în *formă orală*, fie în *forma scrisă*, fie în ambele forme. Activitățile comunicative *de receptare* (orală și / sau scrisă) și *de producere* (orală și / sau scrisă) sunt indispensabile pentru orice activitate interactivă, a cărei finalitate este atât de a informa, cât mai ales de a modifica atitudini și mentalități la nivelul receptorului, de a-i provoca acestuia reacții și transfer de rol din partea emițătorului.

Competența pragmatică pune în prim-plan utilizarea funcțională a resurselor lingvistice, prin realizarea funcțiilor comunicative, a actelor de vorbire, în general, și face referire la coeziunea și coerența discursului, la selectarea celor mai potrivite tipuri și genuri de texte în raport cu intenția comunicativă. Față de competența lingvistică, în cazul competenței pragmatice, impactul major al interacțiunilor și mediilor culturale este decisiv pentru obținerea performanței comunicative. Abordarea de tip structural din vechile programe, care vizau o cunoaștere pur teoretică a sistemului limbii, s-a dovedit perimată, fiind înlocuită în noile programe cu una de tip funcțional, schimbare care a determinat și transformarea obiectivelor în competențe. Standardele care însoțeau programele vechi fixau nivelul general de cunoștințe pe care un elev trebuia să le dețină la sfârșitul gimnaziului, făcând doar simple referiri la aspectul operațional al acestora. În noua viziune, competențele sunt, prin definiție, expresia autorității unor opinii, priceperea bazată pe o cunoaștere temeinică a problematicii și au ca bază aspectul operațional al cunoștințelor. Prin urmare, competențele sunt măsurabile prin acel *savoir-faire* care determină, în timp, configurația individuală a lui *savoir-être*, prin așezarea în locul convenit al lui *savoir-apprendre*, adică așezarea individului într-un spațiu deschis al învățării pe tot parcursul vieții. Se observă, astfel, că noua viziune a programelor are o perspectivă deschisă, care nu se sfârșește odată cu ieșirea elevului din sistem. Dimpotrivă, abia după finalizarea studiilor, acesta poate evalua eficiența școlii în raport cu propria-i formare și cu flexibilitatea în adaptare la schimbările sociale. Retrospectiv, elevul poate evalua relația dintre necesar și inutil din programa școlară parcursă în anii de studiu, cum la fel de bine poate să constate nivelul de cultură generală pe care l-a dobândit în această perioadă. Este evident că, în această postură, individul conștientizează faptul că nu cantitatea informațiilor îi este de ajutor în integrarea socială, ci gradul lor de operaționalizare.

Performanța trebuie percepută ca indice calitativ de funcționare, de randament social, având ca indicator de bază funcția comunicativă, de relaționare. Revenind la accepțiunea termenului în plan strict lingvistic, performanța nu se confundă cu rezultatele participării elevilor la olimpiade și concursuri școlare de profil, ci se definește prin gradul de integrare socială a individului, din perspectiva competenței acestuia de comunicare lingvistică, socială și culturală. Performanța mai poate fi definită prin evaluarea periodică și comparativă a progresului individual în privința competenței de comunicare, reflectată în performanțele de integrare socioculturală. Dacă s-ar aplica grila de autoevaluare pentru dobândirea competențelor de comunicare lingvistică, așa cum apare în Cadrul Comun European, fiecare absolvent al școlii ar trebui să corespundă nivelurilor C1-C2, dacă limba română este limbă maternă. Astfel, cel evaluat ar trebui să dețină competențe de înțelegere și vorbire reflectate în ascultare, citire, participare la conversație, discurs oral și scriere, cu respectarea indicatorilor pentru fiecare nivel. Spre exemplu, pentru nivelul C2, autoevaluarea competențelor de comunicare trebuie să producă următoarele constatări din partea subiectului supus autoevaluării, pe care le cităm din grilă:

– pot să scriu texte clare, cursive, adaptate stilistic contextului;

- pot să redactez scrisori, rapoarte sau articole complexe, cu o structură logică clară, care să-l ajute pe cititor să sesizeze și să rețină aspectele semnificative;
- pot să redactez rezumate sau recenzii ale unor lucrări de specialitate sau opere literare.

La nivelul comunicării orale, în timpul participării la o conversație, cel în cauză trebuie să constate următoarele:

- pot să particip fără efort la orice conversație sau discuție și sunt familiarizat(ă) cu expresiile idiomatice și colocviale.
- pot să mă exprim fluent și să exprim cu precizie nuanțe fine de sens.
- în caz de dificultate, pot să reiau ideea și să-mi restructurez formularea cu abilitate, în așa fel încât dificultatea să nu fie sesizată.

Dacă acești indicatori de performanță comunicativă se aplică în cazul unei limbi străine, cu atât mai mult ei trebuie să fie îndepliniți de un vorbitor nativ al limbii române, instruit și educat, care să fie capabil să probeze competențele de comunicare, la ieșirea din sistem, la examenul de bacalaureat, la care va susține două probe, una scrisă și alta orală. Într-un sens mai larg, se poate utiliza termenul de performanță, prin raportarea rezultatului învățării la competențele prevăzute de programa școlară. În acest caz, performanța se cuantifică în notă care, pe scara 1-10, fixează nivelul calitativ al învățării, în plan individual, prin raportare la trei planuri referențiale: sistemul de evaluare practicat în școală, gradul de inserție individuală în contextul sociocultural și gradul de operaționalizare a cunoștințelor.

COMPETENȚA DE COMUNICARE VS COMPETENȚA CULTURALĂ

Complexă ca disciplină, limba română este studiată în școală nu doar ca limbă literară în funcțiune, în manieră sincronică, ci și în dimensiunea ei diacronică, evocând evoluția formelor de la limba populară la forma literară, de la sensul propriu la cel figurat al cuvântului, în toate stilurile funcționale. Strict în domeniul de referință, performanța trebuie măsurată din dublă perspectivă: *structurală* (teoretică) și *funcțional-discursivă* (pragmatică). Din acest motiv, noile programe îmbină cele două perspective, cu accent pe cea de-a doua, oferind profesorilor o structură coerentă de curriculum, deschisă și invitându-i la o aplicare originală, particularizată fiecărui grup-țintă. Un aspect esențial al programelor este construirea *competenței culturale*, care impune crearea la elevi a unui sistem de valori, specifice comunității căreia aceștia îi aparțin. În acest mod, disciplina Limba și literatura română poate asigura conștientizarea identității individului, în dimensiunile intelectuală, afectivă și morală. Cultura asigură deschiderea spre valorile celuilalt, facilitând atitudinea de respect și de comparare cu valorile proprii și naționale. Orizontul cultural în care viețuiește un individ este în măsură să-i asigure descoperirea propriei identități, la construirea căreia îl face partaș activ. Disciplina în discuție asigură competența culturală prin accesul dirijat la lectură, cartea fiind un obiect cultural esențial și purtătoarea unui univers în care

individul se poate proiecta existențial, fie ca regăsire a propriului destin, fie ca aspirație a dobândirii unui statut de perspectivă. Literatura oferă modele morale și are un efect profund modelator asupra cititorului. Dirijarea lecturii și a comprehensiunii textului, a decodării mesajului, se realizează după modelul clasic al comunicării dintre emițător și destinatar, cu toate elementele aferente procesului, prezentate mai sus. Prin urmare, competența de comunicare își extinde sfera în competența culturală, regăsindu-se ca formulă de interrelaționare cu efect modelator asupra personalității umane.

COMPETENȚA DE COMUNICARE ÎN NOILE PROGRAME DE LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

Important pentru elev este să dobândească în timpul perioadei de școlaritate competența fundamentală care îi poate asigura dezvoltarea capacității de adaptare la schimbările din planul sociocultural în care se va dezvolta în timp. Aceasta are un pronunțat caracter pragmatic și trebuie cultivată la toate disciplinele de studiu, purtând un nume generic care responsabilizează extrem de mult școala: *a învăța să înveți*.

În Cadrul Comun European, în vederea dobândirii acestei competențe, se prevăd cunoștințe, deprinderi și atitudini specifice, cu un caracter de maximă generalitate, care trebuie aplicate în activitatea de predare – învățare la toate disciplinele de studiu. Se remarcă în mod deosebit ca fiind de o importanță maximă deprinderile de bază, *scris, citit*, care sunt indispensabile învățării. Acestea asigură, în timp, accesul la informație, prelucrarea și asimilarea de noi cunoștințe și deprinderi, pentru crearea universului cultural autonom și personal. Considerăm că toate celelalte competențe se circumscriu acestei competențe fundamentale și trebuie percepute ca aplicații pe domenii ale cunoașterii regăsite în conținutul tuturor disciplinelor de studiu.

Competența de comunicare derivă din competența-cheie *a învăța să înveți* și trebuie tratată ca o componentă de bază a domeniului definit de citit-scris. Aceasta se regăsește în conținutul competențelor generale specifice disciplinei Limba și literatura română, așa cum sunt acestea prevăzute de noile programe:

- receptarea mesajului oral în diferite situații de comunicare;
- utilizarea corectă și adecvată a limbii române în producerea de mesaje orale în situații de comunicare monologată și dialogată;
- receptarea mesajului scris, din texte literare și nonliterare, în scopuri diverse;
- utilizarea corectă și adecvată a limbii române în producerea de mesaje scrise, în diferite contexte de realizare cu scopuri diverse.

Conținutul *valorilor și atitudinilor* din programele de limba și literatura română derivă, la rândul lor, din componenta *valori* de la competențele-cheie europene: *comunicarea în limba maternă, competențe sociale și civice, sensibilizare și exprimare culturală*.

- Cultivarea interesului pentru lectură și a plăcerii de a citi, a gustului estetic în domeniul literaturii;
- Stimularea gândirii autonome, reflexive și critice în raport cu diversele mesaje receptate;
- Cultivarea unei atitudini pozitive față de comunicare prin conștientizarea impactului limbajului asupra celorlalți și prin nevoia de a înțelege și de a folosi limbajul într-o manieră pozitivă, responsabilă din punct de vedere social;
- Cultivarea unei atitudini pozitive față de limba română și recunoașterea rolului acesteia pentru dezvoltarea personală și îmbogățirea orizontului cultural;
- Dezvoltarea interesului față de comunicarea interculturală.

Construite pe un model cu un pronunțat caracter pragmatic, actualele programe de limba și literatura română au conexiuni cu orientarea noii *Gramatici a limbii române*, Editura Academiei, fapt care demonstrează caracterul dinamic al curriculumului și actualitatea acestuia, prin raportare la evoluția procesului de comunicare. În prefața la noua *Gramatică a limbii române*, se precizează poziția specialiștilor privind modul de abordare a procesului de comunicare lingvistică; „faptul gramatical este privit nu numai din punctul de vedere al statutului pe care i-l conferă poziția în sistem, ci și sub aspectul utilizării în activitatea (care definește limba) de transmitere a informației” (GALR, vol. I, 2005).

Fără a impune tratarea comunicării din perspectivă didactică prin prisma noilor orientări academice, programele actuale de limba și literatura română deplasează accentul de pe latura teoretică pe cea funcțională a limbii, valorificând atât aspectul descriptiv, cât și cel normativ al limbii române literare actuale. În același timp, programele vizează și dinamica limbii, diversitatea manifestărilor acesteia în componenta pragmatică a comunicării, valorificând deopotrivă atât aspectul oral, cât și cel scris. Așa cum susțin lingviștii în noua gramatică, abordarea comunicării din perspectivă funcțională recomandă studiul limbii „în ipostază vorbită”, glisând de la modelul aplicat de vechile programe care teoretizau excesiv norma limbii române literare standard, dar aplicațiile le propuneau pe texte selectate din stilul beletristic, unde se știe că abaterea de la normă personalizează textul, având virtuți stilistice incontestabile la modelul comunicativ-funcțional.

Din această viziune novatoare a curriculumului rezultă faptul că aplicarea în procesul de predare – învățare – evaluare are în vedere o realitate incontestabilă care s-a manifestat dintotdeauna ca proprie procesului complex al comunicării, și anume faptul că în școală, la disciplina Limba și literatura română, trebuie să se dezvolte echilibrat și armonios în primul rând *competența de comunicare orală*, care ocupă cel mai mult timp din existența omului. Locutorul dobândește o poziție centrală în cadrul procesului, asumându-și conștient rolul în transmiterea mesajului și manifestându-se în remodelarea acestuia, prin atribuirea conotațiilor particulare care îl definesc. Mesajul nu mai poate fi perceput ca o simplă informație, ci trebuie înțeles și din perspectiva subiectivă a emițătorului, a rolului modelator în raport cu destinatarul.

Prin urmare, în activitatea de predare profesorul va avea în vedere sporirea la elevi a competenței de exprimare orală și creșterea calitativă a nivelului acesteia, prin apelul la elemente de *retorică* și de *semantică* a discursului oral. Este evidentă, astfel, necesitatea abordării curriculumului dintr-o perspectivă inter- și transdisciplinară, care să valorifice creator potențialul semantic al limbajului reflectat în eficiența comunicării atât orale, cât și scrise. Scrierile beletristice trebuie percepute atât ca mijloc de realizare a educației estetice, cât și ca produse specifice unui spațiu cultural în care trăiește individul uman. Ca suport de aplicare a noțiunilor teoretice, dacă sunt folosite exclusiv, acestea pot dăuna bunei intenții de a dezvolta competența de comunicare; mesajul operelor literare trebuie să reprezinte însă pretext de construire a unor situații de comunicare, în cadrul cărora să se precizeze raportul dintre realizarea scrisă și cea vorbită a limbii române, evaluarea dimensiunii estetice a textului, precum și aspectul sociocultural al acestuia.

În acest mod, aplicarea programelor ar conduce la dobândirea competențelor specifice, facilitând elevilor procesul de înțelegere a organizării limbii, ca sistem normat de semne lingvistice, cu efect benefic asupra aplicării conștiente a „mecanismelor de utilizare a sistemului în procesul de comunicare” (GALR).

ANEXE

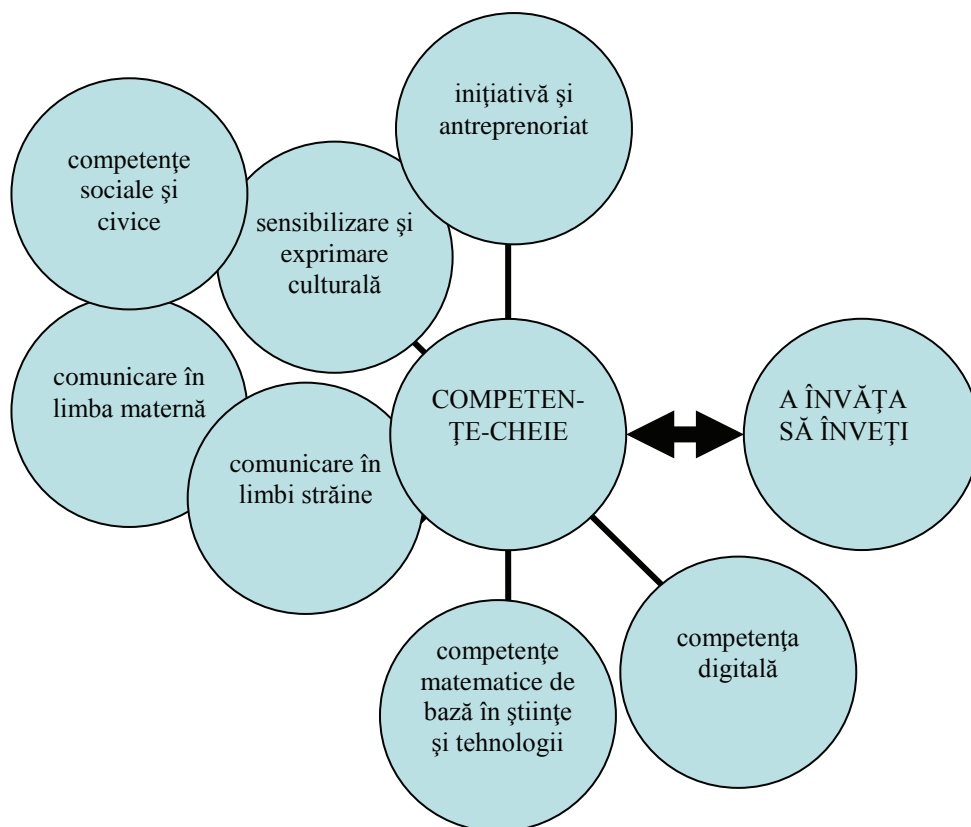

Fig. 3

Fig. 4

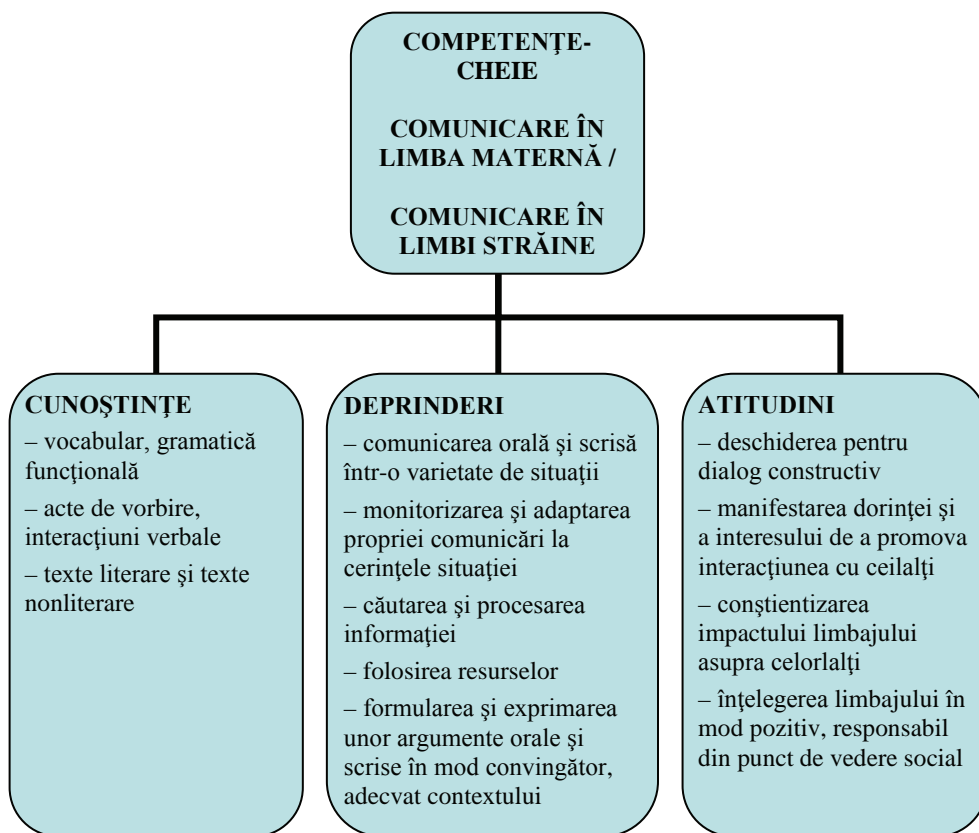

Fig. 5

Notă: comunicarea în limbi străine vizează aceleași cunoștințe și deprinderi, diferă doar atitudinile. Acestea au elemente comune cu atitudinile dezvoltate în cadrul competenței sociale și civice și sunt următoarele:

- aprecierea diversității culturale,
- manifestarea interesului pentru limbi și comunicare interculturală.

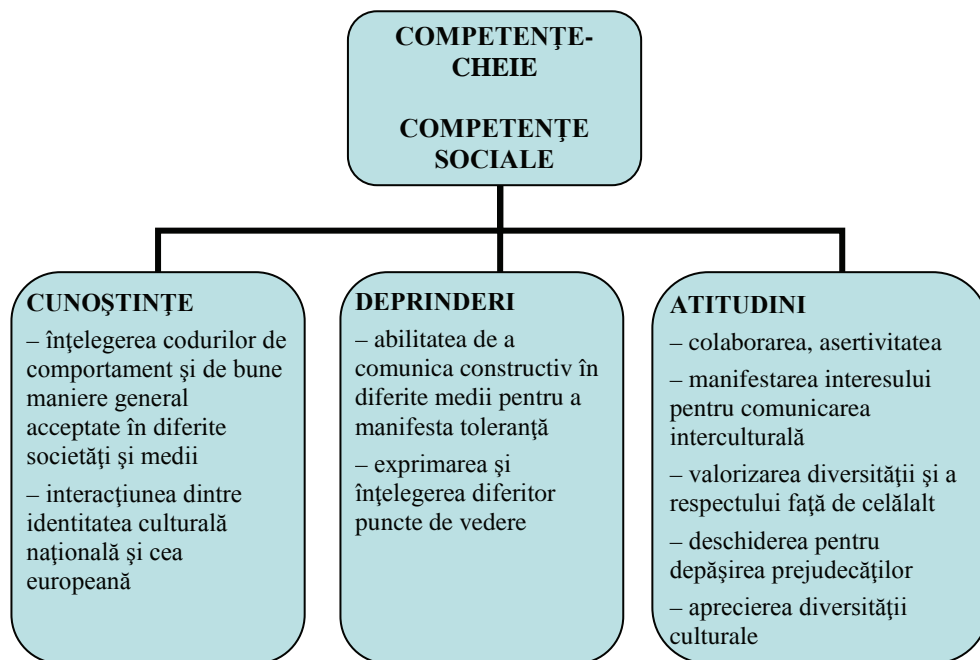

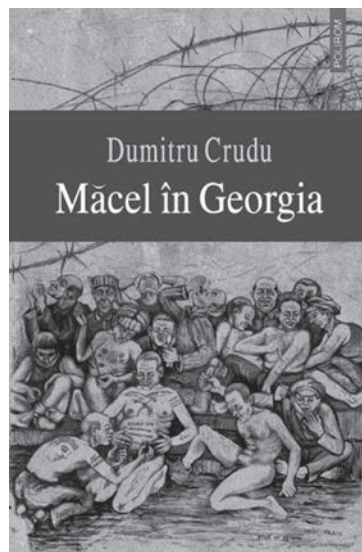
Fig. 6

BIBLIOGRAFIE

1. *Gramatica limbii române*, vol. I, II, Editura Academiei, București, 2005.
2. *Programele de limba și literatura română pentru clasele V-VIII*, aprobate în cadrul Comisiei Naționale, august 2009.
3. Alf Lombard, *La langue roumaine; Une presentation* (Bibliotheque francaise et romane. Ser. A: Manuels et etudes linguistiques, Paris, 1974.
4. Ileana Oancea, *Semiostilistica*, Timișoara, Editura Excelsior, 1998.
5. Alina Pamfil, *Limba și literatura romană în gimnaziu – Structuri didactice deschise*, Editura Paralela 45, 2003.
6. Claude Simard, *Éléments de didactique du français langue première*, Montréal, De Boeck și Lancier, 1997.

Maria **BASARABIA CA O RANĂ**
RADA ALEXE DESCHISĂ – MĂCEL ÎN GEORGIA
DE DUMITRU CRUDU

Acest prim roman al unuia dintre cei mai talentați scriitori din Republica Moldova reprezintă un șoc pentru cititorul de la București sub toate aspectele. Precedat de o piesă de teatru, e scris în stil postmodern, e crud și nemilos, oferă o imagine în care nu se vede nici măcar umbra romanticului pod de flori și mai are și un titlu ciudat. Dacă a vrut să șocheze publicul din România, Dumitru Crudu a izbutit, deși nu cred că acesta a fost principalul său obiectiv.

În primul rând titlul. De ce să scrie un pașnic și visător moldovean despre război și dacă vrea să scrie de ce despre Georgia, o altă fostă republică sovietică, dar aflată la mii de kilometri, undeva în Orient. Tonul scrierii e parodic, nimic nu este luat în serios, nici demonstrațiile tinerilor scriitori, nici lupta lor dramatică pentru introducerea alfabetului latin și recunoașterea limbii române, nici măcar zgomotul tancurilor ce se aude în fundal. Este postmodernism, dar este, în același timp, și ceva din atitudinea balcanic-zeflemistă a celor ce nu par a lua nimic în serios și unde marile evenimente pălesc în fața micilor dispute, a conflictelor de clan. Există în roman mai multe scene memoriale care ilustrează derizoriu. Descrierea războiului din Georgia se face într-un stil sobru: „se vedeau flăcările exploziilor luminând intermitent centrul orașului și lățindu-se când într-o parte, când în alta, izbucnind acolo unde te așteptai mai puțin și împrăștiind în jur nori groși de fum

care se lăteau amenințător spre suburbii”. Ne așteptăm să asistăm în continuare la descrierea unui măcel, a unei lupte de stradă. În loc de toate acestea e lupta dintre două cămine studențești, fiecare exponent al altei orientări, apoi cu lupta dintre etajele aceluiași cămin: „Zeci de studenți bărboși și înarmați de la etajele superioare coborau să ocupe etajele de jos pentru a răsturna administrația căminului”. Lupta politică devine derizoria dispută pentru administrația căminului, idealul se sparge în bucăți: „intrară în luptă studenții megreli, dar și cei armeni și curzi, care pur și simplu vroiau să apere camerele unde locuiau”.

Acțiunea romanului se petrece în preajma anilor '90. Întâmplările au loc la Chișinău și la Tibilisi. Alternarea acestor spații produce la un moment dat confuzii, cititorul neînțelegând întotdeauna clar unde se află eroii. Starea confuză este voită, fiindcă la Chișinău sau la Tibilisi au loc, de fapt, evenimente similare, accentul căzând pe lupta unor grupuri de intelectuali dornici să își regăsească identitatea națională. Demonstrațiile de stradă la care iau parte Angelo și prietenii săi poeți și prozatori din cele două țări par toate la fel, cu aceiași actanți, sfârșind fără niciun rezultat concret. Cel mai ciudat este faptul că ele seamănă până la identificare cu manifestațiile din aprilie 2009, deși romanul a fost scris cu mult înainte. Umbra lui Voronin alunecând liniștit mai plutește peste toți și toate, atunci ca și acum.

Eroul principal, tânăr poet, devenit, după terminarea studiilor la Facultatea de Filologie, cercetător la Academia de Științe a Republicii Moldova. Numele său este simbolic: Angelo, un înger care acceptă să fie bătut, înjurat, calomniat, dar nu renunță la lupta pentru afirmarea limbii române, chiar dacă uneori este nevoit să își traducă în rusă poeziile, pentru a fi înțelese de poezii uzbeci sau georgieni. În atmosfera tensionată în care trăiește, populată de turnători KGB, poeți fanaști, impostori și luptători naționaliști sinceri, el se eliberează prin scris. Angelo este iremediabil îndrăgostit de o frumoasă brunetă Georgiana, personaj simbolic ce străbate multiplele planuri ale romanului, trecând din real în fantastic. Toți o au și toți profită de ea, pentru că Georgiana se oferă tuturor cu generozitate.

Tot romanul este populat de scriitori, tineri membri ai unui cenaclu revoluționar de la sfârșitul anilor '80, alții doar amintiți, fără a lua parte la acțiune, dar au nume reale – Nicolae Costenco, Vladimir Beșleagă, Ion Druță, Gheorghe Crăciun, Dinescu, Cărtărescu. În spatele lor se profilează societatea intelectuală a Chișinăului, o radiografie nemiloasă a oportuniștilor, pendulând între acceptarea și negarea limbii române, a literaturii proletcultiste și a noilor orientări, noi îmbogățiți și intelectuali altruști. Adevăratul personaj este chiar limba română care există, chiar dacă unii vor să o numească limbă moldovenească, fiindcă așa au fost instruiți.

Coperta cărții, o imagine aparținând tot unui artist basarabean, atrage atenția asupra sensurilor mai adânci ale romanului, asupra dramei profunde a unor popoare a căror identitate națională a fost măcelărită de regimurile sovietice. Partea cea mai dramatică este măcelărirea limbii, fiindcă un popor nu poate exista fără a avea o limbă. U.R.S.S. a dispărut ca unitate politică, dar răul imens pe care l-a făcut popoarelor stăpânite de ea încă există în toate țările foste republici sovieti-

ce, în Moldova sau în Georgia. Începutul anilor '90 a marcat sfârșitul acestui stat mamut, mentalitățile au supraviețuit. Una dintre cele mai ilustrative și în același timp mai dramatice scene este aceea în care eroul principal, aflat în satul bunicii săi, Flutura, sat românesc din apropierea Prutului, este gata să fie omorât în bătaie, fiindcă a arborat deasupra unei discoteci drapelul românesc. Unul dintre țărani români din sat întreabă, în cel mai absurd și fantastic mod: „Și ce avem noi în comun cu România?”, întrebare retorică urmată de recitarea absurdă a variantei sovietice a istoriei conform căreia armata sovietică i-a eliberat, scăpându-i de românii care îi băteau cu biciurile peste gură. Uimirea eroului care copilărise alături de acești flăcăi simpli este și uimirea noastră. Scriitorul trece dincolo de această fațadă și prezintă realitatea văzută cu lupa necruțătoare a adevărului: „Cu toții erau fii de țărani, o duceau greu, niciunul dintre ei nu avea blugi, adidași sau geantă cu curea, niciunul nu avea schiuri sau magnetofon și eu îi priveam încurcat și nu înțelegeam de ce acești adolescenți de 16 ani sau acești flăcăi de 21 sau 22 de ani iubesc Uniunea Sovietică, odată ce Uniunea Sovietică nu le-a dat aproape nimic în viață. O iubeau fără a gândi de ce o iubesc și fără a face vreo legătură între părinții lor, care smulgeau de dimineața până seara târziu frunze de tutun pe câmpiile accidentate din jurul satului”. În numele acestei iubiri iraționale pentru cei care le-au răpit identitatea, flăcăii aceștia, în fond oameni pașnici, strigă cu vehemență „Moartii românilor!” și sunt gata să îl omoare în bătaie pe cel cu care copilăriseră. Conflictul ce părea ireconciliabil între poetul naționalist și flăcăii satului se termină în stil balcanic, printr-un chef în care ulcelele cu vin moldovenesc și paharele cu votcă pun capăt disputei.

Romanul foarte bine scris al lui Dumitru Crudu șochează, dar nu prin teribilismul autorului, ci prin capacitatea sa de a oferi o radiografie dură a realității din Moldova de peste Prut, o realitate care nu ține cont nici de viziunea romantică a iubirii fraterne, nici de manipulările imperialismului cultural. Concluzia scriitorului este foarte amară și, ca un adevărat poet, o prezintă în mod metaforic. Angelo, tânăr cercetător al relațiilor „seculare” dintre Moldova și Georgia, descoperă un manuscris moldovenesc aflat la Tbilisi. Manuscrisul nu conține decât o frază: „Nimic nu se mai poate schimba”. Nu putem decât să sperăm că este o imagine postmodernă, în oglindă, pe care o citim în cheie optimistă, fiindcă Angelo și Georgiana pleacă împreună spre Moldova și romanul se încheie cu imaginea sugerată de cuvintele „furtuna se dezlănțui.”

Dumitru **MĂCEL ÎN GEORGIA**
CRUDU (FRAGMENT DE ROMAN)

19.

Angelo s-a ridicat și s-a pornit să treacă drumul ca să-și cumpere un pachet de țigări și Enrico s-a luat după el vrând să-l convingă s-o lase pe Georgiana în zeama ei, pentru că aceasta e o pupăză pe care toată lumea o fute. Și când era gata să-i spună că e o fleoartă, pe care, acum câteva ore, a futut-o și el, s-au trezit împresurați de o laie de tineri. În timp ce unul dintre ei îi întrebă: „Tkven kartveli hart?”¹, Che Guevara se făcu broască pe pământ. Enrico i-a răspuns, cu gura asudată: „Net, mî maldavani”². Dar tânărul insistă: „Kartulad vlaparakob?”³, ceea ce-l făcu pe Enrico să se înmoaie ca o plăcintă. Tânărul își înăspri vocea: „Ra saheldi gakvt?”⁴, și Enrico bolmoji: „Maia imea Enrico a evo Angelo”⁵. „Kartulad, șeidzleba!”⁶, nu se dădu bătut tânărul. Și Enrico îi zise: „Ne magu pa gruzinskii”⁷. Tânărul îl înșfăcă pe Enrico de guler: „Pacemu ne moje-te? Stolico let jivete v Gruzii i niznaite gruzinskii iazăc?! Cac äta mojno, svini!”⁸. Enrico protestă: „Mî ne svini, mî maldavani”⁹. Tânărul nu voia să creadă că sunt moldoveni: „Dacă sunteți moldoveni, de ce nu stați la naiba în Moldova voastră?”

Unul dintre tineri strigă: „Bine, dacă știți georgiana, vă lăsăm în pace...”, dar nici Enrico și nici Angelo nu au putut bâigui niciun cuvânt în georgiană.

Și atunci flăcăii au început să urle: „Cemodan, vogzal, Kișinev!”¹⁰ și s-au năpustit asupra lor, și i-au culcat la pământ, și au prins să-i izbească cu picioarele, iar Enrico zbiera: „Bă, ce voi aveți apă la cap?”

„Da, bine, vă lăsăm în pace, dacă ne demonstrați că știți georgiana”, au cedat tinerii.

„Tkven ițit cartulad?”¹¹, dar Enrico și Angelo se beleau la ei ca boii la poartă nouă, ceea ce-i făcu pe tipi să-și iasă cu totul din balamale. „Mă, puli belite, ce nai-ba cătați voi în Georgia dacă nu știți limba gruzină? Cemodan, vogzal, Kișinev! Mancurților, rusofoni jegoși, ați venit să rusificați poporul georgian! Scursuri ru-sofone!”

Handralăii care le dădeau în târbacă nu știau că-i desfigurau pe cel care o futuse pe teleleică și pe guguștiucul care îi cerea sfaturi cum s-o cucerească, deși, în adâncul sufletului său, nu mai trăgea nădejde s-o mai aibă vreodată. Culmea e însă că nici Enrico, dar cu atât mai mult Angelo, habar nu aveau că găliganilor care-i snopeau, în acele clipe, tot la Georgiana le stătea mintea: se gândeau cum s-o găsească și s-o ardă pe fata pe care, acum vreo oră, o văzuseră ieșind, semi-dezbrăcată, dintr-un bar din orașul vechi.

Și în timp ce tinerii îi stâlceau fața, Enrico era chiar bucuros un pic, pentru că, cel puțin acum, Angelo nu-i mai cerea sfaturi cum s-o cucerească pe Georgiana. Totodată, era surprins că nu simte absolut nici o durere, de parcă ar fi fost izbit în burtă sau în nas cu niște picioare sau mâini de vată sau cu niște bulgări de zăpadă. Fața totuși i se umplu de un lichid purpuriu și vâcos. Sângele i se scurgea în gură și sub gulerul cămășii și, în timp ce alte și alte picioare îi înnegreau ochii, Enrico își aminti cum la Chișinău, el și câțiva prieteni de-ai săi, înarmați cu lanțuri și bâte, ieșeau seara la vânătoare de ruși, chestionându-i pe tinerii pe care-i întâlneau în parc sau în stradă dacă știu sau nu limba moldovenească. Mulți nu știau nici măcar ce înseamnă *bună ziua* sau *mulțumesc* și din ce limbă sunt. Ei bine, Enrico și prietenii săi le dădeau o șansă, oferindu-se să-i învețe, pe gratis, limba băștinașilor. Învârtind lanțurile de fier în mâini, le cereau să repete după ei: „Bună ziua, îmi zice Anton. M-am născut pe 7 martie. Sunt din Chișinău și iubesc Moldova”. Unii însă se încăpățâneau să nu repete aceste cuvinte și expresii, motivând că sunt prea grele pentru ei. Pe aceștia îi zvântau în bătai, dar pe cei care acceptau să învețe niște formule de politețe în română îi lăseau în pace. Se apucau să-i desfigureze doar pe cei fițoși, pe cei care strâmbau din nas la auzul vorbelor moldovenești. Spre deosebire de banda criticului literar Dionisie, Enrico și amicii săi nu-i poceau niciodată pe oamenii binevoitori, dornici să învețe limba indigenilor. Gașca lui Dionisie însă începea să-i pizdească imediat cum aceștia deschideau gura și vorbeau în rusă. Șleahța lui Dionisie curăța cafenelele de consumatorii ruși, conducându-se de ideea că nu e normal să mănânci în vreun bar sau restaurant din Chișinău dacă nu știi limba moldovenească, și după ce-i izgoneau pe ruși din cafenele, Dionisie arbora un drapel tricolor pe tejghea, lăsându-i în local doar pe cei care vorbeau românește.

Enrico și prietenii săi însă nu au procedat niciodată așa. Mai întâi de toate, ei căutau să le ofere o șansă celor care nu cunoșteau nicio boabă în română. Aveau la ei câteva manuale de învățat rapid româna, cumpărate din banii lor proprii pentru a le dărui celor care se arătau interesați s-o însușească. Enrico și prietenii săi încercau să-i deprindă pe tinerii ruși mai binevoitori cum se zice *noroc, ce mai faci, cum te cheamă, de unde ești, dumneavoastră, doamnă, domnule* și unii repetau după ei până când însușeau aceste cuvinte sau expresii, și acești tineri deveneau

pe loc prietenii lor și Enrico îi invita în vreun bar oarecare unde se făceau cu toții varză. Erau călcați în picioare doar cei care refuzau categoric să pronunțe barem un cuvânt în limba română.

Acum însă Enrico scuipa sânge și își dosea capul cu mâinile. La Chișinău totuși alții stăteau ghemuiți în fața sa scâncind de spaimă. Dar Enrico nu mergea nicio dată prea departe cu bătaia, el se limita doar la câteva picioare și pumni în gură, spre deosebire de Dionisie sau de acești tineri zurlii care, probabil, își propuseseră să-i căsăpească de tot.

Când unul dintre tineri ridică o *Pșenicinaia* în aer ca să-l plesnească în creștet, Enrico își aminti, din nou, cum, în Chișinău, odată îi sărise muștarul în troleibuz, atunci când îi întreba pe cei din fața sa *coborâți?*, și aceștia îl priveau ca și cum ar fi căzut de pe lună: „Șto vî scazali? Vî magli bî gavariti na narmalinâm celoveceskom iazâke?A șto blea äta za iazâk na catorom vî gavarite?¹². Blea, fas-șâstî, padnimaiut golovu. Mulî nesciastnâie! nada maciti vseh v sartire¹³. Firește că reacția lui Enrico și a prietenilor săi nu fu una neapărat prietenoasă, indivizii respectivi fiind puși la punct, chiar în troleibuz.

Înainte ca sticla să i se implante în moalele capului, Enrico își mai aminti cum noaptea mășăluia pe străzile Chișinăului urlând cât îl țineau bojocii: „Cemodan, vogzal, Rasia! Vașa mati jdet vas damoi! Uberaitesi von! Tambovskii volk vam brat!”¹⁴, iar după ce *Pșenicinaia* se sparse de capul său, o *Pșenicinaia* încă nebăută, Enrico se mai întreba, prăvălindu-se pe asfalt, cum se face oare că tocmai el e făcut rusofon și tocmai lui i se cere să se care acasă când el, de fapt, nu e niciun fel de rusofon și în rusă refuză să vorbească sau stâlcește în mod intenționat cuvintele și din principiu nu-l citește pe Tolstoi sau Dostoievski, pentru că aceștia au scris în rusă, o limbă pe care „când o auzeam eminentemente îmi venea să borăsc”, și, în general, nu voia să aibă niciun fel de relații cu rușii. Pentru că avea impresia că aceștia sunt inițiatorii unei cabale contra românilor. După părerea lui, dacă un rus vede că ești român, atunci neapărat o să încerce să-ți pună piedici: medicii ruși îți vor prescrie un tratament greșit, în mod special, iar vânzătoarele îți vor vinde cu bună știință salam alterat. De ce oare îl invitau cunoscuții săi ruși să-i viziteze? Bineînțeles, ca să-l otrăvească. Mai mult decât atât, toți rușii vor să te domine. Ei te vor respecta numai atunci când te vor frânge. Te vor iubi doar dacă devii robul lor și le îmbrățișezi viziunile. Dar dacă gândești altfel decât ei, atunci te vor urî toată viața. Ei nu pot accepta ca lumea să nu le dea dreptate. Prietenii lor sunt doar cei pe care-i țin sub papuc. Dacă însă vrei să-ți dezdoi spatele, atunci te vor pocni sălbatic peste gură. Firește că Enrico le dejucase planurile, dar cum putea să le explice toate lucrurile astea tinerilorăștia năbădăioși care-l pocneau cu picioarele în coaie. Enrico îi vedea ca printr-un ciur, dar încă mai voia să le strige băiețilorăia supărați care-l rădeau cu cosorul: „Rebeata, zdesi cacaia-ta nedarazumenia. Vî ne tak poneali menea. Ia svoi, rebeata!”¹⁵, dar nu le mai strigă nimic, pentru că sticla se sparse în mii de cioburi în capul său și își pierdu cunoștința. Leșină la picioarele lor, fără a mai spulbera această neînțelegere bizară și inexplicabilă, care-l plasase de partea cealaltă a baricadei, cu toate că și el voia să-și curețe patria de străini și

milita pentru o Moldovă doar pentru moldoveni, la fel ca și acești tineri care voiau o Georgie exclusiv a georgienilor, în care să răsune peste tot doar limba georgiană.

20.

Da, eu încă mă mai gândeam la Georgiana, cu toate că fusesem rupt în bătai. Pe alături lumea trecea indiferentă, așezându-se pe terasă, îmbrățișându-și amici și ridicându-și în aer paharele pline cu vin, în timp ce eu încasam pumni în plină figură, iar Enrico zăcea fără cunoștință în stânga mea. Se pare că nimeni dintre cei care se aflau în acele clipe pe terasă n-a înțeles că doar la câțiva pași de ei s-a încins o ciomăgeală adevărată sau poate că au înțeles asta, dar îi durea fix în căclâie de ceea ce se întâmpla alături de ei. Oricum, ei veniseră acolo să bea ceva și să stea la o parolă cu prietenii lor și nu să-i despartă pe nu știu ce bătauși machiți. Doar câțiva milițieni se legănau de pe un picior pe altul, distrându-se pe seama noastră. Cu siguranță că ne-ar fi scos de acolo pe târgi, dacă nu apărea ca din pământ cecenul ăla cu nas turtit, cu care făcuserăm greva foamei. Giokar se băgă între noi și tinerii ăia orbiți de furie, scoțând din buzunar un șis. Îl smulse pe Enrico din mijlocul lor, îl cără la baie și îl stropi cu apă până când amicul meu își reveni. Dar treaba asta îi întărește și mai tare pe tineri și cine știe cum s-ar fi terminat toată daravela asta, dacă nu ar fi sărit între noi Iulius, fluturând teancul ăla de ruble roșii deasupra capului.

Îndată, toată tensiunea aia a plesnit ca o bulă de săpun. Iulius și-a întins mâinile uriașe în părți și s-a adresat mirat lui Giokar și georgienilor care roiau în jurul meu: „Da ce naiba se petrece aici? Eu sunt din Vilnius, din Lituania, eu sunt din Europa și aceștia sunt prietenii mei. Terminați dracului cu porcăriile astea. Fac cinste la toată lumea. Vă invit pe toți în bar. Eu plătesc”. Iulius îl strânse la piept pe primul tânăr pe care îl văzu și cu acesta îmbrățișat avansă pe terasă, urmat de toată gașca aia de bătauși, spre dezamăgirea milițienilor care se așteptau să vadă un adevărat măcel caucazian.

Gloata de mardeiași s-a revărsat pe terasă, ocupând toate mesele libere, și Iulius le-a pus în mâini noilor lui prieteni câte un pahar gol, cam prost spălat, dar nimeni nu a observat fleacul ăsta, toți observând altceva, cum paharele s-au umplut momentan.

Paharele se deșertau în ritmul rafalelor de mitralieră, ca, doar peste câteva minute, tinerii ăia care voiseră să ne termine un pic ma înainte să ne îmbrățișeze și să ne pupe fericiți, de parcă am fi fost cei mai buni prieteni de pe lume. Totuși cel mai pupat era Enrico, care stătea amețit pe un scaun, cu un pahar de coniac în mână.

Mi-am amintit că tot cu pupături și cu îmbrățișări se termină și nebunia din vara trecută de la Flutura, unde m-am dus să-mi vizitez bunicii. Ceea ce se întâmplase la Flutura însă nici măcar nu se putea compara cu zghehuiala de acum câteva

minute. La Flutura fusese o adevărată păruială, o beșteală de proporții. Tinerii care se răsulară contra mea voiau să mă ciomăgească cu orice preț.

Zavera se aprinse nu știu cum fulgerător, la clubul din sat, unde lumea țopăia pe ritmul unei melodii foarte populare – „kucikudum, tri colodța, / sahrani, sahrani nas ot solnța...”¹⁶. Scandalul se declanșă după ce am scos din geantă un steag tricolor și l-am arborat deasupra cozorocului ușii. Nu știu cine a observat primul acest lucru, dar când flăcăii din sat au ieșit în curte și și-au aruncat privirile în sus și au văzut tricolorul românesc, și-au ieșit din pepeni. Discoteca s-a spart pe loc. Fetele au spălat putina, iar flăcăii s-au îngrămădit ciucure în jurul meu. „Șine a făcut căcatul ista?”, au început să se grozăvească aceștia. Da, bineînțeles, am recunoscut că era opera mea. „A ta?”, a urlat Cașu, „șine ești tu, mă pulî cu ochi, dă-l jos mai repidi, căși aista e steagul pidarilor de români, da noi nu suntem români, noi suntem moldoveni”.

Dar eu n-am vrut să-l dau jos și Cașu se rățoi și mai avan la mine, că de ce dracului am înlocuit drapelul roșu de pe club, drapelul Uniunii Sovietice, cu cârpa asta românească: „Și avem noi în comun cu România, pulî borâtî și ești? Așiiia sunt burghezi și moșieri, așiiia ni-au bătut cu bișurile peste gură. Tu vrei sî șim cu așiiia, ca iarăși sî ni snochească în bătăi. Asta vrei tu! Ieu am făcut Afganistanul, sulî căcășioași și ești, eu te gâtui cu mâinili mele. Tu vrei sî vinî româniî încoași, da eu am sî-i împușc pe tăți, căcat împuțat și ești!”

Un flăcău mai bătrâior a urcat pe acoperiș și a coborât cu tricolorul în brațe și băieții au prins să-l calce în picioare, iar un alt flăcău tomnatic s-a întors de acasă cu un steag roșu și l-a înfipt pe acoperiș. Dar Cașu tot nu se liniștea și spumega de furie, învârtindu-se nervos în jurul meu.

Cu toate că tatăl meu m-a dat la internat după moartea mamei mele, îi știam pe fiecare în parte. Cu toții erau fii de țărani, o duceau greu, niciunul dintre ei nu avea blugi, adidași sau o geantă cu curea, niciunul dintre ei nu avea schiuri sau magnetofon și eu îi priveam încurcat și nu înțelegeam de ce și pentru ce acești adolescenți de șaisprezece ani sau acești flăcăi de douăzeci și unu sau douăzeci și doi de ani iubesc Uniunea Sovietică, odată ce Uniunea Sovietică nu le-a dat aproape nimic în această viață. Dar ei o iubeau. O iubeau cu patimă. O iubeau aproape ca pe o femeie. O iubeau fără a se gândi de ce o iubesc și fără a face vreo legătură între părinții lor care smulgeau de dimineață până seara târziu frunze de tutun pe câmpiile accidentate din jurul satului.

Toate curțile lor erau înecate sub mormanul frunzelor de tutun. Așijderea și curtea bunicilor mei era brăzdată de sfori pe care se uscau frunze de tutun. Nu aveai pe unde să treci de atâtea frunze de tutun, iar în drum puteai să ajungi doar mergând pe brânci. Dar tinerii care se zborșeau la mine nu vedeau nicio legătură între faptul că încă din clasa întâi căraseră și ei în spate grămezi de frunze de tutun și acest drapel roșu care flutura, acum, deasupra cozorocului ușii.

Ei iubeau la nebunie tot ceea ce ținea de Uniunea Sovietică, cu toate că părinții lor mai departe de Ungheni nu au fost nicăieri: nici măcar Chișinăul sau Bălțiul

nu l-au văzut; nu au văzut nicio singură țară străină; nu au fost niciodată la mare sau la sanatoriu; nu știau cum arată o salată de crabi și nu au mâncat niciodată măsline.

Ei iubeau patria sovietică, cu toate că nu aveau nici măcar o șosea care să lege Flutura de restul lumii și, ca să ajungă la Ungheni, trebuiau să meargă vreo șapte kilometri pe jos. În satul lor nu venea ambulanța și niciunul dintre ei nu avea telefon. Exista un singur telefon pentru tot satul la poștă.

Băieții însă formaseră un crug de fier în jurul meu, vrând să-mi dea la moacă. Îmi era limpede că nu aveam cum să fug. Cașu s-a gândit însă să-mi dea o șansă: „Caci-ti pe tricolor dacă vrei și scapi jiu și nevătămat de aiși”, dar eu nu am vrut și tipii au prins să urle la mine. „Șine te crezi, oaie cufurită?”, se răscocorau ei și, pe rând, se apropiau și mă apucau de gulerul cămășii. Dar încă nu-mi trăseseră nicio palmă. Era clar însă că se va lăsa cu o scuturătură serioasă și că măcelul nu mai putea fi evitat.

Un tip și-a dat jos pantalonii și s-a căcat pe tricolor și Cașu insistă: „fă și tu la fel și nu ti atinjim niși măcar cu un dejit”, dar eu nu voiam și basta și atunci Cașu se apropie de mine și mă scuipă în față.

Apoi se întoarse spre toată strânsura aia de oameni și îi atăță: „Amu sî-i scoatim tricolorul din cap. Pi el, băieți, spărjeți-i nasul”. Și când toată adunătura aia era gata să tăbărască asupra mea, apăru bunica mea cu o prăjină lungă în mână care prinse să strige: „Nu-l atinjeți pe nepotul meu. Șini-l atinje, o să aibî de furcî cu mini”.

Când au văzut-o pe bătrână, tipii au rămas cu ochii holbați și au făcut un pas înapoi, și cât timp aceștia erau debusolați și nu știau cum să reacționeze, pentru că nu puteau da într-o bătrână pe care o știau, bunica m-a extras din gura lupului.

Dar eram atât de speriat, că nu mă mai țineam pe picioare. Bunica mă împingea înainte, până când am ajuns în dreptul magazinului. Văzând că le-am scăpat printre degete, tipii și-au revenit din buimăceală și s-au luat după noi, urlând: „Nu-i lăsați și ni scapi. Moarti românilor!”.

Alergam din toate puterile și, așa cum fugeam, mi-am pierdut pantofii din picioare, dar nu m-am mai întors să-i caut, căci tipii urlau, șuierau și înjurau, scurtând distanța care ne separa.

Dar nu toți s-au luat după noi. Câțiva rămăseseră la club, unde s-a reluat discoteca și unde se zbenguiau din nou pe ritmurile săltărețe ale melodiei „kucikudum, tri colodța”.

Bunica îmi asigura spatele, învărtind prăjina în dreapta și în stânga sa pentru a-i ține pe junii turbați la distanță și pentru a-mi da posibilitate să mă îndepărtez. Cașu însă i-a smuls-o din mâini, i-a făcut-o bucăți, i-a tras o palmă și bunica a căzut. Flăcăii au sărit peste ea și au alergat să mă prindă, dar deja era prea târziu, căci ajunsesem acasă, unde tremuram de frică. Flăcăii au asediat

poarta. Se îngrămădiseră în fața casei bunicilor mei și încercau să doboare gardul. Căinii lătrau de mama focului. Nicuriuc aruncă cu un borcan în fereastră și sparse geamul și atunci a ieșit afară bunicul Vasile care avea cam în jur de șaptezeci de ani, cu coasa în mâini. Deschise poarta și începu să strige: „Pe șine-l prind îi tai pișoareli!”. Învârtea coasa în jurul său hotărât să nu cruțe pe nimeni și cârcotașii au dat înapoi, retrăgându-se spre fântână. Cașu a luat-o la fugă, ca peste câteva minute să se întoarcă și el cu o coasă. La fel a făcut și Nicuriuc și, din acel moment, a început războiul. Văzând că bunicul Vasile era atacat de vreo trei flăcăi cu coase ascuțite, a ieșit și bunica Maria cu o coasă în mâini, iar eu am urmat-o cu o bară de fier. Ne-am postat în stânga și în dreapta bunicului Vasile, înfruntându-i pe flăcăii înarmați cu coase și topoare care răgeau: „Moarti românilor!”. Probabil că ne-ar fi făcut chiseliță, dacă bunica n-ar fi strigat deznădăjduită: „Arde casa!”, și toată lumea a încremenit locului, înțepenind cu coasele sau topoarele deasupra capetelor, în aer, chiar în timp ce se pregăteau să lovească. Căci casa, într-adevăr, ardea. Și-au aruncat coasele sau topoarele la pământ și au alergat după bunicul Vasile care a scos din casă vreo zece căldări. Imediat au format un lanț viu între fântână și casa cuprinsă de flăcări. Transmiteau căldările din mână în mână, cu viteza luminii, spre casa linsă de flăcările dușmănoase. Toți participau la stingerea incendiului, indiferent de tabăra din care până atunci făcuseră parte. Ba mai mult decât atât, satul se trezea din somn și oamenii alergau spre casa bunicilor mei, mistuită de pojar, cu căldări pline cu apă. Dar după ce focul a fost stins, lupta izbucni din nou. De data asta însă fără coase. Cașu s-a aruncat asupra mea, dar între noi s-a băgat bunicul Vasile care i-a lipit o palmă răsunătoare, încât junele scandalagiu a zburat pe spate. Tot cu câte o palmă șfichiuitoare i-a doborât la pământ pe Nicuriuc și Dumitraș. Ecoul loviturilor s-a reverberat până pe lângă fântână, împrăștiindu-i pe ceilalți cârcotași.

Cei trei cusurgii s-au ridicat de jos și s-au apropiat de bunicul Vasile și l-au îmbrățișat, iar bătrânul i-a invitat pe toți în casă să le dea ceva de băut. Găliganii l-au urmat și moș Vasile i-a așezat la masă și bunica Maria le-a umplut farfuriile cu borș și paharele cu vin. După care Cașu m-a îmbrățișat, declarându-mi că pentru el sunt ca un frate, iar Nicuriuc se pupa cu bunicul Vasile, promițându-i că mâine o să pună un acoperiș nou. Totuși cel mai pupat eram eu. Pe urmă, s-a făcut ora patru de noapte și Dumitraș, Nicuriuc și Cașu au plecat cu coasele și topoarele pe umeri, jurându-mi o prietenie veșnică.

După vreo jumătate de oră, am tăiat-o și eu, la insistențele buniciei Maria care se temea ca gălceava să nu se reaprindă spre dimineață. Am plecat desculț și pe întuneric, însoțit de bunicul Vasile.

Spre deosebire de flăcăii din Flutura însă georgienii aveau năravul să te pupe direct pe buze. Cel puțin Cașu, Nicuriuc și Dumitraș mă țucuiseră pe obraz, dar nu pe buze, pe când tipii ăștia mă încolăceau cu mâinile pe după gât și mă pupau pe buze, și treaba asta nu-mi plăcea de nicio culoare. Totuși ne împăcaserăm și acum toastam în cinstea popoarelor noastre. Pentru că ne-am împrietenit, ne-am tăiat la mâini și ne-am propus să luptăm, împreună, contra ocupației sovietice.

NOTE

¹ *Tkven kartveli hart?* – Sunteți georgieni? (trad. din georgiană).

² *Net, mî maldavani* – Noi suntem moldoveni (trad. din rusă).

³ *Kartulad vlaparakob?* – Vorbiți georgiana? (trad. din georgiană).

⁴ *Ra sahelî gakvt?* – Ce nume aveți? (trad. din georgiană).

⁵ *Maia imea Enrico a evo Angelo* – Numele meu e Enrico, iar numele lui e Angelo (trad. din rusă).

⁶ *Kartulad, ŝeidzleba!* – Vă rog, în georgiană! (trad. din georgiană).

⁷ *Ne magu pa gruzinskii* – Nu pot în georgiană (trad. din rusă).

⁸ *Pacemu ne mojețe? Stolico let jivete v Gruzii i niznaite gruzinskii iazâc?! Cac âta mojno, svini!* – De ce nu puteți? De atâtea ani trăiți în Georgia și nu știți georgiana! Cum se poate una ca asta, porcilor! (trad. din rusă).

⁹ *Mî ne svini, mî maldavani* – Noi nu suntem porci, noi suntem moldoveni (trad. din rusă).

¹⁰ *Cemodan, vogzal, Kiŝinev!* – Valiza, gara, Chișinău! (trad. din rusă).

¹¹ *Tkven iŝit kartulad?* – Știți georgiana? (trad. din georgiană).

¹² *ŝto vî scazali? Vî magli bî gavariti na narmalinâm celoveceskom iazâc?A ŝto blea âta za iazâk na catorom vî gavarite?* – Ce-ați spus? Ați putea vorbi într-o limbă omenească normală? Da ce pula calului de limbă mai e și asta în care vorbiți voi? (trad. din rusă).

¹³ *Blea, faŝâstî, padnimaiut golovu. Mulî nesciastnâie! Nada maciti vseh va sartire* – Futu-i, fasciștii, își ridică capetele. Catâri nenorociți! Ar trebui să-i strivim în propriul lor suc! (trad. din rusă).

¹⁴ *Cemodan, vogzal, Rasia! Vaŝa mati jdet vas damoi! Uberaitesi von! Tambovskii volk vam brat!* – Valiza, gara, Rusia! Mamele voastre vă așteaptă acasă! Cărați-vă la mama dracului! Lupul din Tambov vă e frate! (trad. din rusă).

¹⁵ *Rebeata, zdesi cacaia-ta nedarazumenia. Vi ne tak poneali menea. Ia svoi, rebeata!* – Fraților, e o neînțelegere la mijloc. M-ați înțeles greșit. Eu sunt de-al vostru, fraților! (trad. din rusă).

¹⁶ *Kucikudum, tri colodța, / sahrani, sahrani nas ot solnța* – Kucikudum, trei fântâni / apără-ne de soare (trad. din rusă).

Ioana **CENTURA TIMPULUI**
GEIER

Atârnă greu muzica harfei
de gong, mamă,
degetele pentru rugăciune
mi se scufundă în malul lumânării
prin biserici imaginare
eu nu am neamuri de liniște și țipăt
să potrivesc centura timpului
aici
asud în propria lacrimă
încercând să completez
cerul lipsă

GENUNCHI PE LUT ALBASTRU

În genunchi pe lutul albastru stau, Doamne,
nedezlegată încă
de glasul flamând
și bocancii în care ninsoarea se strecură
ca o metaforă înfiorătoare
nu mai știu cum trosnea iarba iubirii
la fiecare evadare
în stropul de viață rămas pe muchiile inimii
mă împiedic

150 **Limba ROMÂNĂ**

simțind cum nu am
palme adevărate
de încercat lumi

ALBASTRUL DINTRE MĂSLINI

Nu s-a închegat dimineața femeii din înalturi
noblețea stă în tălpile oarbe coborând
sub albastrul dintre măslini
să te caute
nu, nici liniștea pe albul de narcise
nu stă dreaptă
la ce-ai rosti depărtarea gândurilor
până nu se rup mărele lumii
de ultima corabie?

ROCHIE DE BOZ

Ochi uriași tunsoare-castron
și rochie de boz
așa plecam eu după soarele pătat
cu fetele vecine
vara știam să prind argila lunecoasă
din malul roșu
s-o strâng în mâini
pâna lua chip de om
și toate femeile
scârțâind roțile fântânilor
mă-ndemnav să țopâi paparuda
venea un fulger
bubuitura
și doar din când în când
un strop de ploaie
peste pământul suferind
iar eu regretam
ca nu mă trezisem mai devreme
să caut boz proaspăt

NU ERMETIC

Daca sămânța plutește încă
 e bine
 dar poate că pentru trupul meu amărât deja
 copacul de odihnă
 are formă
 bărbații care au depășit
 somnul mărilor
 vor prinde abur în cuie
 pe alb
 pe negru

7 IUNIE

E ziua mamei și nu îmi va cere nimic
 va trece cu mămliga proaspăta printr-o mănăstire
 să o poată tăia drept pentru păsări
 pentru câinele scortșos
 și pentru ea
 când eu aveam măsura conștiinței
 mama umbla într-o fustă-petrol
 scrobea în poartă ochiul soarelui înflorit
 să mă aștepte
 acum nu-și mai privește decât tăcut nașterile
 așteaptă să se stoarcă soarele din apa crăpată
 gândind cum sângele ei
 va înverzi

ASCULT CUM INTRU ÎN MIEZ DE CEDRU

Ascult cum intru în miez de cedru
 cu ambii ochi
 să-mi reazem linia vieții
 nimeni nu-mi scutură lacrima
 de nisipuri
 soarele a băut-o pe jumătate
 dar tot greu atârână

VÂNZĂTORUL DE ȘERPI

În adâncul oceanului
șerpilor dansau în mâini negre cu interior galben
Samson știa să asculte pulsul șerpilor
îi strângea din ape
pe pluta lui cioplită strâmt
păstra pe cei sfârșiți pentru crescătorii de crocodili
pe cei vii îi ducea
la o piață cameruneză
într-o zi și-a deschis inima spre femeia albă
a lăsat pluta lângă smochinul pârguit
ieșind în pantofi din șerpi ton-in-ton
pe un alt continent
să o caute
mă ascuți? tu încă pari a avea
picior de mireasă
mi-a zis cândva Samson

ERINNERUNG

ningea
iar pâinea aceea curbată
venea parcă din eternitate...
mama întindea brațele pe foc
rotea lemnul cu urme de lup
făcându-l puternic
pentru rățoiul pricăjit
și enorma sfeclă roșcălie
scoasă cu geamăt din câmp
sub lampa de petrol
foamea se deschidea uneori prea tare
ningea de nu știam să adorm
până la răsărit rodeam pe rând
flori de gheață din geam, sfecla
picurând
picurând

Ioana GEIER **SUFLETUL TRECE ALTFEL PRIN
DISCREPANȚELE UNEI ZILE...**

(INTERVIU DE ADALBERT GYURIS)

– **Când și cum ai început să scrii poezii?**

– Tot timpul am fost o rebelă, lansându-mă în aventura cunoașterii de sine. La 12 ani mi-am cumpărat o chitară, are o valoare inestimabilă pentru mine..., o am aici în galerie acum, din banii trudiți cu greu de oscioarele mele la ferma din apropierea casei părintești, sperând să stăpânesc lumea. Ei bine, n-a fost să fie, s-a întâmplat să port însă doi ani aceeași uniformă școlară.

Prima poezie mi s-a pierdut prin cancelaria profesorului meu de română din generală – Florea Macau – dar a fost, de fapt, o „demonstrație pentru mama”...

În liceu, am terminat Liceul de Limba germană – promoția '77, i-am descoperit pe Goethe și Bacovia și am început din nou să mă exprim...

„Exiști în mine / ca o vioară pe care n-am pus mâinile niciodată...” sunt versurile cu care cuceream auditoriul Cenaclului literar piteștean în toamna lui '79, inclusiv pe scriitorul Virgil Diaconu. Acesta avea să devină, în '81, tatăl fiului meu...

– **De unde izvorăște această dragoste pentru literatură?**

– „Senzație de iluminare / după lovitura de gong / a nedermeririi interioare”...

...De ce plouă, plouă, plouă în Bacovia?!...

– **Ce înseamnă poezia pentru tine?**

– Forță... să jonglez cu oglinzile interioare...

„Am în suflet un țipăt de poem blestemat / ce nu stă nicidecum să-l adun”...

Da! Atunci... atunci când voi ajunge la acel țipăt, voi fi pe deplin mulțumită de ceea ce scriu.

– **Cântărești mult înainte de a așterne pe hârtie gândurile tale?**

– „Scriu ca împinsă de un înger redeșteptat / pe lunca de verde proaspăt / a memoriei”...

Scriu de cele mai multe ori noaptea, prinzându-mă de logosul ceasornicului. Sunt spontană: îmi calcifiez rapid

emoțiile proprii umbre pe hârtie. Știi... am senzația că tocmai nopțile bizare... cele „pe game minore orânduite” dau adevăratele poeme...

– **Dintre cărțile scrise, de care ești mai legată și de ce?**

– De *Femeie, ia-o spre Vest!* primul meu roman, destul de controversat. Este autobiografic, însă eu sunt lipsită de prejudecăți din fașă. Mi-aș dori cândva să-l traduc și să-l reeditez... O ecranizare... de ce nu?!

– **Cum s-a „născut” ideea galeriei de artă pe care o patronezi?**

– Știi... din căutarea unui echilibru...

Se poate trăi din artă!? Mai greu, cu toții știm aceasta, dar sufletul trece altfel prin discrepanțele unei zile... ecoul nu-ți mai rămâne solitar...

– **Concret, ce planuri ai pentru viitor?**

– „Mișcare browniană în zilele Domnului”...

Când celulele dinăuntru și dinafară nu se vor mai revolta, voi da spre publicare *Elegiile din Augsburg*, apoi voi trece la finalizarea celui alt volum de versuri.

Îmi doresc să ajung cu Siegfried Stiller, marele autentic pe care l-am descoperit în atelierile de pictură Abraxas, în iarnă la Deva, iar în primăvară la București în „Dialog”. „RO-GE ART” are de asemenea contacte cu Suedia și Ungaria, însă prioritate pentru mine vor avea plasticienii români față de care mi-am luat angajamentul ferm de a-i aduce să expună în Augsburg, în cadrul acțiunii interculturale „Fără Frontiere” pe care am început-o în luna august a acestui an.

Pot să mai adaug ceva? Ei bine, să-mi întâlnesc... „muza”... e vorba despre Dr. Slobodan Stojcev, care se află undeva spre Düsseldorf... meine platonische Liebe...

– **Cei care locuiesc în străinătate, mă refer la artiști, sunt dezavantajați față de cei de acasă?**

– Nu, categoric, nu! Posibilitățile de ascensiune în plan internațional pentru prima categorie sunt mult mai mari, or, aceasta e miza până la urmă... Pe de altă parte, aceștia se bucură și de susținerea celor de acasă. Personal datorez enorm mentorului meu, scriitorul Eugen Evu, aflat în România, care își rupe aproape în fiecare zi din timp să-mi pătrundă reflecțiile.

– **Ce le transmiți românilor stabiliți în afara țării noastre?**

– „Mama ta și țara ta sunt unice, legăturile cu originea sunt indestructibile. Aici ne străduim să supraviețuim după alte tipare, alte reguli de conduită. Mulți își schimbă nu doar papucii de român, își schimbă sufletul, am scris în *Femeie, ia-o spre Vest!*

Da... să nu-și schimbe sufletul!

– **Dragă Ioana, îți mulțumesc pentru acest interviu.**

Poetă, prozatoare și deținătoarea unei galerii de artă în Augsburg, Germania. A publicat până acum volumele: *Femeie, ia-o spre Vest!*, roman, 2006, Editura Polidava; *Rochia de nisip*, poeme, ediție bilingvă, 2006, Editura Polidava; *Gongul din Altenmünster*, nuvelă, 2007, Editura Polidava; *Gongul din Altenmünster*, roman, 2007, Editura Polidava; *Pașaport pentru iubire*, poeme, 2007, Editura Polidava.

Î.P.S. Bartolomeu **BIBLIA LUI ȘERBAN, MONUMENT**
 Valeriu **DE LIMBĂ TEOLOGICĂ**
 ANANIA **ȘI LITERARĂ ROMÂNEASCĂ**

În cartea mea de amintiri literare am însemnat o conversație cu Marin Preda, în cursul căreia el m-a întrebat: „Care este, la noi, cea mai bună traducere a Bibliei?”. I-am răspuns: „După părerea mea, cea mai bună rămâne tot cea din 1688, «*Biblia lui Șerban*»”.

Aceasta se întâmpla în anul 1979, la vremea când, implicat în proiectul unei ediții jubiliare a celebrului tom, deschideam aproape zilnic această veche Scriptură și mă ui-meam, odată mai mult, de frumusețea și cuprinderile ei. N-aș putea spune că până atunci o ignoram. În tinerețe obișnuiam să citesc, mai mult la întâmplare, capitole sau numai pagini dintr-un exemplar pe care îl aveam în biblioteca mea proprie și pe care, în 1954, i l-am dăruit lui Tudor Arghezi. O făceam însă numai cu interesul de a iscodi izvoarele graiului, căutând cuvinte, expresii și forme gramaticale menite să mă sustragă rutinei și să-i adauge scrisului meu câte ceva din prospețimea celor de demult.

Mai târziu, la vremea de care am pomenit, mi-am dat seama că această frumoasă carte trebuie să-l intereseze nu numai pe scriitor, ci și pe teolog, că ea nu este doar limbă românească, ci și ortodoxie militantă.

Este ceea ce a trebuit să înțeleg și mai de curând, când mi s-a încredințat nemeritata cinste de a vorbi, în acest cadru solemn, despre „*Biblia lui Șerban* ca monument de limbă teologică și literară românească”. Potrivit acestei formulări, la început am fost ispitit să-mi împart cuvântul în două capitole principale, teologic și literar, dar, după câteva zile de chibzuință și îndoieli, m-am răzgândit; cele două planuri nu pot fi abordate separat fără a cădea în artificiu și convenționalism; în realitate, ele se întrepătrund atât de puternic și de intim, încât alcătuiesc un singur tot.

Biblia este, într-adevăr, un text literar de mare amploare, de la universalitatea temelor la bogăția lexicului și varietatea stilurilor. Mai presus de toate însă, ea este Cartea

Sacră prin excelență, „Cartea Cărilor”, „Sfânta Scriptură”, principalul vehicul al revelației divine; ea este, dacă vrei, modalitatea literară a încarnării Logosului, prelungirea întrupării Lui prin pana inspirată a autorilor sacri. „Cerul și pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece” (Matei 24, 35). În Sfintele Scripturi nu există carte, capitol sau verset care să nu aibă o dimensiune teologică, explicită sau implicită, după caz. Nici nu ar fi nevoie să menționez epistolele pauline, care sunt teologie pură. Să ne gândim însă la viața lui Moise, așa cum este înfățișată în patru din cele cinci cărți ale Pentateuhului. În aparență, ea nu ar fi altceva decât un capitol fundamental din istoria poporului evreu; cu toate acestea, Sfântul Grigore de Nyssa a descifrat în ea o vastă teologie a devenirii noastre duhovnicești. Poate cineva să spună că splendidul poem *Cântarea Cântărilor* nu este literatură în cel mai deplin înțeles al cuvântului? Frumusețea lui nu a fost egalată de nici un scriitor profan. Cu toate acestea, sensurile lui teologice i-au preocupat stăruitor pe gânditorii și literații lumii, de-a lungul a optsprezece secole, de la Origen la Paul Claudel. Dacă cele două firi ale Mântuitorului – dumnezeiască și omenească – nu pot fi gândite, abordate sau tratate separat, ci numai în indisolubila unitate a persoanei lui Iisus Hristos, același lucru se poate afirma și despre teologia și literatura Sfintei Scripturi.

Este bine totuși să se știe că în limba teologică a *Bibliei* nu trebuie căutat limbajul teologiei sistematice. Spun aceasta pentru că, în zilele noastre, o anumită intelectualitate a lumii creștine occidentale, dezamăgită de simplitatea limbajului biblic, avansează ideea absurdă că un popor cu o limbă evoluată ar trebui să-și aibă Sfânta Scriptură în trei versiuni paralele: una în stil tradițional, pentru uzul liturgic, una în limba populară, pentru mase, și una în stil literar contemporan, pentru nivelul – mai rafinat și deci mai pretentios – al oamenilor cultivați.¹ Acestora din urmă, dacă ar exista și la noi, le-aș pune în față un singur fragment din Prologul Evangheliei după Ioan, pe care însă, într-adins, l-aș cita în limba română din 1688: „De-nceput era Cuvântul și Cuvântul era către Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul. Acesta era de-nceput către Dumnezeu. Toate prin El s-au făcut; și fără de El s-au făcut niceuna carea s-au făcut. Întru El viață era și viața era lumina oamenilor. Și lumina întru întunearic luminează și întunearicul prea ea nu o apucă, ... Și Cuvântul trup s-au făcut și sălășlui întru noi și am văzut mărirea Lui, mărirea ca Unul Singur-Născut de la Tatăl, plin de dar și de adevăr” (Ioan 1, 1-14). Dacă G. Călinescu îl citează ca pe un exemplu de limbă literară încă vie, iată că textul poate fi și un model de rafinament al gândirii teologice, într-o concentrare pe care tratatele academice nu o pot atinge. Dacă teologia sistematică este un limbaj al încrengăturilor, *Biblia* este o rostire a nucleelor. Teologia – prin definiție – este vorbire *despre* Dumnezeu, pe când Sfânta Scriptură este vorbirea *lui* Dumnezeu despre Sine însuși.

Afirmând că versiunea din 1688 rămâne cea mai bună traducere a *Bibliei* în limba română, nu am vrut să impietez asupra versiunilor care i-au urmat, și cu atât mai puțin să sugerez că acestea ar trebui anulate, că adică *Biblia lui Șerban* s-ar cere restaurată ca bază exegetică în învățământul teologic sau ca instrument de catehizare pentru credincioșii de astăzi. Admitem că ea va fi având unele erori de traducere

și că sintaxa ei este, în foarte mare măsură, tributară originalelor grecești, ceea ce face ca limba să ne apară greoaie pe alocuri, strânsă pe un calapod care nu-i este propriu. Cartea este și rămâne însă un unicat. Mitropolitul Andrei Șaguna avea dreptate să afirme că „Limba *Bibliei* pentru un popor numai odată se poate face. Dacă s-au învins piedeca cea mare a traducerii credincioase și înțelese, și dacă poporul au primit limba aceea, așa zicând în însăși ființa sa, atunci următorii n-au de a mai face alta, ci numai a o rennoi și îndrepta, așa după cum ar fi rennoit și îndreptat traducătorul cel dintâi al *Bibliei*, de ar fi trăit până în veacurile lor”².

Într-un studiu publicat în „Revista de istorie și teorie literară”, profesorul Virgil Cândea a demonstrat, cu spirit critic și rigoare filologică, faptul că *Biblia lui Șerban* a devenit un *textus receptus* de supremă autoritate în evoluția tipăriturilor noastre sacre, că adică toate – absolut toate – versiunile *Bibliei* în limba română, fie ele „traduceri”, fie revizui, se sprijină pe textul din 1688, un text pe care autorii acestor versiuni l-au folosit din plin, chiar dacă rareori au și mărturisit-o – și chiar dacă nu întotdeauna i-au urmat îndreptarul.³

Mi-aș îngădui să adaug și un alt aspect. O incursiune cât de sumară în istoria ortodoxă a *Bibliei* românești ne duce la concluzia că nicio ediție nu a fost considerată perfectă și, în consecință, vrednică de a fi retipărită ca atare. Fiecare nouă ediție a fost supusă unei îmbunătățiri, fie în ce privește exactitatea traducerii, fie în ce privește limba. Chiar cea mai bună dintre cele ale secolului trecut, *Biblia* din 1914 – a Sfântului Sinod⁴ – încă mai putea fi amendată. În ședința din 12 mai 1915 (deci la un an după apariție), în urma unor observații de fond ale episcopului Nicodim Munteanu⁵, Sfântul Sinod admitea, în principiu, posibilitatea ca în noua ediție să se fi strecurat unele greșeli și a apreciat că, în viitor, la o nouă ediție, lucrurile se pot îndrepta.

Nici faimoasa traducere din 1936⁶ nu a pornit sub semnul și cu idealul desăvârșirii. La 3 decembrie 1932, Sfântul Sinod aproba ca *Biblia* inițiată și propusă de patriarhul Miron să fie tipărită „într-o ediție de probă”, urmând ca, în vederea unei a doua ediții, persoanele de specialitate să-și facă observațiile și să le comunice Sfântului Sinod. Următoarea ediție însă (lăsând la o parte pe cea „laică” din 1938⁷) a apărut de abia sub patriarhul Nicodim, în 1944. După 22 de ani, această „a doua ediție”, cum o intitula însuși patriarhul, era încă socotită – ca și cea din 1936 – „de probă”.

Tot ediție „de probă” se declara și cea din 1968, inițiată de patriarhul Justinian. Deși prezenta un text revizuit⁸ – după edițiile anterioare –, ea se considera totuși o versiune provizorie, „până la definitivarea în limba română a textului *Bibliei*”.

Nici cea tipărită de același patriarh Justinian în 1975 nu și-a revendicat perfecțiunea; ea o reproducea pe cea din 1968, „cu unele îmbunătățiri ale textului, constând din revizui de traduceri pe alocuri și din îndreptări de cuvinte”⁹.

Cât despre ediția din 1982, inițiată de patriarhul Iustin, ea reproduce Vechiul Testament din ediția 1975, fără nicio schimbare, și include Noul Testament din 1979, al cărui text fusese, iarăși, revizuit.¹⁰

Nici aceasta însă nu a fost socotită drept ediție definitivă, de vreme ce patriarhul Teoctist, preluând o scumpă moștenire de la înaintașul său, a patronat întocmirea unei versiuni stabile a Sfintei Scripturi, începând cu Noul Testament, în speranța că se va ajunge, în sfârșit, la acea „definitivare în limba română a textului *Bibliei*”, visată de patriarhul Justinian.

Această „definitivare” însă are – și ea – un înțeles relativ. E bine să reținem adevărul că o traducere sau revizuire a Bibliei în versiune „definitivă” (cu sensul de „în veci neschimbabilă”) nu este posibilă niciunde, în nicio cultură și în nicio limbă, iar aceasta pentru două motive principale: mai întâi, textele originale apar în ediții critice tot mai bune și mai complete; în al doilea rând, orice limbă evoluează. Dacă mitropolitul Simion Ștefan era îndreptățit să afirme – în celebra sa prefață – că „cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sunt buni carii împlă în toate țările”¹¹, nu mai puțin realist era Șaguna în a observa că „limba noastră e pom viu, [...] ramurile bătrâne și fără suc se usucă și cad, mlădițe tinere ies și cresc; [...] toate ale lui se fac și se prefac, iar tulpina rămâne totdeauna aceeași”¹².

Așadar, dacă nu se poate vorbi de o soluție „definitivă” în înțelesul exact al cuvântului, ci numai de o versiune îmbunătățită sau stabilă, într-o limbă evoluată, trebuie să dureze – după părerea specialiștilor – cel puțin o sută de ani. Or, ce constatăm în istoria *Bibliei* românești? Edițiile revizuite s-au succedat la intervale mult mai mici, începând cu 4-5 decenii și ajungând, în ultima vreme, la 4-5 ani. *Biblia lui Șerban* este singura care a stat în picioare, neclintită, timp de un secol și jumătate. Această neobișnuită performanță se datorează nu atât împrejurărilor istorice, cât calităților intrinsece ale unui text bine gândit și scris într-o limbă românească solidă, menită nu numai să consolideze o cultură, ci și să mențină încrederea cititorilor în propria lor ortodoxie.

Profesorul I. Chițimia, subliniind prospețimea limbii din *Biblia de la București*, notează că „elementul fundamental de reînnoire l-a constituit lexicul”¹³. Acesta e un succes enorm, dacă ne gândim că, în limba literară clasică a unui popor, *Biblia* însumează cel mai bogat vocabular, cu termeni din domenii extrem de variate: credințe, evenimente și practici religioase, anatomie, psihologia și patologia omului, mediu înconjurător, faună, floră, fenomene ale naturii, hrană, îmbrăcăminte, construcții, meserii de tot felul, entități și mecanisme sociale etc. Constatăm însă că înnoirea s-a dovedit reală nu numai pentru vremea aceea, ci și pentru îndelungate vremi de mai târziu. Să ne gândim, de pildă, că Budai-Deleanu, Dosoftei, Varlaam – și chiar Creangă – nu mai pot fi citați astăzi în întregime fără ajutorul unui glosar – acea listă alfabetică a cuvintelor uzate, dispărute din limbă sau al căror înțeles a suferit schimbări. O asemenea listă are și ediția jubiliară din 1988 a *Bibliei lui Șerban*. Să comparăm, foarte sumar, câteva date (operând în cifre rotunde). *Psaltirea în versuri* – ediția lui N. Ursu din 1978 – are un glosar de 600 de cuvinte; opera lui Ion Neculce – editată de Gabriel Stempel în 1982 – înscrie în glosar 700 de cuvinte; ei bine, pentru întreaga *Biblie din 1688*, glosarul ediției jubiliare însumează – cu generozitate – 1200 de cuvinte.

Când spun „cu generozitate”, mă gândesc la aceea că intrări precum „a semăna”, „slăbănog”, „a sârgui”, „tabără”, „a tâlcui”, „odraslă”, „a odrăsli”, „seminție”, „fierbințeală”, „genune” etc., cuvinte încă vii și viguroase în limba noastră curentă, puteau lipsi fără nicio pagubă, așa încât, după părerea mea, glosarul real al acestei ediții însumează cel mult 1000 de intrări. Dar nu aceasta e important, ci altceva; luându-l ca termen de calcul, rezultă că procentul cuvintelor uzate din vocabularul *Bibliei lui Șerban* este de 6,6% în trei secole, ceea ce înseamnă o medie de 2% într-un secol.

Să admitem totuși că statistica nu ar fi îndeajuns de convingătoare. Îngăduiți-mi să prezint o dovadă „pe viu”, anume un text care este la îndemâna sau în memoria celor mai mulți dintre noi, cunoscut sub genericul de *Cele 9 Fericiri* (apărut – să nu uităm! – în 1688): „Fericiti cei săraci cu duhul, că aceora iaste împărăția cerurilor! Fericiti ceia ce plângu, că aceia să vor mângâia! Fericiti cei blânzi, că aceia vor moșteni pământul! Fericiti ceia ce flămânez și însetoșează dreptatea, că aceia să vor sătura! Fericiti cei milostivi, că aceia să vor milui! Fericiti cei curați la inemă, că ei vor vedea pre Dumnezeu! Fericiti cei de pace făcători, că aceia fii lui Dumnezeu să vor chema! Fericiti cei goniți pentru dreptate, că aceora iaste împărăția cerurilor! Fericiti veți fi când vor ocări pre voi și vă vor goni și vor zice tot răul graiu asupra voastră, mințind pentru mine! Bucurați-vă și vă veseliți, că plata voastră multă e în ceruri” (Matei 5, 2-12). Cine, în zilele noastre, ar putea pretinde că nu a înțeles măcar un singur cuvânt sau o singură propoziție?

Sunt cunoscute numeroasele și enormele dificultăți, uneori de netrecut, pe care le întâmpină traducerea *Bibliei*. Specialiștii contemporani consideră că numai în textul grecesc al celor patru Evanghelii există aproximativ 700 de ambiguități gramaticale și lexicale – fie intenționate de autorii sacri, fie datorate copiștilor –, probleme care nu pot fi rezolvate decât cu ajutorul contextului.¹⁴ A apela însă la context înseamnă a gândi nu numai filologic, ci și – neapărat – teologic. Cu aceste dificultăți s-au confruntat, desigur, și cărturarii lui Șerban Cantacuzino, a căror cultură umanistă era dublată de o solidă – dar uneori foarte subțire – pregătire teologică. În opera lor există biruințe pe care traducerile moderne încă nu le-au înregistrat, nici în românește și nici chiar în principalele limbi europene. Vă pun înaintea, spre exemplificare, versetul 8 al capitolului 3 din *Cartea Facerii*, deocamdată în versiunea din 1914: „Și au auzit glasul Domnului Dumnezeu umblând prin Rai după amiază, și s-au ascuns Adam și femeia lui...”. Adverbul „după amiază” – în grecește *to deilinón* – e tradus în versiunea franceză Ostervald prin „au vent du jour”, ceea ce nu spune nimic; versiunea ecumenică, din 1975, preferă sintagma „au souffle du jour”, cu explicația – în subsol – că e vorba de briza care bate, în țările calde, la apusul soarelui; versiunea oficială engleză King James, ediția 1958, folosește expresia „in the cool of the day”, dar nici aceasta nu spune mare lucru, întrucât răcoare poate fi nu numai seara, ci și dimineața. Tălmăcitorii din 1688 merg însă de-a dreptul la țintă: „Și auziră glasul Domnului Dumnezeu, umblând în grădină înde sară...”. Traducătorii din 1936, probabil sub influența versiunii engleze, adoptă expresia „în răcoarea serii”, ceea ce nu e deloc rău, numai că ei au căzut într-o capcană de care Milescu și Grecenii au știut să

se ferească. Verbul „a umbla” ca predicat poate avea drept subiect pe oricare din cele două substantive care îl preced, „glasul” (Domnului) sau „Domnul” (însuși). Versiunea King James păstrează ambiguitatea; traducerea ecumenică sugerează că Domnul este cel ce „se plimba” prin paradis, dar Galaction și Radu nu vor să lase nicio îndoială asupra acestui fapt: „Iar când au auzit glasul Domnului Dumnezeu, care umbla prin rai în răcoarea serii...” Această formulare s-a păstrat până în zilele noastre; mai mult, spre o mai mare certitudine, pronumele relativ „Care” (desemnându-l pe Domnul Dumnezeu) e majusculat. Cum procedează talmăcitorii din 1688? Păstrând verbul în gerunziu (iar nu activându-l, cum au făcut modernii noștri) și separându-l prin virgulă de imediata vecinătate a dublului substantiv „Domnul Dumnezeu” care îl precede, ei așază predicatul în relație cu substantivul „glasul”, care devine astfel subiect. Cu alte cuvinte, nu Domnul este cel ce umblă prin grădină „înde sară”, ci glasul Său. Aceasta înseamnă însă a gândi teologic; după cădere, primii oameni nu mai au șansa de a-L percepe pe Dumnezeu decât indirect și parțial, prin simțul auzului; vântul serii – sugerat de verbul „umblând” – e vehiculul material prin care Dumnezeu se face sensibil. Tot în felul acesta i se va descoperi profetului Ilie: prin „adiere de vânt lin” (în versiunea 1688: „glas de abur subțire”) (III Regi 19, 12). E probabil ca o viitoare versiune îmbunătățită a acestui text să-l formuleze: „glasul Domnului Dumnezeu purtându-se prin rai în boarea amurgului”, dar aceasta, cu certitudine, nu în spiritul versiunilor noastre curente, ci în acela al talmăcitorilor din 1688.

Unii dintre contemporanii noștri se grăbesc să-i învinuiască pe cei vechi că traducceau literal, cuvânt cu cuvânt, aproape mecanic, de unde și obscuritatea multora din textele lor. Nu întotdeauna este adevărat. În I Ioan 3, 17, de pildă, se vorbește despre omul bogat care rămâne nesimțitor față de nevoile altuia. Tradusă literal, această nesimțire este exprimată prin sintagma „a-și închide splaghnalele” (folosesc anume, deocamdată, neologismul). Grecescul *splāghnon* înseamnă „măruntaie”, „viscere”. Termenul este folosit și în anatomia topografică spre a desemna, laolaltă, organele din cavitățile abdominală și toracică). În limbajul curent, prin „măruntaie” se înțeleg în special stomacul și intestinele. Unele versiuni franceze traduc literal: „fermer ses entrailles”; versiunea King James, la fel: „to shut up his bowels”; evident efectul poate fi catastrofal. Ca să evite impasul, traducerea ecumenică recurge la ceea ce, mai nou, se cheamă „echivalența dinamică”: „se fermer à toute compassion”. Ce fac cărturarilor lui Șerban? Ei nu se împiedică de literalitatea cuvântului *splaghna*, ci aleg din el numai organul de trebuință și care, de fapt, întrupează metafora: inima. Așadar, nu „a-și închide măruntaiele”, ci „a-și închide inima”. Și acum, textul: „Iară carele ar avea avuția lumii și va vedea pre fratele lui lipsit și-ș va închide inima lui de către el...”. Ce comentariu s-ar mai putea face? E o biruință pe care au preluat-o toate edițiile următoare, până în zilele noastre.

Uneori talmăcitorii recurg la sinonimie, dar o fac în virtutea unor cerințe ale muzicalității liturgice. Prin cult, textele biblice sunt mai mult ascultate decât citite, iar limba cultului este mult mai conservatoare decât cea literară sau vorbită. În finalul *Psalmului 23*, cuvântul grecesc *doxa* se repetă de cinci ori. *Biblia lui Șerban*

îl traduce de patru ori prin „mărire” și o dată prin „slavă”. Să ascultăm textul: „Ridicați porțile, boiari, ale voastre și vă rădicați porți vecinice, și va intra împăratul mărirei. Cine e acesta, Împăratul mărirei? Domnul tare și puternic Domnul tare e în războiu. Rădicați porțile, boiari, ale voastre să vă rădicați porți vecinice, și va intra împăratul mărirei. Cine iaște acesta, Împăratul mărirei? Domnul puterii: Acesta e împăratul slavei” (*Psalmul 23*, 7-10). Nu vom nega intenția cărturarilor de a impune în limbă o mai mare pondere a cuvintelor de origine latină (fapt pe care îl remarcă și profesorul Chițimia). Dar de ce cuvântul slav este așezat tocmai la urmă? În *Biblia din 1688*, *Psaltirea* este împărțită în catisme (grupe de psalmi care se citesc, ciclic, la slujbele din biserică). Potrivit tipicului, finalul fiecărei catisme este marcat prin închinarea citețului, cu formula sacrosanctă: „Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh...”. Or, *Psalmul 23* este sfârșitul catismei a 3-a. Așadar, traducând, talmăcitorul avea în auz rostirea rituală, căreia i se acordă un accent special prin învecinarea ultimului cuvânt al psalmului cu primul cuvânt al închinării: „Cine iaște acesta, Împăratul mărirei? Domnul puterii: Acesta e împăratul slavei”, „Slavă Tatălui și Fiului... După *Biblia lui Șerban*, numai diortositorii din 1914 (toți arhieriei) au mai ținut seama de eufonia liturgică a textelor biblice.

Alteori simțul muzical al talmăcitorilor angajează probleme de fond. E destul de cunoscut preludiul celebrului capitol 13 din *Epistola I-a către Corinteni*. În versiunile curente îl citim astfel: „De aș grăi în limbile oamenilor și ale îngerilor, iar dragoste nu am, făcutu-m-am aramă sunătoare și chimval răsunător”. Opoziția dintre cele două ipostaze este, desigur, evidentă, dar nu și foarte puternică, întrucât „aramă sunătoare” poate fi o metaforă pentru „trâmbiță”, iar „chimval” desemnează de-a dreptul un instrument muzical. Talmăcitorii din 1688 apasă greu pe final: „De voi grăi cu limbile oamenilor și cu ale îngerilor, și dragoste nu am, făcutu-m-am aramă răsunând au tâmpână băcăind”. Verbul „a băcăi” – desigur, onomatopeic – (care însă lipsește din glosar) vrea să sugereze zgomotul haotic, asurzitor, făcut de cineva care bate într-o tinichea („tâmpână” = „timpan”), așa cum fac uneori copiii răi. El îl traduce pe grecescul *alalázo* care înseamnă, într-adevăr, „a răsuna” (un instrument muzical), dar al cărui înțeles primar este acela de „a striga tare”, „a răcni” (pornind la atac = haiducescul nostru „alelei”), „a scoate urlete din gâtlee”. Să mai observăm că nu se spune „aramă... și tâmpână...”, ci – mult mai aproape de original – „aramă răsunând *au* (sau) tâmpână băcăind”; așadar, al doilea termen nu are rolul de a-l alterna pe cel dintâi, ci de a-l întări prin hiperbolizare. Putem vedea aici nu numai radicalizarea opoziției, dar și o notă de sarcasm la adresa golului lăuntric al celui lipsit de virtutea iubirii.

Să mai pomenesc de armoniile cultivate pentru ele însele, în versuri și versete din *Cântarea Cântărilor*? „Și mirosul mirurilor tale, mai mult decât toate miroasele” (1, 2); „căci capul meu se umplu de rouă și părul meu, de răurări de noapte” (5, 2). Aș putea să citez îndelung dacă nu mi-ar fi gândul să fac un ultim popas în ceea ce spunem că reprezintă unitatea indisolubilă a limbii teologice și literare din *Biblia lui Șerban*.

Capitolele 6 și 7 din *Cartea Facerii* sunt consacrate potopului. Evenimentul central îl constituie construirea și rolul ambarcației cunoscute îndeobște sub numele

de „corabia lui Noe”. *Septuaginta* desemnează această ambarcație prin termenul *kivotós*, care înseamnă „sicriu”, „coșciug”, ladă de lemn acoperită cu capac. Nimic n-ar fi fost mai la îndemâna talmăcitorilor din 1688 decât să-l traducă prin „corabie”, așa cum au făcut-o cei de mai târziu. Ei însă iau în seamă intenția autorului sacru, că adică nu e vorba de o navă obișnuită, cu punte dreaptă, ci de una total deosebită, cu pereți înalți și acoperiș în două clinuri. Ei se hotărăsc astfel pentru o altă echivalență verbală, dar – și aici e miezul problemei – pentru unul și același termen grecesc ei folosesc nu unul, ci două cuvinte: românescul „sicriu” și neologismul „chivot”. Aceasta însă nu se face la întâmplare, nici din greșeală și nici măcar de dragul unei variații lexicale, ci în funcție de contextul gândirii teologice. Atâta vreme cât Noe primește instrucțiuni asupra construirii vasului, acesta este desemnat prin „sicriu”; accentul cade nu pe sensul denotativ al cuvântului – cel din intenția lui Dumnezeu –, ci pe sensul său conotativ – rezonanța pe care o are el în conștiința lui Noe. În condițiile unui cataclism de proporțiile potopului, nava ar putea să devină un uriaș sicriu care-i poartă pe cei ce au murit de foame sau devorați între ei. De îndată însă ce Noe ia cunoștință de rolul salvator al navei, aceasta începe să fie numită „chivot”. Prin transferul lexical se operează, de fapt, transferul în simbol. Cuvântul „sicriu” (purtător de moarte) este înlocuit prin opusul său, „chivot” (purtător de viață), cu trimitere la chivotul legământului din vremea lui Moise, la nava mântuitoare a Bisericii, la chivotul în care se păstrează Sfintele Taine. Gândire teologică de cea mai rafinată nuanță.

Dar literatura? Să ascultăm un extras din capitolul 7 și să ne îndulcim de frumusețea limbii române de la sfârșitul secolului al 17-lea, urmărind vigoarea substantivelor, dinamica verbelor, plasticitatea adjectivelor și adverbilor, alternanța timpurilor narrative, ritmul și muzicalitatea frazei: „Și zise Domnul Dumnezeu către Noe: Intră tu și toată casa ta în chivot, pentru că pre tine te-am văzut drept înaintea Mea într-un neamul acesta. Și den dobitoacele ceale curate adu înlăuntru cătră tine, câte șapte, câte șapte, parte bărbătească și parte fâmească, iară den dobitoacele ceale ce nu-s curate, câte doao, câte doao, bărbat și fâmeaie /.../ Și făcu Noe toate câte-i poruncii lui Domnul Dumnezău. /.../ Întru ani 6 sute și 1 în viața lui Noe într-o doao lună, în 21 ale lunii într-această zi să desfăcură toate izvoarele fără-fundului și jghiaburile ceriului s-au deschis. Și fu ploaie pre pământ 40 de zile și 40 de nopți. /.../ Și să întăria apa și să înmulția foarte pre pământ, și plutea chivotul deasupra apei. Iară apa să întăria foarte-foarte pre pământ, și acoperi toți munții cei nalți, care era supt ceriu. /.../ Și muri tot trupul ce să mișca pre pământ, al păsărilor și al dobitoacelor, și al hiarălor, și tot târătoriul ce să mișca pre pământ. Și tot omul, și toate câte au suflare de viață... Și să stinse toată rădicarea carea era asupra feții a tot pământul, den om până în dobitoc, și târătoarele, și păsările ceriului de pre pământ să stinseră. Și rămase singur Noe și cei ce era cu dânsid în chivot” (*Facerea*, 7, 1-24). Asemenea virtuți de stil nu le vom mai întâlni decât peste două secole, în tabloul viu al bătăliei de la Rovine, din *Scrisoarea a III-a*; și nu e deloc exagerat să credem că vasta sinteză de limbă literară a *Bibliei lui Șerban* este aluatul în care s-a dospit și din care a crescut pâinea cea de astăzi și de totdeauna, Eminescu.

De câte ori m-am referit la cărturarii din a căror pană s-a ivit *Biblia de la București* i-am numit, într-adins, tălmăcitori, nu traducători. A tălmăci e mai mult decât a traduce (adică a transpune un text dintr-o limbă în alta); înseamnă – după Dicționar – a interpreta, a tâlcui, a explica, a lămuri, a dezlega, a desluși, a ghici o problemă sau o întrebare. Le spunem astfel nu pentru că așa s-au numit ei, ci pentru că o merită. Opera lor stă mărturie. Alegând cuvintele, gândul lor a iscodit veșnic pe dedesubt, să se lovească cu gândul celui ce a scris întâi; potrivit-le, grija lor a fost la cei ce le vor citi. Nu întotdeauna și peste tot au izbutit, dar biruințele lor, iată, străbat veacurile unei culturi care le datorează enorm.

Întreaga noastră recunoștință față de voievodul Șerban Cantacuzino, patronul și chivernisitorul acestei uriașe opere, ca și față de marele și sfântul Constantin Brâncoveanu, urmașul și continuatorul său; întreaga noastră venerație pentru Dositei al Ierusalimului și Teodosie al Ungrovlahiei, cei ce au binecuvântat-o; toată admirația noastră pentru Constantin Stolnicul Cantacuzino, care va fi avut adevărata inițiativă; întreaga noastră cinstire lui Mitrofan, episcopul tipograf și cărturar! Dacă însă trebuie să aducem astăzi cuiva un omagiu profund și cuprinzător, acesta trebuie așternut, întru amintire, la picioarele celor ce ne-au tălmăcit Scripturile, pentru întâia oară și pentru totdeauna, în limba părinților și a urmașilor noștri. Iar omagiul nostru este cu atât mai emoționant, cu cât nici măcar nu le știm, tuturor, numele; și nici numărul. Încercăm să-i descoperim pe cei necunoscuți, ne străduim – noi – să-i reabilităm pe cei năpăstuiți; care mai de care – filologi, critici, istorici literari sau simpli scriitori – emitem ipoteze, deschidem controverse, stârnim pasiuni, încrucișăm spade numai ca să știm, de pildă, dacă Spătarul Nicolae Milescu a avut sau nu o contribuție în făurirea acestei opere – și dacă da, de ce numele său nu este scris în carte, de ce a fost omis de frații Greceanu, de ce l-a ignorat voievodul Șerban, de ce nu l-a repus în circulație prietenul Constantin Brâncoveanu, de ce el nu a protestat, de ce nu i se face odată dreptate..., ca să nu mai vorbim de acei „oameni ai locului” – câți vor fi fost –, cărturarii pe ale căror pagini au lucrat, în final, Grecenii. Toate acestea sunt bune și folositoare; o cultură este obligată să-și consolideze conștiința de sine prin lumina unghiurilor ei obscure. Dar, privind lucrurile pe dinlăuntru și de departe, e probabil că Spătarul ar zâmbi cu îngăduință. Noi îi judecăm pe cei vechi prin optica noastră de oameni ai secolului 20, cu aplombul celui ce iscălește o carte cu gândul la originalitate, priorități, drepturi de autor, ediții de lux și tiraje de masă, publicitate, glorie, asigurarea posterității... Orgoliile noastre însă nu erau și ale lor. Dacă chiar în vremea noastră se afirmă că principala însușire morală a traducătorului biblic trebuie să fie umilința, bătrânii noștri de demult o aveau în sânge. Când se hotărau să-și pună numele pe o carte, ei o făceau nu pentru a-și revendica merite, ci pentru a-și asuma responsabilități „Eu voi da seama de ale mele câte scriu”, exclama, îngrijorat, cronicarul Miron Costin. Iertarea pe care tipografi obișnuiau s-o ceară cititorului nu era o simplă formulă ceremonială, ci un act de smerenie sinceră. Însuși Șerban Cantacuzino, poate singurul îndreptățit la orgoliu, ca principe ce se afla, își prezintă opera nu ca pe o premieră, ci cu conștiința că absența ei însemnase o rămânere în urmă, că ea este menită să umple un gol. Cu atât mai smerit era cărturarul pe care îl omagiem astăzi, omul datoriei, rob al

gândului muncitor, singuraticul nopții de taină, frământat de neliniști și îndoieli, înfricoșat că stă față-n față cu graiul însuși al lui Dumnezeu, de a cărui dreaptă talmăcire va trebui să dea seama la Judecata de Apoi. „Unde voi găsi cuvântul ce exprimă adevărul?” va striga, din adâncul disperării, Eminescu. Este, desigur, și strigătul șerbului lui Șerban, chinuitul slovei nesupuse, cel ce caută zadarnic cuvântul adevărului și care, în cele din urmă, ostenit, desnădăjduit, aproape învins, se ridică de sub opaiț, se duce la fereastră, își lipește fruntea de geam și așteaptă să-i vină cuvântul pe o rază de lună... el, știutul sau neștiutul de astăzi, în veci pomenitul de graiuri îngerești. Deschidem cartea și nu-l aflăm în carte, închidem cartea și el se află într-însa.

Cartea lui, în socotințele noastre, se mai cheamă și monument.

Da, dar nu prin colosala imobilitate a unui sfinx, ci întru monumentalitatea Muntelui Sinai¹⁵.

NOTE

¹ Cf. Eugene A. Nida, *Comment traduire la Bible*, ecl. *Alliance biblique universelle*, 1987.

² Prefață la *Biblia* de Sibiu, 1858.

³ Virgil Cândea, *Paradisul și grădina* în „Revista de istorie și teorie literară” nr. 3-4, 1987, p. 20-30.

⁴ A fost inițiată în 1895 de către mitropolitul Iosif Gheorghian. La revizuirea ei au lucrat, în comisii succesive, 16 arhierei, episcopi și mitropolii.

⁵ Acesta nu făcuse parte din nicio comisie de revizuire.

⁶ Traducere de Gala Galaction, Vasile, Radu și Nicodim Munteanu.

⁷ Apărută în Editura Fundațiilor Regale.

⁸ Revizuire făcută de preotul Ioan Gagi, profesorul Teodor M. Popescu și profesorul Dumitru Radu.

⁹ Revizuiți operate de preotul Ioan Gagi.

¹⁰ De către preotul prof. Constantin Cornițescu, preotul Ioan Muncea, preotul prof. Nicolae Petrescu și preotul prof. Dumitru Radu.

¹¹ În prefața la *Noul Testament* de la Bălgrad, 1648.

¹² În aceeași prefață citată mai sus.

¹³ I. Chițimia, *Un monument de valoare literară perenă: „Biblia lui Șerban Cantacuzino”* (1688), în ediția jubiliară din 1988, p. 931.

¹⁴ Charles T. Taber et Eugene A. Nida, *La traduction: Théorie et méthode*, Londra, 1971, p. 6.

¹⁵ Comunicare prezentată la Institutul Teologic din București, în ziua de 17 noiembrie 1988, în cadrul Simpozionului dedicat aniversării a 300 de ani de la apariția *Bibliei de la București*. Apărută parțial în „Revista de istorie și teorie literară”, 3-4, 1988; text integral în „Biserica Ortodoxă Română”, 11-12, 1988. Reluată, cu unele adaptări, ca Prelegere Festivă în Aula Dumitru Stăniloae a Facultății de Teologie din Alba Iulia, la 20 octombrie 2008.

Vasile CUIBĂ **LIMBAJUL POLITIC: REALITĂȚI ȘI PROBLEME**

Incontestabil, imaginea omului politic contemporan, inclusiv cea a omului politic autohton, *in statu nascendi*, poate fi definită nu numai în termenii competenței (după formula celor trei de „c”: competența profesională, competența politică și competența morală), ci și în ai limbajului politic. Rostirea și rostul cuvântului îl determină pe omul politic să exprime idei și sentimente, să le comunice, începând, în așa fel, să trăiască și să acționeze într-un univers de limbaj, de semnificație.

Limbajul politic poate fi evaluat pe două dimensiuni: numărul de cuvinte „stocate” în mintea vorbitorului și modul de utilizare a lor. În ceea ce privește prima dimensiune – vocabularul politic –, este de la sine înțeles că acesta constituie un factor esențial în sporirea capacității de emiterie și transmitere a unui mesaj. În acest sens, elocvent este exemplul lui Charles de Gaulle care cunoștea mai mult de 500 de cuvinte de bază (din cele peste 1000 de cuvinte-cheie utilizate în politică) – un lexicon cu care, de altminteri, stabilise un record mondial pentru politicienii secolului. Ne întrebăm: cine dintre politicienii noștri de astăzi stăpânește un asemenea vocabular? Sau cine dintre politicienii moldoveni care se respectă nu și-ar dori o asemenea performanță?¹ Ceea ce putem afirma *clare et evidenter* este că învățarea și îmbogățirea vocabularului politic² trebuie să constituie unul dintre obiectivele lor primare. Apare însă întrebarea: în ce limbaj gândesc oamenii politici autohtoni? Și de ce unii politicieni, deși inteligenți și cu o gândire „sănătoasă”, eșuează la exprimare? Cuvintele le stau pe vârful limbii, dar... De ce le este atât de greu să-și „traducă” gândurile în limba română? Prin urmare, a fi competent în utilizarea limbajului politic înseamnă, mai întâi, cunoașterea vocabularului politic.

A doua dimensiune vizează calitatea punerii în valoare a limbajului politic. Asupra acestui aspect vom stăruii mai pe îndelete.

Englezul M. Oakeshott observa că politica a fost întotdeauna o discuție pe trei sferturi și neputința de a utiliza vocabularul necesar este un serios handicap al celui care dorește să participe la această activitate, ca amator sau ca profesionist. Comunicarea politică eficientă presupune, în primul rând, cunoașterea valorilor pe care le pot căpăta cuvintele, înțelegerea jocului subtil de fluiditate a sensurilor, condiție fără de care nu se poate avansa suficient pe calea raționării: orală sau scrisă.

Spre ilustrare, vom urmări utilizarea în varii contexte a cuvântului *elită*. *Grosso modo* acest lexem desemnează un grup minoritar de oameni, care se distinge de masa propriu-zisă grație unor „indici maximi de capacitate” (V. Pareto).

În actele de limbaj politic cuvântul *elită* este folosit cel mai adesea pentru a pune în evidență deosebiri dintre oameni privind gradul de inteligență, de capacitate, merit, statut individual etc. În acest scop mai pot fi utilizate și alte cuvinte și sintagme, ale căror sensuri păstrează nuanțele semantice principale ale lexemului dat.

Clasă conducătoare este poate cel mai familiar sinonim pentru *elită*. Sensul acestei îmbinări conține ambele caracteristici ale fenomenului semnalat, *elita*, și anume numărul restrâns de indivizi care o compun și ideea de a fi ales (prin selecție naturală și, de ce nu, la urnele de vot), pentru a distinge minoritatea de majoritate. Totodată, *clasa conducătoare* mai are și alte particularități: conștiința de grup și coeziunea internă. Prima caracteristică denotă conștientizarea de către membrii clasei conducătoare a poziției lor în societate și deosebirea acesteia de cea a altor membri ai societății, în schimb a doua caracteristică se întemeiază pe un calcul simplu, dar notabil: deținerea puterii și exercitarea ei.

Termenul *clasă politică*, deși sinonim cu cel precedent, comportă o semnificație mai largă și vizează un grup social mai mare și mai variat. Sub incidența clasei politice cad nu numai agenții cu funcții de conducere, ci și acei care aspiră să ajungă la putere sau încearcă să influențeze luarea deciziilor politice. Prin urmare, *clasa politică* nu poate fi individualizată decât prin raportarea ei la actul puterii, exercitarea conducerii și a funcțiilor politice.

Pentru cuvântul *aristocrație* evidențiem, pe de o parte, sensul etimologic „cei mai buni”. În acest context, conducerea exercitată de către cei talentați și competenți trebuie să devină modalitatea cea mai eficientă de guvernare. Cu regret, chiar și în societatea liberală contemporană această cerință ține, în multe privințe, încă de domeniul dezirabilului. Pe de altă parte, acest termen are și o accepție istorică, conform căreia cel mai important criteriu de deosebire între grupul minoritar și mase este originea. Membrii aristocrației sunt selectați, în primul rând, pe baza unei reguli ereditare. În acest context nu putem să nu reiterăm ideea lansată de V. Pareto, precum că istoria este și cronologia diferitor aristocrații sau că istoria este un cimitir de aristocrații. Iată de ce, dat fiind faptul că este mai uzuală, vom interpreta cuvântul *aristocrație*, în primul rând, din punct de vedere istoric.

Și în cazul cuvântului *oligarhie* remarcăm sensul etimologic: conducerea celor puțini, recrutați, de regulă, în funcție de avere, de poziția socială sau militară. Dar ceea ce deosebește oligarhia de celelalte grupuri amintite este exercitarea puterii, în diferite perioade de timp, în interese proprii. De aici și conotația negativă, dovedită *summum* de sociologul italian R. Michels în cercetările sale.

Concluzia ce transpare din cele afirmate este că respectivele cuvinte din seria sinonimică a lexemului *elită* completează sfera semantică a acestuia, adăugând, de obicei, anumite valențe semantice specifice. Utilizând sinonimele ce exprimă sensul elitei, omul politic asociază și, în același timp, disociază cuvintele. Prin asociere, se creează o imagine de ansamblu a limbajului politic, iar prin disociere, se obțin elementele particulare ale limbajului.

Pentru a beneficia de virtualitățile limbajului politic, fără a cădea victime ale capcanelor pe care el ni le poate întinde, considerăm că este oportun:

– să se apeleze la operațiile logice, inclusiv la definire. Or, forța definirii este claritatea, iar definiția clară este principiul raționării corecte. Astfel, cuvântul utilizat poate figura ca simbol ce exprimă conținutul mental;

– să se recurgă la o distribuție echipolentă a cuvintelor în dependență de valențele lor semantice. Un cuvânt, de exemplu, poate fi adecvat în mai multe contexte sau doar în unele. *Exempli gratia*, este greșit să înlocuim *elita* cu *clasa conducătoare* fără a ține cont de caracteristicile corelate – conștiința de grup, coeziune și putere. Utilizăm, de exemplu, *oligarhia* numai atunci când vrem să accentuăm conotația negativă.

Mai mult, trebuie avută în vedere și capacitatea de substituere reciprocă a cuvintelor sinonime. Astfel, unitățile *elită*, *clasă conducătoare* și *clasă politică* pot manifesta o forță de substituere mai mare, în timp ce *aristocrație* și *oligarhie* – una mai mică.

Limbajul politic este într-un mod sau altul o lume a omului politic. O lume în care el trebuie să fie un adevărat purtător de mesaj și neostenit lucrător. Întrucât în domeniul limbajului politic – parlamentarii, miniștrii, diplomații, liderii de partid etc. – mai au unele limite, care nu înseamnă decât „limitele propriei lumi” (L. Wittgestein), nu le rămâne decât să le depășească, prestând în consecință un discurs politic elevat, omnipotent și adecvat realităților pe care le vizează.

NOTE

¹ O eventuală judecată lingvistică a oamenilor politici moldoveni ar putea fi următoarea: numai unii știu să utilizeze limbajul politic ireproșabil; alții știu să utilizeze limbajul politic irecuzabil; mulți utilizează limbajul politic iremisibil.

² Vocabularul de referință al omului politic ține explicit de: geneza și evoluția fenomenului politic; caracterul și conținutul puterii politice; funcționarea și dezvoltarea procesului politic; sistemul relațiilor internaționale.

Mihai Ștefan **„NOROC”-UL ȘI ROCK-UL:
POIATĂ SPRE LIVERPOOL PRIN... ROMA**

*În 1966, când stăteam la îndoială
și mă întrebam ce fel de ansamblu să fac,
anume Marino Marini m-a convins...*

Această destăinuire a lui Mihai Dolgan ne obligă să răspundem la o întrebare pe care își vor pune-o mulți dintre cititorii acestor rânduri, chiar și cei care își mai amintesc șlagărul „Marina”, dar care puțin probabil să-l identifice cu numele celui care l-a lansat – Marino Marini. Așadar, cine este acest Marino Marini, de ce s-a învrednicit să fie amintit de Mihai Dolgan și cum a reușit să-i spulbere acestuia îndoielile, determinându-l în cele din urmă să organizeze anume „Noroc”-ul de care am avut... noroc?

În pofida faptului că a avut un contemporan celebru cu același nume – sculptorul Marino Marini (1901-1980) – personajul nostru nu și-a ales un pseudonim și nu s-a lăsat intimidat de faptul că ar putea fi confundat cu compatriotul său. El și-a gestionat cariera muzicală cu perseverență și inventivitate, reușind să se facă remarcat și apreciat pe toate continentele (mai puțin în Australia).

Pe cât de diferite sunt biografiile lui Dolgan și Marini, pe atât de asemănătoare sunt destinele lor artistice. În timp ce Dolgan își petrece copilăria departe de casă, într-un mediu auster și absolut nefavorabil predilecțiilor artistice (fiind deportat împreună cu părinții în sătucul Onohoi din Bașchiria), ca mai apoi să abandoneze școala muzicală „Ștefan Neaga”, având, așadar, doar „studii medii neterminate”, Marino Marini crește într-o familie de muzicieni, studiază pianul, vioara și compoziția la conservatorul „Rossini” din Bologna.

Nu cunoaștem circumstanțele care l-au determinat pe Marino Marini să renunțe la un viitor relativ comod și previzibil pe care i l-ar fi asigurat mediul muzicii academice în favoarea muzicii de divertisment, mereu schimbătoare, mereu tributară stihiei gustului comun și capriciilor pieței showbiz-ului. Ceea ce putem afir-

Mihai Dolgan la început de carieră

ma cu certitudine este că în 1947, după demobilizare, obține un contract cu music-holl-ul „Metropolitan” din Napoli, unde este angajat în calitate de director artistic. Doi ani mai târziu traversează oceanul cu nava poloneză „Sobieski” și ajunge în SUA, unde se întâlnește cu Dizzy Gillespie, Stan Kenton și Charley Ventura. În Greenwich Village face cunoștință cu stilul *be-bop*, apărut cu câțiva ani mai devreme datorită, în primul rând, pianistului Thelonius Monk, saxofonistului Charlie Bird Parker și trompetistului Dizzy Gillespie, de care am amintit deja. Acest stil a însemnat o schimbare radicală în jazz: din muzică *dancing* acesta a devenit o artă intelectuală de prim rang, fără concesiile făcute marelui public. Ei au fost urmați de numeroși muzicieni din orchestrele de jazz, care au decis să evadeze din cadrul conservator al orchestrei, să se detașeze de stilul *swing* și, reuniți în grupuri mici, să lase frâu liber improvizației și virtuozității, descoperind posibilități surprinzătoare de a-și manifesta temperamentul și personalitatea muzicală. Stilul *be-bop* marchează o evoluție importantă, axată pe abilitatea tehnică a interpreților și pe complexitatea ritmică și armonică, trezind interesul pentru jazz nu numai în muzica de divertisment, ci și în muzica academică.

Marino Marini este bulversat de jazz-ul ascultat pe viu, în interpretarea unor monștri sacri, a unor muzicieni deveniți clasici la treizeci de ani (Dizzy Gillespie s-a născut în 1917). Formula ritmică sugerată de *be-bop* îl va marca pentru totdeauna pe Marino Marini, schimbându-i iremediabil sensibilitatea, stilul muzical și modul de viață.

Spre deosebire de Marini, care are norocul să comunice direct cu muzicieni de prim-rang, să se afle în epicentrul unor răsturnări valorice și stilistice, să trăiască experiența unor conexiuni emoționale miraculoase în timpul *jam ssesion*-urilor (execuție improvizată în comun a unor muzicieni care, în mod obișnuit, nu lucrează împreună și care cântă de plăcere), Mihai Dolgan descoperă jazz-ul într-o periferie a periferiei – în garnizoana trupelor de interne din Kiev. Unora li

s-ar părea cu totul hazardată tentativa de a compara jazz-ul pe care l-a cunoscut Marini în Statele Unite cu ceea ce credeau că este jazz camarazii „de arme” ai lui Dolgan. Mă grăbesc să le spulber suspiciunile. Nu este neapărat să cunoști istoria jazz-ului ca să te molipsești de el. Codul de acces în universul acestei muzici este extrem de simplu pentru cei care îl îndrăgesc și absolut inaccesibil pentru cei care nu au vocația imprevizibilului sau nu simt necesitatea unei noi experiențe muzicale. Am putea afirma că jazz-ul are mai multe coduri de acces (sau, dacă vrei, „moduluri de cuplare”). Pentru unii poate fi ritmul sincopat, pentru alții – sonoritatea nefiltrată a instrumentelor (asemeni vocii omenеști neprelucrate estetic), iar pentru o a treia categorie (probabil, cea mai numeroasă) ar putea fi improvizarea, faptul că piesa ascultată este de fiecare dată alta. M. Dolgan a găsit și altele: „altă dinamică, altă armonie... alt model, altfel de gândire” și mai ales faptul că „în fața acestei muzici nu rezistă niciun fel de reguli, niciun fel de standarde”. Cât de aproape sunt aceste confesiuni de afirmația celebrului Andre Hodeir „...o artă deschisă tuturor evoluțiilor”!

Efectele acestui impact ar fi fost altfel sesizate dacă Mihai Dolgan ar fi realizat proiectul său inițial și ar fi întemeiat formația de jazz la care visase, dar cariera lui muzicală a luat o altă turnură. Impresia produsă de muzica jazz a fost năucitoare și pentru Dolgan, și pentru Marini, dar nici unul, nici celălalt nu a practicat jazz-ul propriu-zis. S-ar părea deci că nu există vreun temei rezonabil de a invoca aici acest gen de muzică (în cazul în care am afirma că s-au produs niște influențe directe), dar dacă ne referim la influențele indirecte, putem considera că impactul a fost decisiv. Îndeosebi datorită unui paradox (la prima vedere): în muzica de jazz, tânărul Mihai Dolgan a descoperit ceea ce știa din copilărie – improvizarea. De fapt, a redescoperit-o, deoarece o cunoștea de la lăutarii din părțile Sângereilor. Ca și primii jazzmani din New Orleans, aceștia cântau fără note, pentru că nici nu le cunoșteau, iar melodiile pe care le interpretau erau „înflorite” la fiecare petrecere, fie că publicul merita să fie „respectat” și i se ofereau niște surprize care să demonstreze că în fața lor evoluează o echipă aleasă, fie că lăutarii se mai plictiseau uneori de repertoriul lor și îl împrăpătau cu variații ale melodiei, ritmului, măsurii, armoniei, tonalității sau cu pasaje improvizate, care erau menite să-i învioreze ba pe muzicanți, ba pe musafirii veniți la petrecere.

Firește, Dolgan s-a dovedit a fi suficient de inteligent și de talentat pentru a-și da seama că în jazz-ul modern improvizările sunt generate de alte mobiluri interioare decât la lăutarii moldoveni, că fenomenul jazz-ului îi oferă șansa unui salt profesional care, pe de o parte, îi va deschide orizonturi noi, iar pe de alta, îl va obliga să descopere și să valorifice resurse interioare, de existența cărora nici nu bănuise. Iată de ce nu l-ar mai fi satisfăcut definiția verbului „a improviza” propusă de dicționar („a compune în grabă, pe nepregătite un discurs, o poezie, un cântec cu caracter ocazional; a înjgheba, a face ceva la repezeală, din ce se găsește la îndemână”). I-ar fi părut primitivă chiar și definiția unui specialist în materie, cum este Mihai Berindei („crearea spontană, pe o temă și o structură armonică dată, de variații originale”²).

De regulă, improvizația se bazează pe o temă variată. Conform lui Andre Hodeir, muzicienii de jazz ornamentează o suită de chorus-uri (refrenuri) care constituie corpul bucății, cu o introducere, câteodată cu o coda și uneori cu unul sau mai multe interludii. Tema variată păstrează elemente din tema principală, însă se poate ajunge la coordonate necunoscute care îndepărtează în mod voit melodia de tema expusă inițial...³. Inevitabile în alcătuirea discursului muzical improvisat sunt intervalele și ritmul, cele două elemente de bază ale melodiei, care susțin eventualele cromatisme de pasaj sau alte note melodice care ar putea contribui la realizarea unei improvizații de succes.

Într-un limbaj mai accesibil, termenul de improvizație se identifică cu cel de inovație, de inedit. „E ca și cum te-ai îndrepta spre un tărâm necunoscut, e drept, pregătit cu mijloacele necesare, cu emoțiile inerente existente în astfel de cazuri”⁴. Dacă am face abstracție de nuanțe și subtilități, am putea afirma că improvizația în jazz este un proces compozițional care nu este transcris cu ajutorul notelor, ci se desfășoară concomitent cu interpretarea piesei respective. Și ar mai fi de remarcat ceva: în procesul improvizației ești pus în situația de a face trecerea de la cunoscut la necunoscut, de la trecut spre viitor.

Cred că anume aceasta l-a ispitit mai mult pe Mihai Dolgan în muzica jazz – șansa de a se lăsa catapultat spre un viitor în care va putea valorifica zonele necunoscute ale ființei sale. Impresionat de interpretarea muzicală ca improvizație, Mihai Dolgan își va trăi viața ca o improvizație. Coroborând principiile jazz-ului cu cele personale, el a descoperit în acest gen de muzică confirmarea unor capacități intuite doar, la început, jazz-ul, într-un fel, legalizând modul lui de viață, conferindu-i legitimitate tânărului și, pe atunci, neexperimentatului Mihai Dolgan care și-a câștigat astfel dreptul de a greși, de a încălca regulile general acceptate. Tot de aceea și-a permis luxul (și riscul) de a nu absolvi școala „Ștefan Neaga” – pentru a nu-și amâna debutul pe scena profesionistă.

Mihai a mai înțeles că jazz-ul propune și reclamă un alt tip de muzician, unul care este nu numai interpret, ci și compozitor, iar actul de creație se produce în timpul concertului, în prezența spectatorilor, ceea ce face din el un fenomen viu.

Precum spuneam mai sus, nici Dolgan, nici Marini nu au practicat jazz-ul, dar nici nu au putut scăpa de el. Pentru că, așa cum spunea cineva, jazz-ul „e un foc

Celebrul Marino Marini

pe care nu-l stingi numai cu apă, ci și cu un alt foc”. Bine spus, dar acest al doilea foc urma să fie aprins. Primul care a făcut-o a fost Marino Marini. După ce revine din Statele Unite, el scrie muzică pentru industria cinematografică și spectacole de revistă, montate cu succes în Roma și Neapole. În cele din urmă (în 1954) se decide să dea lovitură și își face publică intenția de a aduna un „colectiv muzical ideal”. În acest scop, publică un anunț, în care invită la probe „muzicieni tineri fără experiență, care cântă la auz. Cei lipsiți de simțul umorului nu vor fi admiși”. Dintre cei peste 200 de pretendenți sunt selectați trei: Sergio (baterie), Toto (ghitară electrică) și Rugero (bass și vocal). Astfel, este creat primul cvartet al lui Marino Marini. Repertoriul e format din piese care reprezintă o fuziune dintre ritmurile sud-americane, cântecele napolitane și standardele ritmice americane. Formula descoperită de Marini se dovedește a fi una magică și succesul nu se lasă mult așteptat.

Interesul pentru grupul lui Marino Marini este provocat și de faimoasa cameră de ecou, pe care acesta o inventează și o lansează. Grație acestei soluții tehnice, obține o coloratură sonoră inedită, iar stilul interpretativ al grupului capătă o expresivitate inconfundabilă. Atenție, camera de ecou este utilizată „pe viu”, în timpul concertelor, și nu în studio, pentru înregistrări.

În 1955, cvartetul lui Marini este invitat să facă primele înregistrări la Casa de discuri „Durium”, un an mai târziu evoluează în primul show TV, apoi urmează primul turneu în străinătate, în Franța, după care cresc vertiginos vânzările primelor *single*-uri înregistrate de cvartet: „Guaglione”, „Don Ciccio o' piscatore”, „Rico Vacilon”, „Maruzzella”. După ce cucerește Europa, în 1958 întreprinde turnee triumfale în Statele Unite, Orientul Mijlociu și Japonia. În același an, împreună cu interpretul american de rock and roll Jerry Lewis, susține concerte în *London Palladium*. Urmează succesul internațional al melodiilor „Volare”, „Ciao ciao Bambina” și „Marina”, iar în 1960 i se acordă premiul întâi și premiul doi la Festivalul de la Neapole.

Nu se știe de ce, dar după aceste succese răsunătoare Marini este părăsit de muzicanții cu care colaborase. Formează un nou colec-

O poză în pauză de concert

tiv, cu care, în 1961, întreprinde primul turneu în Uniunea Sovietică. Spectatorii din U.R.S.S. se dovedesc a fi receptivi la muzica interpretată de grupul lui Marino Marini, dar în ceea ce îi privește pe „reprezentanții de frunte ai estradei sovietice”, aceștia nu manifestă un interes deosebit pentru muzica italianului. În schimb, cinci ani mai târziu, când revine în Uniunea Sovietică cu un nou cvartet (ultimul), impactul este de o rezonanță istorică. Mai mult, succesul cvartetului italian nu a fost unul de scurtă durată. Pentru a doua jumătate a deceniului cinci *Marino Marini ed il suo Quartetto* este o prezență muzicală comparabilă cu celebrul grup „Beatles”, care a dominat anii '60, sau cu „ABBA”, care a sucit mințile tineretului în a doua jumătate a anilor '70. Grație acestui cvartet, estrada italiană a devenit com-

Cuplul Lidia Botezatu și Mihai Dolgan

petitivă cu estrada anglo-americană, franceză și latino-americană. Odată cu apariția acestui cvartet, estrada italiană a obținut o nouă sonoritate, s-a schimbat radical însuși spiritul ei. Dar ceea ce trebuie să accentuăm în mod deosebit este impactul pe care l-a avut cvartetul lui Marino Marini asupra muzicii de divertisment din spațiul fostei U.R.S.S. (după al doilea turneu). În pofida afirmațiilor care atestă influența decisivă a grupului britanic „Beatles” asupra rock-ului din U.R.S.S., realitatea se opune acestei abordări simpliste. În 1966 „Beatles” atinsese culmea popularității și deja reușise să înregistreze șapte discuri de „lung metraj”, dar impulsul care a determinat nemijlocit apariția primelor grupuri de rock în spațiul sovietic a provenit cu totul din altă extremă a Europei, din Peninsula Apenină. Iată o confesiune grăitoare în acest sens a lui Mihai Dolgan: „A poposit pe la Chișinău și Marino Marini din Italia. Concertele lui de la Teatrul Verde au avut un succes strașnic. De fapt, atunci când stăteam la îndoială și mă întrebam ce fel de ansamblu să fac, anume Marino Marini m-a convins... El deja avea componența pe care o adunam și noi – trei ghitare, orga și tobele. Toți cântau la microfoane. Până atunci nu văzusem așa ceva. Muzicanții erau și vocaliști, fiecare cu microfonul lui. Și ghitariștii, și cel de la orgă – toți cu microfoane pentru vocal. Chiar și toboșarul cânta la microfon. Acum e ceva obișnuit și nu mai miră pe nimeni una ca asta, dar prin 1966 și încă vreo 6-7 ani după aceea era ceva neobișnuit pentru publicul sovietic. Am reascultat de mai multe ori concertul. Îl înregistrase Pe-

trică Sârbu, acordeonist în «Fluieraș», cu care locuiam într-o odaie din căminul Filarmonicii. M-au convins și înregistrările, dar și Petrică: «Mișu, timpul merge înainte, trebuie să faci și tu așa». Și am făcut. Chiar am preluat din repertoriul lui Marini și o melodie: «Șa-la-la». Mult timp am avut în repertoriu acest șlagăr. Lumea credea că e melodia noastră. Dar noi nici nu încercam să-i convingem de contrariu. Ca să nu ațâțăm cenzura și să se afle că e o melodie străină”.

În același an, 1966, Marino Marini a concertat la Riga, unde au fost distruse toate scaunele din sala în care a evoluat, dar și în Leningrad. Nu știm care a fost soarta scaunelor din „leagănul revoluției”, dar avem dovezi sigure că aici Marino Marini a fost auzit de un alt muzician tânăr, Alexandr Vasiliev, care aduna un ansamblu cu o componență asemănătoare pentru a-l acompania pe Anatolii Koroliov. Și iată ce mărturisește viitorul lider al grupului „Poiușcie ghitarî”: „Pentru prima oară am văzut muzicanți care cântă. La noi era ceva de neimaginat. Se considera că trebuie să fie un vocalist cu o voce puternică și un grup de muzicanți, care să asigure acompaniamentul. Doar așa și nu altfel”. Alexandr Vasiliev s-a convins că se poate și „altfel”. „Ansamblul lui Marino Marini mi-a plăcut atât de mult, încât am hotărât să fac și eu ceva asemănător”⁵.

Așadar, și Dolgan, și Vasiliev au fost impresionați de muzicanții vocaliști, însă aceștia (dacă îi găsești) pot fi puși în valoare numai cu ajutorul unor microfoane suplimentare – o mare problemă pentru estrada sovietică din acei ani. Și dacă Dolgan a decis să adopte această formulă nouă „benevol”, conștient că doar astfel poate realiza ceea ce și-a pus în gând, Alexandr Vasiliev o face „de nevoie”, deoarece Anatolii Koroliov părăsește ansamblul și, pentru a salva situația, sunt nevoiți să-și asume rolul de vocaliști... instrumentiști. „Pentru prima oară au fost prezentate aranjamente după cântece ale compozitorilor sovietici pentru componență instrumentală a unui grup rock. Era o premieră absolută în estrada sovietică. S-a schimbat comportamentul scenic, misanscena. Interpretarea de ansamblu, «umăr la umăr», cu un singur microfon, a fost înlocuită cu amplasarea liberă a interpreților – fiecare avea microfonul său, ceea ce asigura o dinamică deosebită a interpretării”⁶.

Utilizând cele mai moderne instrumente accesibile pe atunci – chitara electrică, amplificatorul cu reverberator (camera de ecou) –, cvartetul lui Marini a demonstrat că o orchestră mică poate interpreta muzică de calitate, în deplinul sens al cuvântului. Apariția lui Marino Marini în spațiul muzical sovietic a declanșat o reacție în lanț, iar primele „verigi” ale acestui lanț au fost „Noroc” și „Poiușcie ghitarî”. Apropo, cine a fost primul, Dolgan sau Vasiliev? Rușii susțin că primul ansamblu rock din U.R.S.S. a apărut la Leningrad, noi susținem că primul a fost „Noroc”-ul. Deși ambele grupuri au prezentat primele concerte în anul 1966, trebuie să facem o precizare de principiu și să nu confundăm un „grup rock” cu o „componență instrumentală de grup rock”, deoarece fac parte din categorii diferite. În timp ce ansamblul lui Vasiliev oferea ascultătorilor aranjamente originale pentru melodii deja cunoscute, „Noroc”-ul lui Mihai Dolgan s-a lansat cu un produs muzical propriu, original, sincronizat sub toate aspectele cu muzica rock din Occident.

Presupun că unii fani ai „Noroc”-ului ar fi dispuși să califice drept îndoielnică această referire la Marino Marini (pe care puțini și-l mai amintesc) ca factor de influență asupra creației lui Mihai Dolgan. Dar lucrurile stau tocmai așa. Dacă cei de la „Poiușcie ghitari” au fost impresionați doar de posibilitățile tehnice (camera de ecou, microfoane pentru instrumentiști-vocaliști), Mihai Dolgan a intuit în muzica cvartetului lui Marini o pistă de lansare latină spre universul muzical anglo-saxon, spre rock-ul britanic. Mihai a prins „din zbor” esența stilului inventat de Marini, iar formula lui magică (simbioza elementelor folk și a ritmurilor americane) i-a sugerat lui Dolgan o apropiere firească de universalii „Beatles”.

Pentru a justifica paralela dintre aceste două destine artistice, vom mai semnala o afinitate între creația lui Marino Marini și a lui Mihai Dolgan. Spre deosebire de Marini, Dolgan nu a scris muzică pentru filme, dar muzica lui, ca și cea a muzicianului italian, a devenit „personaj” de film. Mulți regizori, în dorința de a reproduce aroma muzicală a epocii, includ în coloana sonoră a filmului melodii care, datorită popularității lor, au reușit să devină un fel de emisari neoficiali ai unei generații. Este un procedeu utilizat și de clasicii cinematografeiei. Spre exemplu, Michelangelo Antonioni în filmul „Blow up” (premiat cu trofeul „Palme d’or” la Cannes și nominalizat la Oscar pentru regie și scenariu) include o scenă cu grupul britanic „Yarbirds”, care interpretează o versiune a piesei „The Train Kept-A-Rollin’” (numită ulterior „Stroll On”). Cei care au vizionat filmul și-i amintesc, probabil, pe Jimmy Page și Jeff Beck, ultimul ajuns într-o stare de exaltare supremă, distrugând chitara în timpul concertului.

Șase ani mai devreme, un alt clasic al cinematografeiei, Luchino Visconti, lansează pe ecrane filmul „Rocco e i suoi fratelli”, în care răsună cântecul lui Marino Marini „La piu’ bella del mondo”. Unii preinși esteți s-ar putea arăta nedumeriți de faptul că aristocratul Visconti și celebrul compozitor Nino Rota (director al Conservatorului din Bari, autor de operă și balet) au admis în coloana sonoră a filmului mostre muzicale de o valoare discutabilă, care ar caracteriza mai degrabă gusturile plebei decât universul elevat al acestor artiști.

Este vorba de melodiile „E vero” (autor și interpret Umberto Bindi), „Tintarella di luna”, interpretată de ghitaristul Bruno de Filippi, „Il mare” de Louis Vian și, precum am spus mai sus, „La piu’ bella del mondo” de Marino Marini. Nu ar fi cazul să intrăm în polemică cu eventualii noștri oponenți, dar ar fi necesar să subliniem că muzica de divertisment („ușoară” sau „pop”, dacă doriți) face parte din stilul de viață al tineretului, iar pentru Visconti ea devine un cod de acces care îi permite să pătrundă în mentalitatea generației pe care o reprezintă Rocco și frații săi. Melodiile respective sunt o carte de vizită... sonoră a unei generații. Dacă pentru cineștii amintiți „citatele” muzicale sunt un „mijloc de expresie”, atunci pentru autorii și interpreții acestor melodii prezența în filmul unui regizor consacrat reprezintă nu numai un „atestat de maturitate” profesională, nu numai o dovadă a popularității lor, ci și un argument că muzica lor a devenit un stindard melodic al tineretului din epoca în care trăiesc și creează. Este chiar mai mult decât aflarea melodiei respective în fruntea top-urilor naționale sau internaționale.

În 1971 (la un an după interzicerea „Noroc”-ului și expulzarea lui din Moldova), în U.R.S.S. încă nu existau top-uri (clasamente ale celor mai populare melodii). Mai bine zis, nu exista un top oficial, dar exista unul neoficial și în fruntea acestuia se afla piesa „De ce plâng chitarele”. Anume această piesă este interpretată de un grup de tineri în filmul Kirei Muratova „Dolghie provodi”, lansat pe ecrane în anul 1971. Din păcate, în scurt timp filmul împărtășește soarta grupului „Noroc”. În urma unei hotărâri a c.c. al partidului comunist din Ucraina, filmul este interzis, autoarea fiind învinuită de „formalism, servilism pro-occidental și influențe dăunătoare din cinematografia burgheză (Michelangelo Antonioni și Miloș Forman)”. Filmul „Dolghie provodi” este relansat pe ecrane abia în 1987. De astă dată pelicula Kirei Muratova se bucură de un succes imens, fiind apreciată și de spectatori, și de breasla profesională – la Festivalul Internațional de la Locarno i se decernează Premiul FIPRESII (Federația Internațională a presei cinematografice).

Astfel, piesa „De ce plâng chitarele” a ajuns în Occident ambalată în celuloză. Grupul „Noroc” nu a avut șansa să treacă frontiera lagărului socialist de pe atunci. Nici Marino Marini nu a avut posibilitatea să asculte acest grup și să afle că are în Moldova Sovietică un discipol, despre care ar fi putut spune: „E unul care cântă mai dulce decât mine? Cu-atât mai bine... Rock-ului și lui cu-atât mai bine”... Iertată să-mi fie această intervenție barbară în textul lui Alecsandri, dar anume rock-ul a fost zodia comună a acestor doi muzicieni străluciți: Marino Marini și Mihai Dolgan.

Dacă în 1965 ar fi presupus cineva că peste un an în R.S.S. Moldovenească își va face apariția cel mai bun grup rock din U.R.S.S., despre acest „cineva” s-ar fi spus că nu e întreg la minte. Cu toate acestea, în 1967 ansamblul „Noroc” deja exista, deși despre „rock” încă nu se vorbea.

Chișinăul nu a îndrăznit să vorbească despre rock-ul „Noroc”-ului nici în ultimul an de existență a acestui grup. În vara lui 1970 ziarul „Moldova socialistă” publică o informație intitulată „Melodii moldovenești la Bratislava”. Reproducem integral acest text „istoric”:

„La Festivalul internațional de muzică populară «Lira Bratislavei-70» care va avea loc între 10 și 14 iunie, vor răsuna melodii moldovenești în ritm modern. Ele vor fi interpretate pe malurile Dunării de ansamblul vocal-instrumental «Noroc».

Înființat la Filarmonica moldovenească acum trei ani, acest colectiv dă mereu concerte în diferite colțuri ale țării. El a evoluat la Moscova, Leningrad, în capitalele republicilor unionale. Opt luni pe an «Norocul» se află în drum. Vizita la Bratislava este prima călătorie în străinătate (Cor. ATEM)”.

Vom menționa că aceasta a fost prima și ultima „călătorie în străinătate” a ansamblului „Noroc”.

Așadar, nu grupul „Noroc”, ci „ansamblul vocal-instrumental «Noroc»”, nu muzică rock, ci „melodii moldovenești în ritm modern”. „Moldova socialistă” scrie despre acest eveniment la timpul viitor. Corespondenții ziarelor moldovenești de atunci nu au putut însoți ansamblul în străinătate pentru a relata apoi despre evoluția lui în cadrul festivalului. Era ceva de neimaginat. Am găsit totuși un ecou al acestui eveniment: „Ziua în care revista cehoslovacă «Miadý svět» a apărut cu fotografia grupului «Noroc» pe prima copertă poate fi considerată ziua de naștere a rock-ului moldovenesc”⁷.

Trebuie să recunoaștem, trage mult la cântar această frază a lui Artiom Troițki, dar rock-ul „moldovenesc” se născuse ceva mai înainte, iar la Bratislava a avut loc doar oficializarea, recunoașterea internațională a fenomenului „Noroc”. La acest festival grupul din Moldova a reprezentat casa de discuri „Melodia”, având, în 1969, cel mai mare număr de discuri vândute.

„Din îmbinarea inspirată a motivelor folclorice autohtone și a armoniilor naive în stil «Beatles» a rezultat un efect surprinzător. «Noroc»-ul a obținut o sonoritate inconfundabilă, de o prospețime deosebită. Doar astfel ne-am putea explica faptul că, evoluând alături de Cliff Richard, Josefin Baker și alte vedete europene, muzicienii din Moldova au reușit să devină laureați ai premiului «Simpatia publicului». Au urmat emisiuni televizate, propuneri avantajoase de a efectua turnee în Europa Occidentală, iar firma engleză «Triumph» le-a oferit posibilitatea să cânte la instrumentele aduse la Bratislava pentru expoziția organizată în cadrul festivalului. Ulterior, hit-ul «Noroc»-ului «Cântă un artist», tradus în limba cehă și interpretat de grupul «Frații Gondolan», s-a menținut în fruntea clasamentelor mai mult de un an”⁸.

Înaripat de această performanță, Alexandru Fedco, directorul Filarmonicii, pune la cale primele turnee europene ale grupului „Noroc”, o șansă pentru Mihai Dolgan de a se întâlni cu Marino Marini și de a-i demonstra că rock-ul moldovenesc „de la Râm se trage”, dar... miracolul apariției „Noroc”-ului „culminează” cu o... nenorocire: interzicerea lui și exilul forțat la Tambov, oraș în care Marino Marini nu a ajuns niciodată.

Inspirație și har

NOTE

¹ Andre Hodeir, *JAZZUL oameni și probleme*, Editura muzicală a Uniunii compozitorilor din Republica Socialistă România, București, 1967, p. 48.

² Mihai Berindei, *Dicționar de jazz*, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1976, p. 137.

³ Cătălina Constantinovici, *Timpul muzical reflectat in improvizia vocala de jazz*, „Noi, Nu!” Revistă de atitudine și cultură, Martie 2007, <http://www.revistanoinu.com>

⁴ *Idem.*

⁵ Анатолий Васильев, *Вся жизнь – анилаг*, <http://popsa.info/bio/015/015b-12.html>

⁶ Елизавета Уварова, *Эстрада в России. XX век: энциклопедия*, Изд-во Олма-Пресс, 2004, стр. 529-530.

⁷ *Рок-музыка в СССР: опыт популярной энциклопедии*, Составитель А.К. Троицкий, Москва, Книга, 1990.

⁸ *Idem.*

Lilia FLOREA- DONICA COSTUMUL MEDIEVAL ROMÂNESC

Arheologia noastră costumară, cu numeroasele și efemerele variante ale portului pământean, oglindește pe parcursul ei însăși Istoria Principatelor Românești cu frământările lor sociale, cu neconținutele lupte pentru libertate.

Al. Alexianu

Referitor la vestimentația Țării Românești și Moldovei din Evul Mediu avem un bogat material documentar datorită, în primul rând, scrierilor lui Miron Costin, Nicolae Iorga, Alexandru Odobescu ș.a., acestea constituind o mărturie de autentică valoare științifică. Dacă vorbim despre articolele vestimentare reprezentative pentru arta medievală, ar fi bine să amintim de persoanele care se ocupau de garderobă pe acele timpuri, de rolul și importanța lor și de „arhitectonica” costumelor împărătești pe teritoriul Moldovei și al Țării Românești.

Nicolae Stoicescu, în monografia sa apărută în 1968, prezintă originea, organizarea și atribuțiile sfatului domnesc, în ansamblul său, ca și originea, evoluția, atribuțiile și veniturile fiecărei mari dregătorii în parte. De asemenea, autorul face referiri importante și la *vistier* sau *protovistier* (lat. *vestis* „haină”). În Țara Românească, vistierul, unul dintre primii dregători menționați în documentele din timpul domniei lui Mircea cel Bătrân, avea două atribuții:

1. de a supraveghea strângerea veniturilor țării și modul în care se cheltuiau acestea;
2. de a aproviziona curtea domnească cu blănuri și stofe scumpe, necesare pentru garderoba domnului și pentru darurile pe care acesta le făcea străinilor.

În a doua jum. a sec. al XV-lea, locul unde se păstrau blănurile domnului se numea *vistierie*. Spre exemplu, Radu cel Frumos a interzis negustorilor să scoată din țară blănuri de vulpi, jderi, râși, acestea păstrându-se în *vistieria* sa. În Moldova primele mențiuni despre vistieri apar la

începutul domniei lui Alexandru cel Bun, februarie 1400, aici ei numindu-se *vis-tiarnici* sau *vistiari*.

Corina Niculescu, în *Istoria costumului de curte în Țările Române*, descrie piesele caracteristice pentru costumele bărbătești: cămașa brodată cu fir aurit pe guler, pe manșete și pe piept; și cel feminin: rochiile lungi din mătase și catifea, cu mantie din brocard sau atlas îmblănit cu hermină și jderi sau din „scumpe stoffe de aur”, închise cu nasturi de argint aurit. În aceeași ordine de idei, îi menționăm, de asemenea, pe Al. Alexianu cu *Mode și veșminte din trecut* (1971), pe Andrei Eșanu cu *Ștefan cel Mare, 540 ani de la Încăunare* (Combinatul Poligrafic, Chișinău, 2004), pe Nicolae Iorga în scrierile cărui se întâlnesc descrieri ale picturilor murale și ale icoanelor ce se găsesc în bisericile și mănăstirile ridicate în acele vremuri, ale gravurilor, frescelor, stampelor etc.

Costumul secolului XIII-XIV din Moldova este reprezentat astăzi prin foarte puține exemplare, destul de deteriorate, rămânând intacte doar unele podoabe (cercei, podoabe capilare, inele, brățări), majoritatea fiind de origine bizantină sau imitații care se produceau la Kiev. De asemenea, s-au mai păstrat nasturi, cingători, cataramă. Problema însă este că majoritatea obiectelor erau aduse din centrele bizantine sau orientale, de către negustorii străini, de aceea nu reflectă o imagine complexă a costumului nostru. Mai relevante sunt portretele din picturile murale ale sec. al XIV-lea, sculpturi, miniaturi, din alte materiale arheologice ș.a.

Spre exemplu, picturile, monedele ș.a. păstrate la curtea de Argeș ne permit să determinăm două tipuri de costume: primul este cu specific militar, ținând, mai degrabă, de sec. al XIII-lea și începutul sec. al XIV-lea, iar al doilea tip este cel de curte, din a doua jumătate a sec. XIV. În prima categorie se înscrie, de exemplu, costumele ctitorului de la Strei, zugrăvit pe stâlpul bisericii domnești de la Argeș. Este format dintr-o tunică strâmtă, cu mânecile lungi, strânse la manșetă, peste care poartă un pieptar vișiniu, răscoit la umeri, închis în față cu nasturi până la gât, îngustat pe șolduri cu o curea subțire de piele, care prinde sabia în față. Pe cap purta o bonetă ascuțită, iar sub ea o scufie care acoperea părul. În jos – pantaloni strâmți. Un costum asemănător este reprezentat și la biserica sf. Nicolae din Argeș.

Până în sec. al XV-lea costumele au avut o înfățișare europeană, în perioada următoare influențele vestimentației musulmane au lăsat amprente vizibile asupra îmbrăcămintei voievozilor, a boierilor sau nobililor. N. Iorga stabilește tendințele stilului vestimentar în funcție de perioadele istorice: 1 – până în sec. al XV-lea – sub influența costumului oriental și bizantin; 2 – influență occidentală; 3 – revenirea la formele bizantine aduse de fanarioții greci, dar în sec. al XVIII-lea vor fi preluate elemente din costumele turcești, 4 – influențele modei Occidentului.

Costumul voievozilor basarabi este bogat și strălucitor, format dintr-o *jupană* (rochie) ajustată pe corp, de culoare roșie-purpurie, mâneci strâmte, guler larg terminat în ciucuri ce se răsfrâng pe umeri și *mantia* care se purta peste rochie. Mai aveau și o *tunică*, împodobită cu dungi aurite, *pantaloni*, *ciorap* mulat pe pi-

cior, *cizmulite* joase, iar mai târziu, papuci orientali. Pe cap voievozii și curtenii purtau *coroană* voluminoasă și bogat ornată sau *bonetă cu calota* mai îngustă la bază și mai lată în partea de sus.

Costumul Doamnei țării este compus dintr-o haină bogată în stil bizantin, pe cap – o coroană asemănătoare cu cea a voievodului, sub coroană având o coafură foarte elegantă.

La mănăstirea Cozia sau la biserica episcopală de la curtea de Argeș îl putem vedea, în pictura murală, pe somptuosul și elegantul voievod Mircea cel Bătrân, având pe el o tunică, ciorapi strâmți cusuți la genunchi în fir de aur, pantofi ornamentați cu vulturi cu două capete. Deasupra poartă hlamidă roșie cu bordură de aur, pe cap – coroană cu trei ramuri.

Veșmintele se confecționau din stoffe de origine apuseană, iar mățăsurile și cațifelele erau italiene sau turcești, toate aduse de negustorii genovezi, florentini, lioveni, brașoveni sau sibieni. Croiala făcută după tiparele occidentale vădea și influențe bizantine. Deseori hainele scumpe erau aduse de peste hotare, dar se confecționau și în țară.

Alexandru cel Bun este reprezentat în haine fastuoase și elegante de modă poloneză. Pe cap nu poartă coroană, ci pălărie înaltă de stofă păroasă, cu borurile răsfrânte în sus, de proveniență germană. Alexandru cel Bun mai are și alte ținute: cu coronă pe cap și în caftan bizantin.

Foarte solemnă și bogată este ținuta lui Ștefan cel Mare și Sfânt, cu mantie lungă de țesătură cu desene floristice de aur, cu mâneci largi de tip *pâlnie*, cu gulerul, mânecile și poalele împodobite cu galoane de fir aurit.

Caracteristică pentru perioada lui Alexandru cel Bun este și o altă piesă vestimentară – *mitra*, o pălărie înaltă de postav de culoare roșie, brodată cu fir aurit și ornată cu pietre prețioase, de origine persană, purtată de arhieriei și arhimandriți la slujbele religioase. În garderoba acestora mai sunt și *șubele* sau *cabanițele*, din postavuri scumpe, țesute cu fir de aur și de mătase în motive geometrice sau florale. Aceste broderii se regăsesc la Suceava și Bistrița, la mănăstirile Putna și Voroneț.

Îmbrăcămintea țărănească era din cânepă țesută în condiții casnice, mai târziu va fi îmbogățită prin ii, fote, catrințe etc.

În sec. XVI-XVII, îmbrăcămintea va conține o nuanță orientală. Piesa de bază – *caftanul*, în diferite variante, va reflecta amprenta stilului renescentist. Sub caftan se purta *anteriul*, o haină lungă cu mâneci strâmte, încheiat în față cu nasturi până la talie și încins cu brâu – purtat mai ales de preoți. Luxul veșmintelor mai este pus în valoare și de accesorii din aur sau din alte materiale valoroase, aurite (diademe, lăncișoare etc.), ca, de exemplu, în vestimentația lui Mihai Viteazul sau a lui Petru Rareș. Foarte luxoasă este și garderoba lui Vasile Lupu – una dintre cele mai arătoase de pe timpuri: blănuri de samur sau zibelină, haine scumpe de postav din brocarturi venețiene și alte țesături de

valoare aduse de la Țarigrad sau din Extremul Orient, din Germania, Polonia etc.

La sf. sec. XVII putem vorbi de același lux. Boierii poartă ișlicul de catifea roșie și dulama scumpă, încinsă în talie cu o centură colorată, cu pafta bătută cu neste-mate, și papuci galbeni. Doamnele poartă și ele pe cap renumitul ișlic de samur (căciulă mare de blană ori de postav, de formă rotundă sau pătrată), care reprezenta și un indiciu privind rangul boierilor.

Portul sec. al XVIII-lea e marcat de influența Porții Otomane. Conform unei note făcute de ofițerul suedez Von Wrismantell, „portul și îmbrăcămintea bărbaților este o căciulă, pe capul lor pe jumătate ras, iar îmbrăcămintea este după modelul vechilor costume poloneze”.

Oriental sau apusean, luxul domnitorilor și al boierilor va continua să se mențină. În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea apar unele schimbări în stilul garderobei. *Anteriu* se îmbracă peste *dulamă*, în loc de *sucne* vor fi rochiile. Se importă mărfuri apusene (mătăsuri, stofe și postavuri) de proveniență engleză, franceză sau germană, cumpărate de negustori români sau greci din târgul de la Lipsca. Domnitorii și boierii îmbracă haine lungi blănite, guler lat, purtate peste anteriu, pe cap având ișlic. Soțiile îmbracă rochii de mătase drapate la piept sau închise în față cu nasturi, ușor decoltate, cu talia marcată printr-un colan sau având talia ridicată sub sâni, gulere de dantele, eșarfe brodate cu fir prețios. Peste rochii își pun mantii din brocard sau catifea, blănite sau ajustate pe corp. Pe cap poartă turbane lungi și grele din mătase vărgată, de formă conică, împodobite cu pene și flori viu colorate.

Pe la sf. sec. al XVIII-lea se observă din ce în ce mai rar țesăturile strălucitoare cu fir de aur, mătăsuri, catifele cu flori de proveniență orientală, accentuându-se tendințele specificului vestimentar românesc.

BIBLIOGRAFIE

1. Alexei Alexianu, *Mode și veșminte din trecut*, tom. I-II, București.
2. Corina Niculescu, *Istoria costumului de curte în Țările Române, sec. XIV-XVIII*, Editura Științifică, București, 1970.
3. Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, Editura Junimea, Iași, 1986.
4. Nicolae Stoicescu, *Sfatul Domnesc și marii Dregători din Țara Românească și Moldova*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968, p. 217.
5. Nicolae Iorga, Z. C. Arbore, *Basarabia noastră*, 1993.
6. I. Bogdan, *Relațiile*, p. 108-109.
7. Doc. priv. ist. Rom., A., veac XIV-XV, p. 8.

Natalia PROCOP **CONDIȚIILE APARIȚIEI BATIK*-ULUI ÎN BAȘARABIA**

În plan regional, cultura se dezvoltă în dependență de regimul instaurat în teritoriu, acesta influențând, în mare parte, și tradițiile locale. Astfel, în perioada de timp 1812-1918, specificul cultural românesc din Basarabia a trecut prin mari încercări de înstrăinare, rusificare, colonizare și deznaționalizare forțată. Substituirea culturii naționale cu cea rusă, stagnarea dezvoltării firești a procesului cultural a condiționat depersonalizarea culturii, înlăturarea și ignorarea elementului tradițional. Autoritățile de la Sankt Petersburg au impus, în provincia anexată, un sistem de organizare administrativ propriu, fără a respecta legislația autohtonă. Dacă până la 1812 cultura Principatelor Române se caracteriza prin valorile umanismului, iluminismului și romantismului european, în Basarabia aceasta a deviat în altă direcție, fiindu-i alterat caracterul național și infiltrându-i elementele slave. Se promova intenționat o politică de asimilare spirituală a basarabenilor prin intermediul rusificării școlii, bisericii, mass-mediei. Până la 1812, în Basarabia, ca și în toată țara Moldovei, funcționau școli domnești, mănăstirești, parohiale și se dezvoltă învățământul particular. Studiile puteau fi urmate în școlile superioare din capitalele statelor europene: Viena, Berlin, Paris. După acest an, o mare parte dintre studenții basarabeni și-au făcut studiile în instituțiile de învățământ mediu și superior la Petersburg, Moscova, Kiev, Odesa, Simferopol, Sevastopol, Elisavetgrad, Kamenet-Podolsc, Ananiev ș.a.

* *Batik* – țesătură din bumbac cu motive colorate, originară din nordul Indiei, din Malaysia și Indonezia, introdusă în Europa de olandezi în sec. XVI. Decorul se execută manual, acoperindu-se cu ceară porțiunile de țesătură care urmează să fie colorate; după o imersiune în soluția colorată, ceara este înlăturată cu un solvent (benzină); operația se referă pentru fiecare culoare în parte (*Dicționar de artă [forme, tehnici, stiluri artistice]*, A-M, Editura Meridiane, București, 1995, p. 56)

În anul 1891, la Chișinău, a fost fondată școala de desen condusă de basarabeanul T. Zubcu, care își făcuse studiile în domeniul artelor plastice la Sankt Petersburg. Fiind bine organizată și administrată de Zubcu, instituția a dat rezultate bune. Majoritatea basarabenilor care ulterior au făcut carieră artistică au urmat studiile la Școala de desen din Chișinău. Mai târziu, conducător al școlii respective a fost numit absolventul Academiei de Belle-Arte din Petersburg V. Ocușco. Sub conducerea lui școala de desen s-a dezvoltat vizibil și a educat multe personalități notorii. În afară de cursurile de desen și compoziție, programa școlară includea și studiul sculpturii, un curs de prelegeri din istoria artelor plastice. Școala avea un mic muzeu, în care erau expuse cele mai bune lucrări ale elevilor.

Pe lângă această instituție de învățământ artistic activau și diverse școli particulare. Astfel, în perioada anilor 1909-1914 în Chișinău funcționa Școala de arte și meserii condusă de P. R. Puzanova, unde învățau 40 de elevi, repartizați în patru clase și care deprindeau arta prelucrării artistice a țesăturilor. În acești ani este evidentă o evoluție în artele plastice din Basarabia, pentru că aici este vorba deja despre o specializare în domeniul textilelor, spre deosebire de alte instituții artistice în care se predau doar obiecte fundamentale în studiul artelor. Cu toate că în perioada respectivă erau lansate artele decorative, domeniul preferat al artiștilor plastici rămânea a fi pictura.

În cadrul școlii de arte s-a pus baza artistică a tinerelor generații, dar la studii nu puteau participa toți doritorii, ci numai membrii familiilor înstărite, care își permiteau să achite taxa de studii.

În perioada interbelică, Basarabia a cunoscut transformări radicale în plan social, economic, politic, cultural etc. Noua politică a statului român, promovată după Unirea de la 1918, a contribuit esențial la reanimarea procesului cultural național, producând transformări considerabile în învățământ, știință și artă. În toate domeniile artistice (literatură, arte plastice, teatru, muzică) se afirmă o întreagă pleiadă de personalități de valoare. Diversitatea de genuri, grupări și orientări artistice, tendința de sincronizare cu cultura europeană caracterizează această scurtă perioadă de timp, dar remarcabilă prin realizările obținute atât în Vechiul Regat, cât și în provinciile integrate. Dacă până la 1918, în decursul unui secol și mai bine, imperiul țarist a promovat în Basarabia o politică de rusificare forțată și deznaționalizare, atunci actul Unirii a avut un rol decisiv pentru renașterea și dezvoltarea culturii naționale. Între anii 1918-1940 și-au continuat activitatea școala Belle-Arte și alte instituții, în incinta cărora s-au format numeroase cadre artistice, unele dintre ele fiind recunoscute în întreg spațiul românesc, dar și peste hotare.

Între anii 1918-1940 arta înregistra progrese vizibile, perioada fiind marcată de influența artei tradiționale românești și a celei occidentale. Artiștii plastici aderau la numeroase curente artistice, fapt ce a condus la structurarea și conștientizarea concepției de artă națională. Stagnarea acestei evoluții a fost condiționată de evenimentele din 1940 succedate de efectele pactului Molotov-Ribbentrop. Odată cu începutul războiului cele mai bune lucrări ale artiștilor plastici locali au fost evacuate, dispărând fără urmă, iar operele rămase nu prezentau valoare artistică.

După război arta decorativă se impune ca un gen relativ nou în spațiul basarabean, accentul căzând doar pe dezvoltarea picturii. În alte republici sovietice deja existau și se bucurau de o deosebită popularitate atât batik-ul, cât și tapiseriile.

Deși pe plan mondial are o istorie cu un trecut bogat, pentru Republica Moldova batik-ul e o formă de artă textilă recentă – se afirmă abia în anii '60 ai sec. XX. Dacă inițial această artă avea doar funcții utilitare, ulterior a devenit un gen de artă autonomă cu o anumită fundamentare teoretică.

Ca obiect de studiu se preda la Școala republicană de arte plastice „I. Repin” din Chișinău, și, mult mai târziu, la instituțiile de învățământ superior din capitală – Academia de muzică, teatru și arte plastice și U.P.S. „I. Creangă” etc.

Primele atestări documentare referitoare la apariția batik-ului în arta plastică din Basarabia sunt fixate în cataloagele din anul 1968. Este evident faptul că aceste prime încercări de a crea lucrări în tehnica batik-ului reflectă temele realismului socialist, pătruns în toate genurile artei de atunci. Această amprentă purtau și lucrările absolvenților Școlii republicane de arte plastice „I. Repin” din Chișinău, ai Universității de arte decorative din Lvov, ai Universității de arte decorative (secția – textile) din Moscova – R. Efimenco, L. Cornienco, L. Constantinova, L. Ceban, A. Șugjda.

Primii absolvenți ai școlii autohtone care au practicat tehnica batik-ului au fost cei de la „I. Repin”, promoția anilor '52-'62: V. Pocutnaia, L. Cornienco, L. Ceban-Boico. Catalogul, editat în anul 1979, al celei de-a II-a Expoziții republicane a operelor pictoriștelor, dedicate Anului internațional al femeilor, include numele primei absolvente a școlii locale de batik – Victoria Pocutnaia, promoția 1952. La această expoziție autoarea participă cu lucrarea „Simfonia eroică”. Cu același prilej Lidia Ceban-Boico expune batik-ul „Nunta”.

Însă primii artiști plastici basarabeni care au practicat cu real succes tehnica batik-ului au fost absolvenții Universității textile din Moscova sau ai Academiei din Lvov. În rândul acestora trebuie remarcate numele Anghelinei Șugjda, absolventă în 1956 a universității moscovite, și a Reghinei Efimenco, absolventă în 1968 a instituției din vestul Ucrainei. În același an Ludmila Constantinova absolvește Colegiul superior artistico-industrial din Moscova.

Autorii sus-menționați sunt considerați reprezentanții perioadei date. Participă la numeroase expoziții cu lucrări în tehnica batik-ului, abordând teme ce evocă tradițiile și obiceiurile populare: nunta, jocul, bocitul, casa mare etc.

Nivelul dezvoltării artei textile la etapa actuală în mare parte a depins de artiștii plastici școliți în instituțiile de peste hotarele Republicii Moldova, pentru că, odată reveniți acasă, ei aveau posibilitatea de a mânui tehnici noi, nepractice până atunci, și de a imprima batik-ului elementele tradițiilor locale.

Batik-ul este apreciat ca „un nou gen de artă decorativă” în articolul lui Tudor Stăvilă despre expoziția tematică de la sfârșitul anilor '80. Autoarele prezente cu lucrări la vernisaj au fost: L. Prahova („Prietenia popoarelor”) și N. Șuvalova („Livada Moldovei”).

Inegală a fost evoluția batik-ului contemporan până la inaugurarea, abia la 23 iulie 1991, a Expoziției de artă decorativă a Moldovei. Tinerii artiști Vasile Grama, Alexander Drobaha, Olga Drobaha, Irina Șuh, Vasile Ivanciuc, Ludmila Șevcenco, Iurie Baba, Lidia Cravcenco, Veceslav Damir ș.a., făcându-și studiile la facultățile de profil din Lvov, Moscova, Tallinn, Sankt Petersburg, Minsk etc., odată reveniți la baștină, resping tiparele acceptate de unii maeștri devotați tradiției ce aveau la temelie absurditățile realismului socialist. Or, în anii '80-'90 ai sec. XX în spațiul pruto-nistean arta decorativă este considerată minoră, de tip uzual sau, cel mult, de înfrumusețare a ambianței, nefiind în stare să valorifice teme de mare actualitate și idei social-filozofice. Abia mai târziu se poate vorbi despre apropierea artei decorative ca nivel artistic de pictură.

Este cunoscut faptul că timp îndelungat au lipsit manifestări însemnate în domeniul artei textile. Astfel încât organizarea Asociației Artiștilor de Artă Textilă și Design Vestimentar – ATEX, din 1998, reprezintă o premisă semnificativă pentru evoluția de mai departe a batik-ului. Fluxul artiștilor plastici ce practică imprimeul este legat și de Primul Concurs Internațional de Artă Textil-Decorativă „Dialog-98”, în cadrul căruia au fost expuse numeroase panouri decorative realizate în diverse tehnologii ale batik-ului, ce reprezintă fie compoziții tematice, alegorice („Curenți și munți, departe de realitatea lumească”, Tatiana Trofimov), fie natura moartă („Natura moartă”, Lidia Cravcenco) etc. Aici și-au expus lucrările atât artiștii plastici din Republica Moldova – Vasile Grama, Lidia Cravcenco, Alexander Drobaha, Olga Drobaha, Ala Uvarov, Vasile Ivanciuc, Iurie Baba, Veceslav Damir, Vladimir Avrușevici, Dmitri Harin, Tatiana Trofimov, cât și de peste hotarele ei – Elena Derda, Viktor Derda, Natalia Gaț (Ucraina).

Astfel, se constată o evoluție continuă a batik-ului în Republica Moldova, dat fiind faptul că numărul autorilor și expresivitatea lucrărilor crește, îmbogățindu-se atât tematica, cât și tehnica executării. La etapa actuală, batik-ul se întâlnește tot mai frecvent în viața cotidiană, inspirând crearea unor colecții vestimentare în măsură să sublinieze personalitatea artistului, precum și a „consumatorului”.

BIBLIOGRAFIE

1. I. Scurtu, *Viața politică din România 1918- 1944*, Editura Albatros, București, 1982.
2. A. Oțetea, *Istoria poporului român*, Editura Academiei, București, 1970.
3. T. Stăvilă, *Imagine și mesaj*, „Literatura și Arta”, Chișinău, nr. 44 (2048), 1 noiembrie 1984.
4. *Dialog (Primul Concurs Internațional de Artă Textil-Decorativă „Dialog-98”)*, Editura ARC, Chișinău, 2004.
5. A. Мельник-Любинецкий, *Каталог*, Тимпул, Chișinău, 1970.

Constantin **DUMITRU BOLBOCEANU** – **SPÂNU ÎNTRE REAL ȘI IMAGINAR**

În contextul evoluției picturii de șevalet din Republica Moldova din ultimele două decenii creația plasticianului Dumitru Bolboceanu se evidențiază prin originalitatea de valorificare a unor lumi ascunse, așezându-le în construcții distinctive.

Explorând un deceniu în urmă preferențial genul peisajului, artistul își lărgeste treptat zona de interese, actualmente manifestându-se inspirat atât în domeniul naturii statice, cât și în cel al tabloului figurativ.

Picturile lui Dumitru Bolboceanu, simboluri încifrate pe suprafața planimetrică a pânzei, reprezintă universurile ce îi bântuie conștiința într-un timp al creșterii sale spirituale. Imaginile acestuia reprezintă realități în care actualitatea și istoria conlucrează activ în vederea coagulării unui model semiotic, în care reperele avangardiste și postavangardiste sunt reforjate și contopite în paradigme postmoderne, ce structurează plastic un nou model, încifrând existența valorilor nealterate, rămase în afara temporalului distructiv. În opera artistului sensibilitatea, cunoașterea, germinația estetică a formelor generează noutatea suprafețelor. În construcția formală, dar și cognitivă, artistul își îndreaptă atenția în mod special spre o gramatică a limbajului plastic, spre rațiunea structuralistă, spre manierismul stilistic și jocul cu semnul și semnificația acestuia.

Imagina terestrului și a cosmicului, elementele mitice și fantastice în aceeași măsură iau parte la constituirea unei lumi picturale pornind de la realitate, dar nu neapărat corespunzătoare realității.

Un rol important în concepția metaforelor plastice din creația lui D. Bolboceanu le revine unor valori ale civilizației universale înregistrate pe parcursul evoluției ei milenare. Literatura laică și cea creștină, etica, morala, tradiția și modernitatea sunt adunate într-un tot întreg, menite să reflecte complexitatea meditațiilor, adesea nostalgice ale

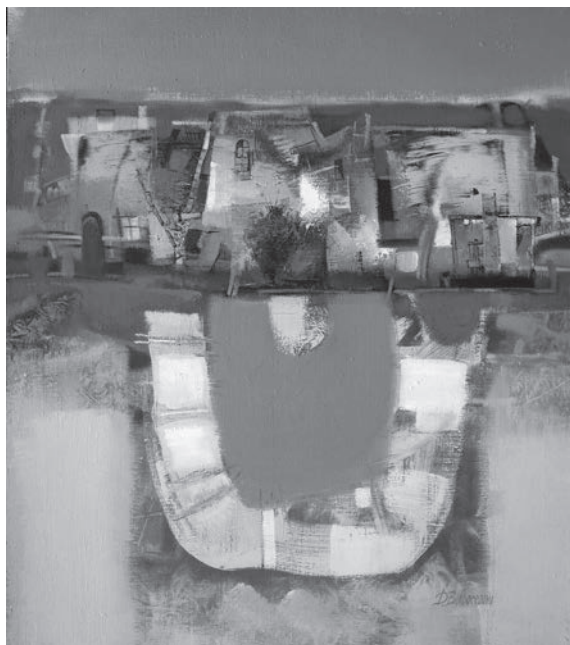
contemporanului față în față cu realitatea și istoria. Visul reprezentând subconștientul, reconstituie imagini ce poartă conotații difuze, punând în prim-plan valorile imaginare ținând de memorie, pentru a obține forme distinctive ale impulsurilor subconștiente.

Tablourile figurative ale lui Dumitru Bolboceanu din ultimul deceniu, la fel ca și peisajele sau naturile statice, au la baza elaborării concepția metaforică. Adesea artistul realizează simbioze elocvente ale realului și imaginarului, făcând loc conotațiilor. Tematica sărbătorilor de iarnă și a tradiției lăutărești sunt predominante. Imaginea realității cotidiene în aceste opere interacționează activ cu tradiția folclorică, creând un spațiu semantic original. Stilizarea formei se proliferază distins ca urmare a unor sintaxe inedite. Racordările imaginilor figurativului, bazate pe reflectarea mimetică a realității, la imaginile fantasmaticе, de sorginte folclorico-literară transfigurate stilistic, alcătuiesc configurațiile unor sensuri muzical-poetice. Combinatorica formelor, expusă unei pronunțate dirijări estetizante, dezvăluie, la nivel semantic, interacțiuni complexe ale lumii.

Caracterizându-se ca reprezentare major stilizată și cizelată artistic, pictura lui Dumitru Bolboceanu este orientată preponderent spre încifrarea multiplelor superstiții, credințe, destăinuri romantice, speranțe estetice personale ale autorului, predispunând la o reflecție melancolică. Tematica tablourilor figurative se încadrează în textura valențelor atemporale. Coloritul este întotdeauna armonizat prin profunzimile de tonuri apropiate cromatic. Structurarea spațială a imaginii

D. Bolboceanu, *Călăuze*

D. Bolboceanu,
Margine de sat

---

se efectuează prin jocurile de expresie ale petei, ale conturilor, ale tridimensionalității relative. Picturile lui D. Bolboceanu pot fi percepute fie și numai ca reliefuri de culoare ce încorporează inedite calități decorative în care elementului grafic i se acordă prioritate.

Un capitol aparte în creația plasticianului îl ocupă peisajele și naturile statice. Peisajul, adesea personificat, cu arbori și case reprezentând simboluri de o vastă semantică, trimite la adânci substraturi mitice sau tradiții folclorice. Forma este racordată proporțional întregului, constituind raporturi ritmice de înalt rafinament compozițional. Unele peisaje înglobează, concomitent cu originale divizări ale maselor, obiectelor sau spațiilor, și racordări tehnologice ce relevă expresii texturale distinctiv. Opoziției deschis – închis îi revine principala sarcină constructivă, prin contrastele de textură, linie și pată, de a contribui la crearea unei lumi estetice asociative. Expresia inedită a operelor pictorului este asigurată, în ultimă instanță, de un contrast al formelor ondulate și al liniilor – verticale și orizontale.

Metafora personificată este un procedeu predilect și pentru unele naturi statice, contribuind la construcția sensului operei. O parte dintre lucrările de acest tip vădesc realizări ale unor sarcini pur plastice, altele sunt expresia unor racordări originale ale formelor și ale ritmurilor texturilor, altele – armonioase forme și nuanțe cromatice, constituind o amplă lume poetică.

Privită în ansamblu, creația pictorului D. Bolboceanu reprezintă realizările unui spirit în luxurianta zbatere între realitatea tangibilă, imaginația propriei făpturi umane și tendința de zămislire a unor suprarealități plastice, mai armonioase și, valoric, mai bogate.

Dumitru BOLBOCEANU
LUMINA ȘI UMBRA
CONFIGUREAZĂ
RELIEFUL VIEȚII

– Mai multe titluri de lucrări ale Dumneavoastră, cum ar fi *Amurg pe Valea Draghiștei*, *Margine de sat*, *Chemarea ploii*, *În zori de zi*, *Albastrul cerului*, *Sfârșit de anotimp*, *Amintiri* ș.a., ce se vor mai întâi o cheie, un cod pentru descifrarea temei abordate, denotă o viziune romantică asupra lumii. De unde vine această poetică a culorii, însemnând de fapt o atitudine pozitivă, optimistă în reflectarea existenței?

– Într-adevăr, denumirea unui tablou este acel cod care deschide ușa spectatorului pentru un dialog direcționat spre o idee pe care o propune artistul. Cromatica, structurile compoziționale abstracte sau figurative, coloritul cald, atașamentul față de pământul natal, modulațiile sufletului, gândurile care mă poartă în această albie tematică aduc poezia de care vorbiți, dar asta nu-mi propun niciodată rațional, totul vine de la sine, din plăcerea de a picta.

– **Viața cotidiană, cu multiplele ei aspecte și probleme, satul natal, natura ca element primordial al existenței se regăsesc obsesiv în lucrările Dumneavoastră. Cum explicați persistența acestor teme?**

– Pentru mine copilăria a fost punctul de pornire nu numai în viață, ci și în artă. Petrecută la țară cu oamenii dragi, cu locuri frumoase, a lăsat o amprentă puternică în viața mea. Nostalgia după peisajul de altădată, nu a celui industrial, dorul casei părintești, amintirile au devenit subiecte ale multor lucrări realizate doar în atelier. Nu merg la natură, nu pictez locuri concrete, ideile coboară dintr-o lume virtuală, din lumea îndepărtată a copilăriei. Pentru mine este o adevărată provocare anume descifrarea și reconstituirea primelor trăiri pe care le-am încercat crescând în sânul unei comunități ce-și împarte destinul cu natura. Cu alte cuvinte, peisajele mele alcătuiesc un traseu al căutării misterului existențial inexprimabil în cuvinte.

– **Specialiștii accentuează abilitatea Dumneavoastră în a manevra lumina și umbra, în a obține prin intermediul**

acestui procedeu contrastiv efecte artistice remarcabile. Când, cum ați descoperit „efectul benefic” al acestor simboluri, aflate în continuă competiție?

– Pentru mine lumina este culoare, iar umbra este tonalitate, de aici încep jocurile coloristice, schemele cromatice care lasă tușe de lumină pe suprafața pânzei. Cu mulți ani în urmă munceam la un ciclu de lucrări „nonfigurative”: *Umbre lunecând*, *Lumina în adâncime*, anume atunci am descoperit formula care mi-a luminat culoarea. Lumina și umbra constituie baza expresivității formelor, a petei de culoare, ele organizează echilibrul compozițional, configurând relieful suprafețelor din care se desprinde viața.

– Care sunt elementele definitorii ce reflectă procesul evolutiv în maniera de lucru, de expresie, de creație a unui pictor? Care sunt în acest sens trăsăturile distinctive ale creației pictorului D. Bolboceanu?

– Nu există scheme bine definite care ar putea ghida evoluția ascensională a unui artist. Un pictor în procesul de formare, în afară de talent, are nevoie de o școală bună, un mediu artistic care să-i inspire libertatea și o mare voință de a munci. Modul în care artistul ne tentează să vedem lumea prin el, să ne angajăm cu adevărat într-o viziune ce exprimă o percepție inedită și esențială a lumii, inventivitatea și originalitatea sunt, în opinia mea, cele mai importante elemente care marchează o evoluție sănătoasă a artistului.

Ce trăsături ale creației mă caracterizează? Eu zic munca, restul rămâne să spună ceilalți: criticii și consumatorii de artă.

– Arta autentică, inclusiv arta plastică, pictura, are la temelie tradiția și inovația, altfel spus, pictorul parcurge de-a valma un drum comun cu alți confrăți de generație, alteori foarte lung, până își descoperă propriul fâgaș. Cine v-au fost îndrumătorii, cât de expresiv este în context acest cuvânt!, de la care ați deprins farmecul culorilor și când ați avut certitudinea, revelația că ați descoperit propriul itinerar, drum în artă?

– Atracția față de artă am simțit-o atunci când fratele meu, Vlad, studia la Școala republicană de arte plastice „I. E. Repin”, astăzi Colegiul de arte plastice „A. Plămădeală”. Aici am avut norocul să-mi fac studiile și eu în clasa profesorului V. Pușcaș și I. Vieru, nume cunoscute în lumea artelor plastice, clasici ai picturii basarabene. Îndrumătorii mei, toți trei, se află, cu regret, în lumea umbrelor... Studiile au continuat și după ce am devenit membru titular al U.A.P. În atelierul de creație pe care îl aveam împreună cu Vlad Bolboceanu, pictor-ceramist, membru U.A.P., șeful catedrei de ceramică a Academiei de muzică, teatru și arte plastice.

Studiile continuă și acum. Un pictor învață toată viața.

– Ați regretat vreodată că ați ales / v-a ales pictura? În ce situație ați trăit acest sentiment?

– Drumul în artă este anevoios, am regretat de multe ori la început de cale, obstacole greu de trecut, am avut și încercări de a abandona pictura, dar reveneam de fiecare dată.

Acum cred că nu am greșit, nici nu pot să-mi imaginez viața fără pictură.

– Faceți parte din noua echipă de conducere a U.A.P. și în acest context aș vrea să vă întreb: care sunt problemele ce urmează a fi soluționate în mod prioritar de către U.A.P.? Ce întreprindeți pentru a eficientiza prestația U.A.P. în viața culturală a Republicii Moldova, inclusiv în sensul extinderii activităților artiștilor plastici în afara perimetrului Chișinăului?

– Viața artistică la U.A.P. continuă. Odată cu schimbarea care a avut loc în societate, au apărut noi speranțe că o bună parte din problemele noastre vor fi soluționate. În ultimul timp au avut loc mai multe întâlniri ale președinților uniunilor de creație, în vederea organizării unui congres comun, la care vor fi discutate și înaintate spre soluționare comisiei parlamentare un șir de probleme: statutul artistului în societate, acordarea premiilor și a distincțiilor de stat, implicarea mai activă a instituțiilor statale în activitățile culturale...

Noua conducere a U.A.P. a înviorat activitatea artistică cu trei expoziții de amploare, care vor avea, sperăm, impact benefic asupra iubitorilor de artă, „Bienala de gravură”, „Bienala Internațională de pictură”, „Bienala Internațională de artă decorativă” cu participarea artiștilor plastici din Belgia, Italia, Franța, România, Belarus. Arta plastică înregistrează un nivel valoric apreciabil pe plan european și ar fi păcat să cedăm din cauza greutăților economice.

– Ce mesaj ați vrea să adresați cititorilor revistei „Limba Română” în preajma noului an 2010?

– Anul care vine să le aducă mai multe bucurii, mai multă fericire, visuri împlinite, să rămână și în viitor cititori fideli a revistei „Limba Română”.

Dumitru BOLBOCEANU s-a născut la 8 iulie 1960 în comuna Colicăuți, jud. Edineț, Republica Moldova. Este absolvent al Colegiului republican de arte plastice „A. Plămădeală”, Chișinău (1975-1979). Membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova (1991).

Expoziții de artă colective: Chișinău, Moscova, Odesa, Aachen, Dusseldorf (R.F.G.), Galați, Bacău, București, Bruxelles ș.a. (1986-2009).

Expoziții personale: Casa Centrală a Pictorului, Moscova, Federația Rusă (1989); Galeria „Sidonia”, Monte-Giorgio, Italia (1993); ART-EXPO, București, România (1994); Centrul de artă și cultură, Germania, Dusseldorf (1997-1998), Centrul de cultură ELLAS, Grecia, Atena (2003); Galeria Palatului ZAPPEON, Grecia, Atena (2004).

Premii, mențiuni: premiant al Ministerului Tineretului și Sportului din Republica Moldova (1995); al firmei BICONEX, „Saloanele Moldovei”, România (1996); al municipiului Bacău, „Saloanele Moldovei” (2002); al Ministerului Culturii al Republicii Moldova (2007); al Muzeului de Artă „Iulian Antonescu”, Bacău (2008). În 2007 i s-a acordat Diploma de Eminență a Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova (U.A.P.).

Lucrările sale se află în colecțiile Muzeului Național de Arte Plastice al Republicii Moldova; Băncii Naționale, Moldova; Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova (U.A.P.), precum și în colecții private din Belgia, Franța, Germania, Italia, Olanda, Portugalia, România, SUA.

Dumitru BOLBOCEANU
și metafora personificată

Quartet, ulei pe pânză, 120x100 cm

II Limba ROMÂNĂ

Margine de sat, ulei pe pânză, 50x70 cm

Natură statică, ulei pe pânză, 73x64 cm

IV Limba ROMÂNĂ

Natură statică, ulei pe pânză, 82x67 cm

Miriște, ulei pe pânză, 89x66 cm

VI Limba ROMÂNĂ

Natură statică cu pești, ulei pe pânză, 82x67 cm

Spațiu aerian, ulei pe pânză, 120x100 cm

VIII Limba ROMÂNĂ

Călăuză, ulei pe pânză, 97x97 cm

Peisaj, ulei pe pânză, 73x64 cm

X   **Limba ROMÂNĂ**

Arca lui Noe, ulei pe pânză, 100x160 cm

Primăvara, ulei pe pânză, 82x67 cm

XII Limba ROMÂNĂ

Vis, ulei pe pânză, 50x70 cm

Valea Draghiștei IV, ulei pe pânză, 100x80 cm

XIV Limba ROMÂNĂ

Vis, ulei pe pânză, 80x100 cm

Natură statică, ulei pe pânză, 30x40 cm

XVI Limba ROMÂNĂ

Natură statică, ulei pe pânză, 82x67 cm

Dorin CIMPOEȘU **A DOUA COMUNIZARE
A BAȘARABIEI,
DUPĂ STALINIZAREA DIN 1944**

FEBRUARIE 2001 – IULIE 2009

**SITUAȚIA POLITICĂ INTERNĂ
LA ÎNCEPUTUL ANULUI 2001**

Începutul anului 2001 a marcat intrarea Republicii Moldova în febra pregătirilor pentru alegerile parlamentare anticipate.

Declanșarea noii perioade electorale, cu aproape un an și jumătate înainte de termen, își avea originea în însăși componența Parlamentului, ales la 23 martie 1998, caracterizată de inexistența unei majorități stabile și omogene, precum și în confruntarea permanentă între Parlament și Președinție pe tema schimbării formei de guvernământ¹.

De asemenea, criza politică reprezenta și o consecință a luptei între două curenți diametral opuse privind orientarea Republicii Moldova:

- menținerea Republicii Moldova în sfera de influență a Moscovei, susținută de forțele de stânga (comuniști, agrarieni, socialiști, minorități rusofone) și cercurile financiar-bancare pro-prezidențiale;
- apropierea progresivă de România și integrarea Republicii Moldova în structurile europene împreună cu România, idee susținută de partidele democratice (Partidul Popular Creștin Democrat, Partidul Renașterii și Concilierii, Partidul Democrat, Partidul Forțelor Democratice, Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat, Partidul Liberal etc.).

Perioada de fragilitate și instabilitate politică s-a instaurat la Chișinău după demiterea guvernului Ion Sturza (noiembrie 1999) și destrămarea Alianței pentru Democrație și Reforme (A.D.R.), coaliție majoritară eterogenă, măcinată de puternice contradicții interne și subminată din exterior de acțiunile cercurilor prezidențiale și pro-ruse.

Lupta politică s-a accentuat odată cu adoptarea, la 5 iulie 2000, a statutului de republică parlamentară, care a permis comuniștilor să acceadă la putere în detrimentul partidelor democratice de orientare pro-europeană.

Eșecul Legislativului, după patru tururi de scrutin, de a alege un nou șef al statului, datorat tentativei Partidului Comuniștilor de a prelua președinția Republicii Moldova și lipsei de unitate a partidelor parlamentare de centru-dreapta, a dus la dizolvarea Parlamentului și convocarea alegerilor anticipate la 25 februarie 2001, ca ultimă încercare de a împiedica acapararea în întregime a puterii de către comuniști. Campania electorală a fost inaugurată, oficial, la 12 ianuarie 2001, înregistrarea candidaților realizându-se până la 25 ianuarie.

În această perioadă, viața politică din Republica Moldova a cunoscut o efervescență aparte, fiind caracterizată de grupări și regrupări de forțe, jocuri de culise și manevre vizând accesarea acestora în viitorul Parlament.

Poziția cea mai sigură în confruntarea electorală a avut-o Partidul Comuniștilor, formațiune omogenă, cu un electorat disciplinat și constant. Acesta a profitat de înrăutățirea continuă a situației economice a populației, îndeosebi a unor categorii sociale vulnerabile (pensionari, veterani și țărani), pentru a-și spori numărul de locuri în viitorul Legislativ. Vladimir Voronin, liderul comuniștilor, aprecia chiar că partidul său putea obține 70 de mandate din totalul de 101 (în vechiul Parlament a dispus de 40 de deputați). Deși estimarea acestuia avea iz electoral, era cert că Partidul Comuniștilor urma să constituie principalul grup parlamentar în viitorul Parlament.

Pe de altă parte, fiecare dintre partidele democratice de centru-dreapta se afla în dificultate din cauza scăderii influenței lor în rândul populației, fiind posibil ca acestea să nu depășească pragul electoral de 6%. De asemenea, era dificilă realizarea de alianțe între aceste partide, ca urmare a relațiilor deteriorate, în ultimii ani, de numeroasele atacuri, calomnii, denigrări și jocuri de culise necinstite ale liderilor lor. În perioada preelectorală, au fost lansate mai multe apeluri la unitate drepte, însă acestea nu s-au concretizat în oferte viabile.

Plauzibilă părea încheierea unei alianțe electorale între Partidul Renașterii și Concilierii (Mircea Snegur), Partidul Forțelor Democratice (Valeriu Matei), Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat (Valeriu Muravschi) și Partidul Național Liberal (Mircea Rusu), acestea având orientare, doctrine și programe asemănătoare. De asemenea, aveau o poziție similară față de raporturile cu România. Coalizarea le-ar fi permis intrarea în Parlament și constituirea unui pol democrat de centru-dreapta. La această alianță ar fi putut adera și Partidul Democrat (Dumitru Diacov), partid cu șanse foarte reduse în ipoteza participării solitare în cursa electorală, precum și alte formațiuni mai mici de centru-dreapta (Partidul Reformei, Liga Creștin Democrată a Femeilor, Partidul Național Român, Partidul Ecologist „Alianța Verde” etc.).

O poziție specială ocupa Partidul Popular Creștin Democrat (Iurie Roșca) care, datorită rolului jucat în demiterea cabinetului Ion Sturza și în destrămarea fostei

coalitii majoritare (A.D.R.), cât și unor compromisuri conjuncturale realizate cu comuniștii, nu prezenta încredere pentru celelalte partide de centru-dreapta, riscând să fie izolat în confruntarea electorală.

Pe segmentul de centru al eșichierului politic s-a conturat apariția unei noi forțe, sub forma unei mișcări civice mai largi, inițiată și propulsată de cercurile financiar-economice pro-Lucinschi. Aceasta a făcut parte din strategia președintelui în exercițiu, care viza formarea unei majorități parlamentare ce ar fi permis asigurarea stabilității politice, modificarea Constituției și revenirea la regimul prezidențial, prin înlocuirea celui parlamentar, aflat în coagulare.

Noua forță a fost constituită din partide și formațiuni extraparlamentare existente (Partidul Democrației Sociale „Furnica”, Organizația obștească „Republica”, Partidul „Plai Natal” etc.), la care au fost atrase diverse personalități și categorii sociale, toate grupate într-o construcție politică sub numele „Congresul cetățenilor”, după modelul experimentat cu succes de Eduard Șevardnadze în Georgia.

În fruntea acesteia a fost plasat premierul Dumitru Braghiș, care trebuia să ralieze în jurul său „eșalonul secund” (cel al comsomoliștilor) al fostului partid comunist, permițând accesul la putere al „noilor politicieni”, cu vârste cuprinse între 40 și 50 de ani, având numeroase relații și cunoștințe în rândul elitelor politice din Rusia și Ucraina.

Preluarea puterii de către această forță, susținută de Petru Lucinschi și agreată de Moscova, avea ca obiective consolidarea statalității Republicii Moldova, menținerea acesteia în cadrul C.S.I., dezvoltarea unor raporturi normale cu România și asigurarea sprijinului din partea organismelor financiare internaționale.

CAMPANIA ELECTORALĂ ȘI PRINCIPALELE PARTIDE ÎNSCRISE ÎN CURSA PENTRU PUTERE

La 25 ianuarie 2001 s-a încheiat procesul de înregistrare la Comisia Electorală Centrală (C.E.C.) a concurenților electorali: partide, blocuri electorale și candidați independenți².

1. Republica Moldova a fost împărțită în 13 circumscripții electorale, dintre care două cuprindeau teritoriile U.T.A. Găgăuzia și Transnistria. Desfășurarea alegerilor în aceste zone era sub semnul întrebării, deoarece autoritățile autonome puneau unele condiții Chișinăului.

Astfel, Prezidiul Adunării Populare a Găgăuziei a cerut, la începutul campaniei electorale, să fie modificat Codul Electoral prin care să se prevadă o cotă de reprezentare a etnicilor găgăuzi în structurile centrale de stat, inclusiv în Parlament (15 locuri de deputat – n. D.C.), Guvern și Curtea Constituțională ale Republicii Moldova.

O hotărâre definitivă privind participarea locuitorilor din acest teritoriu la apropiatul scrutin parlamentar urma să fie luată în prima jumătate a lunii februarie 2001, în cadrul unei sesiuni extraordinare a Adunării Populare a Găgăuziei. În

acest demers, autoritățile de la Comrat aveau sprijinul Partidului Comuniștilor, preconizându-se chiar încheierea unui acord politic între cele două părți referitor la necesitatea schimbării legislației și recunoașterea „reprezentării autonomiei în toate ramurile puterii din Moldova și în organismele internaționale”.

În ceea ce privește Transnistria, se menținea situația care a existat cu prilejul campaniilor electorale anterioare. Administrația de la Tiraspol nu accepta deschiderea de secții de votare pe teritoriul Transnistriei, în ciuda demersurilor făcute de Dumitru Nidelcu, președintele C.E.C. Ca urmare, cetățenii Republicii Moldova cu drept de vot aveau ca singură variantă deplasarea la secțiile de votare din localitățile de pe malul drept al Nistrului. Experiența a arătat că măsurile de intimidare ale autorităților separatiste și teama oamenilor au determinat o participare extrem de redusă a acestora la urnele de vot, respectiv circa 4.000 din cei peste 400.000 de locuitori care aveau dreptul constituțional de a alege.

2. În urma validării C.E.C., în cursa electorală au rămas să se confrunte următoarele partide și formațiuni social-politice, în ordinea înscrierii lor pe buletinul de vot:

1. Partidul Popular Creștin Democrat (P.P.C.D.);
2. Blocul electoral „Credință și Dreptate”, format din Partidul Reformei și Partidul Național Român;
3. Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (P.C.R.M.);
4. Partidul Național Liberal (P.N.L.);
5. Mișcarea social-politică „Pentru Ordine și Dreptate”, formată din organizațiile veteranilor din războaiele din Afganistan și Transnistria;
6. Partidul Renașterii și Concilierii din Moldova (P.R.C.M.);
7. Partidul Democrat (P.D.);
8. Partidul Țărănesc Creștin Democrat din Moldova (P.Ț.C.D.M.);
9. Blocul electoral „Alianța juriștilor și economiștilor”;
10. Blocul electoral „Edinstvo” („Unitate”), constituit din Partidul Republican, Partidul Socialiștilor și Partidul Forțelor Progresiste;
11. Mișcarea social-politică „Ravnopravie” („Egalitate în drepturi”);
12. Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat (P.N.Ț.C.D.);
13. Blocul electoral „Plai natal”, format din Mișcarea social-politică „Plai natal” și Liga Națională a Tineretului;
14. Partidul Forțelor Democratice (P.F.D.);
15. Partidul Democrat Agrar din Moldova (P.D.A.M.);
16. Blocul electoral „Alianța Braghiș”, compus din Uniunea Centristă, Uniunea Muncii, Partidul Socialist, Mișcarea social-politică „Forța Nouă”, Partidul democrației sociale „Furnica” și Mișcarea profesioniștilor „Speranța-Nadejda”;
17. Partidul Social Democrat din Moldova (P.S.D.M.).

Tabloul electoral era completat de 10 candidați independenți, care au îndeplinit condițiile impuse de Codul electoral și au fost validați de C.E.C.

Pragul electoral a fost de 6% pentru partide și alianțe și 3% pentru candidații independenți.

3. O analiză succintă a campaniei electorale a relevat următoarele caracteristici:

– la alegeri participau 10 partide și 7 blocuri electorale, care își disputau voturile a circa 2,3 milioane de cetățeni cu drept de a alege;

– cu excepția „Alianței Braghiș”, care concentra mai multe formațiuni politice, cu o pondere mai mică sau mai mare în cadrul electoratului, celelalte blocuri erau constituite din partide și organizații social-politice fără importanță, care nu aveau nicio șansă să depășească pragul electoral;

– spre deosebire de alegerile din 1998, când majoritatea partidelor de centru-dreapta, de orientare proeuropeană, au format o alianță electorală largă, cunoscută sub numele de Convenția Democratică din Moldova (C.D.M.), în 2001 toate acestea au luat parte la alegeri în mod separat, ceea ce le-a redus mult șansele; în plus, pe lângă erodarea determinată de participarea la guvernare în perioada 1998-1999, acestea se confruntau cu compromiterea accentuată a unor lideri, amestecați în scandaluri de corupție sau deveniți victime ale propriilor jocuri politice murdare, precum și cu părăsirea lor de către unii exponenți importanți, aspecte cunoscute îndeosebi de P.F.D., P.P.C.D. și P.D.;

– pe segmentul de dreapta au apărut noi alianțe electorale (Blocul electoral „Credință și Dreptate”, Mișcarea social-politică „Pentru Ordine și Dreptate” și altele) care își disputau același electorat, contribuind și mai mult la fragmentarea acestuia;

– o situație nouă exista și la centrul eșichierului politic, unde a apărut „Alianța Braghiș”, condusă de prim-ministrul în exercițiu și susținută de președintele Petru Lucinschi, care punea în pericol electoratul Partidului Democrat (P.D.), al cărui lider era Dumitru Diacov, președintele fostului Parlament;

– pentru a diminua și mai mult șansele P.D., cercurile pro-prezidențiale au stimulat apariția și a altor forțe pe același segment (Blocul electoral „Alianța juriștilor și economiștilor”) sau le-au reactivat pe unele deja existente, determinându-le să participe de sine stătător în cursa electorală (Blocul electoral „Plai natal”, Partidul Social-Democrat etc.);

– la rândul ei, stânga politică era tot atât de divizată ca și dreapta; față de alegerile parlamentare din 1998 și cele locale din 1999, când au constituit un singur bloc, comuniștii, agrarienii și socialiștii participau separat la apropiatul scrutin;

– pe lângă fragmentarea stângii, centrele de putere economico-financiare apropiate președintelui Petru Lucinschi au încurajat formarea unor alianțe electorale ale etnicilor ruși și ucraineni (Blocul electoral „Edinstvo” și Mișcarea social-politică „Ravnopravie”), prin care s-a urmărit diminuarea electoratului Partidului Comuniștilor și, implicit, favorizarea „Alianței Braghiș”.

4. În condițiile date rezulta că doar 4 forțe politice erau creditate cu șanse de a intra în viitorul Parlament:

- Partidul Comuniștilor (P.C.R.M.);
- Blocul electoral „Alianța Braghiș”
- Partidul Democrat (P.D.);
- Partidul Renașterii și Concilierii din Moldova (P.R.C.M.).

P.C.R.M. era cotate și la aceste alegeri favorite, deoarece era un partid unit, cu structuri teritoriale puternice și bine organizate, avea un electorat stabil și disciplinat, tributatar mentalității vechi, care nu absenta de la urnele de vot, indiferent de condițiile de participare.

Pe plan extern, comuniștii se bucurau de sprijinul conducerii politice de la Moscova, deoarece aceștia s-au declarat în favoarea unor relații prioritare cu Federația Rusă și integrarea deplină în C.S.I., inclusiv în sistemul de securitate colectivă al organizației. Din aceste motive, liderii ruși considerau P.C.R.M. principalul garant al intereselor Moscovei în Republica Moldova. De altfel, Vladimir Voronin a fost primit, la 11 ianuarie 2001, de președintele Vladimir Putin, cu o zi înainte de declanșarea campaniei electorale, întâlnirea durând o oră și jumătate, în locul celor 20 de minute programate anterior. În discuții s-a urmărit să se determine o configurație postelectorală a forțelor politice din Republica Moldova favorabilă Moscovei. La convorbiri a participat și Vladimir Kriucikov, fost șef al K.G.B.-ului, care s-a întâlnit de nenumărate ori cu Vladimir Voronin.

Cu toate acestea, analiștii politici apreciau că comuniștii nu aveau să obțină mai multe voturi decât la alegerile precedente. Urmău să beneficieze însă, într-o măsură importantă, de redistribuirea voturilor partidelor care nu aveau să intre în Parlament. Printre factorii care nu permiteau o creștere a P.C.R.M. în alegeri erau enumerați: fragmentarea stângii politice, apariția „Alianței Braghiș” și puterea economico-financiară superioară a cercurilor pro-prezidențiale pe care aceasta se sprijinea.

Blocul electoral „Alianța Braghiș” era cotate ca fiind a doua forță politică, după comuniști, care urma să intre în noul Legislativ.

Deși a fost constituită târziu (12 ianuarie 2001) și reprezenta un conglomerat de formațiuni politice, fără identitate și lipsită de doctrină, Alianța valorifica personalitatea președintelui Petru Lucinschi și pe cea a premierului Dumitru Braghiș și se bucura de o susținere financiară importantă. De asemenea, beneficia de suportul structurilor administrației locale (prefecturi), precum și de unele pârghii guvernamentale de influențare a electoratului: plata restanțelor la salarii și pensii; anunțarea unor creșteri salariale la bugetari; o anumită relaxare financiară la plata taxelor și impozitelor etc.

Ca și Vladimir Voronin, și Dumitru Braghiș a vizitat Moscova în campania electorală (16 ianuarie 2001) și a fost primit de președintele Vladimir Putin, premierul Mihail Kasianov, ministrul de externe Igor Ivanov și de Evgheni Primakov, șeful Comisiei de stat pentru soluționarea problemei transnistrene.

Cu toate că nu se bucura de „trecerea” liderului comunist, premierul de la Chișinău era considerat la Moscova o figură de compromis, un potențial factor de apropiere a forțelor care, după alegeri, puteau constitui alianța „Voronin – Braghiș”, viitoarea majoritate parlamentară. Însă sprijinul liderilor ruși față de acesta era condiționat, prim-ministrul M. Kasianov refuzând să semneze, înainte de alegeri, acordurile cu D. Braghiș privind furnizarea de gaze pentru Republica Moldova și încasarea impozitelor indirecte.

Atât P.C.R.M., cât și „Alianța Braghiș” beneficiau de sprijinul presei centrale de la Moscova, care a declanșat o campanie de mediatizare de amploare în favoarea acestora. S-au remarcat, în acest sens, publicațiile „Nezavisimaia Gazeta”, „Kommersant”, „Izvestia” și Agenția „ITAR-TASS”, difuzate zilnic și la Chișinău, care transmiteau semnalele conducerii politice de la Moscova privind preocuparea acesteia față de evoluția situației din Republica Moldova.

Partidul Democrat, condus de Dumitru Diacov, trebuia să facă față presiunilor venite din partea „Alianței Braghiș”, cu care își disputa același electorat. De aceea, democrații au fost nevoiți să se orienteze și spre fieful unor partide de stânga și centru-stânga, inclusiv cel al comuniștilor. Cu toate că P.D. a fost părăsit în timp de unii disidenți, aceștia nu au fost urmați și de filiale teritoriale, păstrându-se unitatea partidului. În plus, formațiunea lui Dumitru Diacov avea o putere economico-financiară apreciabilă, asigurată de oameni de afaceri importanți, între care fostul premier Ion Sturza, ex-ministrul Alexandru Muravschi, Vladimir Filat și alții. Ca urmare, P.D. a desfășurat o campanie electorală foarte activă și bine mediatizată.

Partidul Renașterii și Concilierii din Moldova (P.R.C.M.), condus de Mircea Snegur, își păstra șansele pentru a intra în Parlament datorită, îndeosebi, influenței pe care liderul acestuia o mai avea, încă, în rândul populației. În ciuda vehiculării unor zvonuri privind o „ruptură” între Mircea Snegur și Nicolae Andronic, prim-vicepreședinte al P.R.C.M., acest lucru nu s-a produs și unitatea partidului s-a menținut. De asemenea, acesta nu a fost părăsit de nicio personalitate mai importantă și nici nu a fost implicat în scandaluri de corupție, cu toate că Nicolae Andronic era considerat unul din exponenții mafiei locale.

Partidul Popular Creștin Democrat (P.P.C.D.), fostul Front Popular, care avea inclus în programul său ca obiectiv principal „unirea Basarabiei cu România”, ulterior voalat sub formula „adâncirea relațiilor cu România”, avea o situație deosebită, fiind la limita pragului electoral. Trei sondaje de opinie, efectuate în timpul campaniei, îl situau sub 6% din opțiunile de vot.

Cauzele căderii P.P.C.D. în sondaje și a scăderii credibilității în rândul electoratului au fost:

- rolul nefast jucat în destrămarea Convenției Democratice, a fostei majorități parlamentare, Alianța pentru Democrație și Reforme (A.D.R.), precum și în demiterea guvernului Ion Sturza;

– jocurile de duplicare făcute cu P.C.R.M. și președintele Petru Lucinschi, care au permis accesul comunistilor la putere și formarea guvernului Dumitru Braghiș, controlat de șeful statului;

– stilul autoritar al lui Iurie Roșca, care a determinat părăsirea partidului de către unii lideri importanți (Valentin Dolganiuc, Sergiu Mocanu, Ion Tănase și alții), ducând la slăbirea P.P.C.D. în teritoriu;

– suspiciunile apărute în legătură cu apartenența lui Iurie Roșca la serviciile de informații ruse, care au indus ideea că acesta era monitorizat în direcția fragmentării dreptei politice proromânești și promovării intereselor Moscovei în Republica Moldova.

Pentru a salva situația în care se afla partidul și a determina acumularea de capital electoral, Iurie Roșca l-a introdus pe listele de vot pe generalul Nicolae Alexei, suspendat din funcția de șef al Departamentului pentru Combaterea Corupției și a Crimei Organizate, întrucât el însuși era acuzat de corupție.

Interessant era faptul că P.P.C.D. nu a participat singur, până la alegerile din 2001, la nicio campanie electorală parlamentară. În 1994 și 1998, P.P.C.D. a intrat în Parlament cu sprijinul altor forțe politice (Alianța F.P.C.D. și Convenția Democratică), nefiind cunoscută adevărata sa pondere în cadrul electoratului. Aceasta în condițiile în care pragul electoral a fost de 4%. Acum lucrurile erau mult mai complexe, iar pragul electoral a fost ridicat la 6%.

Sondajele de opinie realizate în plină campanie electorală nu au fost edificatoare și arătau tendința de manipulare a electoratului în direcția dorită de cei care le-au comandat. De exemplu, în unele sondaje³, P.C.R.M. era cotate cu 13,8%, iar „Alianța Braghiș” cu 17,5%, iar în altele⁴ cu 23,88%, respectiv 3,99%. Urmărind debusolarea alegătorilor, „Socioinform” scotea în evidență partide, precum P.N.Ț.C.D. (9,1%), P.N.L. (9%) și P.D.A.M. (8,5%), care la scrutinele anterioare nu au depășit 2-3%.

În ceea ce privește popularitatea liderilor politici, pe primul loc se aflau Dumitru Braghiș cu 15%, urmat de Vladimir Voronin (13%) și Mircea Snegur (7,5%).

Cel mai credibil a fost însă sondajul realizat de IMAS – București, în colaborare cu Socio-Moldova Chișinău, în luna august 2000⁵.

Potrivit acestuia, P.C.R.M. era cotate cu 35,4% din voturi, P.R.C.M. cu 10,2% și P.P.C.D. cu 5,9%. De asemenea, încrederea în personalitățile politice era de 26% pentru Vladimir Voronin și 21% pentru Mircea Snegur.

Conform aceluiași sondaj, absenteismul la urne era apreciabil, considerându-se că doar circa 57% din cetățeni urmau să se prezinte la vot.

REZULTATELE ALEGERILOR PARLAMENTARE ANTICIPATE

Alegerile au fost monitorizate de 150 de observatori din partea OSCE și de 43 parlamentari ai Adunării Parlamentare a Consiliului Europei. Observatorii inter-

naționali prezenți la scrutin au precizat că alegerile parlamentare anticipate s-au desfășurat în conformitate cu standardele internaționale⁶. Coordonatorul special al Președinției în exercițiu a OSCE, Kimmo Kiljunen, a declarat într-o conferință de presă că scrutinul desfășurat în Republica Moldova a „consolidat orientarea democratică care ar fi trebuit să continue”.

Pe de altă parte, observatorii internaționali au remarcat, cu îngrijorare, că alegerile parlamentare nu au putut să se desfășoare în regiunea de est a Republicii Moldova, din cauza lipsei de cooperare din partea autorităților de la Tiraspol. Autoritățile separatiste au împiedicat accesul cetățenilor din stânga Nistrului la secțiile de votare, oprind fără motive autobuzele care transportau alegători.

Observatorii din partea Consiliului Europei au arătat că la sesiunea din aprilie a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei va fi audiat un raport pe marginea alegerilor din Republica Moldova.

La rândul lor, Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului din Moldova (LADOM) și Fundația Internațională pentru Sisteme Electorale (IFES) au mobilizat peste 200 de observatori locali și 11 observatori internaționali. Directorul IFES, Charles Lasham, considera că alegerile au decurs în corespundere cu legislația națională și standardele internaționale. Nu s-au înregistrat fraude, ci doar unele nereguli. El a mai opinat că alegerile din 25 februarie au fost mult mai calitative din punctul de vedere al respectării legislației și al organizării față de situația ultimelor alegeri locale.

Pe data de 3 martie 2001, Comisia Electorală Centrală a făcut publice rezultatele finale ale alegerilor parlamentare anticipate din 25 februarie, astfel:

- Partidul Comuniștilor a acumulat 794.808 de voturi sau 50,23%;
- „Alianța Braghiș” – 212.071 de voturi, respectiv 13,45%;
- Partidul Popular Creștin Democrat – 130.810 sau 8,18%.

Doar aceste trei formațiuni au depășit pragul electoral de 6%.

Alte două formațiuni au acumulat peste 5% din voturi:

- Partidul Renașterii și Concilierii a acumulat 91.894 de voturi sau 5,79%;
- Partidul Democrat – 79.757, respectiv 5,02%.

Conform Comisiei Electorale Centrale:

- Partidul Comuniștilor a obținut 71 de mandate;
- „Alianța Braghiș” – 19;
- P.P.C.D. – 11.

La 27 februarie, în incinta Parlamentului, s-a desfășurat conferința de presă a liderului Partidului Comuniștilor, Vladimir Voronin, care a făcut bilanțul campaniei electorale, a comentat rezultatele alegerilor parlamentare anticipate și a expus poziția partidului său asupra unor probleme de actualitate⁷.

Vorbind despre politica externă, Voronin a menționat că „noi sântem de acord cu acele priorități, care au existat până acum”. A pus în evidență importanța continuării politicii de integrare europeană, a subliniat necesitatea de a menține și dezvolta bunele relații cu vecinii, România și Ucraina.

Referindu-se la relațiile cu SUA, Voronin a spus că, după anunțarea rezultatelor alegerilor, a avut o întâlnire productivă cu ambasadorul acestei țări la Chișinău, Rudolph Perina, în cursul căreia a fost exprimată dorința reciprocă de a dezvolta relațiile moldo-americe.

Fiind întrebat dacă moldovenii, în general, sunt capabili să se autoguverneze ori au nevoie să fie dirijați din exterior, în special din Rusia ori România, Voronin a răspuns că nu acceptă o asemenea situație.

La o altă întrebare despre raporturile cu Moscova, liderul majorității parlamentare a declarat că pentru relațiile cu Rusia sunt prioritare raporturile economice. „Dacă o altă țară, bunăoară Turcia ori România, ne va oferi mai multe avantaje economice, vom acorda prioritate relațiilor cu aceasta țară. Noi trebuie să vedem unde sânt interesele noastre”, a spus Voronin.

Liderul Partidului Comuniștilor a stăruit asupra ideii consensului în problema statutului limbii ruse în Republica Moldova: „Noi trebuie să ne gândim la tot poporul, pentru mine nu mai prezintă interes să știu cine a votat pentru partidul nostru. Acum e important să ținem cont de opinia tuturor”.

În altă ordine de idei, Voronin a arătat că a avut o convorbire telefonică cu Evgheni Primakov, care și-a exprimat disponibilitatea de a vizita Republica Moldova la sfârșitul lunii martie. Fiind întrebat dacă este de acord cu așa-numitul „plan Primakov” de reglementare a conflictului din Transnistria, liderul partidului majoritar a dat un răspuns negativ, adăugând că speră ca în cursul vizitei preconizate să fie identificate formule acceptabile pentru rezolvarea problemei date. Voronin a specificat că în această problemă este necesar de pornit „de la o foaie albă”, de la „clarificarea acelor competențe, de care are nevoie regiunea pentru a rezolva problemele sale. Anume pe baza delimitării stricte a competențelor poate fi rezolvată problema”.

EVOLUȚIA REGIMULUI COMUNIST RESTAURAT (2001-2009)

După „restaurația roșie”, comuniștii din Basarabia au trecut la aplicarea a ceea ce au învățat ei mai bine în perioada regimului totalitar bolșevic, marea majoritate a liderilor lor, la nivel central sau local, fiind persoane de vârstă a treia, care s-au născut, educat și format în condițiile impuse de ocupația sovietică, fără a avea nimic comun cu valorile democratice.

Pe fondul unei construcții democratice încă fragile, comuniștii au avut o sarcină destul de ușoară în reintroducerea unui regim autoritar de tip sovietic în Basarabia, care să permită partidului lor să controleze toate domeniile vieții social-economice și politice din Republica Moldova.

Pentru aplicarea fermă a obiectivelor lor politice, comuniștii au întărit, mai întâi, rolul structurilor de forță, coercitive, readucând în prim-plan securitatea și miliția din timpurile sovietice, de data aceasta vopsite în culori democratice, de tipul Serviciului de Informații și Securitate (SIS) și carabinierilor, care au început să semene din nou teama și groaza de altă dată în rândul populației. La rândul ei, Procuratura a redevenit instrumentul de hărțuire și tortură în mâna noilor conducători de la Chișinău.

Neadmițând sub nicio formă pluralismul politic, regimul comunist restaurat a declanșat, în condițiile unui monopol total al puterii, o campanie amplă, dură și constantă împotriva oponentilor săi politici, îndeosebi a celor de orientare liberală, proeuropeană, menită să ducă la discreditarea, denigrarea și compromiterea acestora în rândul opiniei publice interne și internaționale.

Ca urmare, în perioada celor opt ani în care au guvernat Republica Moldova, comuniștii au condus în mod discreționar, partidul lor manifestându-se ca partidul unic din vremurile sovietice într-un sistem politic, doar cu o fațadă pluripartidistă.

Valorile democratice, cum ar fi drepturile omului, libertatea presei și de expresie, independența justiției, libertatea de întrunire și multe altele erau străine guvernanților „roșii”, nerespectarea și cazurile de încălcare a acestora devenind omniprezente. Motiv pentru care în Republica Moldova s-au înființat câteva organizații neguvernamentale de luptă împotriva torturii și a relelor tratamente⁸, iar rapoartele anuale ale Departamentului de stat american și ale organizației Freedom House⁹ criticau de fiecare dată numeroasele abuzuri și încălcări ale drepturilor omului de către autoritățile comuniste.

Degradarea democrației și a libertății de exprimare în Republica Moldova a făcut obiectul unei Declarații comune¹⁰ a reprezentanților statelor membre ale U.E., inclusiv România, și a unor instituții europene (Comisia Europeană – n. D.C.), acreditați la Chișinău, dată publicității la 18 iulie 2008, în care, după ce se arăta că se înregistra „...o intensificare a acțiunilor unor organe de stat de hărțuire a diferitor partide politice sau susținători ai programelor acestora”, se exprima îngrijorarea față de „...acțiunile întreprinse de către organele de drept împotriva mass-mediei, a independenței editoriale a «Teleradio-Moldova» și a pluralismului în sectorul audiovizual din întreaga țară”¹¹.

Potrivit raportului Freedom House pentru anul 2008, Republica Moldova înregistrase cel mai scăzut scor al democrației din ultimii nouă ani, cel mai bun fiind cel din 1999, în timpul guvernării de centru-dreapta, după care, an de an, a avut loc o degradare continuă a situației.

Adept al „ideii leniniste de construcție a unui stat social”, după cum el însuși a recunoscut¹², Vladimir Voronin și ceilalți lideri comuniști au încercat să repună în practică principiile marxist-leniniste de edificare a statului în care prioritară să fie „grija pentru bunăstarea omului și a nivelului său de viață”. Demersul acestora însă a eșuat, comuniștii nefiind capabili să implementeze reformele, în special cele

structurale, Republica Moldova având o economie cu deficiențe semnificative, în care inflația era ridicată, investițiile străine se confruntau cu mari probleme, de la ineficiența birocratică până la restricții directe, corupția a înflorit în rândul funcționarilor, iar nivelul de viață al populației a scăzut foarte mult. Având un indice de libertate economică dintre cele mai scăzute din rândul celor 41 de țări europene, precum și una dintre cele mai proaste guvernări, potrivit unui studiu al Băncii Mondiale¹³, Republica Moldova a devenit cea mai săracă țară din Europa, iar „bunăstarea omului” și „nivelul său de viață” cele mai reduse, realități diametral opuse obiectivelor politicii regimului comunist restaurat.

Cu toate acestea, comuniștii de la Chișinău și adepții lor aveau marea „satisfacție” că au reintrodus în patrimoniul național „moldovenesc”, printr-o hotărâre a Parlamentului, monumentele „eroilor” sovietici, precum Grigori Kotovski, Serghei Lazo și alții, în timp ce adevăratele creații artistice românești de o mare importanță istorică și arhitectonică au fost lăsate de izbeliște. De asemenea, au readus în prim-plan aniversarea, periodică, a evenimentelor bolșevice, de genul mării revoluții socialiste ruse din octombrie, nașterea și moartea lui V. I. Lenin, marele război pentru apărarea patriei, eliberarea R.A.S.S. Moldovenești de sub ocupația fasciștilor români, ziua victoriei împotriva hitlerismului și altele.

Tot pe plan intern, comuniștii au ridicat „moldovenismul” la rangul de ideologie de stat, depășind performanța guvernării agrariano-interfrontiste (1994-1998), care reușise doar să-l instituționalizeze ca politică a noului stat moldovenesc. Mai întâi, puterea comunistă a luat măsuri pentru revizuirea învățământului istoric din Republica Moldova, obiectivul urmărit fiind eliminarea din învățământul preuniversitar a manualelor de *Istoria românilor*. În acest scop, a fost creată Comisia „Cristea” (septembrie 2002), care avea menirea să medieze conflictul între adepții și adversarii acestei inițiative. După un an de activitate fără niciun rezultat, Comisia respectivă a realizat un simulacru de experiment, în care au lipsit manualele experimentale, profesorii pregătiți, precum și alte materiale didactice. Considerând procedura încheiată, începând cu 1 septembrie 2006 au fost introduse în învățământ manualele de *Istorie integrată* în locul celor de *Istoria românilor*¹⁴. În noile manuale, abordarea istoriei Basarabiei este făcută prin prisma istoriografiei sovietice de sorginte stalinistă, adevărul istoric suferind o distorsionare gravă. Ingerința factorului politic în elaborarea manualelor de istorie integrată le-a conferit acestora un caracter excesiv de ideologizat și politizat, favorizând continuarea procesului de deznaționalizare a românilor basarabeni, care a început în 1812 și continuă și în ziua de astăzi.

Mergând, în continuare, pe aceeași linie, puterea comunistă și-a arătat nemulțumirea față de simbolurile naționale, „propuse pe ușa din spate și aduse în Parlament”, și dorința de a le schimba. „Și limba moldovenească, și istoria Moldovei, și imnul, și stema trebuie să răspundă la întrebările, realitățile și necesitățile independenței Moldovei. Toate aceste atribute statale trebuie să fie diferite și deosebite. Dacă introducerea limbii moldovenești sau schimbarea imnului sau stemei vor contribui la întărirea statalității, vom face acest lucru, indiferent de situația politică”, preciza Vladimir Voronin în cadrul unei conferințe de presă, la 18 decembrie 2007¹⁵.

Momentul cel mai important însă l-a constituit declararea, prin decret prezidențial, a anului 2009 drept an al sărbătoririi a 650 de ani de la întemeierea „statului moldovenesc”. Prin același document, se stabilea înființarea unei Comisii de Stat, condusă de Vladimir Voronin și avându-i ca vicepreședinți pe premierul Vasile Tarlev și Gheorghe Duca, președintele Academiei de Științe, cu sarcina de a elabora un amplu plan de acțiuni consacrate evenimentului respectiv. Decretul prezidențial a fost urmat de Legea privind instituirea Ordinului „Bogdan Întemeietorul”, precum și de Hotărârea Parlamentului, referitoare la medalia „650 de ani de la întemeierea Țării Moldovei”¹⁶. La 30 ianuarie 2009, a avut loc adunarea solemnă de deschidere a anului „întemeierii statului moldovenesc”, în cadrul căreia președintele comunist a rostit o alocuțiune. Printre altele, acesta spunea: „Anii în care Moldova a fost divizată de către stăpânii de atunci ai Europei, mai târziu apariția României, nu au putut determina poporul moldovenesc să renunțe la proiectul statalității sale, la atașamentul său față de acel program îndrăzneț de dezvoltare, a cărui bază a fost pusă de eminenții lui înaintași. Moldovenii, în repetate rânduri, creează cu îndărătnicie precedente pentru statalitatea lor – fie sub forma Republicii Democratice Moldovenești, care a existat timp de câteva luni la hotarul anilor 1917-1918, fie sub forma Republicii Autonome Moldovenești în componența Ucrainei. În fine, din 1940, se constituie, în componența U.R.S.S., Republica Sovietică Socialistă Moldovenească.

Bineînțeles, istoria republicii noastre nu poate fi privită în afara acelor evenimente și procese, inclusiv dintre cele mai dramatice, care au avut loc în Uniunea Sovietică de atunci. Totodată însă, nu putem să nu recunoaștem și faptul că anume în acea perioadă sovietică, plină de contradicții, își are începutul acel avânt spiritual și social-economic al poporului nostru, care a determinat în multe și dezvoltarea noastră independentă de astăzi. Moldova, dintr-o provincie agrară a statului vecin, în care nu exista nicio instituție de învățământ superior, în care jumătate din populație era analfabetă, s-a transformat într-o republică cu o economie cu ritmuri înalte de dezvoltare”¹⁷.

Printre manifestările și acțiunile preconizate figurau elaborarea și editarea unor lucrări istorico-științifice dedicate prezentării „tuturor etapelor din evoluția statului moldovenesc” și „a celor mai proeminente personalități ale contemporaneității noastre”. În acest context, un prim loc era destinat elaborării unei monografii de proporții, consacrată „Istoriei Moldovei (1359-2012)”, în patru volume, ediție academică, sub coordonarea unui Consiliu științific al Academiei de Științe, format din istoricii Valeriu Cozma, Vladimir Țaranov, Valentin Beniuc, Alexandru Burian și Alexandru Roman, ultimii trei fiind principalii coautori ai manualului de istorie integrată. Aceștia, de fapt, reprezintă pleiada noilor promotori ai moldovenismului, care continuă activitatea înaintașilor lor din perioada stalinistă, cunoscuți ca întemeietorii acestei teorii aberante.

În plan extern, regimul comunist a optat pentru o linie prorusă tot mai pronunțată a Republicii Moldova, față de perioada guvernării de centru-dreapta, readucând țara în subordinea totală a Moscovei, atât din punct de vedere politic și economic, cât și al intereselor geostrategice ale Rusiei.

În raporturile cu Vestul, „gubernanții roșii”, au dus o politică de mimare a apropierei de U.E., nedorind, în cele două legislaturi în care au deținut puterea, să îndeplinească standardele europene în materie de stat de drept și democrație, care să le permită încheierea unui Acord de asociere cu Bruxelles-ul. Poziția refractară a liderilor comuniști față de integrarea europeană a Republicii Moldova își are originea în politica promovată de Rusia vizavi de U.E., care vede în parteneriatul estic un „...parteneriat împotriva Rusiei”, potrivit declarației președintelui Dmitri Medvedev, făcută la summit-ul Rusia – U.E., din 22 mai 2009¹⁸. O declarație asemănătoare făcea și Vladimir Voronin, cu doar două zile înaintea reuniunii de la Praga, când urma să fie lansat parteneriatul estic, care afirma că acesta vizează o veritabilă „încercuire a Rusiei”¹⁹.

În evoluția politică a regimului comunist restaurat se disting trei momente importante:

- alegerile generale din 6 martie 2005;
- alegerile locale din 3 și 17 iunie 2007;
- alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009.

1. Alegerile parlamentare din 6 martie 2005 au încheiat primul mandat al comuniștilor, după revenirea la putere, în condiții democratice, și au marcat un prim test al acestora în fața electoratului în urma unei guvernări de patru ani.

Cu toate că în perioada respectivă se acumulaseră suficiente nemulțumiri ale populației, totuși guvernarea autoritară le-a creat, îndeosebi electorilor cu o mentalitate sovietică, sentimentul unei anumite stabilități interne, atât din punct de vedere politic, cât și economic. Această situație nu excludea însă un anumit grad de erodare a imaginii regimului comunist restaurat. Alegerile au demonstrat tocmai acest lucru, comuniștii recâștigând alegerile, dar cu un scor mai mic față de cel din 2001, de data aceasta obținând doar 56 de mandate²⁰ din totalul de 101, față de 71 la scrutinul anterior. Pierderea celor 15 mandate îi priva pe comuniști de deținerea monopolului total al puterii, pentru alegerea președintelui țării având nevoie de cel puțin 61 de voturi.

Pe fondul neînțelegerilor dintre partidele din cadrul Blocului „Moldova Democratică” (B.M.D.) – unul dintre cele trei grupuri parlamentare, alături de P.C.R.M. și P.P.C.D. – Vladimir Voronin și Iurie Roșca, sluga credincioasă a Moscovei²¹, au pus la cale o diversiune politică abilă, menită să-i asigure liderului comunist un nou mandat de președinte. Astfel, sub pretextul unor potențiale sancțiuni economice²² ale Rusiei împotriva Republicii Moldova, determinate de refuzul Chișinăului de a accepta „Planul Kozak” de federalizare a Basarabiei, cei doi corifei ai diversiunii au reușit să-i convingă pe Dumitru Diacov și Oleg Serebrian, liderii Partidului Democrat și Partidului Social Liberal, din cadrul B.M.D., să sprijine candidatura lui Vladimir Voronin, cu condiția ca acesta să semneze „Declarația cu privire la parteneriatul politic pentru realizarea obiectivului integrării europene a Republicii Moldova”.

Așa-zisul consens politic între P.C.R.M. și celelalte formațiuni parlamentare s-a dovedit a fi o mare cacealma, în lipsa unor garanții ferme că Vladimir Voronin avea să îndeplinească angajamentele asumate prin semnarea Declarației. Mai mult, evenimentele ulterioare au demonstrat că liderul comunist nu numai că nu a respectat înțelegerea respectivă, ci a dus o campanie dură de discreditare și de reprimare a opoziției, îndepărtând tot mai mult Republica Moldova de valorile democratice europene.

Singurul lider politic menajat de către puterea „roșie” a fost Iurie Roșca, căruia pentru serviciile făcute i s-a oferit un post de vicepreședinte al Parlamentului, iar după înfrângerea usturătoare a P.P.C.D. în alegerile din 5 aprilie 2009, unul de viceprim-ministru în guvernul de tranziție Greceanăi II. De altfel, Vladimir Voronin declarase public că „Roșca este un om de credință în adevăratul sens al cuvântului și este un om credibil. Roșca «ne viliaet»” (nu umblă cu fofârlica – n. D.C.)²³.

2. Faptul că regimul „roșu” intrase într-o perioadă de „cădere liberă”, a fost reliefat de alegerile locale din 3 și 17 iunie 2007.

Comuniștii au pierdut postul de primar general al capitalei, câștigat de Dorin Chirtoacă, reprezentantul Partidului Liberal, cu 61,17% din voturile exprimate, precum și majoritatea în Consiliul municipal Chișinău, care a revenit partidelor de opoziție.

Deși la nivel național, comuniștii au câștigat cu 34,32% alegerile locale, partidele de opoziție, precum și candidații independenți au obținut majoritatea locurilor de primari și consilieri locali.

Schimbarea raportului de forțe în municipiul Chișinău și la nivel național în defavoarea comuniștilor a determinat din partea puterii comuniste aplicarea unei politici de confruntare dură în raporturile cu opoziția, activitatea structurilor locale ale acesteia fiind obstrucționată, private de resursele financiare necesare alocate de la bugetul de stat, iar liderii ei discreditați, denigrați, compromiși, hărțuiți și declarați inamicul public numărul unu de către autoritățile comuniste.

3. Alegerile generale din 5 aprilie 2009 au reprezentat marea confruntare dintre regimul autoritar comunist și opoziția democratică.

Campania electorală s-a desfășurat în condiții total inegale. Puterea comunistă a folosit toate pârgurile administrative și resursele materiale și financiare ale statului pentru propaganda electorală, inclusiv televiziunea publică. De asemenea, mass-media scrisă și electronică, de expresie rusească și „moldovenească”, în mare parte aservite regimului „roșu”, au desfășurat o amplă campanie împotriva opoziției. Mesajul electoral al puterii a fost unul revanșard și a constatat în discreditarea adversarilor politici, exceptându-l pe Iurie Roșca și P.P.C.D., învinuindu-i că se află în slujba unor interese străine, îndeosebi românești și occidentale, și că reprezintă un mare pericol pentru existența Republicii Moldova ca stat. Pentru a slăbi opoziția și a împiedica unirea forțelor acesteia în perspectiva alegerilor, majoritatea comunistă, sprijinită de aliatul său fidel, P.P.C.D., a schimbat Codul

electoral, măbind pragul de intrare în Parlament de la 5 la 6% și interzicând realizarea unor alianțe electorale. De asemenea, a votat o lege prin care se interzice persoanelor cu dublă cetățenie (fiind vizați, în primul rând, cei cu cetățenie română – n. D.C.) să ocupe funcții de demnitate publică.

În aceste condiții total inegale și nedemocratice, activiștii partidelor de opoziție au fost nevoiți să desfășoare o campanie electorală *de la om la om*, precum și prin puținele mijloace de informare în masă pe care le aveau la îndemână. Mesajul electoral al opoziției a fost unul modern și viza, în principal, scoaterea Republicii Moldova din marasmul comunist și integrarea acesteia în structurile europene.

Numărarea voturilor a relevat că P.C.R.M. a câștigat alegerile cu 49,48%, adjudecându-și, întâmplător sau nu, 61 de mandate în noul Parlament, ceea ce reprezenta exact numărul de voturi necesare alegerii șefului statului. Celelalte voturi au fost împărțite între trei partide de opoziție: Partidul Liberal – 13,13%; Partidul Liberal Democrat – 12,43% și Alianța „Moldova Noastră” – 9,77%²⁴. Marea surpriză a alegerilor a fost însă neintrarea în Parlament, pentru prima dată de la 1990 încoace, a P.P.C.D., condus de Iu. Roșca, care a obținut doar 3,04% din voturi. Acesta reprezenta prețul plătit pentru sprijinul acordat comuniștilor și serviciilor făcute Moscovei.

Liderii opoziției parlamentare au denunțat fraudarea alegerilor, au cerut anularea acestora și organizarea unui nou scrutin electoral. Revendicările lor au fost susținute de zeci de mii de persoane, care au ieșit în stradă, începând cu data de 6 aprilie, când au fost date publicității datele preliminare ale rezultatelor alegerilor.

Pentru a reprimă „revolta” maselor și a-i discredita pe liderii partidelor care au intrat în noul Parlament, puterea comunistă a apelat la cunoscutele metode bolșevico-kaghebise de tristă amintire, înscenând, prin agenți ai propriei securități, vandalizarea sediilor Președinției și Parlamentului și arborarea drapelului României. Odată pretextul creat, regimul comunist a scos trupele poliției și agenții acoperiți ai SIS în piață pentru a înăbuși în sânge demonstrațiile pașnice ale populației. Sute de persoane au fost arestate, torturate și abuzate de către forțele de ordine. Unii protestatari, îndeosebi tineri, au fost răpiți de pe stradă și au dispărut fără urmă, timp de mai multe săptămâni, fără ca rudele apropiate ale acestora să știe ceva despre soarta lor. Bilanțul tragic al intervenției excesiv de brutale a autorităților a constat în trei morți și alte trei persoane dispărute²⁵.

Și pentru că trebuia găsit un vinovat, acesta nu putea fi altcineva decât România, așa cum s-a întâmplat de fiecare dată, începând cu 1990 încoace, când la Chișinău au avut loc evenimente mai importante, cu participarea unor mase largi de oameni.

Pentru calmarea spiritelor, regimul comunist a acceptat doar renumărarea voturilor, nu și verificarea listelor electorale, așa cum ceruseră partidele de opoziție, care considerau că aceasta era principala metodă de a demonstra fraudarea scrutinului legislativ. În semn de protest, la renumărare nu au participat re-

prezentanții partidelor de opoziție. Renumărarea, din 15 aprilie 2009, a relevat existența unui număr de voturi nevalabile mai mare decât cele comunicate de Comisia Electorală Centrală, ceea ce a făcut ca, la redistribuire, comuniștii să piardă un mandat de deputat, rămânând doar cu 60 de locuri în noul Parlament. Deși, la prima vedere, acest lucru nu părea destul de important, „mandatul de aur” respectiv avea să decidă soarta alegerii noului președinte al Republicii Moldova.

În context, trebuie precizat că investigațiile parțiale ale presei și partidelor de opoziție de la Chișinău, care au verificat un sfert din listele electorale, au relevat o fraudă de amploare: mii de persoane decedate care au votat, alte mii care au votat fără acte de identitate, precum și falsificarea masivă a listelor electorale²⁶.

După o oarecare stabilizare a situației, majoritatea comunistă a ales organele de conducere ale noului Parlament, proces la care cei 41 de deputați ai opoziției au refuzat să participe. În continuare, trebuia ales președintele țării, pentru a putea fi format noul guvern. Comuniștii au prelungit în mod nejustificat procedurile, sperând să obțină „votul de aur” din partea opoziției, însă încercările de negociere cu reprezentanții acesteia au eșuat în mod lamentabil. În condițiile date „majoritatea roșie” a organizat două tururi de scrutin formale, la 20 mai și, respectiv, 3 iunie, în vederea alegerii șefului statului. La ambele, comuniștii au prezentat doi candidați, chipurile, pentru a îndeplini normele democratice, în persoana premierului în exercițiu, Zinaida Greceanâi, și a unor persoane de umplură, precum Andrei Neguță și Stanislav Groppa. De fiecare dată, Z. Greceanâi a obținut 60 de voturi, „contracandidații” – 0. Opoziția a refuzat să participe la vot *in corpore*, în ambele cazuri.

În urma acestei farse, președintele în exercițiu, Vladimir Voronin, care între timp devenise șeful Legislativului, a dizolvat abia alesul Parlament și a convocat alegeri parlamentare anticipate pentru 29 iulie 2009.

În perspectiva noii confruntări electorale, regimul comunist a luat unele măsuri pe plan intern, menite să-i favorizeze câștigarea alegerilor anticipate. Contrar tuturor normelor, a schimbat în timpul „jocului” electoral regulile, reducând pragul electoral de la 6 la 5%, după ce înaintea scrutinului din 5 aprilie 2009 îl ridicase cu un procent, și rata de participare la vot de la 50% plus unu la 1/3 din numărul total al alegătorilor²⁷. Prin aceasta se spera ca în noul Parlament să intre și partide mai mici, precum Partidul Democrat, căruia i s-a alăturat fostul președinte al Legislativului, Marian Lupu, și P.P.C.D.-ul lui Iurie Roșca, aliatul fidel al lui Vladimir Voronin și omul Moscovei, care să aducă voturi pentru alegerea unui președinte al țării comunist. De asemenea, liderii opoziției considerau că prin stabilirea datei alegerilor într-o zi lucrătoare (miercuri), pentru prima dată în istoria Republicii Moldova, comuniștii au urmărit să-i împiedice pe tineri să participe la vot, deoarece erau în vacanță, și să obțină votul funcționarilor publici din instituțiile de stat, în mod organizat, precum și al pensionarilor și al populației rurale, electoratul său tradițional²⁸.

Pe plan extern, regimul comunist, intrat într-un declin de imagine, accentuat și de criza economică cu care se confrunta, a apelat, ca de fiecare dată, la sprijinul Rusiei, stăpânul său strategic. Astfel, la 22 iunie 2009, Vladimir Voronin s-a deplasat la Moscova, unde a fost primit de președintele Dmitri Medvedev și s-a întâlnit cu vechiul său prieten, puternicul premier Vladimir Putin. Însăși mass-media rusă a recunoscut că liderul comunist a venit să ceară sprijin moral și financiar, inclusiv obținerea unui credit de circa 500 de milioane de dolari, deoarece banii pentru pensii și salarii se terminaseră, iar această situație putea lovi crunt, din punct de vedere electoral, Partidul Comuniștilor²⁹. Potrivit lui Aleksei Vlasov, directorul Centrului informațional analitic de la Moscova, „Voronin vrea să obțină sprijin moral din partea elitei ruse și să înțeleagă ce scenariu de evoluție a evenimentelor din Republica Moldova i-ar conveni Moscovei, deoarece situația este extrem de complicată pentru Partidul Comuniștilor, iar sistemul lui Voronin atârnă de un fir de ață”³⁰.

În acest cadru, se impune precizarea că și alegerile din 5 aprilie 2009 au fost precedate de contacte la vârf între liderii comuniști din Republica Moldova și demnitarilor din metropola rusă. Astfel, Serghei Lavrov, ministrul rus de externe, a efectuat prima sa vizită la Chișinău în ajunul alegerilor parlamentare, despre care ziarul „Komersant”, citând o sursă din delegația oficială rusă, preciza că „dacă există posibilitatea de a influența combinația electorală, păcat să nu fie folosită”³¹. O puternică conotație electorală a avut și primirea lui Vladimir Voronin și a lui Igor Smirnov de către președintele Dmitri Medvedev, la 18 martie 2009, chiar dacă „summit-ul trilateral” a fost consacrat, chipurile, reglementării diferendului transnistrean.

Campania electorală a comuniștilor pentru alegerile anticipate a fost foarte dură și agresivă, bazându-se pe acuzațiile aduse opoziției că ar pregăti o lovitură de stat și că ar vrea să distrugă independența Republicii Moldova. Desfășurându-se pe bani publici și sub sloganul apărării țării de „primejdia românească”, campania comuniștilor a fost caracterizată de amenințări, intimidări și hărțuiri împotriva alegătorilor opoziției, observatorilor locali și internaționali³² și chiar a unor candidați, comise de poliția moldovenească și alți colaboratori ai organelor de forță.

Ca și la alegerile din 5 aprilie, au fost constatate numeroase nereguli și fraude la vot: persoane decedate introduse pe listele electorale, persoane fictive în dreptul cărora a fost trecut domiciliul altora, bolnavi psihici aduși la vot cu ambulanțele, buletine de vot doar în limba rusă etc.³³.

Observatorii OSCE au prezentat un raport privind alegerile anticipate de la 29 iulie 2009, în care au incriminat „practicile totalitariste” ale regimului comunist și au subliniat necesitatea „continuării reformelor democratice pentru a restabili încrederea publică”³⁴.

Rezultatele alegerilor anticipate, date publicității la 31 iulie 2009, au consemnat înfrângerea comuniștilor și victoria partidelor de opoziție. Deși au obținut cel mai mare număr de voturi, 44,69%, comuniștilor le-au revenit în noul Parlament doar 48 de mandate, cu 12 mai puține decât la alegerile din 5 aprilie, pierzând

pentru prima dată, în ultimii opt ani, majoritatea parlamentară. Opoziția unită, formată din Partidul Liberal Democrat (P.L.D.M.), Partidul Liberal (P.L.) și Alianța „Moldova Noastră” (A.M.N.), a obținut 38,60% din voturi, respectiv 40 de mandate de deputat. Aceștia li s-au adăugat cele 13 mandate (12,54% din voturi) acumulate de Partidul Democrat (P.D.M.), un alt partid de opoziție intrat în Parlament, totalizând astfel 53 de locuri din cele 101. De menționat că P.D.M. obținuse în alegerile din 5 aprilie numai 2,97% din voturi, însă după ruperea lui Marian Lupu, fostul președinte al Legislativului, de comuniști și preluarea postului de lider al democraților, acesta a realizat un scor foarte bun la alegerile anticipate³⁵. Scrutinul a mai consemnat dispariția de pe scena politică a P.P.C.D., condus de Iurie Roșca, care a suferit două înfrângeri usturătoare consecutive, la alegerile anticipate obținând doar 1,91% din voturi, cel mai scăzut scor din istoria acestui partid.

Cu o majoritate parlamentară de 53 de mandate, cele 4 partide ale opoziției au format, la 8 august 2009, în urma unor negocieri intense și dificile, o coaliție politică de guvernare, cunoscută sub numele de „Alianța pentru Integrare Europeană” (A.I.E.)³⁶. În Declarația de constituire a A.I.E. a fost înscris ca prim obiectiv major „restabilirea statului de drept” în Republica Moldova, ceea ce echivalează cu o a doua decomunizare a Basarabiei, după cea produsă în anii '90, în cadrul mișcării de renaștere și redeştere națională a românilor basarabeni.

NOTE

- ¹ AMAE, Problema 210/2001 R. Moldova, dosar Situația politică internă, vol. 1, f. 31-33.
- ² AMAE, Problema 210/2001 R. Moldova, dosar Situația politică internă, vol. 1, f. 43-57.
- ³ Centrul de Informare și Studiere a Opiniei Publice „Socioinform” din 23 ianuarie 2001.
- ⁴ Centrul independent de cercetări „Comcon-Prim” din 25 ianuarie 2001.
- ⁵ „Moldova suverană”, 27 august 2000.
- ⁶ Comunicatul de presă al Misiunii Internaționale de Observare a Alegerilor în Republica Moldova, din 26 februarie 2001.
- ⁷ Agenția „Moldpres”, din 27 februarie 2001.
- ⁸ Agenția „Interlic”, din 18 iunie 2008.
- ⁹ Radio B.B.C., din 2 martie 2008.
- ¹⁰ Agenția „Basa-press”, din 18 iulie 2008.
- ¹¹ Idem.
- ¹² Într-o declarație către Agenția „Infotag”, făcută la 21 ianuarie 2009, cu ocazia depunerii de coroane de flori la monumentul lui V. I. Lenin, situat în complexul excepțional „Moldexpo” din Chișinău.
- ¹³ Agenția „Deca-press”, din 25 ianuarie 2008.
- ¹⁴ „Flux”, ediția de vineri, nr. 129, din 18 iulie 2008.
- ¹⁵ Agenția „Moldpres”, din 19 decembrie 2007.
- ¹⁶ Agenția „Moldpres”, din 29 decembrie 2008.
- ¹⁷ Agenția „Moldpres”, din 30 ianuarie 2009.

212 Limba ROMÂNĂ

¹⁸ „Adevărul”, nr. 5862, din 23 mai 2009.

¹⁹ „Adevărul”, nr. 5846, din 5 mai 2009.

²⁰ www.e-democracy.md, site al Asociației pentru Democrație Participativă ADEPT din Republica Moldova.

²¹ „Fratele Iura”, „Timpul”, nr. 999, din 13 februarie 2009.

²² Duma de Stat a Federației Ruse adoptase trei rezoluții, în acest sens.

²³ „Flux”, ediția de vineri, nr. 134, din 25 iulie 2008.

²⁴ Agenția „Interlic”, din 7 aprilie 2009.

²⁵ „Adevărul”, nr. 5836, din 23 aprilie 2009.

²⁶ „Ziua”, Anul XVI, nr. 4582, din 9 iulie 2009.

²⁷ Agenția „Moldpres”, din 17 iunie 2009.

²⁸ „Gândul”, Anul V, nr. 1266, din 16 iunie 2009.

²⁹ Agenția „Ria Novosti”, din 22 iunie 2009.

³⁰ „Gazeta”, din 22 iunie 2009.

³¹ Agenția „Deca-press”, din 22 februarie 2009.

³² Georgieni, belaruși și danezi.

³³ Agenția „Interlic”, din 30 iulie 2009; „Gândul”, Anul V, nr. 1304, din 30 iulie 2009; „Adevărul”, 5918, din 28 iulie 2009.

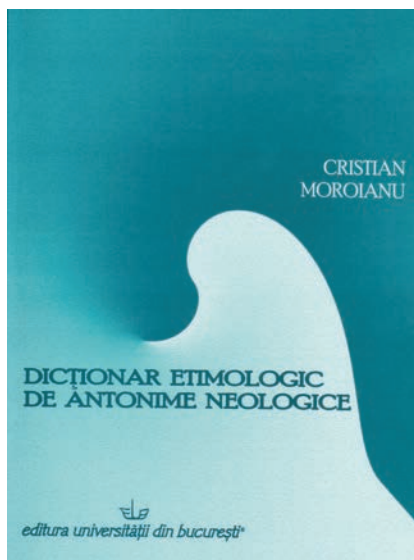
³⁴ „Jurnalul Național”, Anul XVII, nr. 5100, din 31 iulie 2009.

³⁵ Site ADEPT, din Republica Moldova.

³⁶ Agenția „Interlic”, din 8 august 2009.

Cristinel MUNTEANU **O PREMIERĂ ÎN LEXICOGRAFIA ROMÂNEASCĂ – UN DICȚIONAR ETIMOLOGIC DE ANTONIME NEOLOGICE**

Volumul semnat de Cristian Moroianu¹, intitulat *Dicționar etimologic de antonime neologice* (publicat în 2008 la Editura Universității din București), prezintă, ca idee, un caracter inedit în lexicografia românească, impunându-se prin vastitatea materialului înregistrat și prin acribia cu care este întocmit, ceea ce demonstrează o bună cunoaștere a

principiilor care trebuie să stea la baza unei asemenea lucrări. Dar o astfel de carte „nu iese din goluri”, întrucât autorul nu se află la prima întreprindere de acest gen, nici în ceea ce privește lucrul la o operă lexicografică (este de amintit *Dicționarul împrumuturilor latine în limbile române* [2004] la care a colaborat²), nici în ceea ce privește demersul teoretic. Lista de lucrări a Domniei Sale evidențiază preocupări vizând problema neologismelor sau a dubletelor neologice, a categoriilor semantice (antonimia, sinonimia, paronimia, omonimia), cercetări efectuate preponderent din perspectivă etimologică.

Înainte de materia propriu-zisă a dicționarului, cititorul va descoperi o amplă prefață (18 p.), *Antonimia în limba română. Antonimia neologică*, care ar fi putut să fie publicată și separat, întrucât se constituie într-un studiu de sine stătător (are, de altfel, și propria bibliografie). În aceasta, Cristian Moroianu definește și clasifică antonimele, făcând același

lucru și pentru neologisme, pentru ca apoi, cum era și firesc, să se ocupe din perspectivă teoretică și de antonimele neologice. În același timp, sunt declarate principiile care organizează materia dicționarului. Mai mult decât atât, toate distincțiile și observațiile legate de cele trei categorii – antonime, neologisme și antonime neologice – sunt ilustrate din abundență cu exemple. Pe ultima pagină a acestui veritabil studiu introductiv sunt consemnate și numeroasele lucrări lexicografice pe care autorul le-a consultat, în special pentru chestiunile de etimologie.

Încercăm să ne referim și *in extenso* la câteva dintre aspectele menționate mai sus.

Astfel, antonimia este definită drept „relația semantică stabilită între termeni corelativi ale căror sensuri – evaluate pe aceeași scală binară și simetrică – sunt *opuse*” [și se trimite la etimologia termenului *antonim* – s. C.M.]. „Plasate în același câmp semantic, având, așadar, un număr oarecare de trăsături de sens comune, componentele unei perechi (sau a unei clase paradigmatică) formate din antonime se opun prin câte un așa-numit sem incompatibil, condiție minimală și obligatorie a opoziției antonimice”. Se admite, totodată, că „antonimia acoperă atât unitățile lingvistice care denumesc *noțiuni* [s. C.M.] percepute în mod obiectiv ca fiind contrare, cât și pe acelea puse de vorbitori în opoziție *subiectivă și contextuală* [s. C.M.]”. Precizarea este importantă, fiindcă, într-adevăr, pe lângă sinonimia din limbă, se poate vorbi și despre o sinonimie identificabilă în discurs, adică una contextuală. De asemenea, este acceptată opinia generală conform căreia „sunt mai predispușe a contacta relații de antonimie cuvintele care exprimă calități și însușiri, diverse aprecieri, raporturi cantitative și categorii estetice, morale, filozofice etc. În mod firesc, nu pot avea antonime substantivele care denumesc obiecte concrete și, prin definiție, numele proprii (antroponime, toponime, hidronime etc.)” (p. 5). Mai departe (la p. 12), autorul, vorbind despre modul în care și-a alcătuit dicționarul, afirmă că unitățile considerate în relație de antonimie (cuvinte, afixe, afixoide și frazeologisme) „au caracter *neologic* și provin, în egală măsură, din limbajul standard și din *diversele domenii științifice* [s. C.M.]”. După care adaugă: „am conceput această relație semantică într-un sens larg...”

Aici ar fi de făcut, în opinia noastră, singura observație sau corecție în planul teoriei, pentru că, altminteri, din punct de vedere filologic și lexicografic, dicționarul este impecabil (după cum remarcă și Rodica Zafiu). Definiția de la început, dată din perspectiva semanticii structurale, care antrenează și conceptul de ‘câmp semantic’, este convenabilă pentru antonimia din limba funcțională (acea *langue saussuriană*), însă nu se poate aplica întregului corpus înregistrat, adică antonimelor neologice din diversele domenii științifice, întrucât respectivii termeni nu se structurează din perspectiva limbii (adică idiomatic), ci după exigențele fiecărei științe în parte. Este însă binevenită observația (v. *infra*) pe care o face autorul, și anume că „nu pot avea antonime substantivele care denumesc *obiecte concrete*”, ceea ce, în foarte multe științe, reprezintă [ca să spunem așa] metalimbajul pentru „materia de bază” a cercetării. Deci este bine că acești foarte numeroși termeni rămân, oricum, în afara dicționarului, pentru că, în niciun caz, nu conveneau definiției. În rest, cu siguranță, în limbă există în mod clar câmpuri antonimice care se bazează pe opozițiile privative, adică pe opozițiile de tip $x / \text{non } x^3$.

Trebuie subliniate, cu referire la aceeași prefață, diversitatea punctelor de vedere din care sunt clasificate antonimele, apoi reliefaarea problemelor speciale care privesc neologismul românesc (ce are o situație aparte). Tot cu lux de exemple sunt ilustrate și particularitățile formale și semantice ale antonimelor neologice.

Dintre criteriile pe care le-a utilizat autorul pentru selecția antonimelor neologice, amintim câteva: preferința pentru neologismele „care pun probleme din punctul de vedere al înțelegerii sensului și care, din motive inclusiv formale, îi tentează pe vorbitori să le includă în combinații riscante de tipul etimologiei populare, confuziei paronimice etc.” (ex.: *eminent, causal, cazual, flagrant, fragrant* etc.); evidențierea, cu ajutorul relației de antonimie, a unor „termeni rari, livești, pentru a suscita curiozitatea cititorilor” (ex.: *acribie, babelic, bavard, blafard* etc.).

Preocupându-se și de originea antonimelor, remarcabil este faptul că – pe urmele magistrului său, Theodor Hristea – Cristian Moroianu optează, „mai ales acolo unde există dubii, pentru etimologia multiplă în formele ei principale (internă, externă și mixtă)”. Ni se pare o soluție justificată: ar fi absurd ca unele neologisme să ne fi venit dintr-o unică sursă sau pe o singură filieră.

Cităm, aproape la întâmplare, un articol din acest dicționar – o probă a muncii depuse de autor:

„**Celeritate**, s.f. „rapiditate, repeziciune, agerime, iuțeală”. Din fr. *célérité*, lat. *celeritas, -atis*.

– **lentoare**, s.f. (~ a mișcării, ~ a gândirii, ~ psihomotorie, ~ în vorbire, ~ a tranzacțiilor etc.). Din fr. *lenteur*.

– **lentitudine**, s.f. (a se îmbrăca cu o ~ exasperantă, a manifesta ~ în gândire, ~ în vorbire etc.). Din fr. *lentitude*, lat. *lentitudo, -inis*, it. *lentitudine*”.

* * *

Pentru noi, devine evident că un astfel de dicționar ar fi trebuit să fie publicat la o editură cu o rețea largă de distribuție (poate chiar într-un format de dimensiuni mai reduse, cu materialul organizat pe două coloane, redactat cu caractere mai mici), întrucât se constituie într-un instrument foarte util nu doar specialiștilor și studenților, ci chiar și elevilor⁴ sau, mai bine zis, publicului larg. Să sperăm că acest lucru se va petrece odată cu publicarea unei a doua ediții.

NOTE

¹ Cristian Moroianu este conf. univ. dr. la Universitatea din București.

² *** *Dictionnaire des emprunts latins dans les langues romanes*, Editura Academiei Române, București, 2004.

³ Altminteri, antonimia a stârnit interesul semanticienilor structuraliști – din perspectiva lexematicii, este de amintit, bunăoară, Horst Geckeler, care s-a ocupat de acest subiect.

⁴ De pildă, elevilor de liceu, cărora li se cere, la proba scrisă de limba și literatura română de la bacalaureat, să dea exemple de sinonime sau antonime neologice pentru unele cuvinte selectate din textele oferite spre analiză.

Cristinel MUNTEANU **ÎNTRUNIRE MEMORABILĂ
PENTRU LINGVISTICA
ROMÂNEASCĂ: COSECLUS 2009**

În perioada 23-25 septembrie s-a desfășurat la Cluj-Napoca un congres internațional dedicat lingvisticii lui Eugeniu Coșeriu – „Coseriu: perspectives contemporaines. Congrès international de linguistique intégrale. Seconde édition” (prescurtat: *Coseclus 2009*). Evenimentul instituie deja o tradiție, aceea ca la fiecare doi ani o universitate (preferabil dintr-o altă țară), în care teoria coșeriană se predă și se aplică în cercetare, să organizeze o astfel de manifestare. Îmbucurător este faptul că, în 2007, inițiativa a aparținut francezilor (adică tocmai mediului științific în care ideile lui Coșeriu au pătruns de puțină vreme), primul congres (*Cosaix 2007*) având loc la Aix-en-Provence¹. Venise rândul Universității „Babeș-Bolyai”, mai precis al Centrului de Studii Integraliste (condus de reputatul profesor Mircea Borcilă), din cadrul Facultății de Litere, să creeze în spațiul românesc o asemenea sărbătoare culturală. Și trebuie subliniat că – în pofida crizei financiare prin care trecem, ce poate ucide din fașă idei de acest gen (oricât de mare ar fi entuziasmul, ele presupun și cheltuieli materiale) – organizatorii clujeni și-au îndeplinit sarcinile cu asupra de măsură întrecând așteptările participanților (cel puțin ale celor români). Iată că a fost posibil! Faptul este cu atât mai remarcabil, cu cât chiar Mircea Borcilă constata cândva, referindu-se la cel mai mare dar și cel mai nedreptățit lingvist român, că „nimeni nu este profet în țara lui” (de altfel, Coșeriu însuși observase cu amărăciune că în România este mai mult „citit decât citit”). Se pare totuși că în ultimul timp lingvistica integrală coșeriană – sau măcar aspecte ale acesteia – a început să câștige teren și în mediul științific și universitar românesc, mai ales prin tinerii ce se dovedesc o certă speranță (fără a-i avea în vedere pe cei de la Cluj, care au confirmat deja).

Însă pentru tineri, în special, dincolo de valoarea lucrărilor prezentate, acest congres a fost și ocazia (unică, poate, pentru unii) și privilegiul de a vedea și audia „pe viu” discipoli coșerieni din prima, a doua sau chiar a treia generație, unii direcți, formați la Tübingen, alții indirecti, nu mai puțin importanți, toți dezvoltându-se în jurul aceleiași concepții

coerente și unitare împărtășite de Magistru. Dintre aceștia, îi menționăm pe Jörn Albrecht, Rudolf Windisch, Ana Agud, Manfred Ringmacher, Johannes Kabatek, Jean Pierre Durafour, Jesús Gerardo Martínez del Castillo, Vincenzo Orioles. Nu putem decât să regretăm că au fost nevoiți, din motive obiective, să lipsească personalități precum Jürgen Trabant, Donatella di Cesare, Miorita Ulrich, Óscar Loureda Lamas, Eugen Munteanu, Nicolae Saramandu².

Programul s-a desfășurat într-un ritm alert, lucrările pe secțiuni alternând cu comunicările în plen. Le menționăm pe cele din urmă, pe toate, deopotrivă de interesante, în ordinea prezentării, pentru a dovedi nivelul înalt al manifestării: Jörn Albrecht (Heidelberg), *Linguistique (science du langage), théorie du langage et philosophie du langage chez Eugenio Coseriu*; Vincenzo Orioles (Udine), *La variabilità e il contatto interlinguistico nell'opera di Eugenio Coseriu*; Maria Iliescu (Innsbruck), «*Le dit 'Latin vulgaire' et les premières différenciations dans la Romania*» (Coseriu 1954) *et l'état actuel de la question*; Ana Agud (Salamanca), *Teoría crítica de la lingüística*; Mircea Borcilă (Cluj-Napoca), *Bringing Coseriu Home – Reflections on the Fate of His Legacy in Our Changing World*; Johannes Kabatek (Tübingen), *Mémoire et avenir des trois historicités cosériennes*; Jesús Gerardo Martínez del Castillo (Almería), *El problema del logos: cuestiones epistemológicas y condicionamientos propios*; Jean Pierre Durafour (Tübingen), *Actualité extrême et avenir certain de la pensée philosophique et linguistique d'Eugenio Coseriu*.

Dintre comunicările prezentate pe secțiuni, le amintim, selectiv, pe următoarele: Arianna Buttinelli (Roma), *Dalla linguistica della parola alla linguistica del parlare. Ipotesi di un confronto tra Coseriu e Pagliaro*; Cornel Vilcu (Cluj-Napoca), *Trois schémas „cosériens”*; Ciprian Speranza (Basel), *Les structures complexes de*

Discipolii lui Eugeniu Coșeriu: Rudolf Windisch, Jörn Albrecht, Manfred Ringmacher și Johannes Kabatek

l'imagination dans le langage. Sur quelques aspects de ce rapport en suivant l'œuvre de Coseriu; Dina Vilcu (Cluj-Napoca), A Plea for „Integral Linguistics”; Dinu Moscal (Iași), La contribution d' E. Coseriu à l' évolution du concept de champ lexical; Cristinel Munteanu (Brăila), Approaching Synonymy from the Integral Linguistics Point of View; Pablo Kirtchuk (Paris), La parole à l'origine et au centre du langage: „LUIT: Language – a Unified and Integrative Theory”; Doina Constantinescu

Ilustrul lingvist Eugeniu Coșeriu la Cluj

(Sibiu), Aspects de la création métaphorique dans la construction du sens textuel; Marius Nagy (Tours), Prolegomènes à une théorie de l'articulation du sens; Oana Boc (Cluj-Napoca), La relation langage – poésie dans la théorie de Coseriu et ses implications pour le domaine de la poétique; Maarten de Backer (Gand), Lexical neutralization: a corpus-based study of the lexical opposition day / night; Gerda Hassler (Potsdam), Solidarité lexicale, locutions, collocations: contraintes conceptuelles sur la distribution; Ileana Oancea, Nadia Obrocea (Timișoara), Le Centre d'Etudes Integralistes de Cluj. Quelques repères; Dorel Fînaru (Suceava), Tema „limbaj și poezie” în opera lui Eugeniu Coșeriu; Elena Faur (Cluj-Napoca), Conceptul metaforic și lingvistica integrală; Emma Morita (Akita), On the Concept of „Textconstitution” in Eugenio Coseriu's Text Linguistics; Cristina Varga (Cluj-Napoca), Coseriu en catalan – la terminologie de la traduction; Cristiana Papahagi (Cluj-Napoca), Grammaticalisations convergentes: de quelques auxiliaires roumains et romans; Eugenia Bojoga (Cluj-Napoca), Ya-t-il une école linguistique de Tübingen?; Simion Doru Cristea (Lisboa), The Fight with the Angel; Iulia Bobăilă (Cluj-Napoca), La metáfora y la articulación múltiple del sentido en „Blanco” de Octavio Paz; Manfred Ringmacher (Berlin), Coșeriu, cititor al „Gramaticii mexicane” de Humboldt; Anne Marie Chabrolle Cerretini (Metz), L'approche théorique de la diversité des langues dans la linguistique intégrale; Andrzej Zieliński (Cracovia), Las perifrasis frecuentativas en español medieval; Joanna Porawska (Cracovia), Marele Dicționar Român-Polon ca un „text cultural”; Alina Celac (București), Champ lexical ou série synonymique? Les termes pour „calotte du crâne” dans Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sintează.

S-a urmărit ca acest congres să nu fie unul de exegeză, ci, mai degrabă, o încercare de valorizare creativă, originală, a perspectivei deschise de teoria lingvistică integrală, atât în câmpul științelor limbajului, cât și în disciplinele adiacente. După cum se poate observa, lucrările participanților au avut în vedere patru dimensiuni axiale: 1. *Filosofia limbajului și epistemologia*; 2. *Lingvistica vorbirii și relațiile intradisciplinare ale abordării integrale*; 3. *Lingvistica limbilor și istoria lingvisticii*; 4. *Lingvistica discursiv-textuală și deschiderile transdisciplinare ale studiilor „integraliste”*.

Manifestarea a cuprins și alte evenimente. De pildă, în după-amiaza zilei de 24 septembrie, a avut loc o masă rotundă, *Eugenio Coseriu et ses disciples*, moderată de Johannes Kabatek, ce i-a reunit pe Jörn Albrecht, Ana Agud, Jean-Pierre Durafour, Manfred Ringmacher și Rudolf Windisch. A fost evocată personalitatea marelui savant, discipolii prezenți rememorând diverse aspecte ale devenirii lor profesionale în relație cu Maestrul lor și chiar unele episoade amuzante din contactul cu acesta, toate evidențiind însă complexitatea lui E. Coșeriu și profunda sa umanitate. De asemenea, trebuie amintită și o altă masă rotundă, din următoarea zi, *De Humboldt à Cosériu, et retour*, moderată de Manfred Ringmacher (un însemnat editor al operei humboldtiene, mai ales al părții inedite, cum este *Gramatica mexicană*), la care a participat și Ana Agud (traducătoare din Wilhelm von Humboldt, pentru limba spaniolă). S-a pus accent pe faptul că ideile despre limbaj ale lui Humboldt au fost redescoperite de germani datorită lui E. Coșeriu. Mai mult decât atât, a fost făcută observația că cei mai buni editori, traducători și exegeți ai lui Humboldt sunt discipoli ai lui Coșeriu³.

În același timp, semnalăm celor interesați că, tot aici, Johannes Kabatek (succesorul lui Coșeriu la catedra de limbi romanice de la Tübingen și directorul Arhivei Coșeriu) a lansat primul număr al revistei „Enérgeia” (*Zeitschrift für Sprachwissenschaft und Sprachphilosophie*, ce poate fi consultată on-line la adresa <http://www.coseriu.de/energeia>), special constituită pentru a publica materiale de (sau despre) Eugeniu Coșeriu. Și, tot la „capitolul lansări”, ne facem o datorie de onoare anunțând că a fost prezentat și *Marele dicționar român-polon*, al autoarelor Halina Mirska Lasota și Joanna Porawska, o operă lexicografică de referință (peste 1000 de pagini!), apărută anul acesta la Editura Universității Jagiellone din Cracovia cu sprijinul Institutului Cultural Român.

Evident că, pe lângă componenta intelectuală sau ideatică inerentă și predominantă, manifestarea a avut și o latură afectivă, ce a creat sentimentul unei comunități de o natură aparte: s-au legat prietenii, s-au pus la cale colaborări, fie în pauzele dintre secțiuni, fie, mai ales, în timpul meselor (una cu specific românesc chiar, alta în acorduri de muzică clasică) la care s-a servit și vinul roșu ce îi plăcea lui Coșeriu. La sfârșit s-a făcut bilanțul, au fost felicități amfitrionii și s-a propus ca viitoarea întâlnire de acest gen să aibă loc peste doi ani, în Spania, la Almería, gazdă urmând să fie profesorul Jesús Gerardo Martínez del Castillo.

Sufletul întregului congres l-a reprezentat Eugenia Bojoga, nepoata marelui lingvist, cea care are meritul, printre altele, de a fi adunat, la Cluj-Napoca, această lume bună – o adevărată „familie Coșeriu” – cu care cultivă și întreține relații științifice și de prietenie stabile. Nu a fost singură. A fost însoțită în eforturile ei și de alți tineri inimoși: Oana Boc, Cornel Vilcu, Dina Vilcu, Emma Tămăianu-Morita și alții. Dar nimic din toate acestea nu ar fi fost posibil (după cum remarca și C. Vilcu), dacă nu ar fi existat un spirit coagulant, care să creeze la Cluj o redevabilă echipă de coșerieni, care să înființeze un recunoscut Centru de Studii Integraliste, care să-și asume (chiar înainte de 1989) cu energie (și *enérgeia*) demersul de recuperare și de valorificare a gândirii genialului Eugeniu Coșeriu: Profesorul Mircea Borcilă. Cred că tuturor participanților le va persista în minte chipul radiind de bucurie al profesorului Borcilă, ce a avut astfel satisfacția încununării muncii sale de mai bine de două decenii.

Participanți la întrunirea științifică de la Cluj

Așadar, rezumând: nivel înalt, participanți de renume, comunicări interesante, efervescentă de idei, atmosferă specială, speranțe certe pentru viitorul lingvisticii integrale. Un congres de neuitat. O reușită!

NOTE

¹ Pentru o dare de seamă asupra acestuia, vezi Eugenia Bojoga, *Colocviu internațional dedicat lui Eugeniu Coșeriu*, în „Contrafort”, 2007, nr. 10 (<http://www.contrafort.md/2007/156/1332.html>).

² În acest sens, este regretabilă și absența reprezentanților din Republica Moldova: Ana Bantoiș și Alexandru Bantoiș, Gheorghe Popa, Veronica Păcuraru, care, tot datorită unor motive independente de voința lor, nu au putut ajunge.

³ Cu referire la traducerea celei mai semnificative opere pe care Wilhelm von Humboldt a consacrat-o problemelor limbajului, *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts* (1836), se cuvine să-i amintim pe Donatella di Cesare (care, pe lângă ediția italiană, a îngrijit și o excelentă ediție germană!), Jürgen Trabant (expertul nr. 1 în problematica moștenirii humboldtiene) și Eugen Munteanu (pentru recenta și excelenta versiune românească). Remarcasem deja acest lucru în articolul meu, *Un eveniment cultural: Wilhelm von Humboldt în românește* [recenzie la cartea lui Wilhelm von Humboldt, *Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității*, Editura Humanitas, București, 2008 (425 pag.)], în „Limba Română”, Chișinău, anul XVIII, nr. 7-8, 2008, p. 192-195.

Oliviu **ONOMASTICA** **FELECAN AFRICANĂ**

În perioada 7-10 iulie 2009 a avut loc al 15-lea Congres de onomastică (*The 15th Names Congress*), organizat de Societatea Sud-Africană de Onomastică (The Names Society of Southern Africa – NSA) în colaborare cu Universitatea KwaZulu-Natal din Durban. Alegerea nu a fost întâmplătoare, având în vedere că președintele NSA – profesorul Adrian Koopman¹ – face parte din corpul academic al acestei instituții de învățământ superior. De altfel, anunțul despre această manifestare științifică a fost făcut pentru prima dată tot de către Domnia Sa, cu ocazia celui de-al 23-lea Congres Internațional de Științe Onomastice, desfășurat în luna august 2008 la Toronto, în Canada. Astfel, Congresul sud-african se încadrează printre evenimentele științifice importante din sfera onomasticii, chiar dacă pentru români pare „exotic” și extrem de îndepărtat. Realitatea este că, în epoca globalizării, distanțele nu mai sunt precumpănitoare și nu limitează răspândirea ideilor sau a culturii, dovada cea mai bună fiind revistele cotate ISI, care apar în Noua Zeelandă, Australia, Singapore, Japonia sau Africa de Sud, cu o componentă redacțională multinațională și supercalificată.

Deplasarea la un astfel de congres constituie o aventură în sine, de vreme ce trebuie străbătuți peste 13000 de kilometri pentru a ajunge într-o locație cel puțin atipică pentru un turist de pe vechiul continent. După o călătorie de trei zile cu autoturismul (Baia Mare – București) și cu trei avioane (cu escale la Madrid și Johannesburg²), în timpul căreia am traversat atât Tropicile, cât și Ecuatorul, am ajuns în țara ce va găzdui anul viitor Campionatul Mondial de Fotbal. Aceasta ocupă zona sudică a continentului african, fiind mărginită la vest de Oceanul Atlantic, iar la est de Oceanul Indian. Clima subtropicală din cea mai mare parte a teritoriului a favorizat stabilirea multor europeni acolo încă din secolul al XVII-lea și, de-a lungul timpului, regiunea a cunoscut o dezvoltare susținută (bazată și pe cele mai mari zăcăminte din lume de aur și diamante), ajun-

gând un etalon pentru întreaga Africă. Totuși după 1994 – anul abolirii politicii de apartheid – situația a scăpat de sub control și a degradat accentuat, astfel încât, în prezent, șomajul atinge 40-45%. Ca urmare, infracționalitatea face ca Africa de Sud să fie țara cu cea mai mare criminalitate din lume. Deși pare desprins dintr-un film SF, toate locuințele au gratii la uși, ferestre și balcoane, gardurile înalte sunt prevăzute cu sârmă ghimpată și cu fire electrice, însoțite de plăcuțe cu inscripția „armed response”. Nu se pot vedea copii pe străzi jucându-se, oameni plimbându-se în parcuri, fiindcă nu există nicio siguranță în afara perimetrului securizat. Inclusiv instituțiile publice au aceleași măsuri de securitate sporită. Perimetrul campusului universitar, deși întins pe o suprafață imensă în raport cu standardele europene, e înconjurat de garduri cu sârmă ghimpată și puncte de control, prevăzute cu bariere și personal înarmat. Doar maimuțele se pot plimba în voie, fără să simtă pericolul cauzat de sărăcie și ură rasială. E o țară în care nu există transport în comun, iar legile rutiere prevăd obligativitatea blocării pasagerilor în autoturisme, pe timpul mersului. După afirmația mai multor localnici, acolo se trăiește într-o „închisoare liberă” și nu e de mirare că în ultimii cinsprezece ani un sfert din populația albă a părăsit Africa de Sud. Trist, dar adevărat, e o realitate care ar trebui să dea de gândit multora, astfel încât să nu se ajungă la astfel de situații aberante și în alte părți ale globului.

Ca o ingerință a situației politice asupra onomasticii se poate aminti schimbarea unor nume de locuri. De altfel, multe lucrări ale congresiștilor din țara-gazdă au vizat tocmai acest subiect. Fie că e vorba de nume de regiuni, de localități, de străzi sau de instituții, autoritățile locale și-au propus să modifice denumirile „albe” cu altele, „negre”, băștinașe, chiar dacă acest lucru e deranjant inclusiv pentru populația de culoare. Denumirile „coloniale” ori cele amintind de anii apartheidului trebuie șterse cu orice preț, însă problema ridicată la congres și valabilă în multe alte medii vizează intervenția politicianilor în probleme care îi depășesc, fără să țină cont de părerea specialiștilor. În acest sens, din comisiile de modificare a toponimelor sud-africane lipsesc tocmai onomasticienii, cei îndreptățiți, prin pregătire, să-și dea girul la astfel de acțiuni. De pildă, în apropierea portului, strada cea mai periculoasă și mai rău famată din Durban a primit numele de Mahatma Gandhi, ceea ce cu siguranță l-ar fi intrigat pe pacifistul lider hindus, care a viețuit o parte din tinerețea sa în orașul de pe țărmul Oceanului Indian. Câteva exemple de modificări hodonimice sunt: *Dr. Langalibalele Dube* în loc de *Winder St.*, *Ingcupe* pentru *Albert St.*, *Isaiah Ntshangase* în loc de *Walter Gilbert*, *Khuzimpi Shezi* pentru *Williams Road*, *Masobiya Mduli* în loc de *Fisher St.*, *Maud Mfusi* pentru *St. Georges Street* etc. Noile denumiri (cu o rezonanță ciudată chiar și pentru unii localnici) nu țin cont de activitatea personajelor respective – unele chiar infractori! –, ci de culoarea pielii lor, „verificată” de administrațiile locale sau naționale. E o situație similară cu legiferarea așa-zisei limbi moldovenești în Republica Moldova, în ciuda opoziției comunității lingvistice locale și internaționale, neînregimentate politic.

Alte subiecte atinse de prezentările gazdelor au vizat modificările prenumelor de-a lungul anilor (cel mai popular nume de botez feminin în anul 1979 era Ma-

ria, în 2009 este Michelle), porecele, numele echipelor de fotbal (anul viitor Fifa World Cup se va desfășura acolo), denumirile literare ș.a. Tematici asemănătoare au avut și reprezentanți din alte țări africane ca Nigeria, Zimbabwe ori, de pe continentul american, din Canada. Din Europa au participat la congresul de onomastică africană cercetători de prim rang din Belgia (Willy Van Langendonck), Estonia (Peeter Päll), Franța (Michel Rateau), Norvegia (Kaisa Rautio Helander) și Suedia (Mats Wahlberg), cu lucrări ce vizau în bună măsură multilingvismul și multiculturalitatea. Pentru prima dată a fost reprezentată și România, de către Daiana și Oliviu Felecan, conferențieri doctori la Universitatea de Nord din Baia Mare. Studiile lor (*The Nickname – a Reflection of the Polyphony in the Linguistic Area of the North Western Part of Romania*, respectiv *Multi-ethnic Connections Reflected in the Anthroponymy of a Central European Region*) s-au bucurat de o reală apreciere și au putut fi prezentate în Africa de Sud ca urmare a câștigării unui proiect de cercetare exploratorie finanțat de către CNCSIS (nr. 251/2008), care vizează spațiul antroponimic maramureșean. În ciuda birocrăției excesive și a dificultăților inerente într-un demers de asemenea factură, trebuie apreciat faptul că, prin astfel de proiecte, e posibilă deplasarea la manifestări științifice de anvergură, unde nu numai că se pot face cunoscute realizările cercetării românești, dar se pot stabili inclusiv relații de colaborare cu parteneri culturali din toată lumea, facilitându-se accesul la cele mai noi teorii și aplicații, fără de care cercetarea românească nu s-ar putea integra în universalitate.

Ca un fapt mai puțin întâlnit la astfel de manifestări mai trebuie remarcat că, în cadrul celui de-al 15-lea Congres de onomastică africană, aproape toate prezentările au fost libere, conferențierii susținându-și afirmațiile prin *power-point*. Majoritatea lucrărilor au avut un caracter aplicativ, punându-se mare accent pe latura spectaculară. Activitatea științifică desfășurată timp de patru zile a fost îmbinată și cu momente relaxante, conform proverbului latinesc *miscere utile dulci*. Fie că a fost vorba de recepția oferită de autoritățile Universității KwaZulu-Natal, la care s-a prezentat și un spectacol tradițional de muzică și dansuri zulu, fie de banchetul găzduit de un restaurant cu specific african, fie de o excursie pe vestita plajă din Durban și la cel mai mare parc tematic marin din Africa (*uShaka Marine World*), participanții au luat act de civilizația și cultura locului, cu particularitățile specifice, mai mult sau mai puțin pozitive. Merită subliniată căldura și ospitalitatea deosebită a sud-africanilor, albi și negri deopotrivă, felul lor prietenos, care compensează, într-o anumită măsură, lipsa de siguranță de pe străzi și din locurile publice, unde oameni fără educație și fără căpătâi aplică legea junglei.

În comparație cu țările europene sau cu cele nord-americane, Africa de Sud oferă o nouă perspectivă asupra vieții, dă o cu totul altă dimensiune a conviețuirii interumane. După decenii de oprimare rasială, în care existau doar două limbi oficiale (engleza și afrikaans), s-a ajuns la oficializarea a nu mai puțin de 11 limbi, 9 fiind ale populației de culoare, indigene (zulu, xhosa etc.). Mulți dintre urmașii vechilor buri însă evită să mai vorbească afrikaans, identificată cu limba opresorilor din anii de apartheid. Engleza rămâne *lingua franca*, însă se pot auzi nenumărate variante și pronunții, în funcție de limba maternă a vorbitorilor. O altă

224 Limba ROMÂNĂ

„ciudățenie” a țării de la antipozi se referă la faptul că nu are o singură capitală, ca toate statele lumii, ci trei: Pretoria găzduiește centrul executiv, Cape Town e centrul legislativ, iar Bloemfontein, cel judiciar.

Așa cum vizitarea Africii de Sud reprezintă o aventură în sine, la fel orice participare la un congres internațional oferă oportunități nenumărate de a te îmbogăți spiritual, de a lua contact cu cele mai noi realizări în domeniu, de a lega relații de prietenie cu cercetători din întreaga lume. Pe de altă parte, onomastica din secolul XXI cunoaște o dezvoltare continuă, ce poate fi cuantificată prin tot mai numeroase manifestări științifice de anvergură, de interes general (*International Congress of Onomastic Sciences* – Toronto, Canada) sau tematic (toponimie urbană – Helsinki, Finlanda, nume de firme – Amsterdam, Olanda, onomastică africană – Durban, Africa de Sud etc.). Ele dau măsura adevărată a ultimelor cercetări pe plan mondial și deschid noi orizonturi pentru cei implicați în fascinantul domeniu al numelor.

NOTE

¹ Este și vicepreședinte al *International Council of Onomastic Sciences*, forul suprem al onomasticii mondiale.

² La întoarcerea în țară am călătorit chiar cu patru avioane, cu o escală suplimentară la Barcelona.

Oliviu FELECAN DE LA LATINA POPULARĂ LA INTERTEXTUALITATE ÎN DIALOG

În ciuda crizei economice mondiale, masiv resimțită în 2009, evenimentele științifice de anvergură internațională și-au urmat cursul firesc, stabilit la edițiile anterioare. Singura ingerință (financiară) neplăcută și-a lăsat amprenta asupra numărului de participanți, mai scăzut cu 20%, până la 40%, însă aceasta nu a afectat calitatea expunerilor și eficiența schimbului de idei. În cele ce urmează, vom prezenta două astfel de manifestări științifice, care s-au desfășurat în luna septembrie în Franța și în Spania.

În perioada 2-6 septembrie a avut loc la Lyon al IX-lea *Colocvii Internațional „Latină vulgară – latină târzie”* (LVL 9), organizat de Universitatea Lumière Lyon 2, în colaborare cu L'École Normale Supérieure de Lettres et Sciences Humaines, Universitatea Jean Moulin Lyon 3 și Maison de l'Orient et de la Méditerranée – Jean Pouilloux. Alegerea celui de-al doilea centru urban al Franței, situat la confluența Rhônului cu Saône-ul, s-a dovedit a fi inspirată, de vreme ce întemeierea *Lug(u)dunum*-ului a avut loc în anul 43 î. Chr., iar vestigiile antice sunt conservate bine atât *intra muros*, cât și în împrejurimi. Însă nu moștenirea latină este capitală în alegerea locației unei astfel de conferințe, ci interesul și deschiderea contemporanilor față de cultura, limba și literatura latină și neolatină. Locurile care au găzduit edițiile anterioarelor colocvii vin în sprijinul acestei afirmații, când orașe din țări de o altă origine sau unde romanii nu au ajuns niciodată s-au învrednicit să onoreze evenimentul: Pécs (1985), Bologna (1989), Innsbruck (1991), Caen (1994), Heidelberg (1997), Helsinki (2000), Sevilla (2003), Oxford (2006). Specificitatea acestei manifestări științifice permite reunirea sub aceeași cupolă a latinistilor, care se ocupă cu evoluția limbii latine sub toate aspectele, și a romaniștilor, care studiază evoluția din latină a limbilor romanice. Perioada crucială e cuprinsă între secolele al V-lea și al IX-lea, când, în urma prăbușirii Imperiului Roman de Apus, are loc trecerea de la Antichitate la Evul Mediu. Specificul acestor veacuri tulburi, marcate

I. Costa, O. Felecan, Fl. Bechet, O. Gordon, M. Iliescu, D-M. Dinu,
Vl. Iliescu, G. B. Țăra la LVL 9 Lyon

de profunde mutații istorice și socioculturale, vizează diversificarea latinei ca limbă vorbită și evoluția ei spre limbile romanice, direct moștenitoare. Perspectiva complexă abordează nu numai latina clasică și târzie, din Orient și din Occident, cât și latina vulgară, patristică, literatura, filozofia, istoria, epigrafia ș.a. Cei peste 90 de participanți din 20 de țări din Uniunea Europeană, SUA și Israel au dezbătut, în trei secțiuni, multitudinea de subiecte în limbile franceză, italiană, engleză, spaniolă, germană și... latină. Deși nu este limbă oficială, româna a avut reprezentanți din centrele universitare mari ale țării (București – Florica Bechet, Ioana Costa, Octavian Gordon, Timișoara – George Bogdan Țăra), dar și de la Universitatea de Nord din Baia Mare – Oliviu și Daiana Felecan, cu lucrarea *Prénoms latins dans l'anthroponymie de la Romania orientale*. Nu poate fi omisă, chiar dacă își desfășoară activitatea la Innsbruck, nici Maria Iliescu, unul dintre cei mai mari latiniști și romaniști în viață – personalitate recunoscută pe plan mondial –, care a organizat în aprilie 2009 *Le XVe Colloque International de Linguistique Latine*. În urma unei analize științifice riguroase, lucrările selecționate vor fi reunite într-un volum, care va întruni cerințele ISI și vor fi publicate de Maison de l' Orient et de la Méditerranée – Jean Pouilloux, editură specializată îndeosebi pe Antichitatea și Evul Mediu din bazinul Mediteranei, având serii de arheologie, istorie și epigrafie, lingvistică și filologie, literatură și filologie, geografie, lumea arabă și musulmană etc. De altfel, această editură, împreună cu Peeters (în special colecția Bibliothéque d'Études Classiques) au avut standuri de prezentare a unor cărți de specialitate, traduceri, tratate lingvistice și filologice, care demonstrează o dată

în plus actualitatea limbii latine și a culturii antice. Preocupările pentru aceste domenii ale umanioarelor nu au dispărut, ci, dimpotrivă, își găsesc un sprijin constant în lumea bună occidentală, dovadă fiind numărul mare de participanți tineri, care se „încăpățânează” să descifreze tainele unei civilizații apuse.

Partea științifică propriu-zisă a colocviului LVL 9 a fost îmbinată, după modelul dictonului latinesc *miscere utile dulci*, cu o latură culturală, turistică. „Practica” s-a realizat prin vizitarea Muzeului galo-roman Lyon-Fourvière, situat pe o colină din centrul orașului, și a localității Vienne (St. Romain-en-Gal), unde se păstrează nenumărate vestigii arheologice – teatrul roman, Templul lui Augustus și al Liviei, Cloître Saint-André-le-Bas –, reunite în mai multe muzee concepute după standarde de ultimă oră. Astfel, s-a putut lua contact cu viața galo-romană din urmă cu 2000 de ani, cu mărturiile de o valoare inestimabilă de atunci, puse în lumină cu mijloace tehnice din secolul XXI. Partea turistică a colocviului nu putea să ignore vechiul Lyon, situat pe malul râului Saône și pe colina Fourvière, înscris pe lista Patrimoniului Mondial UNESCO. Fiind cel mai mare ansamblu renescentist din Franța, *Le Vieux Lyon* se remarcă nu doar prin ansamble arhitecturale de excepție, ci și prin unicele *traboules* (< lat. *trans ambulare*), un fel de pasaje între înguste străduțe medievale, care traversează mai multe imobile. Astfel, spectacolul străzii își găsește prelungire în spectacolul curților interioare și al proprietăților private, împărțite generos de localnici cu turiștii.

Cel de-al doilea eveniment științific pe care dorim să-l prezentăm a avut loc între 15 și 19 septembrie la Barcelona. *The 12th International Conference on Dialogue Analysis* (IADA) a avut ca tematică „polifonia și intertextualitatea în dialog” și a fost găzduită de Universitatea Pompeu Fabra, o locație ultramodernă, parte a unui puternic trust media. Implicarea acestuia în învățământul universitar catalan s-a soldat cu dotarea excepțională a unor săli și laboratoare, astfel încât teoria să se îmbine cu practica, iar, la finalizarea studiilor, foștii studenți să aibă experiența necesară muncii în echipă, într-un trust de presă internațional. E o investiție uriașă, capabilă să-și arate roadele în timp, prin absolvenții formați exact după cerința pieței.

Limbile oficiale ale conferinței au fost engleza, franceza, germana, spaniola și, pentru gazde, catalana, iar majoritatea lucrărilor au abordat dialogul din perspectivă politică, cu numeroase exemple extrase din discursul politicienilor din parlamentele contemporane. Se pare că lumea politică are resurse nebănuite de interpretare semiotică, iar granițele geografice, culturale ori lingvistice cad în fața vervei și diatribei reprezentanților aleși ai lumii moderne, din Marea Britanie la Moscova, din România în Suedia. Discursul politic a fost urmat pe lista de preferințe a participanților de aspecte lingvistice și pragmatice ale dialogului academic, educațional, jurnalistic și social, de analiza discursului dramatic și romanesc, de implicația umorului sau a polifoniei în aspectele cotidiene ale vieții: bârfa, traductologia, multilingvismul, muzica. S-a dovedit că, indiferent de continentul de origine (Europa, America de Nord și de Sud, Asia), intertextualitatea și comunicarea pragmatică devin convergente, iar știința este mijlocul unei globalizări pozitive, la nivelul ideilor. Ca un fapt mai puțin obișnuit la astfel de manifestări științifice de anvergură, la

care au participat în jur de 100 de cercetători de pe patru continente, se poate semna că un sfert dintre universitari au fost români, atât din afara granițelor (SUA, Suedia, Spania, Franța, Elveția), cât și din majoritatea centrelor universitare din țară: Alba Iulia, Baia Mare (Daiana Felecan, *La médiasance, en tant que phénomène polyphonique*), Brașov, București, Cluj-Napoca, Craiova, Galați, Oradea, Ploiești. E un fapt îmbucurător că învățământul superior românesc devine tot mai activ pe plan științific european, însă lasă un gust amar poziționarea periferică a culturii române pe plan mondial și neglijarea limbii române, în ciuda faptului că are peste 30 de milioane de vorbitori răspândiți pe tot globul. Dacă organizatorii își promovează agresiv limba, reușind să o oficializeze la numeroase întruniri științifice internaționale, româna nu a găsit încă sprijinul necesar susținerii ei, cel puțin la conferințe și congrese, unde participarea romanică și românofonă este consistentă. Dacă științele exacte nu întâmpină piedici în deschiderea transfrontalieră, limba și cultura românească nu au șanse să se dezvolte / să supraviețuiască în era globalizării, fără un sprijin tenace din partea celor implicați direct (politicieni, parlamentari europeni, reprezentanți ai centrelor culturale etc.) sau indirect (universitari și oameni de cultură din țară și din diaspora) în actul decizional contemporan. Dacă economia și politica ultimelor decenii ne-au aruncat la marginea lumii civilizate, există totuși câteva domenii care pot schimba percepția lumii despre noi. De pildă, sportul (Nadia Comăneci, Ilie Năstase, Gheorghe Hagi), arta (Constantin Brâncuși, George Enescu, Cristian Mungiu), știința (Henry Coandă, George Palade, Eugeniu Coșeriu), cultura (Eugen Ionescu, Mircea Eliade ș.a.) ne pot scoate din penumbră și ne pot propulsa acolo unde am merita. Așa stând lucrurile, e anormal să nu existe nicio revistă ISI în Europa de Est, în domeniul lingvisticii! Limba și cultura românească e puțin probabil să-și găsească locul între copertile unor reviste de specialitate recunoscute în Occident, atâta vreme cât mulți dintre recenzori nu au nici cea mai vagă idee despre limba română care, în situația actuală, le stârnește interesul precum nouă o limbă de pe continentul african. Așa cum mulți politicieni de peste Ocean (unde sunt majoritatea revistelor ISI) cred că Budapesta este capitala României, tot astfel mulți oameni de știință au o pregătire în domenii mult prea restrânse ca să poată cuprinde cu mintea nepărtinitor valoarea unor culturi „ținute la colț”.

Orice participare românească la conferințe și colocvii internaționale reprezintă un atu pentru România (chiar dacă de multe ori se face pe buzunarul propriu), însă ea nu va avea forța de a se impune fără sprijinul autorităților care dispun de pârghiile necesare promovării și recunoașterii pe plan mondial. E foarte bine că învățământul românesc susține în școli învățarea limbilor străine, însă atâta timp cât gramatica limbii române nu se mai predă (obligatoriu) nici la liceele umaniste, ar trebui să ne punem mari semne de întrebare cu privire la viitorul limbii române. Destinul acesteia depinde, în mare măsură, de politicienii de o parte și de alta a Prutului, de inteligența și intuiția lor de a investi sume mici de bani pentru domenii care ar aduce un profit substanțial și de durată. Așa cum iezuiții și-au luat drept deviză dictonul *ad maiorem Dei gloriam*, la fel contemporanii ar trebui să lupte „pentru mai marea slavă a limbii și culturii românești” pe întreg globul pământesc.

Nicolae **TRADUCEREA** *RUSU* **CA O TRADIȚIE**

Faptul că traducerea este o formă a cunoașterii reciproce nu poate fi contestat. Importanța traducerilor în epoca noastră, a comunicărilor internetiza(n)te și a tendințelor de globalizare a omenirii, când întreaga Terra poate deveni un „sat planetar”, crește din an în an. Este semnificativă, în acest sens, alegerea Armeniei ca loc de desfășurare a celui de-al treilea For al traducătorilor și editorilor de carte din 7-11 octombrie curent, întrunire organizată și finanțată de către Fondul interstatal de colaborare umanitară a țărilor din fostul lagăr sovietic. Aproape două decenii de existență a C.S.I. au demonstrat că această structură politică și economică, instituită pe ruinele fostului imperiu sovietic, nu are niciun viitor și doar sub aspect cultural ea rămâne viabilă. O competiție culturală nu depinde de numărul cât mai mare de tancuri și avioane de luptă sau de lungimea impresionantă a frontierelor, ci de prezența cuvântului scris și adunat între tartaje de carte. Traducători și editori din toate fostele republici sovietice, cu excepția Kazahstanului, Turkmenistanului și Azerbaidjanului, împreună cu un mic grup din Norvegia au discutat problemele specifice ale acestui domeniu, încercând să găsească în comun soluții care ar menține cartea drept simbolul perpetuării umane în timp și în spațiu. Comunicările în plen din prima zi a lucrărilor în cadrul Forului au fost moderate de ministrul culturii al Republicii Armenia, dna Asmik Pogosian, și de președintele Uniunii Scriitorilor din Armenia, Levon Ananian, iar dezbaterile în cadrul secțiilor din celelalte două zile au fost diriguite de viceministrul culturii, scriitorul David Muradian. Un moment aparte l-a constituit vizita la muzeul Matenadaran, care este atât un mausoleu al cărții și al manuscriselor vechi, cât și un Centru de studii și cercetare a culturii armene. După importanța ei în actualitatea noastră, această instituție unică poate fi comparată doar cu ceea ce a fost cândva Biblioteca din Alexandria. La Matenadaran se păstrează mostre de carte încă de la înce-

Între participanții la Forul din Armenia (de la stânga la dreapta):
V. Tăzlăuanu, M. Metleava, N. Rusu, Gh. Erizanu, M. Șleahțișchi, Em. Galaicu-Păun

puturile erei noastre, apoi tot ce s-a scris și a fost tipărit după elaborarea alfabetului armean în anul 405 de către cărturarul Mesrop Maștoț (361-440). De 1604 ani armenii folosesc unul și același alfabet, fiind favorizați să citească fără dificultate cele mai vechi texte. În acest muzeu armenii au adunat, din întreaga lume, orice referință privind cultura lor. Printre exponate se află chiar și o carte din 1818 cu tartaje din metal și piele, care este o culegere de cântece bisericesti, aduse din Grigoriopolul nostru, localitate din raioanele de est ale Republicii Moldova, unde a existat timp de câteva secole o diasporă a armenilor. Din cele mai vechi timpuri cărturarii armeni preferau să-și înceapă textele cu un aforism care le scotea în evidență intențiile, remarcând cu insistență importanța înțelepciunii umane. De exemplu, unul din textele expuse în standurile Muzeului începe cu expresia: „O moarte obișnuită, firească, este doar o moarte, iar una asumată, sacrificială, este nemurire”. Altă carte conține o gravură ce explică unul din procedeele practice în sistemul de învățământ al armenilor de acum opt secole. Gravura este însoțită de o legendă care spune: „Elevul greu de cap oricum învață, chiar și cu spinarea” și îl prezintă pe învățător în fața unui elev cu spatele gol, primul având în mâini câteva vergi, iar alături un alt elev stă cu un snop de vergi în brațe. Aici memoria

scoate, involuntar, în evidență spusele unor cărturari de-ai noștri – cronicarul Miron Costin considera lectura ca fiind cea mai plăcută zăbavă a omului, iar Dimitrie Cantemir observa că moldovenilor nu le place cartea. Se prea poate că despre noi, dacă am fi avut un învățător armean, prințul Cantemir cu siguranță ar fi scris cu totul altceva.

Impresionantă este istoria acestui popor străvechi care, în comparație cu alte seminții umane de mult dispărute, a reușit să supraviețuiască în mare măsură grație cărții. La începutul erei noastre armenii populau un teritoriu de circa 300 mii kilometri pătrați, spațiul lor vital întinzându-se între mările Caspică, Neagră și Mediterană. În prezent le-a rămas doar 10% din fostul teritoriu, chiar și sacrul lor munte Ararat a ajuns să aparțină Turciei. Studiarea etimologică a limbii lor duce la ideea că armenii reprezintă unul dintre cele mai vechi popoare de pe Terra. Se pare că ei au apărut chiar înaintea egiptenilor antici, alt popor în raport cu egiptenii contemporani nouă. Este semnificativ, în acest sens, faptul că Ra, numele Zeului Soarelui la egiptenii antici, se dublează în numele muntelui sacru al armenilor – A-ra-ra-t, iar acest cognomen, de multe ori inversat, se întâlnește și în denumirea poporului, dar și în foarte multe alte cuvinte armenesti – armean, ar-men, ar-man, Matenada-ra-n etc. Timpul istoric este însă un crud și necruțător arbitru. Din unele popoare n-au rămas nici măcar pulbere sau cenușă, iar numele altora le cunosc doar erudiții și specialiștii în domeniu. În Europa, Africa, America există doar niște urmași virtuali, aproximativi, ai unor popoare precum cumanii, etruscii, maya, aztecii etc. Străvechimea armenilor poate fi demonstrată și prin Cartea tuturor creștinilor, ce ne amintește de muntele Ararat pe care a debarcat biblicul Noe, salvându-și familia și toate viețuitoarele pământului de Marele Potop. În acest sens muntele Ararat, în preajma căruia cu multe secole înainte de apariția creștinismului armenii au constituit statul Urartu (U-ra-rtu), semnifică cea mai mare și autentică piramidă naturală a întregii omeniri. De la ea, ulterior, au apărut și cele ale Egiptului antic. Armenii au rezistat testărilor drastice ale timpului istoric. Au supraviețuit grație culturii și îndârjirii cu care au aspirat spre cunoaștere, uneori chiar și cu spatele, uneori chiar și în pofida actelor de genocid inițiate de alte popoare. Deși până în anul 405 armenii n-au avut un alfabet al lor, acest lucru nu înseamnă că erau analfabeți. Ei cunoșteau și foloseau alfabetele care au existat până la nașterea lui Mesrop Maștoț, în sala centrală a Matenadaranului existând chiar și o mostră de „atlas” al alfabetelor utilizate de popoarele antice. O fi oare printre ele și vreun alfabet de-al dacilor? După apariția propriului alfabet, armenii au instituit o școală a traducerilor pentru a-i familiariza pe conașionalii lor cu realizările în cultură și știință ale altor popoare. Cei mai numeroși cititori și cercetători ai Bibliotecii din Alexandria erau armenii și doar datorită lor unele manuscrise arse de focuri devastatoare s-au păstrat în copii și traduceri. Apreciind acest colosal aport și merit al copiştilor și traducătorilor, Biserica armeană le-a dedicat și o sărbătoare religioasă, ea devenind apoi, pe 10 octombrie a fiecărui an, și una laică. Astfel, în această zi la Oșakan, localitatea unde este înmormântat autorul alfabetului armean, se organizează manifestări

culturale și religioase unde sunt menționați cei mai buni traducători ai anului. Sunt remarcăți cei care traduc opere literare în limba armeană, dar mai ales cei care traduc creațiile literare ale armenilor în alte limbi ale lumii. Astfel, pe 10 octombrie curent au fost menționați cu premii doi traducători: primul – pentru o traducere de texte literare armenesti în limba arabă, al doilea – pentru o antologie de poezie tradusă în limba tadjică (persană). Acest lucru demonstrează faptul că actul traducerii în Armenia a devenit o tradiție culturală, necesitând în vederea supraviețuirii culturale în timp și în spațiu, să fie implementată de toate popoarele, inclusiv, firește, de noi, românii. Este impresionant faptul că la mormântul lui Mesrop Maștoț vin, ca într-un pelerinaj, de parcă ar veni la racla cu moaștele unui sfânt, șiruri de oameni care așteaptă să se închine, să se reculeagă, iar unele femei mai scapă chiar și câte un bocet.

Participanții la Forul traducătorilor și editorilor, printre ei fiind și opt persoane din Republica Moldova – M. Metleaeva, M. Șleahtițchi, Em. Galaicu-Păun, Gh. Erizanu, V. Tăzlăuanu, M. Coval, L. Hometcovschi și N. Rusu – au semnat un demers către UNESCO pentru declararea în 2012 a Erevanului drept Centru cultural al Europei. Matenadaranul este o chezășie indiscutabilă în favoarea acestei doleanțe.

Eugenia **CARACTER ȘI COMPETENȚĂ**
MINCU **PROFESIONALĂ**
Argentina
CHIRIAC

Omul și destinul său reprezintă ceva inseparabil, care se condiționează reciproc. Personalitatea lingvistului Vasile Melnic a marcat destinul Vasile Melnic, destin împlinit prin explorarea adevărilor lingvistice. Calitățile decisive în tot ce a făcut regretatul profesor Vasile Melnic, doctorul în filologie, savantul, au fost: libertatea spiritului, prin asumarea unui risc în climatul de

înălțare lingvistică a savantului. Respectul pentru adevărul științific. Competența profesională care constituie totalitatea adevărilor lingvistice dobândite prin observație, prin experiență, în definitiv, prin cercetare complexă. Caracterul care înseamnă voință neînfrântă. Savantul Vasile Melnic a fost un om de caracter care a acționat potrivit valorilor lingvistice confirmate. Pasiunea și dragostea pentru limba maternă, un impuls imperturbabil în realizarea operelor într-adevăr durabile.

Fecior de țaran de prin părțile Sorociei, moștenește înțelepciunea, cumsecădenia, cumințenia, demnitatea și întreaga filozofie a acestui neam. Absolvă școala de 7 ani în satul natal, Bolbocii-Vechi, cea medie – la Nădușita, raionul Drochia. Urmează apoi cursuri la Institutul învățătoresc din Bălți, iar în 1952 se înscrie la Universitatea de Stat din Moldova. După absolvirea facultății, în 1957, e angajat la Filiala Moldovenească a Academiei de Științe a Uniunii Sovietice, la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură, sectorul Lexicografie și Lexicologie, apoi în

sectorul Dialectologie. Rezultatul trudei de mulți ani a acestui colectiv, în care activează Vasile Melnic, a fost publicarea monumentalei lucrări *Atlasul Lingvistic Moldovenesc*, apreciată de numeroși specialiști de peste hotare.

Profesorul universitar Vasile Melnic colaborează la editarea celor două volume de *Texte dialectale* (1969 și 1971) care sunt o confirmare a unității limbii române. Prefațată de academicianul Nicolae Corlăteanu, în 1977 apare monografia *Elemente de morfologie dialectală*, unde sunt prezentate în ansamblu particularitățile morfologice ale numelui și verbului din graiul moldovenesc în corelație cu variantele respective din limba literară. Este coautor al *Materialului dialectal* (cuvinte, sensuri, forme) în 5 volume (1976).

Din dragostea nemărginită pentru slova scrisă, pentru opera scriitorilor clasici și contemporani, Vasile Melnic alcătuiește (în colaborare) volumul *Comoara* (2 ediții, 1985, 1989) – o antologie de texte și comentarii adresate tuturor „iubitorilor de slovă scriitoricească română” (Nicolae Corlăteanu).

Din 1986 este șeful Catedrei limba latină și terminologie medicală, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițeanu” din Moldova. De aici și interesul lui Vasile Melnic pentru terminologia medicală, cea histologică în special, manifestat în studiile *Cu privire la terminologia medicală în limba română* – 1995; *Terminologia histologică în limba latină*; *Terminologia clinică în limba latină* – 2003 etc. Latina – limbă a științei și civilizației mondiale – este leitmotivul lucrării *Aspecte umanistice ale limbii latine* – 2000.

În 2003 este coordonatorul manualului *Limba Română. Profil medical (cu suport gramatical și de cultivare a limbii române)*, elaborat pentru facilitarea studierii limbii române și a terminologiei medicale de către studenții de la U.S.M.F. „Nicolae Testemițeanu”.

O carte emblematică pentru destinul profesorului Vasile Melnic este intitulată *Mândria și speranța noastră* (1999), ce reflectă profunzimea personalității autorului, om îndrăgostit de țară, de neam, de limbă, de cultură. „Eu niciodată, nici chiar în cele mai complicate împrejurări ale vieții, nu m-am vândut...”, se confesează Vasile Melnic într-un interviu datat septembrie, 1994. Or, întreaga sa viață este mărturia verticalității conștiinței naționale a basarabeanului care a știut să rămână, în pofida tuturor obstacolelor, fidel obârșiei sale autentice. Vasile Melnic s-a născut și a trecut în lumea celor drepți român.

Vasile CERCETĂTOR ȘI PROMOTOR PAVEL AL LIMBII ROMÂNE

Din momentul repartizării sale, după absolvirea universității (1957), la Institutul de Limbă și Literatură, Vasile Melnic se angajează plenar să cerceteze comoara de nestemate a graiului popular, împreună cu alți colaboratori din cadrul instituției academice. Înființat în anul 1956, Sectorul de dialectologie, la care urmau să fie elaborate, pe parcursul anilor, lucrările fundamentale în domeniul geografiei lingvistice pentru spațiul de limba română de la est de Prut, i-a fost pentru Vasile Melnic adevărată școală într-ale științei lingvistice, etapă de activitate hotărâtoare în afirmarea sa ca cercetător.

Colegul meu (împreună am lucrat cot la cot peste 30 de ani) s-a dedicat în întregime cercetării graiurilor limbii române cu atașamentul sincer față de țărani, buni păstrători și cunoscători ai limbii, tradițiilor și datinilor. A participat la realizarea unor lucrări colective.

Sectorul nou format avea drept sarcină primordială pregătirea unui chestionar în vederea realizării pe teren a anchetelor dialectale și a elaborării *Atlasului lingvistic moldovenesc (ALM)*, atlas regional în raport cu *Atlasul lingvistic român* – atlas național alcătuit de către renumiții dialectologi Sever Pop și Emil Petrovici, sub îndrumarea lui Sextil Pușcariu.

Vasile Melnic a participat, întâi de toate, la redactarea, împreună cu Rajmund Piotrowski, Vitalie Sorbală, Rubin Udler, Victor Lisițki și Victor Comarnițchi, a *Chestionarului ALM* (Chișinău, 1960). Această programă de lucru include 2548 de întrebări, 89 dintre acestea aparținându-i lui V. Melnic (78 – *Gramatica*; 11 – *Lexicul*).

În rețeaua *ALM* au fost cuprinse 240 de localități, situate în Basarabia, nordul Bucovinei, ținutul Herța, Maramureșul istoric de la nord de Tisa, Transnistria, inclusiv așezări românești (enclave) risipite în sud-estul Ucrainei, Caucaz și în partea asiatică a fostei U.R.S.S. (până în Ținutul Primoriei).

Un loc aparte în activitatea lui V. Melnic la elaborarea *ALM* îl ocupă *colectarea materialului* din 227 de localități

(1957-1965). A străbătut împreună cu colegii săi mii de kilometri pe drumurile de țară, din Maramureș și până în Caucaz.

Vasile Melnic a fost astfel un pasionat dialectolog de teren. Cercetarea îi adaugă specialistului „perspectiva spațială”: asocierea faptelor de limbă cu conturul ariei dialectale, cu vorbitorii de viu grai din diverse zone, cu ocupațiile lor străvechi sau cu îndeletnicirile mai noi.

Cunoașterea temeinică a vorbirii vii și a vieții satului cu tradițiile și datinile strămoșești, firea comunicativă i-au ajutat conaționalului nostru să înregistreze la fața locului, pe teren, un variat și autentic material faptic dialectal, cartografiat ulterior, parțial, de el însuși în *ALM* sau de către colegii săi de la Sectorul de dialectologie, care au elaborat și editat, în perioada 1993-2003, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria*, vol. I-IV, continuare la *ALM*, cu titlul reformulat (coordonator Vasile Pavel).

În cadrul Institutului de Limbă și Literatură al Academiei de Științe a Moldovei (astăzi Institutul de Filologie), cu participarea lui Vasile Melnic (în calitate de coautor), au fost elaborate și tipărite importante lucrări colective de dialectologie și geolingvistică, dintre care se impun:

Atlasul lingvistic moldovenesc. Volumele I-II (fiecare în câte două părți), Chișinău, 1968-1973, operă fundamentală, avându-i autori pe Victor Comarnițchi, Vasile Melnic, Vasile Pavel, Rubin Udler. Atlasele lingvistice s-au impus, încă de la primele apariții (vezi: J. Gilliéron, E. Edmont, *Atlas linguistique de la France*, Paris, 1902-1910), drept lucrări de căpetenie prin valoarea lor de sursă documentară și științifică în cercetarea limbii vii în spațiu. Ele oferă imaginea sinoptică a graiurilor și dialectelor, a extinderii și repartizării pe teren a varietăților de vorbire, cu reale implicații diacronice, legate de evoluția graiurilor. *Atlasul lingvistic moldovenesc* reprezintă rezultatul unor îndelungate cercetări în domeniul geografiei lingvistice românești, lucrare ce se înscrie în programul de cercetare a problemelor fundamentale ale limbii române, în varietatea și bogăția sa.

Texte dialectale. Volumul I-II, Chișinău, 1969-1971.

Dialectologia moldovenească (manual), Chișinău, 1976.

Dicționar dialectal (cuvinte, sensuri, forme). Volumele I-V, Chișinău, 1985-1986.

Profesorul universitar, doctor în filologie Vasile Melnic a interpretat o parte din materialul publicat în *ALM* în monografia sa *Elemente de morfologie dialectală* (Chișinău, 1977) și într-o serie de articole științifice (vezi culegerea: Vasile Melnic, *Mândria și speranța noastră*, Chișinău, 1999, p. 40-128), unele dintre aceste lucrări fiind prezentate mai întâi la întruniri științifice naționale și internaționale.

La ceasul deșteptării noastre naționale (1989-1990) profesorul V. Melnic a militat pentru adoptarea Legislației lingvistice și revenirea la alfabetul latin, pentru recunoașterea unității lingvistice moldo-române.

Distins dialectolog și profesor universitar, Vasile Melnic a fost o fire deschisă, prietenoasă. A plecat în altă lume lăsând pentru generația de dialectologi de azi și de mâine imaginea unui neobosit cercetător și promotor al limbii române vorbite la est de Prut.

Maria **LUPTĂTOR**
COSNICEANU PENTRU DEMNITATEA
ȘI CONȘTIINȚA NAȚIONALĂ

Încă din anii de studenție Vasile Melnic s-a manifestat ca o personalitate cu sufletul larg deschis către oameni: prietenos, totdeauna gata să vină în ajutor fără nicio ezitare, cavaleros, vesel din fire, spiritual și ingenios. De aceea pe parcursul vieții a avut mulți prieteni, din cele mai diferite domenii.

Fiind înzestrat cu o voce frumoasă, cu talent de organizator și dirijor, V. Melnic a fondat corul Facultății de Filologie, al cărui repertoriu îl constituiau cântecele populare, frumoasele romanțe românești.

La Academie, în cadrul Institutului, concomitent cu munca științifică legată de deplasări pe teren, în care au fost colectate materiale dialectale din 77 de localități din afara Republicii Moldova, Vasile Melnic, pe parcursul anilor, a activat, rând pe rând, în numeroase funcții obștești, apărând interesele colectivului și ale colegilor de muncă.

Profesorul Vasile Melnic a fost un adevărat fiu al neamului, un patriot care a promovat cultura, obiceiurile, datinile strămoșești, manifestând un deosebit interes pentru limba maternă – limba română, pentru cultivarea, corectitudinea și însușirea ei. El a publicat o serie de texte referitoare la situația lingvistică dezastruoasă în care se afla limba română chiar și după adoptarea Legislației lingvistice, făcând obiecții judicioase cu privire la politica statului în domeniul funcționării limbii naționale. Sunt actuale și azi și merită să fie recitite articolele: *Chiriași în propria țară*, *Sindromul înstrăinării de neam*, *Legile conștiinței*, *Universitatea slavonă – focar de tensiune interetnică* ș.a., republicate mai târziu și în volum. În textele sale, V. Melnic a abordat problema demnității și a conștiinței naționale proprii tuturor celor ce aparțin din moși-strămoși neamului nostru românesc. El s-a exprimat ferm și răspicat în privința recunoașterii adevărului istoric și științific despre numele corect al limbii – *limba română*, a condamnat procesul de rusificare și deznaționalizare: „Avem noi oare **conștiință națională**? Dacă **da**, atunci trebuie să ne încadrăm în spațiul ginteii latine, în spațiul lumii civilizate, fapt ce poate fi

1973. Autorii *Atlasului lingvistic moldovenesc*: Vasile Pavel,
Victor Comarnițchi, Rubin Udler, Vasile Melnic

realizat numai prin însușirea și acceptarea limbii române literare ca limbă oficială a statului. Dacă **nu**, atunci suntem sortiți deznaționalizării și rusificării, anume ceea ce urmăresc forțele interfrontiste de la noi și din Rusia” (*Mândria și speranța noastră*, p. 172).

Prof. V. Melnic s-a manifestat credincios slujitor și apărător al patrimoniului lingvistic românesc nu numai în textele sale publicistice, în prelegerile de la Universitatea de Medicină, ci și printr-o vastă activitate practică, fiind unul dintre artizanii implementării Legislației lingvistice.

A scris numeroase articole și studii cu ocazia unor comemorări, omagieri, aniversări, evocând o serie de personalități ale culturii românești între care: Petru Movilă, Andrei Mureșanu, B.-P. Hasdeu, Leca Morariu și Gr. Nandriș, precum și Nicolae Testemițeanu, Leonid Cobâleanski, foști rectori ai Universității de Medicină, profesorul academician Nicolae Corlăteanu, profesorul Grigore Cincilei, profesorul Ion Ciornâi, acad. Gheorghe Ghidirim etc.

Omul, savantul, profesorul, colegul și prietenul Vasile Melnic, prin tot ce a făcut pentru promovarea limbii române, va rămâne în istoria neamului și a culturii noastre naționale.

AUTORI

Î.P.S. Bartolomeu Valeriu ANANIA, Mitropolitul Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului.

Ana BANTOȘ, conf. univ. dr., critic literar, cercetător științific coordonator la Institutul de Filologie al A.Ș.M., Chișinău.

Dumitru BOLBOCEANU, artist plastic, Chișinău.

Iulian BOLDEA, prof. univ. dr., decan al Facultății de Științe și Litere, Universitatea „Petru Maior”, redactor al revistei „Vatra”, Târgu-Mureș.

Maria BRIEDE-MACOVEI, traducătoare, poetă, Letonia.

Leons BRIEDIS, poet, traducător, eseist, filozof al culturii, editor leton; membru al Academiei de Științe a Letoniei.

Dumitru-Mircea BUDA, asistent univ. drd., Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureș.

Doina BUTIURCA, conf. univ. dr., Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureș.

Luminița CHIOREAN, conf. univ. dr., Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureș.

Argentina CHIRIAC, drd., șef studii, U.S.M.F. „Nicolae Testemițeanu”.

Dorin CIMPOEȘU, prof. univ., doctor în istorie, București.

Alexandru CISTELECAN, critic literar, prof. univ. dr., Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureș.

Maria COSNICEANU, conf. univ. dr., cercetător științific coordonator, Institutul de Filologie al A.Ș.M., Chișinău.

Dumitru CRUDU, poet, prozator, dramaturg, publicist, Chișinău.

Vasile CUJBĂ, conf. univ. dr., decan al Facultății Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, U.S.M.

Oliviu FELECAN, prof. univ. dr., Universitatea de Nord, Baia Mare.

Lilia FLOREA-DONICA, drd., Institutul Patrimoniului Cultural al A.Ș.M.

Ioana GEIER, poetă, Germania.

Adalbert GYURIS, scriitor și publicist român, Germania.

Bianca-Oana HAN, asistent univ. dr., Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureș.

Eugenia MINCU, conf. univ. dr., șef Catedră limba română și terminologie medicală, U.S.M.F. „Nicolae Testemițeanu”.

Cristinel MUNTEANU, lector doctor, Universitatea „Constantin Brâncoveanu”, Pitești, filiala Brăila.

Eugeniu NISTOR, lector doctor, Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureș.

Vasile PAVEL, prof. univ. dr. hab., Institutul de Filologie al A.Ș.M., Chișinău.

Silvia PITIRICIU, conf. univ. dr., Universitatea din Craiova.

Vlad POHILĂ, scriitor și publicist, Chișinău.

Mihai Ștefan POIATĂ, cineast, membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova.

Natalia PROCOP, drd., Institutul Patrimoniului Cultural al A.Ș.M.

Maria RADA ALEXE, critic literar, prof. univ., București.

Maria Laura RUS, asistent univ. dr., Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureș.

Mina-Maria RUSU, prof. dr., Inspector general pentru Limba și Literatura Română la Ministerul Educației și Cercetării, vicepreședintă a Comisiei Naționale pentru Limba și Literatura Română, România.

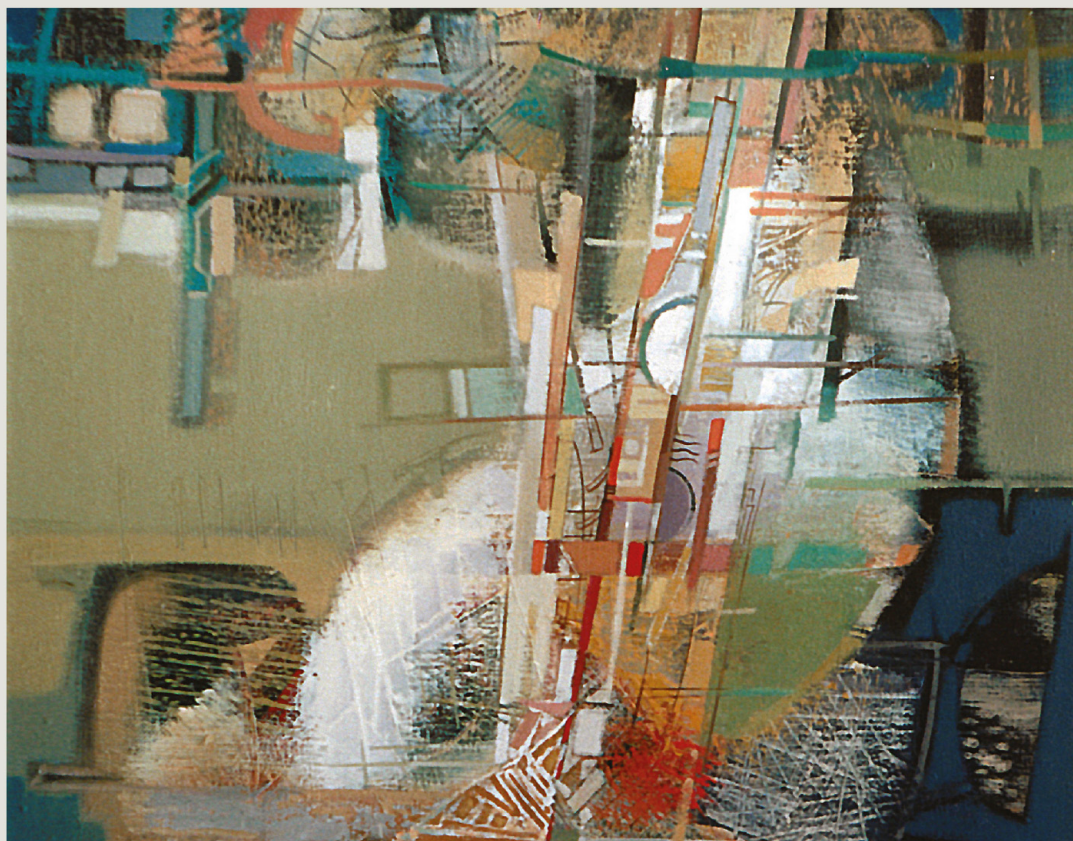
Nicolae RUSU, prozator, publicist, Chișinău.

Constantin SPÂNU, critic de artă, doctor în studiul artelor, decan al Facultății Industria Ușoară, Universitatea Tehnică a Moldovei.

Teodor VIDAM, prof. univ. dr., Universitatea Tehnică, Cluj-Napoca.

ISSN 0235-9111

Limba ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ